

รายงานฉบับสมบูรณ์

(ระหว่างเดือนกันยายน 2560 – เดือนสิงหาคม 2561)

โครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก
และการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม

คณะผู้วิจัย

1. นายชินวัฒน์	มณีศรีขำ	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นายปัญญา	โตกทอง	นักวิจัย
3. นางทองคำ	เจือไทย	นักวิจัย
4. นายสมพร	เกตุแก้ว	นักวิจัย
5. นายคำรณ	นิ่มอนงค์	นักวิจัย
6. นายเฉลิมพล	อัมเกียรติ	นักวิจัย
7. นางสาวพวงทอง	เม้งเกร็ด	นักวิจัย
8. นายพศิน	เผ่าพงษ์	นักวิจัย
9. นายสุทธิลักษณ์	โตกทอง	นักวิจัย
10. นางสาวอรธิดา	นามศิริ	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายงานฉบับสมบูรณ์

(ระหว่างเดือนกันยายน 2560 – เดือนสิงหาคม 2561)

โครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก
และการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม

คณะผู้วิจัย

1. นายชินวัฒน์	มณีศรีขำ	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นายปัญญา	โตกทอง	นักวิจัย
3. นางทองคำ	เจือไทย	นักวิจัย
4. นายสมพร	เกตุแก้ว	นักวิจัย
5. นายคำรณ	นิมอณรงค์	นักวิจัย
6. นายเฉลิมพล อิ่มเกียรติ		นักวิจัย
7. นางสาวพวงทอง	เม้งเกร็ด	นักวิจัย
8. นายพศิน	เผ่าพงษ์	นักวิจัย
9. นายสุทธิลักษณ์	โตกทอง	นักวิจัย
10. นางสาวอรธิดา	นามศิริ	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษา เรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของ ชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. ข้าราชการ หรือกลุ่มคน อื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะ ประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มี การ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึง เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัว คนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาดูด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและ วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบ ที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของ รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดย กลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่ง จบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์ เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือ ดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตามรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและ เรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ ศึกษาการจัดตั้งศูนย์วิจัยนวัตกรรมท้องถิ่น “สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาบทเรียนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารที่ผ่านมา 2.ศึกษาโอกาส ความเป็นไปได้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ภาคีเครือข่าย 3.ศึกษารูปแบบศูนย์วิจัยนวัตกรรมท้องถิ่น “สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลาง” ทั้งด้านวิสัยทัศน์ ระบบ โครงสร้าง การบริหารจัดการ การกิจและแผนงานที่เหมาะสม ดำเนินการ ตั้งแต่เดือน กันยายน 2560 ถึง พฤษภาคม 2561 โดยผลการศึกษาที่มีข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

1. บทเรียนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารภาคอีสานตอนกลาง” เริ่มดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2548 โดยผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ หรือที่เรียกว่า “พี่เลี้ยง” เกิดจากการปรับบทบาทการทำงานจากเดิมที่มีดำเนินงานภาคประชาสังคมเคลื่อนไหวในประเด็น “เกษตรอินทรีย์” ผ่านเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน ซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์ของสังคมอย่างต่อเนื่อง ผลจากการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ศูนย์ประสานงานฯ ค้นพบการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารที่แตกต่างกันตามยุคสมัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ยุคสมัย ดังนี้

ยุคที่ 1 ปีพ.ศ. 2548 - 2549 เป็นช่วงเรียนรู้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควบคู่กับการปรับระบบเกษตรจากการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน เกิดนวัตกรรมการบริหารจัดการงานวิจัยของศูนย์ประสานงานฯ ส่งผลให้ในภาคอีสานตอนกลางขณะนั้นมีหน่วยที่ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” นำเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการปรับกระบวนการทัศน์ของเกษตรกรจากการทำเกษตรเคมีสู่การทำเกษตรอินทรีย์

ยุคที่ 2 ปีพ.ศ. 2550 เป็นช่วงฟื้นฟูภูมิปัญญาการอนุรักษ์พันธุกรรมพื้นบ้าน เพื่อการเคลื่อนไหวในประเด็น “พืชจีเอ็มโอ” เป็นช่วงที่ศูนย์ประสานงานฯ ขยายเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังชุมชนอื่นในประเด็น “การอนุรักษ์พันธุกรรมพื้นบ้าน” โดยหยิบยกเอาชุดความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยกระดับเพื่อใช้ต่อสู้กับนโยบายที่เอื้อต่อการเข้ามาของพืช GMO ในประเทศไทย

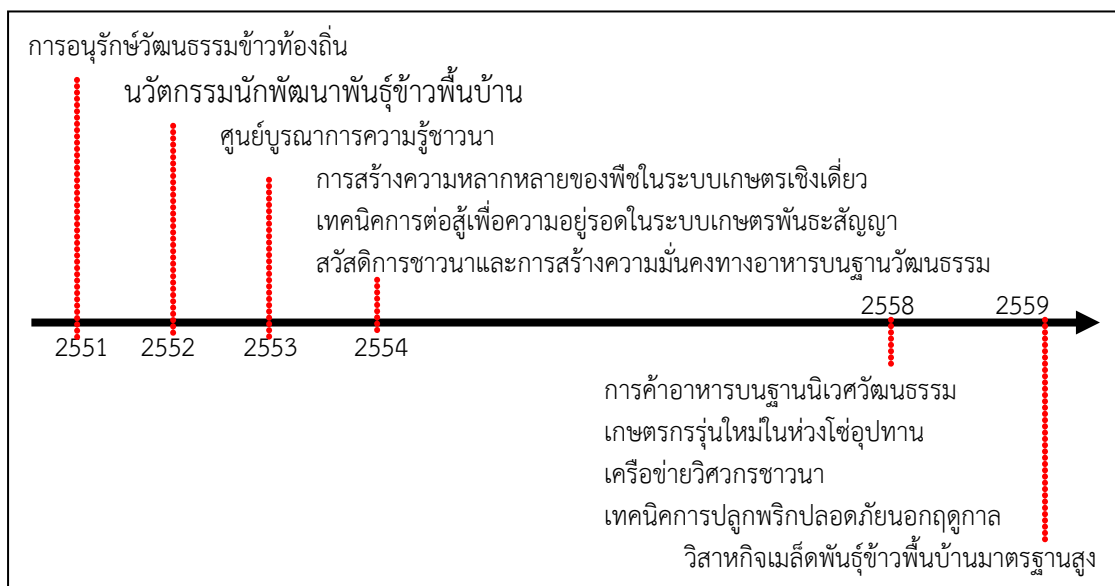
ยุคที่ 3 ปีพ.ศ. 2550 - 2556 เป็นช่วงขยายกรอบเชิงประเด็นจากเกษตรอินทรีย์สู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในช่วงนี้เอง ศูนย์ประสานงานฯ ค้นพบนวัตกรรมเชิงกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 กระบวนการเก็บข้อมูลที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้กลุ่มเป้าหมาย เห็นคุณค่าของฐานทรัพยากรอาหาร รูปแบบที่ 2 กระบวนการเก็บข้อมูลทำให้กลุ่มเป้าหมายรู้ว่า ตนเองมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรนั้นๆ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร รูปแบบที่ 3 กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีส่วนสำคัญ

ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร รูปแบบที่ 4 กระบวนการสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกับองค์กรอื่นๆ เป็นการพัฒนาศักยภาพทีมงาน ทั้งในด้านกระบวนการทำงาน แนวคิด และทักษะต่างๆ ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมในการบริหารงานวิจัยของศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งนวัตกรรมที่เกิดขึ้นถูกแพร่กระจายไปยังเครือข่ายพี่เลี้ยงโดย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดให้มีการแลกเปลี่ยนกันของเครือข่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

ยุคที่ 4 ปีพ.ศ. 2556 - 2557 เป็นช่วงยกระดับการทำงานเชิงมุ่งเป้าโดยการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน 3 ปี ค้นพบนวัตกรรมการบริหารงานวิจัยของศูนย์ประสานงานฯ โดยการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานระยะ 3 ปี ซึ่งเป็นวิธีที่แตกต่างจากเดิมในเชิงกำหนดพื้นที่สนับสนุนงานวิจัยต่อเนื่องในระยะ 3 ปี เพื่อทะลุทะลวงการแก้ไขปัญหา

ยุคที่ 5 ปีพ.ศ. 2558 - ปัจจุบัน เป็นช่วงกำหนดชุดประเด็นเชิงรุก ยุกระดับนักวิจัยสู่การเป็นพี่เลี้ยง ค้นพบนวัตกรรมการบริหารงานวิจัยของศูนย์ประสานงานฯ โดยปรับจาก “การบริหารโครงการวิจัย” เป็น “การบริหารชุดโครงการวิจัย” เพื่อให้เกิดชุดความรู้ที่ลุ่มลึกหลายมิติและครอบคลุมพื้นที่ที่จัดแบ่งตามระบบนิเวศน์ ผลจากการสร้างนวัตกรรมการบริหารชุดโครงการวิจัยทำให้เกิดการปรับช่องทางการขยายนวัตกรรมจากศูนย์ประสานงานฯ เป็นกลุ่มพี่เลี้ยงจากชุดโครงการ

โดยรูปธรรมด้านนวัตกรรมความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารที่เกิดขึ้นจากผลการปรับรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยโดยเฉพาะช่วงปี 2550-2556 ที่ศูนย์ประสานงานฯ ขยายกรอบเชิงประเด็นจากเกษตรอินทรีย์สู่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น และช่วงปี 2558-ปัจจุบัน ที่ศูนย์ยกระดับนักวิจัยสู่การเป็นพี่เลี้ยง จึงมีนวัตกรรมเกิดขึ้นจำนวนมาก ดังนี้

จะเห็นว่า ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร ภาคอีสานตอนกลางมีกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์ของสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักคิดในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาสร้างกระบวนการให้ชุมชนสามารถพัฒนารูปธรรมความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยนำชุดความรู้ รูปธรรมและนักวิจัยร่วมเคลื่อนไหวในรูปแบบ “สังคมแห่งความรู้” เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยในชุมชนสามารถหลุดพ้นจากการกดทับของทุนและนโยบายภาครัฐ จนเกิดการพัฒนาและแพร่กระจายนวัตกรรมเชิงการบริหารจัดการงานวิจัยที่ชุมชนเป็นเจ้าของและนวัตกรรมอื่นๆ ที่เอื้อต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. โอกาส ความเป็นไปได้ ปัจจัยและเงื่อนไขในการขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ภาคีเครือข่าย

นวัตกรรมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร ภาคอีสานตอนกลาง เป็นนวัตกรรมเพื่อการปลดปล่อยมีลักษณะกระบวนการสร้างนวัตกรรมแบบ “ปัญญารวมหมู่” จึงทำให้เกิดการใช้ประสบการณ์ที่หลากหลายร่วมกันพัฒนาขึ้นภายใต้ฐานคิดของการเผยแพร่นวัตกรรมสู่สังคมชาวนาและการทำให้เกษตรกรรายย่อยหลุดพ้นจากการกดทับของนโยบายภาครัฐและทุนขนาดใหญ่ เกษตรกรจึงเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ใช้นวัตกรรม ดังนั้นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นในเชิงวัตถุที่จับต้องได้จึงไม่เน้นการผลิตจำนวนมาก ผูกขาดความเป็นเจ้าของเพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่สามารถปรับใช้ได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ นับว่านวัตกรรมเพื่อการปลดปล่อย ทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในขณะที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “การสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร ภาคอีสานตอนกลาง” สามารถพัฒนานวัตกรรมการบริหารงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพและมีศักยภาพในการขยายผลเชิงปริมาณผ่านหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ประกอบกับภาคีเครือข่ายที่มีเป้าหมายในการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหาร เช่น เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกและมูลนิธิเกษตรกรยั่งยืนแม้ว่าจะมีการพัฒนานวัตกรรมเพื่อนำความรู้ไปขยายผลให้กับผู้ผลิตแต่นวัตกรรมที่ภาคีเครือข่ายพัฒนาขึ้นยังไม่ครอบคลุมห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ดังนั้น หากศูนย์ประสานงานฯ ผนึกกำลังกับภาคีเครือข่ายในการพัฒนานวัตกรรมและขยายผลความรู้จะทำให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนได้ โดยเครื่องมือในการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สำคัญคือ หลักสูตรการบริหารงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการขยายผลเชิงปริมาณ มีรายละเอียด ดังนี้

3. รูปแบบศูนย์วิจัยนวัตกรรมท้องถิ่น “สถาบันการจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลาง”

การออกแบบโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของสถาบันจัดการความรู้ฯ คำนึงถึงจุดอ่อนของศูนย์ประสานงานฯ เป็นหลัก โดยรูปแบบของสถาบันฯ ประกอบด้วย 1.ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำหน้าที่ในการสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารผ่านเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อพัฒนาต้นแบบในการขยายผล 2.หน่วยจัดการความรู้และสื่อสารสาธารณะ ทำหน้าที่ในการจัดการความรู้นวัตกรรมจากต้นแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ศูนย์ประสานงานฯ พัฒนาขึ้นควบคู่กับสื่อสารนวัตกรรมสู่สาธารณะ 3.หน่วยยกระดับและเผยแพร่นวัตกรรม ทำหน้าที่ในการพัฒนาระดับนวัตกรรมให้เกิดการยอมรับและเผยแพร่ขยายผล 4.หน่วยนโยบายสาธารณะ ทำหน้าที่ในการนำชุดความรู้และนวัตกรรมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปขับเคลื่อนในระดับนโยบายร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยแต่ละหน่วยมีความเชื่อมโยงดังภาพ

ทั้งนี้ บุคลากรของสถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลาง ประกอบด้วย บุคลากร 3 คน ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการ มีหน้าที่เชื่อมโยงภารกิจสู่ภาคนโยบาย 2) นักวิจัย 2 คน มีหน้าที่จัดการความรู้ สื่อสารสาธารณะเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม ยกกระต๊ับและเผยแพร่นวัตกรรม ดังภาพ

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีทั้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ที่เสื่อมโทรมลงจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่รู้คุณค่า จนคนในชุมชนต้องทิ้งถิ่นออกไปทำงานนอกพื้นที่ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ขาดการเอื้ออาทรต่อกัน เด็กและเยาวชนอยู่กับโซเชียลมีเดียแทนการดูแลจากครอบครัว / ญาติผู้ใหญ่ที่อบอุ่นเหมือนอย่างในอดีต ทำให้เกิดปัญหาดังครกไม่พร้อม ดิทยาเสพติด ติดเพื่อน ติดเกมส์ ไม่มีสมาธิในการเรียนรู้ และไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม จนขาดทักษะการใช้ชีวิตและภูมิคุ้มกันในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่อยู่รอบตัว การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ผู้คนต่างทำมาหากินเพื่อหารายได้มาจุนเจือในครอบครัว ยิ่งหารายได้เพิ่มขึ้นก็ทำให้เกิดหนี้สินเพิ่มขึ้นตามลำดับจากการใช้จ่ายสินค้าฟุ่มเฟือยที่เข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งบ้าน รถยนต์ และโทรศัพท์มือถือ ฯลฯ และด้านอื่นๆ ที่จำเป็นควบคู่กันไป เมื่อลงลึกถึงสถานการณ์ปัญหาในระดับภูมิภาคตะวันตกก็พบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน โดยมีประเด็นปัญหาเรื่องการแย่งชิงน้ำ การขยายตัวของเมือง การพัฒนาโลจิสติกส์ของภาครัฐ การเข้ามาของกลุ่มทุนขนาดใหญ่เพื่อรองรับระบบอุตสาหกรรมที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่รอยต่อชายแดนประเทศไทยกับเพื่อนบ้านในนโยบายความร่วมมือของประชาคมอาเซียน และการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมของคนในทุกระดับ

สภาวการณ์ดังกล่าวข้างต้นล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกับบริบททางสังคมภาคตะวันตกอย่างต่อเนื่อง ทำให้นักวิชาการจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ได้พยายามค้นหาแนวทางเพื่อบรรเทาและแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น และในช่วงปี 2542 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การริเริ่มของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ถูกนำมาเพื่อรับใช้สังคมในมิติของการช่วยหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งในการจัดการปัญหาต่างๆ ในชุมชนด้วยตนเองผ่านกระบวนการวิจัย โดยโจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน ชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเพื่อนำสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ นำไปสู่การก่อเกิดศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามขึ้นในช่วงปี 2546 ผ่านการพัฒนารูปแบบการทำงานวิจัยท้องถิ่นของชุมชน เช่น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาในหลากหลายกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมดำเนินงานตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน จนมีข้อค้นพบว่า การขับเคลื่อนงานที่ผ่านมายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุมระดับพื้นที่และทันเวลา จึงได้ออกแบบการทำงานวิจัยในรูปแบบของชุดประเด็นต่างๆและในช่วงปี 2558 ได้เริ่มทำงานกับชุมชนเมืองที่ต้องทำงานแข่งกับเวลา ทำให้ต้องมีการออกแบบกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ใช้ระยะเวลา 3 – 6 เดือน รวมถึงการหนุนเสริมอย่างใกล้ชิดระหว่างการขับเคลื่อนงานโดยผ่านการฝึกอบรมแล้วนำความรู้กลับไปทดลองทำในพื้นที่ และมาสรุปบทเรียนเพื่อปรับให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นในเวทีประชุมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นประจำเดือนที่มีอย่างต่อเนื่องมากกว่า 15 ปี และเครือข่ายนักวิจัยเชิงประเด็น 2 เดือน / ครั้ง เช่น เครือข่าย อสม.ภาคกลาง เครือข่ายสวัสดิการชุมชนภาคตะวันตก เครือข่ายเด็กและเยาวชนใน 4 จังหวัดภาคตะวันตก เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้ริเริ่มการทำงานในลักษณะ Co-funding และ Co-working เพื่อบูรณาการการทำงานจากทุกภาคส่วนโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง จนเกิดเป็นหลักสูตรการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพคน ทั้งการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาโจทย์วิจัยและการพัฒนาโครงการ การติดตามหนุนเสริม และการสรุปทบทวนเมื่อดำเนินงานเสร็จสิ้น ผลจากการจัดทำหลักสูตรทำให้เกิดองค์ความรู้ในการสร้างพื้นที่เลี้ยงที่มาจากแกนนำชุมชน นักพัฒนา ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ที่ช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ได้อย่างใกล้ชิด ตัวอย่างเช่นการขับเคลื่อนงานเรื่องเด็กและเยาวชนในการสร้างสำนึกพลเมือง ลูกขึ้นมาจัดการตนเอง โดยมีพื้นที่เลี้ยงในชุมชนช่วยเปิดพื้นที่เรียนรู้จากการลงมือทำ หรือการพัฒนาศักยภาพ อสม. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ รพ.สต.ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัยชุมชนภาคกลาง เพื่อวางระบบคิดในการทำงานเชิงรุกและเชิงรับในพื้นที่ การจัดสวัสดิการชุมชนโดยมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อช่วยสมาชิก โดยเฉพาะผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงในชีวิต และการวางกลไกการรองรับการดูแลผู้สูงอายุร่วมกันระหว่างเด็กและเยาวชนและผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนการบริหารจัดการโครงการ (คน งาน เงิน) อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามการก่อเกิดขึ้นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้สร้างสรรคนวัตกรรม ในการสร้างการเรียนรู้และขยายความรู้สู่สังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรื่อง **1) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ 3) ความรู้ในการสร้างพื้นที่เลี้ยงตัวคุณผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ 4) การสร้าง SMART Community และ 5)การจัดตั้งธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด**

สำหรับนวัตกรรมแรก คือ การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำให้เป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญต่อการทำงานเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เนื่องจากวิทยากรกระบวนการจะมีทักษะสำคัญต่อการทำงาน ทั้งการพูด การฟัง การยอมรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสรุปประเด็นเพื่อหาข้อสรุป / แนวทาง การสรุปทบทวนเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การจัดการความรู้ ซึ่งต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ และเอื้อให้ผู้เข้าร่วมดำเนินงานเห็นข้อสรุปร่วมกันในการทำงานเป็นทีม

ส่วนนวัตกรรมที่สอง คือ กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ช่วงต้นน้ำในการค้นหาประเด็นปัญหาร่วมกันเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วม ช่วงกลางน้ำในการออกแบบการเก็บรวบรวมและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตัดสินใจแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลร่วมกันในแนวราบและแนวดิ่ง และช่วงปลายน้ำในการสรุปองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่อื่น / ยกระดับและบูรณาการงบประมาณเข้าสู่นโยบายในระดับต่างๆ และกำหนดทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสามารถปรับให้มีความยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย

นวัตกรรมที่สาม คือการสร้างชุดความรู้ในการสร้างพื้นที่เลี้ยงที่ติดตามหนุนเสริมในพื้นที่ได้อย่างใกล้ชิด ผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ ที่มุ่งเน้นการค้นหาคำตอบ / ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับความรู้จากนักวิชาการในแต่ละด้าน (Co-creation of knowledge) เพื่อช่วยให้เกิดการยกระดับการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และประยุกต์ใช้สิ่งใกล้ตัวมาดำเนินการได้จริง เช่น การคิดรูปแบบบานประตูหับเหยในการเปิด - ปิดประตูน้ำ การเป็นโค้ชที่สร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างสำนึกพลเมืองท้องถิ่น การติดตั้งระบบคิดในการพัฒนาศักยภาพ อสม. กับการทำงานเชิงรุก เป็นต้น

สำหรับนวัตกรรมที่สี่ คือ การสร้าง SMART Community ให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและค้นหาทางออกด้วยตนเอง (Solution) มีทักษะการบริหารจัดการตนเอง (Management) เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (Action / Move) ใช้กระบวนการวิจัยในการค้นหาคำตอบและแก้ไขปัญหา (Research) และนำเทคโนโลยี (Technology) มาปรับประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ผ่านกระบวนการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ (จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 จาก 4 เป็น 16) / การสร้างคนหนุ่ม Smart community ครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันตก ที่มาจากชาวบ้าน ภาครัฐ / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น จาก 10 ชุมชน ในปีที่ 1 ขยายเป็น 100 ชุมชน ในปีที่ 3 ซึ่งปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงหาโอกาสความร่วมมือในการขับเคลื่อนการสร้าง SMART Community ว่าเป็นนวัตกรรมได้อย่างไรและขยายได้เกินไปหรือไม่

โดยในปัจจุบันทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ริเริ่มนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกลไกภาคธุรกิจผ่านกลไกการจัดตั้งและบริหารงานในรูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ภายใต้การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (ธุรกิจเพื่อสังคม) โดยเน้นการสนับสนุนให้เกิดการวิจัยท้องถิ่น การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ (วิทยากรกระบวนการ เครื่องมือ และการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม ฯลฯ) เพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ในการสร้างนวัตกรรม / ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่หลากหลาย เช่น นวัตกรรมจัดการน้ำชุมชนแพรงหนามแดง การทำธุรกิจเพื่อสังคมร้านข้าวใหม่ปลามันเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนที่มีการช่วยกันฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นต้น และมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้คำปรึกษาในการบริหารจัดการ ทั้งด้านคน งาน และงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อให้เกิดการบริหารจัดการชุดความรู้ที่มีอย่างหลากหลายจากการขับเคลื่อนงานของแต่ละชุมชนในภาคตะวันตก โดยมีศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกช่วยเติมเต็มและจัดการความรู้เพื่อยกระดับการแก้ไขปัญหาไปสู่ระดับภูมิภาคและผลักดันเข้าสู่ระดับนโยบายของแต่ละประเด็น

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก จึงมีจุดเน้นสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถยืดหยุ่น ดัดแปลง ปรับประยุกต์ให้เข้ากับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ผ่านการสร้าง Smart community ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีในการเก็บรวบรวมและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล การติดต่อประสานงาน และการสื่อสารสู่สังคมเชิงกว้าง เชื่อมโยงกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กรอบทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560 – 2564) และนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่ปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ที่เน้นเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และภาคบริการ ภายใต้วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ทำน้อยแต่ได้มาก มีการนำเทคโนโลยีมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีในชุมชนให้ทันสมัยเพื่อเพิ่มมูลค่า และวางกลยุทธ์ / ออกแบบกระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัย (Research) ควบคู่กับงานพัฒนา (Development) และการขับเคลื่อนสังคม (Movement) เป็นสูตร R +D+M ให้เหมาะสมไปในแต่ละช่วงเวลา และสถานการณ์ปัญหาที่เข้ามาในแต่ละชุมชนร่วมด้วย

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องค้นหาความรู้และกำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อขับเคลื่อนให้เกิด “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” ที่สามารถทำงานด้านวิชาการเพื่อสนับสนุนการจัดการปัญหาของพื้นที่ แต่ทั้งนี้ในอนาคตจะมุ่งไปสู่การลดการพึ่งพาทุนและทรัพยากรที่มาจากหน่วยงานภาครัฐ ไปสู่การพึ่งพารายได้ที่เกิดขึ้นจากรายได้ของตนเองผ่านการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด โดยนำเอานวัตกรรมการเรียนรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามไปขยายความรู้สู่สังคมผ่านการบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ โดยการเป็นศูนย์กลางในการกระจายความรู้และสนับสนุนทุนวิจัยสู่ชุมชนที่สนใจขับเคลื่อนงานอย่างมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และเป็นกลไกขับเคลื่อนให้กับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องถิ่น และภาคเอกชน ทั้งในระดับจังหวัดสมุทรสงครามและระดับภูมิภาคตะวันตก ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ข้อมูลยกระดับการขับเคลื่อนงาน

ในพื้นที่ภาคตะวันตกไปสู่การสร้างเครือข่ายที่เลี้ยง / Smart community อย่างก้าวกระโดดในการร่วมสร้างสังคมคุณภาพ และร่วมกันผลักดันความรู้เข้าสู่แผนงานในระดับชุมชนท้องถิ่น อำเภอ และระดับจังหวัด ตลอดจนนำไปสู่การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายสาธารณะ และช่วยเผยแพร่นวัตกรรมผ่านการยกระดับองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง กลไก และวิธีการทำงานร่วมกับชุมชน องค์กร และหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การสร้างมูลค่าได้จริง เหตุผลที่ต้องมีศูนย์นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกคืออะไร

1.2 โจทย์วิจัย

1. แนวคิดและแนวปฏิบัติ ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นอย่างไร
2. แนวทางการพัฒนากลไกบริหารจัดการ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” ที่มาจากเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องที่ และภาคเอกชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ข้อมูลยกระดับการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ควรเป็นอย่างไร
3. องค์ความรู้ในการกระจายความรู้และสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายที่เลี้ยงที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ควรเป็นอย่างไร ทั้งสร้างและกระจายนวัตกรรม
4. การสนับสนุนการจัดการปัญหาของพื้นที่ด้วยการพึ่งพาทุนและทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากรายได้ของตนเองผ่านการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จะมีแนวทางขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ แนวคิดและแนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน
2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนากลไกบริหารจัดการ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” ในการติดตามสนับสนุน เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องที่ และภาคเอกชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก ให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชน
3. เพื่อถอดบทเรียนชุดความรู้ที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ได้จากประสบการณ์การกระจายความรู้ กลไกการทำงาน การบริหารจัดการและการติดตามสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่เพื่อนำไปประยุกต์ในการสร้างระบบการทำงานของ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก”
4. เพื่อหาแนวทางขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการในการดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงปริมาณ

1. เกิดการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนของ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก”
2. เกิดคณะทำงานกลไกการบริหารจัดการที่เล็งและติดตามสนับสนุน เครือข่ายทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก อย่างน้อย 5 คน
3. ได้บทความการใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย (RE : Research Exploitation) อย่างน้อย 1 เรื่อง
4. เกิดการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การกระจายความรู้ กลไกการทำงาน การบริหารจัดการ และการติดตามสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อนำไปใช้เป็น แนวทางในการวางระบบการบริหาร “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก”

เชิงคุณภาพ

1. เกิดการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ จัดทำเป็นฐานข้อมูลนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อนำไปใช้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยของ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก”ที่มีในการสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ภูมิภาคตะวันตก
2. ได้องค์ความรู้แนวทางการพัฒนากลไกการบริหารจัดการที่เล็ง และติดตามสนับสนุนชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อนงานในพื้นที่
3. เกิดการสื่อสารประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ผ่านโซเชียลมีเดียในการให้คำปรึกษา ค้นหาข้อมูล และติดต่อประสานงานร่วมกัน
4. เกิดเป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) จากการหนุนเสริมภาคีเครือข่ายให้เชื่อมโยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปตอบสนองสู่สังคม ผ่านการสร้างชุมชนเข้มแข็งและที่เลี้ยงตัวคุณในพื้นที่ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และจัดแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.5 ขอบเขตในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งถอดบทเรียนชุดความรู้ที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามในปี พ.ศ.2546 จนถึงที่มีการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด และเกิดเป็นศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกในปี 2560 ซึ่งดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับ เครือข่ายนักวิจัยในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เด็กและเยาวชน และประเด็นสวัสดิการและสุขภาพ ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามทั้งในลักษณะ Co-funding และ Co-working ทั้งโครงการที่สิ้นสุดแล้ว โครงการที่อยู่ระหว่างการดำเนินงาน และโครงการที่มีพื้นที่รูปธรรมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงาน รวมทั้งภาคี หน่วยงาน องค์กร และสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีภาคกลาง สภาองค์กรชุมชนตำบล องค์กรภาคประชาสังคมภาคตะวันตก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี เป็นต้น ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรี

1.6 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) หมายถึง งานวิจัยที่เน้นให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Action Research) โดยที่กระบวนการวิจัยจะสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปกับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งทั้งหมดนี้ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อชุมชนและเป็นของชุมชนในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก

ชุดความรู้ หมายถึง องค์ความรู้ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดกลไกสนับสนุนการทำงานชุมชนทั้งกับหน่วยงานของรัฐ/เอกชนและสถาบันการศึกษา รวมถึงระบบการบริหารจัดการงานวิจัยที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนตลอดจนกลไกการหนุนเสริม (Node และพีเลียง)งานวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

กลไกหนุนเสริม หมายถึง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักวิชาการ และสถาบันการศึกษาที่เข้ามาร่วมในการสนับสนุนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

รูปแบบการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หมายถึง การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR) ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามใช้ในการดำเนินงาน เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบตามแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหาและในเชิงกระบวนการ ภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัย และมีปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา” โดยเน้นกระบวนการแก้ปัญหาสังคมในทุกประเด็น เป็นการศึกษาในเชิงกระบวนการการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทหนึ่งๆ ต่อการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันดำเนินการและเน้นการทดลองเปรียบเทียบและทดสอบปัจจัยต่างๆ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทดลอง/ทดสอบทางเลือกจากหลายๆ ทางเลือก เพื่อที่จะหาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ คุ่มค่าและคุ่มทุนที่สุดของชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก

พีเลียงตัวคุณ หมายถึง พีเลียงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เข้าใจแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน รวมทั้งสามารถประสานหน่วยงานแนวราบและแนวดิ่งในการขยายผลนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ พีเลียงตัวคุณจึงมีบทบาทหน้าที่เหมือนพีเลียงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานฯ และกระจายอยู่ในแต่ละพื้นที่ปฏิบัติการ ไม่มีคำตอบแทน สามารถติดตามหนุนเสริม และเป็นกลไกในพื้นที่ให้กับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามในการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันจากส่วนกลางลงในระดับพื้นที่ร่วมกัน

นวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม หมายถึง 1) การปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2546 – 2560 แล้วนำมาพัฒนาให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เช่น การปฏิบัติผ่านวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อลดระยะเวลาในการดำเนินงาน เครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำเพื่อเสริมพลังชุมชน 2) แนวคิดใหม่ในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการตนเองได้เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด เช่น การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพีเลียงตัวคุณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ที่อยู่ระหว่างการทดลองดำเนินงานในลักษณะของกิจการเพื่อสังคม ดังนั้น นวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ประกอบด้วย 5 นวัตกรรม ได้แก่ 1) นวัตกรรมวิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) นวัตกรรมเครื่องมือในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) นวัตกรรมการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4) นวัตกรรมการสร้างพีเลียงตัวคุณ และ 5) นวัตกรรมการสร้าง SMART Community

กิจการเพื่อสังคม (Social enterprise) หมายถึง องค์กรธุรกิจประเภทหนึ่ง ที่แสวงหาผลกำไร นำผลกำไรมาบริหารจัดการองค์กร และสร้างรายได้กลับไปพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เป็นองค์กร

ธุรกิจที่เกิดขึ้นมาจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามที่อยู่ระหว่างการทดลองวิจัยองค์กรให้เป็นกิจการเพื่อสังคมที่บริการให้คำปรึกษา (Consulting) อบรม (Training) พัฒนาระบบการเรียนรู้ ของสถาบันการศึกษา ชุมชน สถานประกอบการ เพื่อสร้างทักษะการบริหารจัดการด้วยการลงมือทำ (Coaching) เพื่อการทำงานทั้งในระดับนโยบาย และการปฏิบัติงานบริหารจัดการเชิงพื้นที่ การเรียนรู้ชุมชน และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาของตนเอง ใช้กระบวนการวิจัยในการค้นหาคำตอบในการแก้ไขปัญหา มีทักษะการจัดการและบริหารโครงการ เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงและผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคมโดยมีการนำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ร่วมด้วย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม โดยการศึกษารูปแบบกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และค้นหาชุดความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม การค้นหานวัตกรรมและการเผยแพร่นวัตกรรม ผ่านการทำงานร่วมกับกลไกหนุนเสริมภายใต้บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ทั้งการดำเนินการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร เพื่อให้ได้แนวความคิดขั้นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ส่วน คือ

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและวิวัฒนาการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1.2 นวัตกรรมและการแพร่กระจายของนวัตกรรม

2.1.3 กิจกรรมเพื่อสังคม / ธุรกิจเพื่อสังคม

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2546 – 2560

2.2.2 โครงการกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์จังหวัดสมุทรสงครามโดยผ่านการทำงานร่วมกับกลไกหนุนเสริม

2.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาครั้งนี้มีการใช้แนวคิดและทฤษฎี จำนวน 4 เรื่อง ประกอบด้วย 1) แนวคิดการมีส่วนร่วม 2) แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3) ทฤษฎีองค์การและการจัดการกลยุทธ์ขั้นสูง 4) นวัตกรรมและการสื่อสารเพื่อสร้างนวัตกรรม 5) แนวคิดเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ดังนี้

2.1.1 แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและวิวัฒนาการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1.1.1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ คือ การทำงานทุกโครงการต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพของแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ชัดเจน จึงได้ยกแนวคิดของ โคเฮน และอัสพอฟ (อ้างใน เพ็ญศรี รัตนะ, 2536, น.22) ที่ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบาย และการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ

(1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision – Making) ซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ระยะเริ่มการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

(2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการ (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วม โดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

(3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัว

(4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม ทียกมาเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินโครงการครั้งนี้ เพื่อเป็นกรอบให้คณะทำงานของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการตั้งแต่ต้นจนจบ ทั้งการเปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในเรื่องที่จะทำร่วมกัน พร้อมทั้งเข้าร่วมปฏิบัติในกิจกรรมของโครงการ และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้นๆร่วมกันด้วย

2.1.2 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1.2.1 ความหมายแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยในทัศนะของนักคิดและนักปฏิบัติก่อนที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับ การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เราควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิยามความหมายของคำว่า “การวิจัย” จากนั้นมาทัศนะของนักคิดและนักปฏิบัติผู้มีส่วนในการหนุนเสริมกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี (อ้างในเอกสารสรุปการประชุมรับฟังความคิดเห็นเรื่อง จุดเปลี่ยนระบบวิจัยไทย, 2546) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการวิจัยไว้ว่า การวิจัย คือ กระบวนการทางปัญญาเป็นการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความรู้ใหม่... การวิจัยเป็นเรื่องของทุกคนและทุกองค์กร ไม่ใช่เฉพาะขององค์กรที่มีคำว่าวิจัยเท่านั้น ...แต่ยังเกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

เสน่ห์ จามริก (อ้างใน สกว. สำนักงานภาค, 2545, น.17) ได้กล่าวไว้ว่า...การวิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัยที่หมายถึง การแสวงคำตอบที่เป็นระบบเปิด...และเรื่องของการพัฒนาจะต้องตั้งโจทย์ที่เป็นระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าใจปัญหา และมองแนวทางในการแก้ปัญหา...เราก็มียุทธศาสตร์ในการวิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง...แนวทางการพัฒนาหมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป...เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่น โดยเฉพาะ...การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้...เราจะต้องมองเงื่อนไขศักยภาพ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้

ทิพวัลย์ สัจจันทร์ (อ้างใน ลักษณะ วงศ์ยะรา, 2549, น.29) ได้อธิบายไว้ว่า การวิจัยคือ กระบวนการสร้างปัญญาหรือองค์ความรู้ (วิจัย=วิจัย / วิจัย: ปัญญา สอดส่อง) ให้รู้เท่าทันสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริง ทั้งโลกนอกตัว และโลกในตัว โลกนอกตัว เช่น เศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น จังหวัด ประเทศ ภูมิภาค/ทวีป และโลกรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมท้องถิ่น และกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อสามารถยืนหยัดอย่างมั่นคงได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ โลกในตัวเช่น ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ อารมณ์กล่าวคือ รู้จักตัวตนที่แท้จริงทั้งของผู้วิจัยและของผู้คนในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นที่วิจัย รู้เท่าทันกิเลสภายในตน จนสามารถยับยั้งตนเองมิให้ไหลไปตามกระแสของกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นนับว่าเป็นเรื่องใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เริ่มงาน “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เมื่อปลายปี 2541 ด้วยคำถามง่ายๆ ว่า “ทำอย่างไรชาวบ้านจะได้ประโยชน์จากงานวิจัย?” ซึ่งภายใต้แนวคิด ดังกล่าว จึงเกิดนิยามใหม่สำหรับงานวิจัยว่าเป็น “กระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” (สกว.สำนักงานภาค, 2545: 6) โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ยังได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community-Based Research) ว่าเป็นงานวิจัยแบบใหม่ที่ไม่เน้นการตีพิมพ์บทความวิชาการหรือเอกสาร รายงาน แต่มุ่งหวังจะ “เสริมพลัง” ชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะอยู่กับชุมชน เป็นองค์ความรู้ที่

ชุมชนใช้ในชีวิตประจำวันได้ “ผลงาน” สำคัญของงานวิจัยแบบนี้คือ “คน” และ “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชน (สกว. สำนักงานภาค, 2545)

กชกร ชินะวงศ์ (2546, น.6) กล่าวถึงผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งเน้นความสำคัญของ “คน” และ “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชนนั้น ศาสตราจารย์เสนอ จามริก ท่านได้ให้แนวทางว่า “การวิจัยเป็นกระบวนการ” เท่าที่ผ่าน มาเราอาจจะนึกถึงตัว “ผลงานวิจัย” อย่างเดียว เช่น การค้นพบยาชนิดใหม่หรือประดิษฐ์คอมพิวเตอร์แบบใหม่ จนลืมว่า “กระบวนการวิจัย” ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ถ้ามีกระบวนการที่ดี ใครก็ตามที่เข้าร่วมกระบวนการก็จะได้เรียนรู้ ได้ทั้ง ผลงานและได้ทั้ง “คน” ที่เก่งขึ้น ถ้าคิดถึงแต่การวิจัยเพื่อประดิษฐ์คิดค้น “ของ” ใหม่ๆ อย่างเดียว ชาวบ้านก็คงไม่มีที่ยืนใน วงการวิจัย แต่ถ้ามองว่าการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ไม่ใช่เนื้อหา ใครๆ ก็น่าจะใช้กระบวนการนี้กับเรื่องอะไรก็ได้

ประเวศ วะสี (อ้างใน กชกร ชินะวงศ์, 2546, น.9) ท่านได้ให้หลักว่า การวิจัยแบบนี้จะนำไปสู่ “ผล” อย่างน้อย 3 อย่าง คือ

- (1) เกิดความรู้ขึ้นในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง
- (2) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานได้ดี
- (3) เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อไป โดยทั้งหมดนี้ทำโดยชาวบ้าน หรือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น และอาจมี “เพื่อนชาวบ้าน” คอยช่วยเหลือสนับสนุนบ้างตามที่เป็น

นอกจากนี้ เอี่ยม ทองดี (อ้างใน ลักขณา วงศ์ยะรา, 2549, น.19) ได้เสนอมุมมองจาก ประสบการณ์การทำงานวิจัยในลักษณะนี้ ว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยประเภทหนึ่งที่บูรณาการหรืออาจจะกล่าวอีก นัยหนึ่งว่า “พัฒนาการ” มาจากงานวิจัยและงานพัฒนาประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลายมาเป็นแนวคิด หลักการ กระบวนการ/วิธีการ รูปแบบเฉพาะที่เน้นการสร้างความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นในเรื่องหรือประเด็นนั้น โดยชาวบ้าน ของชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน มีคนนอกหรือนักวิชาการหรือนักพัฒนาเป็นพี่เลี้ยงประสานงานสนองตอบตามความต้องการและให้ คำปรึกษาแนะชาวบ้านที่เป็นผู้วิจัย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ คณะผู้วิจัยจะต้องนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาวิจัย ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลาไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการดำเนินงานวิจัย ไม่ต้องรอให้โครงการวิจัยสิ้นสุด คณะผู้วิจัยจะต้องคืนความรู้สู่ชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน

โดยสรุป “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ คำถามหรือความสงสัยบางอย่าง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือ

- (1) ประเด็นคำถามต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน
- (2) มีการหาข้อมูลก่อนทำ
- (3) มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล
- (4) มีการวางแผนการทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่
- (5) ในระหว่างลงมือทำการบันทึกมีการทบทวนความก้าวหน้าวิเคราะห์ความสำเร็จและอุปสรรค อย่างสม่ำเสมอ เพื่อถอดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถสรุปบทเรียนตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำ โดยผู้ที่สงสัย (คนในท้องถิ่น) นั่นเอง

การวิจัยแบบนี้จึงเป็นการทำงานที่จะต้องมีการปรับตัวอย่างมากของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชนท้องถิ่น นักวิจัย นักพัฒนาและแหล่งทุนวิจัยเอง (สกว.สำนักงานภาค, 2545: III-IV) ซึ่งที่ผ่านมาศูนย์ประสานงาน ฯ ก็มีการปรับตัวเป็นระยะๆ โดยในช่วงแรก ปี 2546 – 2549 สามารถให้การติดตามหนุนเสริมแนวคิดและกระบวนการ ดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้อย่างเต็มรูปแบบและเกิดรูปธรรมในพื้นที่ เช่น การจำหน่ายชี้แดนาเกลือจากของเหลือใช้มาสู่

การสร้างรายได้ การบริหารจัดการน้ำเพื่อลดความขัดแย้งจากบานประตูหับเหยของชุมชนฝั่งน้ำจิต – น้ำเค็มร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนเกิดโครงการลงแขกลงคลองในการดูแลลำคลองลำปะโดงในจังหวัดสมุทรสงคราม เกิดการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2549 – ปัจจุบัน ต่อมาในช่วงปี 2550 – 2553 ที่มีการเผยแพร่รูปธรรมการดำเนินงานไปยังองค์กร / หน่วยงานเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ และมีการนำแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปติดตั้งและปรับใช้กับหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้น

ช่วงปี 2554 – 2557 ศูนย์ประสานงานฯ ก็มีการปรับตัวจากการมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณจากสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงปรับการทำงานเป็นลักษณะ Co-funding & Co-working ทำให้ได้ทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานเพิ่มขึ้นตามลำดับ ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ต้องปรับกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย มีการผสมผสานการใช้เครื่องมือเฉพาะประเด็นเข้ามาเสริมเครื่องมือหลักจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น การจับพิกัด GPS การจัดทำภาพอนาคตของจังหวัดสมุทรสงคราม 20 ปี ในการบริหารจัดการน้ำและจัดทำแผนเพื่อความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น เพื่อผสมผสานองค์ความรู้ทางวิชาการร่วมกับองค์ความรู้ท้องถิ่น เพิ่มคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นนามธรรมเปลี่ยนกลับมาเป็นรูปธรรม จับต้องได้ และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป เช่น การชิมน้ำของชาวสวนในการผันน้ำเข้าสวนแล้วแปลค่าระดับความเค็มของน้ำออกมา ก็พบว่า อยู่ในระดับค่าความเค็มที่เหมาะสมกับการทำสวนเกษตรเป็นอย่างดี การเป็นพื้นที่แม่น้ำและขุดลอกลำปะโดงเข้าสู่สวน เพื่อระบายน้ำและเป็นการเพิ่มธาตุอาหารในดินของคนสมัยก่อน เป็นการช่วยเรื่องการไหลเวียนของน้ำและการพัดพาดินตะกอนเข้าสู่สวนเกษตร เมื่อนำตะกอนดินไปตรวจพบว่า มีธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของผลไม้ร่วมด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ยังเริ่มมีการออกแบบกระบวนการฝึกอบรมแทรกเข้าไปในกระบวนการทำงานกับภาคีเครือข่ายที่เพิ่มขึ้นเพื่อให้เห็นภาพรวมการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นทาง การอบรมเด็กและเยาวชนในการตรวจวัดคุณภาพน้ำและดิน สํารวจลำคลองลำปะโดง เพื่อเรียนรู้บริบทชุมชนและมีส่วนร่วมในการดูแล / ฝักระวังทรัพยากรน้ำร่วมกัน การอบรมวิทยากรกระบวนการให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเรื่องการจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำ เพื่อให้เห็นภาพรวมการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ การอบรมการจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำ การสรุปวิเคราะห์และนำเสนอเพื่อสร้างแผนการจัดการน้ำในระดับลำคลองและลุ่มน้ำแม่กลองร่วมกัน ฯลฯ

ช่วงปี 2558 – 2560 ศูนย์ประสานงานฯ ยังคงมีการทำงานเป็นลักษณะ Co-funding & Co-working และจากการทำงานร่วมกับแหล่งทุนที่แตกต่างกันไป จึงมีคำถามว่า จะทำอย่างไรให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีอยู่สามารถขยายผลไปได้เพิ่มขึ้น ศูนย์ประสานงานฯ จึงมีการออกแบบกระบวนการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.เพื่อการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในพื้นที่ภาคกลาง 3 จังหวัด (สิงห์บุรี นครปฐม และสมุทรสงคราม) และโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปี 1 – 3 (2558 – 2560) 4 จังหวัด (ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี และสมุทรสงคราม) เพื่อย่อรูปของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีระยะเวลาดำเนินงานลดลงภายในเวลา 1 ปี พบว่า กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริงในพื้นที่ ทั้งการช่วยให้คนลด ละ เลิกเหล้าและบุหรี่ได้จริงภายในระยะเวลา 1 ปี และเกิดพลังตัวคูณในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกจำนวนเพิ่มขึ้นผ่านการติดตามหนุนเสริมโครงการที่เด็กและเยาวชนลงไปทำงานในชุมชน จำนวน 48 คน ภายในระยะเวลา 3 ปี นอกจากนี้ยังได้มีการขยายผลกลุ่มเป้าหมายในการทำงานเข้าสู่ภาคเอกชนที่เกิดจากบทเรียนการฝึกอบรมของศูนย์ประสานงานฯ ให้กับหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อมีบทเรียนจากการทำงานในพื้นที่และกระบวนการฝึกอบรม จึงขยายผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าสู่ภาคเอกชน เช่น บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด บริษัท ปตท. เคมิคอลส์ จำกัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น โดยมีการออกแบบกระบวนการดำเนินงานให้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำเป็นหลัก

จากการปรับตัวของศูนย์ประสานงานฯ ที่มีมาในทั้ง 4 ช่วง จะพบว่า ศูนย์ประสานงานฯ จะยึดแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นหลัก แต่มีการปรับใช้และเพิ่มเติมหลากหลายเครื่องมือเข้ามาใช้ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น รวมทั้งนโยบายที่ลงมาทั้งในระดับกระทรวง ทบวง กรม หน่วยงาน จังหวัด อำเภอ และชุมชนท้องถิ่นที่ทำให้เห็นการทำงานทั้งในแนวราบและแนวดิ่งได้อย่างชัดเจนเพิ่มขึ้น ควบคู่กับการสร้างรูปธรรมการดำเนินงานให้เห็นในระดับพื้นที่ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และขยายฐานงานแนวราบ / แนวดิ่งในพื้นที่

ในส่วนของ ชุมชนท้องถิ่น ต้องรู้สึกว่าจำเป็นจะต้องลุกขึ้นมาจัดการอะไรบางอย่างด้วยตัวเองจะรอให้คนอื่น (รวมทั้งภาครัฐ) มาทำให้คงจะไม่ได้แล้วเพราะไม่มีใครจะเดือดร้อนกับเรื่องของเรามากไปกว่าตัวเองในส่วนของนักวิจัยต้องเข้าใจว่างานวิจัยแบบนี้ต้องไปเริ่มงานที่ “ชุมชน” ไม่ใช่ที่ตัวนักวิจัย กล่าวคือ เรื่องวิจัยต้องเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน หรือ เป็นสิ่งที่ชุมชนอยากได้คำตอบ ไม่ใช่ทำวิจัยในเรื่องที่นักวิจัยอยากรู้ หรือใช้ชุมชนเป็น “กรณีศึกษา” เท่านั้นในส่วนของ นักพัฒนา ต้องเริ่มงานที่ชุมชนว่าเขามีปัญหาอะไร และอยากจะทำอะไรเพื่อแก้ปัญหาไม่ให้น่า “สิ่งที่คิดว่าดี” ไปให้หรือ “ชี้นำ” สิ่งที่ยอยากจะให้ชุมชน “เป็น” ในส่วนของ แหล่งทุนวิจัย เช่น สกว. ก็ต้องเข้าใจและต้องช่วยจัดกระบวนการสนับสนุนให้ทั้งสามฝ่ายข้างบนนี้มาทำงานร่วมกัน โดยใช้โครงการวิจัยเป็นจุดรวม เพื่อให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งจากการปรับตัวดังกล่าวจะพบว่า ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องอาศัยความรู้และกระบวนการดำเนินงานอย่างหลากหลายภายใต้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และชุมชนก็เปลี่ยนไปเป็นชุมชนในสถาบันการศึกษา ชุมชนที่ทำงานร่วมกับนักวิชาการ ฯลฯ จึงเกิดเป็นรูปแบบการทำงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย 3 รูปแบบตามลำดับ หากรวมรูปแบบที่ 1 ที่ศูนย์ประสานงานฯ ทำงานร่วมกับชาวบ้านก็มีทั้งหมด 4 รูปแบบ โดยเกิดจากพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชุมชน กระแสสังคม ประเทศ และเชื่อมโยงสู่ปัญหาในระดับชาติ และระดับโลกร่วมกัน

ดังนั้นแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงแตกต่างจาก PAR ในงานวิจัยประเภทอื่นๆ คือ มีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่ช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และช่วงปลายน้ำ แต่ PAR ในงานวิจัยประเภทอื่นๆ อาจจะมี PAR ในช่วงการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำข้อมูลไปสู่การใช้ประโยชน์ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยทั่วไปเมื่อไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่ช่วงแรก จึงสามารถแก้ไขปัญหได้บางส่วน และไม่เกิดรูปธรรมที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ทำให้การวิจัยขาดพลังในการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายมาช่วยกันดำเนินงาน รวมทั้งเกิดการขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานทั่วไปในหลายชุมชนที่ไม่ได้ตั้งกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมาตั้งแต่เริ่มต้น

2.1.2.2 ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

วิจารณ์ พานิช (อ้างใน สกว.สำนักงานภาค, 2545, น.4-5) ได้กล่าวถึงระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่าจะต้องมีส่วนประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

- (1) ระบบทรัพยากร คือ ต้องมีระบบทรัพยากรที่มาจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น
- (2) หน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ต้องมีหน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถเรียนรู้ และพัฒนาศาสตร์และศิลป์ในการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการจัดการงานวิจัยในภาพรวมของประเทศ
- (3) นักบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทยเป็นเรื่องใหม่ จึงต้องการนักบริหารงานวิจัยเข้าไปจัดกระบวนการแปรความต้องการของชาวบ้านให้เป็นโจทย์วิจัย จัดกระบวนการเพื่อกำหนดกระบวนการหรือวิธีวิจัย และแปลผลการวิจัยตลอดจนนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

(4) สถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น กล่าวคือ ต้องมีการจัดตั้งและส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิจัยและเทคโนโลยี เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสร้างฐานความรู้เพื่อท้องถิ่น

(5) นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควรประกอบไปด้วยนักวิจัยจากหลายสาขาวิชาหลายพื้นฐาน ประสบการณ์ แต่มีส่วนที่เหมือนกันหรือมีเจตนารมณ์ร่วมกันคือ ต้องการเข้ามาอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านสร้างความรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

(6) นักวิจัยเชิงทฤษฎี จะต้องเข้ามาจับภาพรวม ภาพใหญ่ พัฒนาเป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นเอง ภายในประเทศจากข้อมูลท้องถิ่น

(7) ระบบข้อมูลเพื่อการวิจัยท้องถิ่น ข้อมูลส่วนหนึ่ง คือ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั่วประเทศ ประเด็นที่สำคัญ คือ ความแม่นยำและทันสมัยของข้อมูลจะต้องมีการจัดเก็บและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลและใช้ข้อมูลในแต่ละท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

จากระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้ง 7 ข้อ ศูนย์ประสานงานฯ สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนา โจทย์วิจัย พัฒนาโครงการ การติดตามหนุนเสริมในพื้นที่ และการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้มีประสิทธิภาพต่อไป

2.1.2.3 ลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำหรับลักษณะสำคัญของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ (สกว. สำนักงานภาค, 2545, น.7-8)

(1) เป็นเรื่องอะไรก็ได้ โจทย์อะไรก็ได้ ที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีสำคัญ และอยากจะค้นหาคำตอบร่วมกัน

(2) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำตอบร่วมกัน หมายความว่ากระบวนการวิจัย ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้และเป็นผู้ทำมากขึ้น

(3) มีการดำเนินงานรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการ นั่นคือ มีการดำเนินงานใน 2 ระยะ โดยระยะแรกวิจัยเพื่อให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ ได้แก่

- สภาพหรือบริบทชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน
- สภาพของปัญหานั้น
- ทราบสาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของปัญหา
- เลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

ระยะที่สอง เป็นการทดลองทำ (วิจัยปฏิบัติการ) เพื่อแก้ปัญหา และวิเคราะห์ สรุปบทเรียน รวมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้

นอกเหนือจากลักษณะดังกล่าว วิจารย์ พานิช (อ้างใน สกว. สำนักงานภาค, 2545, น. 8-9) ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีลักษณะ ดังนี้

(1) เป็นการวิจัยปลายทาง เพื่อทดลองประยุกต์ใช้ความรู้ หรือเทคโนโลยีในบริบทของท้องถิ่น มากกว่าเป็นการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่อาจมีลักษณะเป็น(เป็นลักษณะที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามใช้ในการดำเนินงาน)

- R & D คือ การวิจัยและพัฒนา
- D & R คือ การพัฒนามากกว่าวิจัย การวิจัยเป็นส่วนเล็กๆ หรือ
- D & R & M คือ นอกจากการวิจัย พัฒนา แล้วยังอาจมีการเคลื่อนไหวสังคม (Movement) อยู่

ด้วย

(2) อาจมีการสร้างทฤษฎีใหม่จากข้อมูลภายในประเทศ หมายความว่าข้อมูลจากหลายๆ โครงการย่อยเมื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกันอาจเกิดทฤษฎีใหม่

(3) เป็นการวิจัยแบบองค์รวม (Holistic หรือ Integrated) ไม่แยกสาขาวิชา มีลักษณะการดำเนินการเป็นสหวิชา และจะต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการวิจัยด้านการจัดการเพื่อชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น

ดังนั้นแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ โจทย์ต้องมาจากชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาคำตอบร่วมกัน ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการร่วมกัน ศูนย์ประสานงานฯ จึงมีการออกแบบกระบวนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในทั้ง 4 ช่วง โดยในช่วงแรกเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนก็ใช้งานวิจัยจนเกิดข้อมูล / ข้อสรุปเพื่อนำไปใช้ในการทำงานพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ต่อมาเมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความหลากหลายเพิ่มขึ้น เช่น การทำงานร่วมกับภาครัฐ / หน่วยงานภาคเอกชน ก็ต้องมีการปรับการทำงานวิจัยและพัฒนา หรือการทำงานพัฒนาและทำงานวิจัยเพื่อค้นหาข้อสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แต่สำหรับภาคเอกชนที่ต้องการเห็นผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็วก็ต้องมีการขับเคลื่อนทางสังคมร่วมด้วย ดังนั้นศูนย์ประสานงานฯ จึงใช้ทั้ง R+D+M แต่ดูตามความเหมาะสมของแต่ละช่วงเวลา มีการปรับยืดหยุ่นได้ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1.2.4 ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำหรับ ระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (2545, น.15-16) ได้เสนอไว้ว่า ด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นแนวคิดใหม่ในการสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยง ที่จะคอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการดำเนินงาน หนุนเสริมนักวิจัย ตลอดจนเป็นเพื่อนร่วมคิด ให้กำลังใจ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยและชุมชนในโครงการวิจัยต่างๆ สกว.สำนักงานภาค จึงได้หนุนเสริมระบบสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(Node) และพี่เลี้ยง (Research counselors: RC) ในเชิงพื้นที่ และประเด็นเพื่อกระจายโอกาสสู่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ต่างๆ และสนับสนุนให้เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การติดตามสนับสนุนโครงการในด้านต่างๆ แก่โครงการวิจัยทั้งนี้ พี่เลี้ยงในแต่ละศูนย์ หรือแต่ละพื้นที่จะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของพี่เลี้ยงที่เหมาะสมจึงควรเป็นดังนี้

- (1) มีทักษะในการประสานงาน / ให้คำปรึกษา / มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / รักการเรียนรู้
- (2) รู้จักชุมชน / รู้จักพื้นที่ทำงาน
- (3) มีเวลาทำงานอย่างพอเพียง
- (4) มีจิตวิญญาณของการให้
- (5) ต้องการให้งานประสบความสำเร็จ
- (6) รับฟังความคิดเห็น
- (7) มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่ประสบการณ์การพัฒนา ในช่วงแรกเริ่มที่ต้องการเข้าถึงพื้นที่และต้องใช้ทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการดำเนินงานจะเป็นไปในแนวราบ เป็นการเชื่อมประสานระหว่าง สกว. สำนักงานภาค ไปยัง RC หรือ Node และสู่โครงการวิจัยหรือชุมชน โดยผ่าน RC หรือ Node แต่เมื่อช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านไปทำให้ต้องมีการพัฒนาพี่เลี้ยงให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ศูนย์ประสานงานฯ เห็นความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมากและคิดสร้างนวัตกรรมพี่เลี้ยงตัวคูณในพื้นที่เพื่อเป็นกลไกในการทำงานร่วมกับทีม coaching ที่เป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ ร่วมด้วย อย่างไรก็ตามบทบาทหลักของทีม coaching ก็มีความสำคัญ จากการดำเนินงานที่ผ่านมา มีข้อค้นพบว่า พี่เลี้ยง

นักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านการเรียนรู้และลงมือดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อนจะเข้าใจขั้นตอนการดำเนินงานและการติดตามหนุนเสริมทีมวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เลี้ยงที่ยังไม่ผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อน แต่ข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาในการดำเนินงาน การเข้า-ออกของพี่เลี้ยงนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในศูนย์ประสานงานฯ เป็นประจำ การได้ผ่านงานจึงช่วยได้มาก โดยเฉพาะการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก 3 ปี ที่ผ่านมา (2558 – 2560)

2.1.2.5 ผลที่คาดหวังของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1.2.5.1 ระดับโครงการ

(1) ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยการตัดสินใจผ่านข้อมูล ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

(2) เกิดความรู้ในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง

(3) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและดำเนินงานในเรื่องอื่นได้ดีขึ้น

(4) เกิดกลไกการจัดการความรู้ท้องถิ่น หรือองค์กรภายในชุมชนที่สามารถลุกขึ้นมาจัดการความรู้และนำความรู้มาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเอง

2.1.2.5.2 ระดับเหนือโครงการ

(1) องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ หลายๆ โครงการสามารถนำมาสังเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับองค์ความรู้ และสามารถขับเคลื่อนไปสู่การผลักดันแนวคิด มาตรการ นโยบาย หรือระบบและกลไกภายในประเทศ ที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดสู่การพัฒนาในระดับนานาชาติเพื่อการพัฒนาประเทศ

(2) เชื่อมภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับความรู้ท้องถิ่นเชื่อมโยงความรู้ของนักวิชาการ ภาคประชาสังคม รวมถึงหน่วยงานของรัฐ เกิดกลไกการจัดการความรู้ที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมจากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ พบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วยให้ชาวบ้านเข้มแข็งจากการลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำข้อมูลไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาได้รับการแก้ไขจากการวางกลไกการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน และคนในชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้มีการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและผลักดันเข้าสู่ระดับนโยบายหลายประเด็น เช่น รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อลดความขัดแย้งของคนในชุมชนเข้าสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบบานประตูเปิด-ปิดน้ำในพื้นที่ การต่อยอดการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัยชุมชนในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องหลังจากพัฒนาศักยภาพให้ อสม.จนเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการชวนคนลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ได้จริงภายในระยะเวลา 1 ปี เป็นต้น แม้ว่าจะเป็น การสร้างการเปลี่ยนแปลงจากจุดเล็กๆ แต่ก็สามารถสร้างเครือข่ายในเชิงประเด็นได้ เมื่อสานพลังแต่ละประเด็นในเวทีประชุมเครือข่ายประจำเดือนก็ช่วยผลักดันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมได้เช่นกัน

2.1.2.6 รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

(1) การวิจัยแบบเต็มรูปแบบ (PAR) เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบตามแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในเชิงเนื้อหาและในเชิงกระบวนการ ภายใต้หลักการว่า “เป็นปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นทีมวิจัย และมีปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา” โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการไม่เกิน 2 ปี งานวิจัยลักษณะนี้มี 2 ลักษณะ กล่าว คือ

(1.1) การวิจัยที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาสังคมในทุกประเด็น เป็นการศึกษาในเชิงกระบวนการการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทหนึ่งๆ ต่อการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันดำเนินการ

(1.2) การวิจัยที่เน้นการทดลองเปรียบเทียบและทดสอบปัจจัยต่างๆ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทดลอง/ทดสอบทางเลือกจากหลายๆ ทางเลือก เพื่อที่จะหาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ คุ่มค่าและคุ่มทุนที่สุดของชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก

(2) การวิจัยทางเลือกใหม่เพื่อท้องถิ่น เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่พัฒนามาจากแบบแรกเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการและสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่นและกลุ่มคนที่มีหลากหลายระดับ หรือเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมเป็นการเริ่มต้นทดลองทำงานวิจัยอย่างง่าย โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการไม่นานนัก ประมาณ 3 - 6 เดือน หรือไม่เกิน 1 ปี มีหลายทางเลือก ดังนี้

(2.1) การวิจัยเบื้องต้น เป็นกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยและการรวบรวมความรู้ รวมถึงการเตรียมชุมชน เตรียมทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อวางแผนและแก้ปัญหาในเบื้องต้นหรือพัฒนาไปสู่งานวิจัยเต็มรูปแบบต่อไป

(2.2) การวิจัยที่เน้นการถอดความรู้และรวบรวมองค์ความรู้จากการทำงานพัฒนาของชุมชน เป็นเรื่องที่ชุมชนอยากรู้ อยากรวบรวมความรู้ของตนเอง และชุมชนร่วมกันทำงานวิจัย โดยไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาชุมชนมากนัก

(2.3) การวิจัยเชิงความร่วมมือ เป็นการสนับสนุนการสร้างความรู้ร่วมกับหน่วยงานหรือภาคอื่นๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่น เป็นความร่วมมือทั้งในแง่การมีเป้าหมายเพื่อท้องถิ่น ความร่วมมือของคนหรือทีมงาน การสนับสนุนปัจจัยและทุนดำเนินการร่วมกัน งานวิจัยลักษณะนี้จะมุ่งสร้างวิธีการทำงานที่เป็นทางเลือกใหม่ของภาคีภายนอกร่วมกับคนท้องถิ่นต่อการพัฒนาและแก้ปัญหาท้องถิ่น

ทั้งนี้ การวิจัยทางเลือกใหม่ทั้งสามลักษณะ เป็นการทำวิจัยในเบื้องต้นเพื่อพัฒนาความพร้อมของประเด็นศึกษาหรือกลุ่มคน โดยคาดหวังว่าจะนำไปสู่การทำวิจัยแบบเต็มรูปแบบต่อไป ซึ่งจากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ มีทั้งการวิจัยเต็มรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการวิจัยเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ โดยการวิจัยที่เน้นการถอดองค์ความรู้และรวบรวมองค์ความรู้จากการทำงานพัฒนาของชุมชน เช่น เขียนหนังสือเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน การทำงานสนับสนุนงานชลประทานเพื่อท้องถิ่นร่วมกับกรมชลประทาน เป็นต้น งานวิจัยเชิงความร่วมมือภายใต้โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) และมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี โครงการติดตามสนับสนุนการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการฟื้นฟูชีวิตคนและสิ่งแวดล้อมรอบเขายายดา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ระหว่าง สกว. และบริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด จนเกิดทักษะในการบริหารจัดการโครงการ การโค้ชที่เลี้ยง กระบวนการออกแบบการเรียนรู้ การติดตามหนุนเสริม การสรุปบทเรียน และการบริหารจัดการองค์กร / ทีมงานให้เป็น one stop service ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 ทฤษฎีองค์การและการจัดการกลยุทธ์ขั้นสูง

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ที่ผ่านมา ดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาตั้งแต่ปี 2546 - ปัจจุบัน แต่ในช่วงปี 2554 เป็นต้นมา ศูนย์ประสานงานฯ ต้องปรับกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของ สกว. ที่มีข้อจำกัดเรื่องการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานให้กับศูนย์ประสานงานฯ จึงต้องปรับมาทำงานในลักษณะ Co-funding & Co-working และจากจุดเริ่มต้นดังกล่าวทำให้ศูนย์ประสานงานฯ ต้องมีการบริหารจัดการโครงการ การบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในศูนย์ประสานงานฯ สามารถดำเนินงานต่อเนื่องได้ เนื่องจากเพียงงบประมาณที่ได้รับจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานภายใต้

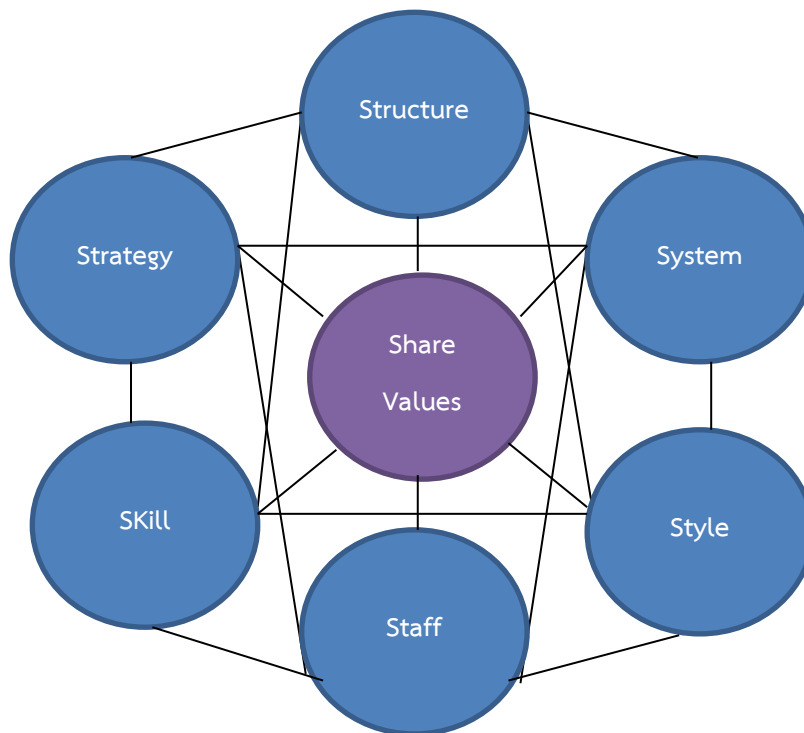
ภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้ และเมื่อไม่มีการปรับขึ้นเงินเดือนประกอบกับการติดตามหนี้สินเสริมงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้เจ้าหน้าที่ในศูนย์ประสานงานฯ บางส่วนลาออกไปหางานใหม่ที่มีค่าตอบแทนสูงกว่า แม้ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นดังกล่าวจะเป็นงานที่ดีและมีคุณค่า นอกจากนี้ยังมีเรื่องของความมั่นคงในชีวิตของเจ้าหน้าที่ในศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งการได้รับเพียงประกันชีวิตกับค่ารักษาพยาบาลบางส่วนไม่เพียงพอ ศูนย์ประสานงานฯ จึงได้ทดลองจัดตั้งบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ขึ้นมาตั้งแต่ปี 2558 – ปัจจุบัน ซึ่งบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เกิดขึ้นมาจากการนำความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สนใจทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ผ่านการฝึกอบรมเพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณกระจายลงไปทำงานร่วมกับสร้าง SMART Community จากการฝึกอบรมและติดตามหนี้สินเสริมของทีมงานเจ้าหน้าที่จากบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

อย่างไรก็ตาม จากการทำงานในลักษณะ Co-funding & Co-working ทำให้ศูนย์ประสานงานฯ มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัวและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ ทุกคนจะต้องสามารถทำงานได้อย่างเป็น one stop service ซึ่งปรับมาจากกรอบการทำงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ มีจำนวนเพิ่มขึ้น การบริหารจัดการแบบเดิมจึงไม่เพียงพอ ทำให้มีการนำกรอบคิดของแมคคินซี (McKinsey 7-S Framework) มาใช้ในการมองระบบการบริหารจัดการที่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันว่า จะทำอย่างไรให้ศูนย์ประสานงานฯ ที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ภายใต้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการช่วยแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชน สามารถดำเนินงานแบบภาคธุรกิจแต่คงอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิม ให้เกิดการทำงานได้อย่างเป็นระบบ รองรับการเพิ่มจำนวนของเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ และการเปิดรับการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นในระยะต่อไป

กรอบแนวคิดของแมคคินซี (McKinsey 7-S Framework) แนวคิดนี้ได้รับการเผยแพร่เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1980 โดย Robert Waterman, Tom Peter and Julien Phillips แนวคิดนี้ต้องการนำเสนอว่าประสิทธิภาพขององค์กรธุรกิจเกิดจากความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ 7 ประการ ของธุรกิจว่ามีลักษณะและมีสภาพอย่างไร จึงเป็นที่มาของศัพท์คำหนึ่งว่า McKinsey's 7 S แบบจำลอง 7-S นี้ ดังภาพที่ 1 เป็นกรอบการพิจารณาและการวางแผนเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในองค์กรโดยการประสานองค์ประกอบทั้ง 7 ตัว ให้สอดคล้องประสานกัน ตัวแปรแต่ละตัวมีความสำคัญต่อการบริหารองค์การ เริ่มตั้งแต่การกำหนดกลยุทธ์องค์การเกี่ยวข้องกับการพิจารณาโครงสร้างองค์การ เป้าหมายขององค์การ ระบบการดำเนินงาน ทักษะที่ใช้ในการทำงาน บุคลากร รูปแบบพฤติกรรมของพนักงานและเป้าหมายที่ต้องการ

แนวคิดของแมคคินซี (McKinsey 7's Framework) ได้ถูกนำมาใช้ในการบริหารเป็นหลักสากลประกอบไปด้วย

ภาพที่ 1 The McKinsey 7 S Model

1. Structure (โครงสร้างองค์กร) หมายถึง ลักษณะโครงสร้างขององค์กรที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ รวมถึงขนาดการควบคุม การรวมอำนาจ และการกระจายอำนาจของผู้บริหาร การแบ่งโครงสร้างงานตามหน้าที่ ตามผลิตภัณฑ์ ตามลูกค้า ตามภูมิภาคได้อย่างเหมาะสม โครงสร้างองค์กรมีความยืดหยุ่นมากน้อยเพียงไร ถ้าไม่ยืดหยุ่นหรือมีความยืดหยุ่นน้อย โอกาสความสำเร็จก็มีน้อย

2. Strategy (กลยุทธ์) หมายถึง การวางแผนเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การพิจารณา จุดแข็ง จุดอ่อนของกิจการ โดยพิจารณาว่าองค์กรมีการกำหนดกลยุทธ์ที่ชัดเจนหรือไม่ และกลยุทธ์นั้นกระจายออกไปใน sector ต่างๆ หรือไม่ เอา strategy กระจายออกมาเป็น BSC เลย

3. Staff (การจัดการบุคคลเข้าทำงาน) หมายถึง การคัดเลือกบุคลากรที่มีความสามารถ การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง พนักงานมีคุณภาพไหม มาโดยระบบเส้นสายหรือไม่

4. (Managerial) style (รูปแบบ) หมายถึง การจัดการที่มีรูปแบบวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะองค์กร เช่น การสั่งการการควบคุม การจูงใจ สะท้อนถึงวัฒนธรรมองค์กร สไตล์การบริหารเป็นอย่างไร ถ้ามีพิธีการ ไม่สำเร็จ เช่น คุณชุมพล ณ ลำเลียง มีสโลแกนว่า Come with solution, don't come with problem

5. System (ระบบ) หมายถึง กระบวนการและลำดับขั้นตอนปฏิบัติงานทุกอย่างที่เป็นระบบที่ต่อเนื่องสอดคล้องประสานกันทุกระดับ การวางระบบงาน

6. Shared value (ค่านิยมร่วม) หมายถึง ค่านิยมร่วมกันระหว่างคนในองค์กร ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเชื่อร่วมกันในหน่วยงาน

7. Skill (ทักษะ) หมายถึง ความโดดเด่นความเชี่ยวชาญในการผลิต การขาย การให้บริการ พนักงานมีทักษะในการทำงานหรือไม่ (อะไรความแตกต่างระหว่าง knowledge (รู้เฉยๆ) กับ skill (รู้แล้วทำให้คนอื่นเชื่อด้วยและนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานได้ด้วย สำหรับทักษะที่จำเป็นในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ทักษะการคิด

ทักษะการพูด-การฟัง ทักษะการคิดและการจับประเด็น ทักษะเขียน รวมทั้งการติดตามหนุนเสริมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ดำเนินงานได้ตามระบุไว้ในโครงการ ทีมวิจัยชาวบ้านเก่งขึ้น สามารถพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ของตนเอง ทีมงาน ได้อย่างเป็นระบบ และถ่ายทอดไปยังคนอื่นๆ ในชุมชนร่วมด้วย

รูปแบบของแนวคิด McKinsey 7s เป็นหนึ่งแนวคิดที่สามารถใช้ได้กับเกือบทุกปัญหา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับองค์กรหรือทีมงาน ถ้าบางสิ่งที่อยู่ภายในองค์กรหรือทีมงานไม่ทำงาน หรือมีโอกาสที่จะขัดแย้งกันระหว่างกัน ในบางองค์ประกอบของแนวคิด 7s ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องนำกระบวนการคิดเหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์และปิดช่องว่างของความขัดแย้งและการทำงานแบบไม่มีประสิทธิภาพนั้นๆ เพื่อให้แน่ใจว่าทีมงานทั้งหมดสนับสนุนให้เกิดเป้าหมายร่วมกัน และสร้างคุณค่าให้กับองค์กร ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงธุรกิจ สำหรับบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เน้นการทำงานภายใต้แนวคิดกิจการเพื่อสังคมเพื่อสร้าง SMART Community จึงนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตัวชี้วัดขององค์กร คือ การทำงาน one stop service แต่สิ่งที่สำคัญมาก คือ ค่านิยมร่วมของศูนย์ประสานงานฯ และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด คืออะไร เราจะเดินไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันอย่างไร เพื่อให้เกิดความเชื่อ / ความศรัทธาในองค์กรร่วมกัน ซึ่งในช่วงแรกอาจจะเป็นรูปแบบใหม่ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ใช้ระบบการบริหารจัดการแบบภาคเอกชน เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพในระยะต่อไป

2.1.4 นวัตกรรมและการสื่อสารเพื่อสร้างนวัตกรรม

2.1.4.1 ความหมายของนวัตกรรม

โรเจอร์ส (Everette M. Rogers, 1983) ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ว่า นวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ๆ ซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ๆ ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่นๆ ของการยอมรับในสังคม (Innovation is a new idea, practice or object, that is perceived as new by the individual or other unit of adoption) ดังนั้น นวัตกรรมอาจหมายถึงสิ่งใหม่ๆ คือ 1) สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยทำมาก่อนเลย 2) สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วในอดีตแต่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ หรือ 3) สิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

นวัตกรรม หมายถึงความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้น ได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย

สำหรับนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามนั้น ได้แก่

- 1) นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านวิถีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านการดำเนินงานมาจนสามารถลดระยะเวลาในการดำเนินงานลดลงได้ เช่น การวิเคราะห์ทุนชุมชนในช่วงพัฒนาโจทย์วิจัย
- 2) นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ช่วยให้กระบวนการดำเนินของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมีประสิทธิภาพทั้งช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เช่น การประยุกต์ใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ Timeline แผนที่ชุมชน เป็นต้น
- 3) นวัตกรรมว่าด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในประเด็นการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพ อสม.และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัยชุมชน การสร้างสำนึกพลเมืองในเด็กและเยาวชนที่มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
- 4) นวัตกรรมว่าด้วยการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 5) นวัตกรรมการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งมีการคัดเลือกการถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังกลุ่มบุกเบิกที่ใช้ใช้นวัตกรรมดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม. เพื่อการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อ

การเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก และโครงการพัฒนาภาคใต้และเยาวชนในพื้นที่ อบต.หนองขาม และ อบต.พลับพลาไชย จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมและนำไปสู่การขยายผลการดำเนินงานประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่ต่อไป

การแพร่กระจายนวัตกรรมนั้น ต้องพิจารณาถึง 5 องค์ประกอบหลัก คือ

1. **ตัวนวัตกรรม** สามารถมองเห็นประโยชน์ได้ มีคุณค่าต่อสังคมหรือหน่วยงานนั้นจริงๆ มีความไม่แตกต่างในปัจจุบันและเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน ไม่มีความยุ่งยากในการใช้ สามารถทดลองใช้ได้ และสุดท้ายสามารถสังเกตเห็นได้

2. **การสื่อสาร** จะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีวิถีชีวิตเหมือนกัน กลุ่มคนแบบนี้สามารถแพร่กระจายนวัตกรรมไม่ยากนัก แต่ถ้ากลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกัน การแพร่กระจายนวัตกรรมจะเป็นไปค่อนข้างยาก

3. **ช่องทาง** จะเป็นการสื่อสารในลักษณะ 2 แบบ คือการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกับสื่อมวลชนต่างๆ

4. **เวลา** จะเป็นกระบวนการตัดสินใจว่า จะทำอะไรที่สามารถทำให้มีการยอมรับนวัตกรรมของกลุ่มคน

5. **โครงสร้างทางสังคม** ที่จะทำให้สมาชิกในสังคมเกิดการยอมรับนวัตกรรม

แนวความคิดทฤษฎีของ Rogers ได้แบ่งกลุ่มคนในสังคมตามภาพที่ 2 ที่จะยอมรับการแพร่กระจายทางเทคโนโลยีไว้ดังนี้

1. **นวัตกรรม นวัตกรรม หรือ นักบุกเบิก (innovator)** คนเหล่านี้จะชอบการผจญภัย รักและแสวงหาความคิด หรือสิ่งใหม่ๆ หรือแม้กระทั่งสร้างขึ้นมาจากตัวเอง ชอบเสี่ยง ชอบแสวงหาข้อมูล และส่วนใหญ่จะเป็นผู้มั่นคง จะกิน ที่จะสามารถนำสิ่งที่ป็นนวัตกรรมไปสู่สาธารณะ และสามารถยอมรับการขาดทุนหรือสูญเสียได้ ยอมรับความไม่แน่นอนได้สูง เมื่อมีการนำเอานวัตกรรมมาใช้ พวกเขาจะมีความคิดไม่เหมือนสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมที่อาศัยอยู่ ไม่ติดอยู่ในเฉพาะกลุ่มเพื่อนๆ ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่จะขยายเครือข่ายไปในหลายๆ ทิศทางเกินขอบเขตชุมชนของตนเอง คนในชุมชนจะมองเขาเหล่านี้ว่าไม่ปกติธรรมดา บางทีจะมองว่าเป็นคนแปลกๆ ด้วยซ้ำ ดังนั้นคนเหล่านี้มักจะไม่เป็นแบบอย่างสำหรับคนอื่น ๆ ในชุมชน คนจำพวกนี้จะเป็นคนส่วนน้อยในสังคม ซึ่งจะมีประมาณ 2.5% เท่านั้น

2. **คนที่ปรับใช้นวัตกรรมกลุ่มแรกๆ (early adopters)** คนกลุ่มนี้จะมีความคิดที่ทันสมัยและมีความกระตือรือร้นที่จะนำเอาสิ่งใหม่ๆ เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน คนกลุ่มนี้มักจะมีรากฐานที่มั่นคง และเป็นคนที่นับถือสำหรับคนในชุมชน จะเป็นบุคคลกลุ่มแนวหน้าในการเปลี่ยนแปลงหรือยอมรับสิ่งใหม่ๆ แต่ก็จะไม่รวดเร็วเหมือนกลุ่มนักบุกเบิก (innovator) คนกลุ่มนี้มักได้รับการเรียกขานว่าเป็น “ผู้นำทางความคิด (opinion leader)” โดยปกติแล้วกลุ่มผู้นำทางความคิดจะเป็นแบบอย่างและเป็นที่ยึดถือแก่คนในสังคม คนอื่นๆ ในสังคมมักจะมาหาข้อมูลจากคนกลุ่มนี้ก่อนที่จะยอมรับและนำสิ่งใหม่ๆ มาใช้ คนที่ปรับใช้นวัตกรรมกลุ่มแรกๆ (early adopters) จะลดความเสี่ยงโดยการนำเอาสิ่งใหม่ๆ ใช้ด้วยตนเอง และพูดคุยให้คนอื่น ๆ ฟังว่าเขาคิดอย่างไรกับสิ่งนั้น คนกลุ่มนี้มักจะมีเครือข่ายของคนรู้จักมาก ซึ่งจะทำฐานะของการเป็นแบบอย่างแก่คนอื่นของเขา แฝ่ไปได้กว้างขวาง เครือข่ายทางสังคมของคนเหล่านี้ก็ขยายไปกว้างกว่าขอบเขตท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ เป็นที่สังเกตว่า คนกลุ่มนี้มักจะมีการศึกษา มีฐานะดี มีหน้าที่การงานดี และฐานะทางสังคมที่ดีขึ้น มากกว่าพวกที่มักจะมีอาการยอมรับสิ่งใหม่ๆ พวกหลังๆ คนกลุ่มนี้จะมีประมาณ 13.5% ในสังคม

3. **คนส่วนใหญ่ที่ยอมรับและใช้สิ่งใหม่ๆ ในระยะต้นๆ (early majority)** คนกลุ่มนี้จะยอมรับและใช้สิ่งใหม่ๆ ก่อนคนอื่น ๆ ของสังคมเพียงเล็กน้อย พวกเขาจะใช้เวลาคิดเกี่ยวกับสิ่งใหม่ๆ นี้ ก่อนที่จะตัดสินใจนำมาใช้ พวกเขาไม่ต้องการเป็นกลุ่มสุดท้าย และในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการเป็นกลุ่มแรกที่นำสิ่งใหม่ๆ มาใช้ ส่วนมากพวกเขาจะตามความคิด

ของคนที่ปรับใช้นวัตกรรมกลุ่มแรกๆ (early adopters) พวกเขาจะมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคมบ่อย แต่ก็จะไม่แสดงว่าเป็นผู้นำทางความคิด คนพวกนี้จะมีมากในสังคม คือ ประมาณ 34%

4. คนส่วนใหญ่ที่ยอมรับและใช้สิ่งใหม่ๆ ในระยะหลังๆ (late majority) พวกเขาจะเป็นกลุ่มคนที่มีความไม่แน่ใจหรือสงสัยในสิ่งใหม่ๆ และนำมาใช้หลังจากที่คนโดยเฉลี่ยในสังคมได้นำสิ่งใหม่นี้มาใช้แล้ว คนกลุ่มนี้มักได้รับการชักจูงจากเพื่อนฝูง คนใกล้ชิด หรือความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ จะเป็นตัวการสำคัญในการชักจูงให้เขาทำสิ่งใหม่ๆ ไปใช้ คนกลุ่มนี้จะรอจนกว่าสิ่งใหม่ๆ นั้นได้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมเสียก่อน เขาจึงได้ตัดสินใจนำไปใช้ คนกลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ค่อยมีฐานะ และจะไม่นำเอาสิ่งใหม่มาใช้จนกว่าจะแน่ใจว่าหากนำมาใช้แล้วจะคุ้มค่า กลุ่มนี้จะเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคมเช่นกัน คือ จะมีประมาณ 34%

5. พวกล่าหลัง (laggards) คนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มหัวโบราณในสังคม พวกเขาจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ช้า และจะนำสิ่งใหม่ๆ ไปใช้เป็นกลุ่มสุดท้าย เขาจะให้ความสนใจต่อความคิดของคนอื่นน้อยมาก คนกลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มคนที่ยากจน และมักจะมีความรู้สึกว่าเขาไม่สามารถที่จะเสี่ยงต่อการใช้สิ่งใหม่ๆ ได้ เขาจะใช้สิ่งเก่าๆ ที่เคยใช้ได้ผลเป็นบรรทัดฐาน และถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่คนเหล่านี้จะติดต่อกับคนที่อยู่ในฐานะหรือสถานะเดียวกันเท่านั้น เขาจะมีความสงสัยในคนที่ส่งเสริมสิ่งใหม่ๆ หรือความคิดใหม่ๆ พวกล่าหลังนี้จะมีประมาณ 16 % ในสังคม

จากการแบ่งประเภทของคนที่จะยอมรับนวัตกรรมนั้น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้เห็นความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว จึงเผยแพร่นวัตกรรมกับกลุ่มนักบุกเบิกมาก่อนและตามมาด้วยคนที่ปรับใช้นวัตกรรมกลุ่มแรกๆ แล้วค่อยขยายผลไปยังกลุ่มอื่นๆ ต่อไป โดยในช่วงปี 2546 – 2549 ศูนย์ประสานงานฯ มีการสร้างชาวบ้านให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่วางแผนวิจัยเป็นของยากไปสู่รูปธรรมที่จับต้องได้ และขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานวิจัยร่วมด้วย

ต่อมาในปี 2550 – 2553 ศูนย์ประสานงานฯ เริ่มมีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรและภาคเอกชน มีการขยายผลรูปธรรมที่เกิดขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขึ้น พบว่า การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการทำงานร่วมกับภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง สามารถสร้างการรับรู้และขยายผลการดำเนินงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มากกว่า การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชาวบ้านเพียงอย่างเดียว รวมทั้งหากติดตั้งระบบงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเข้าไปในภาครัฐ มุมมองในการออกแบบการทำงานในองค์กรจะสอดคล้องกับความต้องการ / การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบเพิ่มขึ้น

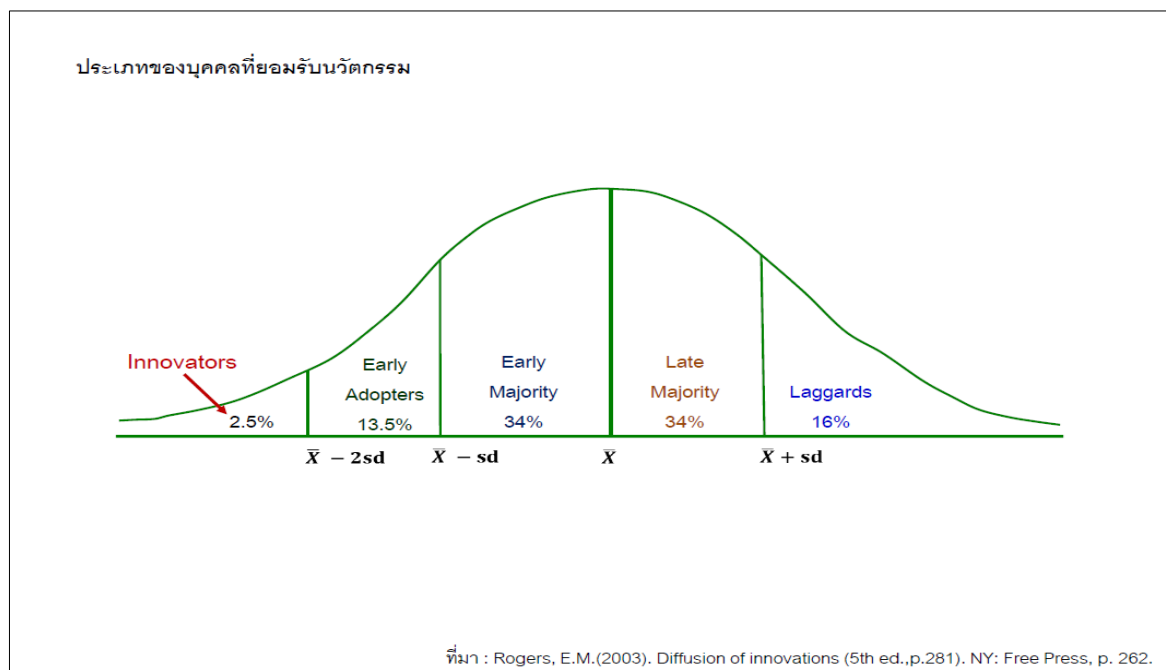
ช่วงปี 2554 – 2557 ศูนย์ประสานงานฯ มีการทำงานในลักษณะ Co-working & Co-funding ทำให้มีการทำงานร่วมกับนักวิชาการเพิ่มขึ้น โดยการให้นักวิชาการเข้ามาเป็นทีมวิจัยร่วมกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านเป็นผู้เข้าร่วมแต่นักวิชาการเป็นผู้ทำงานวิจัย ทำให้เห็นเครื่องมือใหม่ๆ ในการทำงานของนักวิชาการผสมผสานกับกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้านมีความชัดเจนจากการรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้ภายนอกชุมชน / ความรู้จากนักวิชาการ เพื่อสานต่อคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

เช่นเดียวกับการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ในช่วงปี 2558 – 2560 ที่มีการทำงานร่วมกับภาคเอกชนเพิ่มขึ้น พบว่า การทำงานกับภาคเอกชนต้องมีการปรับกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ดำเนินงานภายในระยะเวลาลดลง และเห็นผลการดำเนินงานที่สามารถชี้วัดได้ ซึ่งต้องเรียนรู้และปรับกระบวนการดำเนินงาน มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีมาผสมผสานกับความรู้ที่มี ทำให้การดำเนินงานตอบสนองทั้ง CSR เชิงรุกที่นำไปสู่ความยั่งยืนด้วยการสร้างปัญญามากกว่า CSR แบบเดิมที่เน้นการทำงานเชิงรับมากกว่า

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การแพร่กระจายนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานฯ เริ่มต้นจากการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงจากฐานชุมชนต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2546 – 2560 เพื่อสร้างรูปธรรมในพื้นที่และขยายผลองค์ความรู้ไปสู่กลุ่มคนต่างๆ ขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนงานในแต่ละช่วงเวลาและสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองร่วมด้วย ทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่

เกิดขึ้นในแต่ละเวลามีทั้งชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และภาคเอกชน เป็นการสร้างนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรมควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการยอมรับในที่สุด เพียงแต่ในแต่ละเวลานั้นจะให้ภาคใดเป็นหลัก นอกจากจะช่วยขยายฐานคน ยังสามารถขยายพื้นที่จากในจังหวัดสมุทรสงครามไปยังพื้นที่ใกล้เคียง และจากความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (การจัดการน้ำ) ไปสู่การจัดการศึกษา และการจัดสวัสดิการชุมชนและสุขภาพ

วิธีการสร้างการยอมรับนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานฯ นั้น มีทั้งการสร้างเสริมแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ในการดำเนินงานโครงการต่างๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชุมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 1 เดือน / ครั้ง ที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน การสื่อสารสู่สาธารณะในพื้นที่และสังคมเชิงกว้าง ผ่านรูปแบบสื่อที่หลากหลาย เช่น วิทยุทัศน์ หนังสือ การนำเสนอผลงาน เวทีวิชาการที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากหลายภาคส่วน การขยายผลงานวิจัยร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ในลักษณะ Co-working & Co-funding การศึกษาดูงานข้ามพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งเป็นสื่อสำคัญในการเข้าไปชักชวนภาคีเครือข่ายให้เข้ามาร่วมเรียนรู้และพัฒนาโจทย์วิจัย / พัฒนาโครงการ ทดลองลงมือปฏิบัติการ และเกิดการขยายผลในที่สุด ดังนั้นการสร้างฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างมาก การเสริมพลังเครือข่ายนักวิจัยโดยการพัฒนาศักยภาพ และการสรุปบทเรียนเพื่อยกระดับการดำเนินงานและหมุนเกลียวองค์ความรู้จนเกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมไปยังกลุ่มเป้าหมายที่สนใจตามลำดับภายในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เช่น เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายผู้สูงอายุ ซึ่งในปัจจุบันต้องค้นหาวิธีการเชื่อมโยงการดูแลซึ่งกันและกัน การส่งต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้ใหญ่สู่เด็ก และการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับคนในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม / ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีอย่างสอดคล้องกับแต่ละบริบทพื้นที่ต่อไป

ภาพที่ 2 แสดงประเภทของบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรม

กระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรมของบุคคล กระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรม คือ ขั้นตอนซึ่งบุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับนวัตกรรม Rogers แบ่งกระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรมออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังภาพที่ 3 ได้แก่

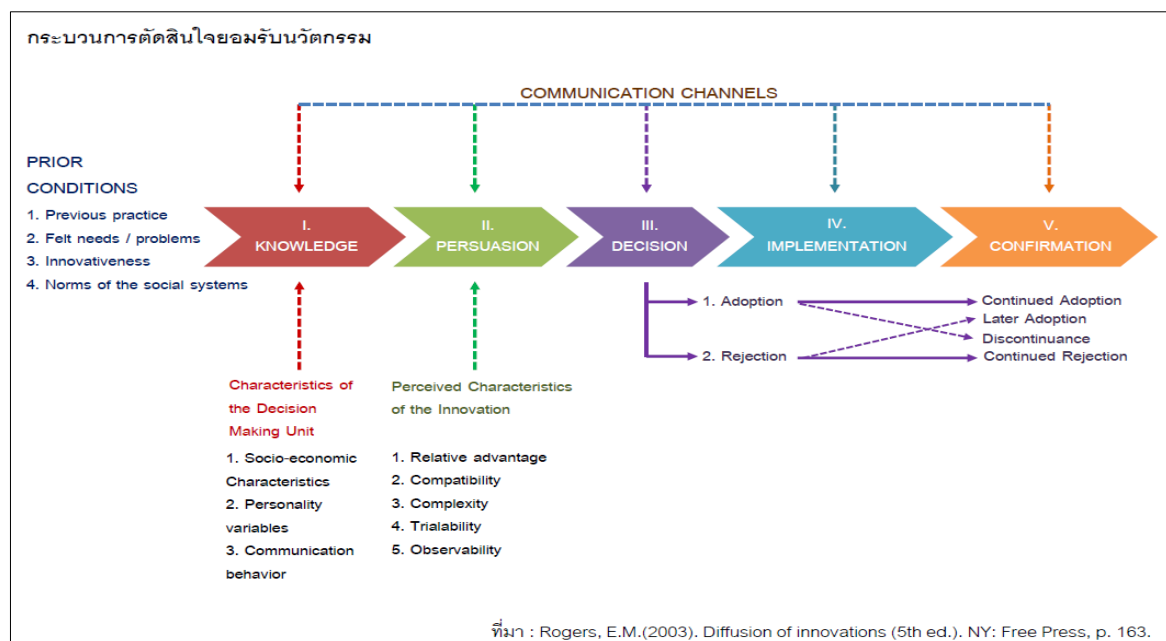
1. **ขั้นความรู้ (Knowledge)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้รับการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักต่อนวัตกรรม โดยเมื่อบุคคลได้มีโอกาสพบเห็นนวัตกรรมและคุณลักษณะต่าง ๆ ของนวัตกรรม บุคคลอาจกระตือรือร้น (Active) ในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามาจากแหล่งสารต่าง ๆ อาทิ สื่อสารมวลชน ผู้นำทางความคิดในขณะที่บุคคลบางกลุ่มไม่กระตือรือร้น (Passive) โดยได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยความบังเอิญ หรือเนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของผู้เผยแพร่ข่าวสาร

2. **ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion)** โดยสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การที่บุคคลเริ่มมีความคิดเห็น หรือมีการเปรียบเทียบนวัตกรรมทั้งในด้านผลดีและผลเสีย โดยในช่วงเวลานี้ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารจะต้องพยายามให้ข้อมูลเพื่อใหบุคคลให้ความสนใจนวัตกรรมและมีทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรม

3. **ขั้นการตัดสินใจ (Decision)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลประเมินองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม เช่น ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม ความคิดเห็นของตนและคนใกล้ชิดเกี่ยวกับนวัตกรรม ทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ หากมีการยอมรับนวัตกรรม

4. **ขั้นการดำเนินการ (Implementation)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะเริ่มนำนวัตกรรมที่ตนตัดสินใจรับมาใช้ หรือทดลองใช้โดยในขั้นนี้ข้อมูล ข่าวสารมีบทบาทสำคัญมาก ๆ ต่อการรับนวัตกรรม โดยเฉพาะข้อมูลที่ชี้แจงหาสะท้อนให้เห็นความสำคัญของนวัตกรรมต่อบุคคล ข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานที่ซึ่งสามารถเข้าถึงนวัตกรรมข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม เป็นต้น โดยข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลต่อการยืนยันใช้นวัตกรรมต่อไป

5. **ขั้นการยืนยัน (Confirmation)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลมักจะแสวงหาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อยืนยันความคิดที่ว่า “ตนสมควรรับนวัตกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง” หรือ “ตนสมควรปฏิเสธนวัตกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง” โดยในขั้นตอนนี้บุคคลที่เคยปฏิเสธนวัตกรรม อาจเปลี่ยนใจกลับมารับนวัตกรรมก็ได้ ในกรณีที่บุคคลดังกล่าวได้รับข้อมูลข่าวสารในด้านที่ดีเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ในขณะที่เดียวกันบุคคลที่รับนวัตกรรมไปแล้ว อาจเกิดการล้มเล สันสนหรือตัดสินใจยุติการรับนวัตกรรมนั้นก็ได้ หากได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมในด้านไม่ดี

ภาพที่ 3 แสดงกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม

2.1.5 แนวคิดเรื่องกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)

แนวคิดเกี่ยวกับกิจการเพื่อสังคม เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ต้องทำการศึกษาประกอบการวิจัยครั้งนี้เพื่อที่จะทราบว่าลักษณะขององค์ประกอบบริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด เป็นกิจการเพื่อสังคมประเภทไหน อย่างไร ซึ่งวรรณสม สีสั่งข์ (2555) ได้กล่าวถึงแนวคิดและรูปแบบของกิจการเพื่อสังคมไว้ ดังนี้

2.1.5.1 ความหมายของกิจการเพื่อสังคม

สำนักงานสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ (สกส.) ได้ให้ความหมายของกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE) ไว้ว่า หมายถึง “องค์กรธุรกิจที่มุ่งแสวงหาผลกำไรแต่กำไรมันอยู่บนพื้นฐาน และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมในแง่มุมต่างๆ อย่างยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข การมีส่วนร่วมของชุมชน และมุ่งลดความเหลื่อมล้ำของสังคม” Social enterprises are business with a social or environmental mission When they profit, society profits.”

2.1.5.2 จุดกำเนิด และพัฒนาการของกิจการเพื่อสังคม

แนวคิดกิจการเพื่อสังคม ได้กำเนิดในประเทศอังกฤษช่วงกลางศตวรรษที่19 กลุ่มผู้รับจ้างทำงาน ได้จัดตั้งในรูปสหกรณ์เพื่อจัดหาอาหารที่มีคุณภาพ แต่มีราคาต่ำที่หาซื้อได้ เพื่อเป็นการตอบโต้สภาพการทำงานในโรงงานอย่างไม่เป็นธรรม กระทั่ง ค.ศ.1990 แนวคิด “กิจการเพื่อสังคม” ได้ถูกหยิบยกขึ้นใหม่อีกครั้งในรูปแบบการจัดตั้งที่หลากหลาย เช่น สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) องค์กรอาสาสมัคร (Enterprising Voluntary Organizations) เป็นต้น โดยมีการรวมกลุ่มระหว่างรูปแบบดังกล่าวแบบเครือข่าย (Networking) ร่วมประกอบธุรกิจตามแนวคิดกิจการเพื่อสังคมด้วยกัน

ใน พ.ศ.2540 เกิดองค์กรชื่อ Social Enterprise Partnership ขึ้น โดยกิจการเพื่อสังคมในประเทศอังกฤษครอบคลุมถึงธุรกิจชุมชน เครดิตยูเนียน เครือข่ายการค้าขององค์กร การกุศล สหกรณ์ เงินกองทุนเพื่อการพัฒนา และบริษัทที่สร้างขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์ ตามที่ตั้งใจไว้แต่แรกทีก่อตั้ง เช่น สนับสนุนการศึกษาให้แก่ผู้ยากไร้ การฝึกอาชีพให้คนพิการ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สิทธิของสัตว์ หรือ ล่าสัตว์เพื่อลดสถานะโลกร้อน “องค์กรการกุศล” จึงแตกต่างจาก “กิจการเพื่อสังคม” ตรงที่ได้ประกอบธุรกิจ หากรณรงศ์รับเงินบริจาค และบริหารเงินทุนที่มีอยู่เพื่อสาธารณกุศล

สำหรับกิจการเพื่อสังคมที่สำคัญในประเทศอังกฤษ คือ Social Enterprise London ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2541 โดยความร่วมมือระหว่างธุรกิจสหกรณ์ต่างๆ กับองค์กรพัฒนาสนับสนุนสหกรณ์ และองค์กรสนับสนุนโครงสร้างสหกรณ์ ทางภาษาอังกฤษจัดตั้ง Social Enterprise London ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2541 โดยความร่วมมือระหว่างธุรกิจสหกรณ์ต่างๆ กับองค์กรพัฒนาสนับสนุนสหกรณ์ และองค์กรสนับสนุนโครงสร้างสหกรณ์ ทางภาษาอังกฤษจัดตั้ง Social Enterprise Unit ขึ้นในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในปี พ.ศ.2545 พัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของ Office of Third Sector ในปีพ.ศ.2549 เพื่อประสานงาน ‘การให้’ ในรูปแบบใหม่แก่สังคม ดังนั้นจึงเกิดกิจการเพื่อสังคมที่เป็นที่รู้จัก เช่น The Big Issue ภัตตาคาร Fifteen บริษัทช็อกโกแลต Divine Chocolate Ltd. เป็นต้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การเกิดขึ้นของ “กิจการเพื่อสังคม” เป็นไปอย่างกว้างขวาง จำนวนหน่วยงานเหล่านี้เพิ่มขึ้นอย่างมากทั้งประเทศในแถบเอเชีย เช่น ประเทศอินโดนีเซียที่แต่เดิมมีองค์กรเช่นนี้เพียง 1 องค์กร แต่ปัจจุบันมีเพิ่มขึ้นถึง 20,000 องค์กร ประเทศบังกลาเทศมีหน่วยงานภาคประชาชน 20,000 หน่วยงาน

สำหรับประเทศในแถบตะวันตก เช่น ประเทศแคนาดา หน่วยงานภาคประชาชนที่จดทะเบียนมีเพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 50 จากปี พ.ศ.2530 ปัจจุบันมีหน่วยงานภาคเอกชนถึง 200,000 หน่วยงาน ประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวนองค์กรภาคประชาชนเพิ่มขึ้น จาก 464,000 เป็น 734,000 องค์กร (โกศล ดีศีลธรรม, 2554)

David Bornstein (2008) ผู้เขียนหนังสือ How to Change the World : Social Entrepreneurs and the Power of New Idea's ได้กล่าวว่า สิ่งที่นักธุรกิจทั่วไปมักคำนึงถึง คือ เรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผู้ประกอบการกิจการเพื่อสังคมก็คำนึงเรื่องเดียวกัน แต่สิ่งที่แตกต่างของผู้ประกอบการเพื่อสังคม คือ การคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย ตามที่ Bill Drayton ผู้บริหาร ประธานและผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิอชก้า (Ashoka) องค์กรภาคประชาชนระดับโลกที่ค้นหาและลงทุนสนับสนุน “ผู้ประกอบการสังคม” กล่าวว่า ผู้ประกอบการกิจการเพื่อสังคมไม่เพียงแต่การให้ปลา หรือ สอนจับปลาแก่ชาวบ้าน พวกเขาจะไม่หยุดจนกว่าพวกเขาจะได้รับการปฏิบัติอุตสาหกรรมการจับปลาเสียก่อน แสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการเพื่อสังคม เป็นกลุ่มคนที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ลืมในเรื่องผลตอบแทนทางธุรกิจของตนเองด้วย

2.1.5.3 กิจการเพื่อสังคมที่มีชื่อเสียงของโลก

กิจการเพื่อสังคมที่โด่งดังไปทั่วโลก คือ ธนาคารกรามีน (Grameen Bank) ที่ก่อตั้งโดยศาสตราจารย์ มุฮัมหมัด ยูนุส (Muhammed Yunus) ผู้ก่อตั้งธนาคารเพื่อคนจนแห่งแรกของโลกที่บังกลาเทศ โดยธนาคารแห่งนี้ปล่อยเงินกู้จำนวนไม่มากโดยไม่ต้องมีหลักประกันเพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถกู้เงินจากธนาคารทั่วไป ได้มีเงินทุนแรกเริ่มในการทำธุรกิจ เรียกว่า “Micro Finance”

ธนาคารกรามีน มีหลักการแตกต่างจากธนาคารทั่วไป คือ ธนาคารทั่วไปประเมินค่าจากทรัพย์สิน หรือ สถานะทางสังคม คนที่มีเงินมากหรือเครดิตดีก็ได้รับความไว้วางใจจากธนาคาร แต่ธนาคารกรามีนเชื่อถือในคุณค่าศักยภาพของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะมีความยากตีมั่นต่างกันแต่ถ้าได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน มนุษย์ย่อมสามารถที่จะพัฒนาตนเองไปสู่สถานะที่ดี และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ยูนุสตั้งใจให้กรามีนเป็น “ธนาคารเพื่อคนจน” ตั้งแต่นั้น เขาจึงต้องคิดค้นโมเดลใหม่ในการดำเนินธุรกิจ เรียกว่าโมเดลกรามีน ด้วยอุดมการณ์และเจตนารมณ์ในการสร้างสรรค์กิจการเพื่อสังคมครั้งนี้ จึงส่งผลให้ยูนุส (Yunus) ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี ค.ศ.2006

2.1.5.4 รูปแบบของกิจการเพื่อสังคม

Mal Walwick (2010) สรุปประเภทกิจการเพื่อสังคม ในบทความเรื่อง who are you calling a social enterprise ไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. องค์กรภาคสังคมที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร คือ องค์กรไม่แสวงหากำไรอย่างกรณีโรงพยาบาลนำรายได้จากการเก็บค่าจอรถ มาช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการบริหาร
2. องค์กรภาคธุรกิจที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแสวงหาผลกำไร แต่นำผลกำไรที่ได้รับ กลับคืนไปให้กับสังคม ชุมชน ในรูปแบบการบริจาค หรือ ช่วยเหลือธุรกิจที่ทำประโยชน์เพื่อสังคม เช่น Newman's Own เป็นธุรกิจเกี่ยวกับอาหารที่แสวงหาผลกำไร แต่เมื่อธุรกิจทำกำไรจะส่งมอบกำไรทั้งหมดให้แก่หน่วยงานทางด้านการศึกษา หรือหน่วยงานที่รับบริจาคเพื่อนำไปช่วยเหลือสังคมต่อไป
3. องค์กรภาคสังคมที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาสังคม คือ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดหางาน และสร้างรายได้ให้คนที่ยังไม่มีงานทำ

4. องค์กรภาคธุรกิจที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม แต่เป็นองค์กรที่แสวงหาผลกำไร ธุรกิจประเภทนี้จะให้ความสนใจไปที่ภารกิจทางสังคมมากกว่าภารกิจด้านอื่น

หากพิจารณาการจัดประเภทของกิจการเพื่อสังคมตามหลัก Mal Walwick จะพบว่า รูปแบบของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด นั้นพัฒนามาจากข้อที่ 3 และ ข้อที่ 4 กล่าวคือ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จัดเป็นองค์กรภาคสังคมที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม (ในยุคของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ) กล่าวคือ คือ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดหางานให้กับบุคลากรในบริษัทที่เป็นพี่เลี้ยงในขณะเดียวกันก็ขับเคลื่อนการทำงานเพื่อชุมชนอย่างเข้มข้น ในระยะต่อมาเมื่อองค์กรเริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นจึงพัฒนาจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ มาเป็นบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งเป็นองค์กรภาคธุรกิจที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม แต่เป็นองค์กรที่บริหารผลกำไร (profit management) ซึ่งงานหลักจะเน้นไปที่ภารกิจการทำงานเพื่อสังคมโดยเฉพาะเรื่องของการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงมุ่งสร้าง SMART Community เพื่อแก้ปัญหาให้กับคนในชุมชน และผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากในชุมชน นั้นสามารถนำไปสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เช่น ร้านข้าวใหม่ปลามันที่จำหน่ายอาหารท้องถิ่นมาจากวัตถุดิบของคนในชุมชน และการขายผลไม้ออนไลน์ profit / non-profit

นอกจากจะมีการแบ่งรูปแบบของกิจกรรมเพื่อสังคมในประเทศไทยก็มีการแบ่งประเภทกิจการเพื่อสังคม อย่างเป็นรูปธรรมเช่นกัน โดยใน พ.ศ.2553 สกส.ร่วมกับหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ บริษัท บริติช เคานซิล ประเทศไทย สถาบันธุรกิจเพื่อสังคมตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (CSRL) และสถาบันเซ็นจีฟิวชัน ภายใต้มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ร่วมกันจัด “โครงการ SE กิจการเพื่อสังคมน้ำดี 50 องค์กร” (Thailand Socica Enterprise 50) ซึ่งเป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รู้จักกิจการเพื่อสังคมในประเทศไทยที่สามารถเรียกได้ว่าเป็น “ต้นแบบ” ของกิจการเพื่อสังคม เพื่อใช้เป็นกรอบในการตีความกิจการเพื่อสังคมไว้ว่า

“กิจการเพื่อสังคม” คือ กิจการที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม และ / หรือ สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก กิจการเพื่อสังคมจะต้องมีรายได้หลักจากการขายสินค้า และ / หรือบริการที่สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยทาง สกส. มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกิจการเพื่อสังคม “ต้นแบบ” 50 กิจการ จากการที่กิจการเพื่อสังคมเหล่านั้นมุ่งให้ความสำคัญต่อ 1. สังคมและสิ่งแวดล้อม (Social and Environment Benefit) คำนึงถึง 2. ความกว้าง ขนาดของประโยชน์ (impact) 3. ความยั่งยืนของกิจการ (Sustainability) และ 4. ความเป็นต้นแบบ (Pioneer) โดยทางคณะกรรมการได้แบ่งประเภทของกิจการเพื่อสังคมตามรูปแบบการก่อตั้งกิจการ ได้แก่

1. กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยภาคเอกชน (Private)

กิจการเพื่อสังคมในกลุ่มนี้เป็นธุรกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยภาคเอกชน ซึ่งบางส่วนเป็นการต่อยอดมาจาก การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม หรือ CSR (Cooperate Social Responsibility) ขององค์กรที่ถูกพัฒนาให้เป็นธุรกิจเพื่อสังคมที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน และยังรวมถึงกลุ่มผู้ประกอบการใหม่บางกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ที่สนใจจะจัดตั้งธุรกิจที่นอกจากจะสร้างผลกำไรแล้ว ยังมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม และ/หรือ สิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กับกำไร

2. กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยองค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาสังคม (Non-Governmental Organization)

ปัจจุบันองค์กรสาธารณประโยชน์ทั้งในประเทศไทย และทั่วโลกเริ่มให้ความสนใจกับการจัดตั้งหน่วยธุรกิจที่สร้างรายได้ มาเป็นแหล่งทุนในการดำเนินงานขององค์กรเพื่อลดการพึ่งพาเงินทุนจากการบริจาค และเงินให้เปล่าจากองค์กรภายนอก ดังนั้นการจัดตั้งหน่วยธุรกิจที่เป็นเอกเทศจากองค์กรหรือพัฒนาสายงานธุรกิจขึ้นใหม่ในองค์กร จึงเป็นทางเลือกที่ดีงานหนึ่งในการบริหารจัดการองค์กรสาธารณประโยชน์ให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน องค์กรสาธารณประโยชน์หลายแห่งริเริ่มกิจการเพื่อสังคมด้วยเงินทุนที่ได้มาจากเงินบริจาคและเงินให้เปล่า ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนขององค์กรลักษณะนี้ในปัจจุบันและนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรม และ/หรือ กิจการที่สร้างรายได้ให้กับองค์กร หรือเป็น NGOs แต่มีแผนหารายได้เพื่อนำมาบริหารจัดการองค์กรร่วมด้วย

3. หมวดวิสาหกิจชุมชน (Community-Based)

ประเทศไทยมีองค์กร หรือหน่วยงานที่สามารถจัดได้ว่าเป็นกิจการเพื่อสังคมในระดับชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลมาจากหลายปัจจัย อาทิ การพัฒนาของระบบสหกรณ์ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การประชาสัมพันธ์เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังในประเทศไทย นโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการเกิดขึ้นของกลุ่มการเงินชุมชนในรูปแบบต่างๆทั้งในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ รวมถึงธนาคารประชาชน เป็นต้น

กิจการเพื่อสังคมในระดับชุมชนที่ยั่งยืน สามารถแก้ไขปัญหาสังคมสุขภาวะ และ/หรือ สิ่งแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดตั้งบริหารจัดการและดำเนินกิจการ โดยคนในชุมชน ซึ่งเข้าใจสถานะและปัญหาในชุมชนอย่างถ่องแท้ สามารถประยุกต์ใช้หลักการ ทำธุรกิจมาดำเนินกิจการอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นอกจากนั้นแล้วกิจการเหล่านี้ยังก่อให้เกิดการสร้างงานและการสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนนั้นๆ จึงกล่าวได้ว่ากิจการเพื่อสังคมในระดับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ล้วนมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

4. หมวดธุรกิจไตรกำไรสุทธิ (Triple-Bottom Line Business)

หมวดธุรกิจไตรกำไรสุทธิ คือ การสร้างผลตอบแทนให้แก่สังคมและชุมชน (Social) การรักษาสิ่งแวดล้อม (Environment) และการบริหารจัดการธุรกิจเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรอย่างเป็นธรรม (Economic) ธุรกิจหมวดนี้ ไม่อาจถือได้ว่าเป็นกิจการเพื่อสังคมเต็มตัว เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ดำเนินกิจการในตลาดที่มีกลุ่มเป้าหมายชัดเจน มีกำลังซื้อสูง และมีแนวโน้มการเติบโตสูง ดังนั้นจึงเป็นธุรกิจที่มีแนวโน้มว่าจะสามารถสร้างผลตอบแทนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับผลตอบแทนด้านการเงินในระดับที่ค่อนข้างสูงทุกด้านได้

หากใช้รูปแบบการก่อตั้งกิจการเป็นบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จัดอยู่ในกิจการเพื่อสังคม กลุ่มที่ 2 คือ กิจการเพื่อสังคมที่จัดตั้งโดยองค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาสังคม คือ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งจัดเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ที่มีการจดทะเบียนผ่านกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับงบประมาณจากแหล่งทุนในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ควบคู่กับการรับฝึกอบรมเพื่อสร้าง SMART Community และพี่เลี้ยงตัวคุณให้ลงไปช่วยแก้ไขปัญหาในสังคม ทั้งด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ไปสู่สำนักพลเมืองให้กับเด็กและเยาวชน และการจัดสวัสดิการชุมชนรวมทั้งการสร้างสุขภาวะที่ดีจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมชุมชนจากการทำงาน

อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกัน และส่งเสริมให้เกิดการทำงานขององค์กรต่างๆ ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เมื่อพี่เลี้ยงมีความเข้มแข็งก็จะสามารถลงไปสร้างธุรกิจเพื่อสังคมที่หลากหลายต่อไป ตอบแทนกลับคืนมาในผลลัพธ์ที่เกิดคนคุณภาพ สิ่งแวดล้อมดี คุณภาพชีวิต และสภาพเศรษฐกิจก็เติบโตร่วมด้วย

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักขณา วงศ์ยะรา (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคกลาง ตะวันตก จากการศึกษา พบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก มีปัจจัยและเงื่อนไขที่สำคัญ 6 ประการในการเสริมพลังให้กับชุมชน ได้แก่ 1) มีความหลากหลายด้านระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และเชื้อชาติ 2) มีแกนนำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง 3) มีหน่วยงาน / องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคชุมชนที่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น 4) มีภาวะผู้นำที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ความสามารถในทางวิชาการและงานภาคประชาชน ทั้งมีบารมีเป็นที่นับถือศรัทธา 5) มีฐานการขับเคลื่อนงานเป็นเครือข่าย และ 6) มีกระบวนการหนุนเสริมศักยภาพแกนนำชุมชนทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติ และด้วยเป็นงานวิจัยแนวใหม่ ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นระหว่างทางจึงแตกต่างกันไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านซึ่งประเด็น / โจทย์วิจัยส่วนใหญ่นั้นเป็นการยกระดับจากงานพัฒนามาสู่งานวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นประเด็นร่วมระหว่างความสนใจของนักพัฒนา นักวิชาการและชุมชน โดยความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมจะพัฒนาไปตามกระบวนการเรียนรู้ของแกนนำนักวิจัยและพี่เลี้ยง ด้านผลกระทบจากการดำเนินงานของ Node ภาคกลางและภาคตะวันตก คือ การสร้างให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชน (Empowerment) มี 4 ลักษณะ 1) เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่น 2) เกิดกลไกการจัดการหรือองค์กรในชุมชนที่จะดำเนินงานต่อไป 3) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนในท้องถิ่นเองทำให้คนในท้องถิ่นเก่งขึ้น และ 4) เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยรวมทั้งเชื่อมโยงงานวิจัยสู่แวดวงวิชาการ

คำรณ นิมมอนงค์ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์จังหวัดสมุทรสงครามโดยผ่านการทำงานร่วมกับกลไกหนุนเสริม พบว่า ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม มีกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ ใน 4 กลุ่มเป้าหมาย 7 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการหนุนเสริมการทำงานร่วมกับชาวบ้าน โดยเป็นรูปแบบที่พี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานฯ ลงไปหนุนเสริมการทำงานร่วมกับชาวบ้านโดยตรง 2) รูปแบบการหนุนเสริมการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ศูนย์ประสานงานฯ พัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เป็นโหนดพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมการทำงานร่วมกับชาวบ้าน โดยที่ศูนย์ประสานงานฯ ไม่ได้ลงไปหนุนเสริมชาวบ้านโดยตรง 3) รูปแบบการหนุนเสริมการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ศูนย์ประสานงานฯ เป็นทีมวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษา โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล รูปแบบที่ 2 ศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย โดยมีชาวบ้านเป็นคนทำวิจัยและสถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษา รูปแบบที่ 3 นักวิชาการและชาวบ้านเป็นนักวิจัยโดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยง รูปแบบที่ 4 นักวิชาการเป็นนักวิจัยทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อผลักดันหลักสูตรโดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยง และ 4) รูปแบบการหนุนเสริมการทำงานร่วมกับภาคธุรกิจที่ศูนย์ประสานงานฯ ไปผลักดันให้พนักงานบริษัทลูกขึ้นมาเป็นพี่เลี้ยงชาวบ้านในการหนุนเสริมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยโดยใช้ระยะเวลาที่จำกัดและตอบโจทย์เป้าหมายองค์กร ซึ่งในการหนุนเสริมทั้ง 7 รูปแบบศูนย์ประสานงานฯ ใช้ชุดความรู้ 2 ชุด คือ 1) ชุดความรู้หลักซึ่งประกอบด้วยวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเทคนิคเครื่องมือการทำงานแบบมีส่วนร่วม 2) ชุดความรู้เฉพาะที่ปรับเปลี่ยนตามเป้าหมาย

และประเด็นการขับเคลื่อนกิจกรรมโครงการ ซึ่งประกอบด้วยความรู้เรื่องวิทยาการกระบวนการประยุกต์ การสันถนาการ การออกแบบเครื่องมือการทำงานชุมชน วิทยาการกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำ การจัดทำแผนน้ำอย่างมีส่วนร่วม และการมีมุมมองโลกเชิงระบบในการบริหารจัดการน้ำ

บริติช เคาซิล (2015) กล่าวถึงองค์ประกอบหลักในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมของกิจการเพื่อสังคม การวัดผลลัพธ์ทางสังคมสามารถทำได้หลายวิธี แต่ก็ยังมีจุดร่วมสำคัญบางอย่าง เช่น วิธีต่างๆ มักจะประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ส่วน ดังตารางที่ 1 ได้แก่

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบหลักในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมของ Ex-Offender Training Ltd.

องค์ประกอบ	คำนิยาม	ตัวอย่าง (Ex-Offender Training Ltd.)
ปัจจัยนำเข้า (Input)	ทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน	เงิน เวลาของอาสาสมัคร
กิจกรรม (Activity)	สิ่งที่กิจการพยายามทำเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ โดยอาศัยทรัพยากรที่มี	หลักสูตรอบรมสำหรับผู้เคยต้องโทษ
ผลผลิต (Output)	ผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมและวัดเป็นตัวเลขได้	มีผู้เคยต้องโทษ 50 คนที่ได้รับการอบรม
ผลลัพธ์ (Outcome)	ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้ได้รับผลประโยชน์ อันเป็นผลจากการดำเนินการ	ผู้เข้าร่วม 23 คนได้รับการจ้างงานภายใน 6 เดือน หรือ อัตราการกลับไปต้องขังของผู้มาเข้าร่วมลดลงร้อยละ 80
ผลกระทบจากกิจการ (Impact)	ผลกระทบโดยสรุปของกิจการที่มีการนำปัจจัยอื่นๆ มา พิจารณา เช่น สิ่งที่จะเกิดขึ้น อยู่ดีแม้จะไม่มีการดำเนินการ ผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดผลลัพธ์ดังกล่าว และระยะเวลาที่ผลลัพธ์ดังกล่าวจะคงอยู่	Ex-offender Training Ltd ประเมินว่า กิจการมีผลร้อยละ 40 ของผลลัพธ์เรื่องการจ้างงาน และมีผลร้อยละ 75 ของผลลัพธ์เรื่อง อัตราการกลับไปกระทำผิดซ้ำ

บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ก็มีการปรับปรุงหลักสูตรให้ชัดเจน 4 รูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละประเภท เพื่อสร้าง SMART Community ที่สามารถแก้ไขปัญหาและค้นหาทางออกด้วยตนเอง มีทักษะการจัดการและบริหารโครงการ เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ใช้กระบวนการวิจัยในการค้นหาคำตอบในการแก้ไขปัญหา และนำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

ขั้นตอนการวัดผลลัพธ์ทางสังคมที่บริติช เคาซิล ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการในการวัดผลลัพธ์ทางสังคมส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความคล้ายคลึงกันผู้เชี่ยวชาญด้านกิจการเพื่อสังคมของ European Commission ได้มารวมกลุ่มกันภายใต้ชื่อ GECES เพื่อพัฒนามาตรฐานการวัดผลลัพธ์ทางสังคมของยุโรป (European Standard for Social Impact Measurement) ซึ่งมีการตกลงร่วมกันในปี 2014 ขณะเดียวกัน กลุ่มประเทศ G8 ก็มีการตั้งคณะทำงานด้านการวัดผลลัพธ์ทางสังคมและมีการจัดทำคู่มือตัวอย่างการวัดผลลัพธ์ทางสังคมที่ดี (good practice guide) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานของยุโรป โดยขั้นตอนการวัดผลลัพธ์ทางสังคมทั่วไปนั้น ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) **ตั้งเป้าหมาย** เลือกการเปลี่ยนแปลงที่กิจการอยากบรรลุให้ชัดเจน
- 2) **พัฒนากอบแนวคิดในการวิเคราะห์และเลือกตัวชี้วัด** โดยการเลือกตัวชี้วัดสำหรับเป็นกรอบในการวัดผล
- 3) **รวบรวมข้อมูล** รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการประเมินความก้าวหน้า
- 4) **ตรวจสอบข้อมูล** ตรวจสอบข้อมูลว่ามีคุณภาพพอสำหรับการนำมาใช้ประเมินผลหรือไม่
- 5) **วิเคราะห์ข้อมูล** วิเคราะห์ว่ามีประเด็นสำคัญอะไรบ้างที่ได้มาจากข้อมูล
- 6) **รายงานข้อมูล** แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจการเพื่อเปรียบเทียบและเรียนรู้
- 7) **ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ** กลับมาทบทวนดูข้อมูลประกอบการตัดสินใจเรื่องการลงทุนหรือการบริหาร เพื่อช่วยให้การพัฒนากิจการเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง

กระบวนการนี้ค่อนข้างยืดหยุ่นเพื่อช่วยให้องค์กรต่างๆ สามารถเลือกวิธีการวัดผลลัพธ์ทางสังคมที่ผ่านการพัฒนาแล้ว และเหมาะสมกับขนาดและรูปแบบการดำเนินการของตน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้มีเป้าหมายครอบคลุมทั้ง 7 ขั้นตอน ดังกล่าว ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามได้ดำเนินงานอยู่แล้ว โดยเป้าหมาย คือ พัฒนาศักยภาพทีมงานให้มีความรู้ ความเข้าใจในรูปแบบ/กระบวนการทำงานของบริษัทฯ สร้างตัวคุณ / คนทำงาน ที่ร่วมสร้าง SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ และเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเครือข่ายคนทำงานที่มาจาก SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และเลือกตัวชี้วัดมาจากประสบการณ์ตรงที่ขับเคลื่อนงานที่ผ่านมาว่ามีความเป็นไปได้ เช่น

- 1) คณะทำงานสามารถทำงานได้ One Stop Service / มีทักษะในการจัดประชุมอย่างมีส่วนร่วม (การบริหารจัดการโครงการ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ การจัดการเอกสารการเงิน การจัดการกระบวนการเรียนรู้) ผ่านการเรียนรู้และลงมือทำงาน การประชุมทีมงานเดือนละ 1 ครั้ง และการพัฒนาศักยภาพทีมงาน 2 ครั้ง / ปี
- 2) เกิดพี่เลี้ยงตัวคุณ / คณะทำงานที่ร่วมสร้าง SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 1,000 คน ผ่านการสนับสนุนกระบวนการและงบประมาณการทำโครงการ จำนวน 300 ชุมชน
- 3) เกิดกลไกการทำงานในพื้นที่ ผ่านการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พี่เลี้ยงตัวคุณและเครือข่ายคนทำงาน ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 4 ครั้ง / ปี ควบคู่กับการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย (ไลน์กลุ่ม เฟซบุ๊ก แฟนเพจ)
- 4) เกิดรูปธรรมและชุดความรู้ที่ได้จากการขับเคลื่อนงานครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการทำงานในช่วงต่อไป

สำหรับขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล รายงานข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจการเพื่อเปรียบเทียบและเรียนรู้กับกิจการเพื่อสังคมในพื้นที่อื่นเพื่อนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด รวมทั้งใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจโดยการกลับมาทบทวนดูข้อมูลประกอบการตัดสินใจเรื่องการลงทุนหรือการบริหารจัดการช่วงที่ผ่านมา เพื่อช่วยให้การพัฒนากิจการเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถดำเนินงานธุรกิจเพื่อสังคมได้อย่างยั่งยืน

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

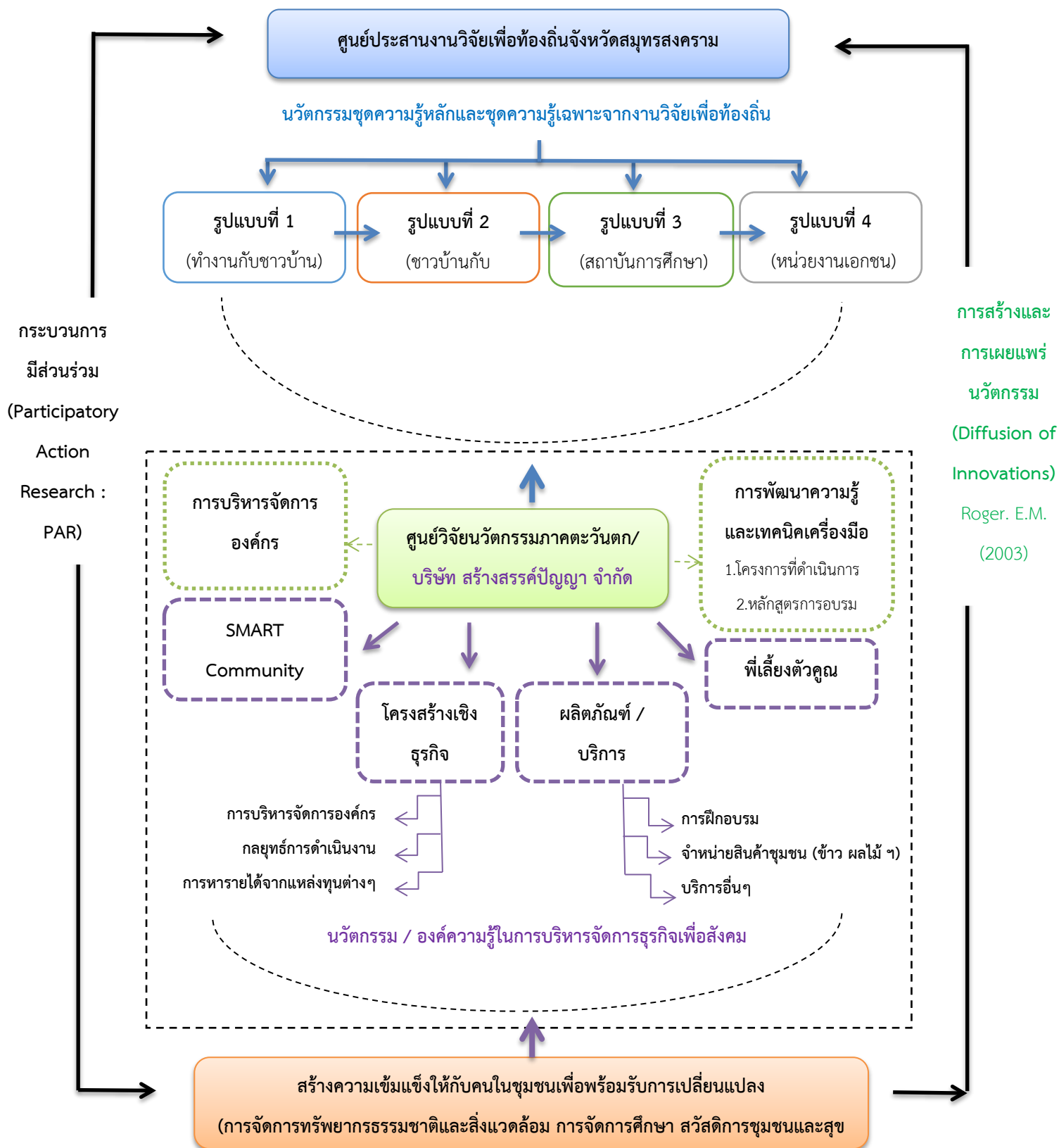
กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ในระยะแรกจะเน้นไปที่การทบทวนชุดความรู้และรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่ปี 2546 - 2560 ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม ผ่านการทบทวนเอกสารโครงการวิจัย หนังสือ ตลอดจนข้อมูลประสบการณ์จากผู้ประสานงาน ผู้ช่วยผู้ประสานงานและพี่เลี้ยงนักวิจัย รวมทั้ง

นักวิจัยชุมชนที่ผ่านการดำเนินโครงการมาของแต่ละระยะ และนำข้อมูลมาสรุปเป็นชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จากนั้นจึงศึกษาถึงการถ่ายทอดความรู้ที่มีไปสู่การดำเนินงานของ ศูนย์วิจัยนวัตกรรมภาคตะวันตก โดยในระยะที่สองของการดำเนินโครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมภาคตะวันตกจะศึกษาถึง รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรและการพัฒนาความรู้และเทคนิคเครื่องมือ โดยมีขอบเขตการศึกษาในเรื่องของการพัฒนา ความรู้และเทคนิคเครื่องมือ อยู่ 2 ส่วน คือ

1. โครงการที่กำลังดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ประกอบด้วย 1) โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการ เรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก 2) ชุดกลไกการพัฒนาเด็กและเยาวชนพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี 3) โครงการแนวทางการใช้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการฟื้นฟูชีวิตคนและสิ่งแวดล้อมรอบเขาายดา อำเภอมือง จังหวัดระยอง ระยะที่ 3

2. หลักสูตรการจัดอบรม ประกอบด้วย 1) หลักสูตรวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) หลักสูตรการจัดกระบวนการเรียนรู้ (กลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือ การออกแบบ ฯลฯ) และ 3) กระบวนการใช้เกมเป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดชุดความรู้ใหม่ที่มาจากการนำชุดความรู้ที่มีอยู่เดิมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม มาประสานกับความรู้ใหม่

จากนั้นจึงนำชุดความรู้ดังกล่าวมาวิเคราะห์หวัตรวมที่จะนำไปสู่การเผยแพร่และสร้างการยอมรับนวัตกรรมของ ศูนย์วิจัยนวัตกรรมภาคตะวันตก ตามแนวคิดของ Roger. E.M. (2003) ซึ่งที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานฯ มีทั้งการสร้าง นวัตกรรมและการเผยแพร่นวัตกรรมร่วมด้วย ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (บริษัทจะนำความรู้ไป ใช้) เพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ การสร้าง SMART Community ผ่านการดำเนินงานในรูปแบบของกิจการ / ธุรกิจเพื่อสังคม โดย ใช้แนวคิด Social Enterprise : SE และแนวคิด 7s Mckinsey framework เป็นหลักในการดำเนินงาน ที่จะต้องมีโครงสร้าง เชิงธุรกิจผสมผสานกับการส่งผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนเพื่อพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง ทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษา สวัสดิการชุมชนและสุขภาวะฯลฯ ต่อไป ดัง ภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก เพื่อศึกษาถึงลักษณะการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนเป้าหมายและผลกระทบที่มีต่อกลุ่มคนในท้องถิ่นจากการดำเนินงานโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังนี้

3.1 พื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

3.1.1 พื้นที่ศึกษา (Field Study)

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 ยุค ซึ่งใช้เกณฑ์การแบ่งยุคจากลักษณะการทำงานร่วมกับแต่ละหน่วยงานที่ศูนย์ประสานงานฯ ลงไปทำงานด้วย โดยมีโครงการหลักของแต่ละยุคดังนี้

- 1) ยุคแรกเริ่ม (การก่อตัว) โครงการการจัดการน้ำในลำคลองตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
- 2) ยุคบูรณาการการทำงานร่วมกับองค์กร / หน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน โครงการความร่วมมือของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานและสถานประกอบการ ในการศึกษาแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำงานของสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรสงคราม โครงการการสนับสนุนงานชลประทานเพื่อท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์
- 3) ยุคบูรณาการความรู้เชิงวิชาการ / สถาบันการศึกษา โครงการการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม ปีที่ 3
- 4) ยุคการขับเคลื่อนงานในชุมชนเมือง / การทำงานร่วมกับบริษัทเอกชน โครงการแนวทางการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานในการฟื้นฟูชีวิตคนและสิ่งแวดล้อมรอบเขายายดา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ระยะที่ 2

ภายใต้การศึกษาโครงการในแต่ละยุค จะทำให้เห็นข้อสรุปของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการค้นหาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มคนในท้องถิ่น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนแนวทางการพัฒนากลุ่มคนในท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคม อีกทั้งผู้ศึกษามีส่วนร่วมเป็นหนึ่งในคณะทำงาน จึงได้เห็นการพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่อง และได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการประชุมและเข้าร่วมเวทีต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น ผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง เจ้าหน้าที่แหล่งทุนในการสนับสนุน และหน่วยงาน องค์กร รวมทั้งเครือข่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ตัวผู้ศึกษาจึงมีความคุ้นเคยและสัมพันธ์ที่ดี (Good Rapport) กับกลุ่มคนทำงานดังกล่าว ตลอดจนมีความสะดวกในการเดินทางและการติดต่อประสานงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยอีกประการหนึ่ง ซึ่งจากเหตุผลข้างต้นจึงนับเป็นข้อได้เปรียบและเป็นประโยชน์ต่อการได้มาซึ่งเป็นข้อเท็จจริง ผู้ศึกษาจึงมีความคาดหวังว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะมีความเป็นไปได้สูงในด้านการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพทั้งด้านระยะเวลา ระยะทาง การเก็บรวบรวมข้อมูล และงบประมาณในการศึกษาวิจัย

3.1.2 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study)

การรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ของแต่ละโครงการเป็นหลักในการดึงความรู้ในการหนุนเสริมการทำงานของชุมชนร่วมกับกลไกหนุนเสริมในแต่ละยุค

รวมทั้งมีการทบทวน เอกสาร ตำรา ข้อเขียน แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัย ประกอบด้วย ทฤษฎีชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดการมีส่วนร่วม และกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำความรู้ด้านต่างๆ ดังกล่าวมาวางกรอบแนวคิดในการวิจัยนอกจากนี้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมและประมวลมาในงานศึกษานี้ ได้มาจากหนังสือต่างๆ ทั้งจากตำรา วารสาร บทความ และรายงานทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ โดยมีแหล่งในการค้นคว้าข้อมูล ดังต่อไปนี้

- 1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม
- 3) ข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ แนวคำถามในการเก็บข้อมูลเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อให้เห็นภาพของพัฒนาการก่อเกิดโครงการศูนย์ประสานงานฯ เป้าหมาย กลไก วิธีการ/กระบวนการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มคนท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตกภายใต้โครงการฯ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ถึงความแตกต่างในบริบทของแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงานโครงการศูนย์ประสานงานฯ ร่วมด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาวัฒนธรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ การสรุปบทเรียนในทีมงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งจากวิถีวิทยา 7 ขั้นตอนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ การสร้าง SMART Community ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานกิจการเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ภายใต้ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ การวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในการดำเนินงานช่วงปี 2558 – 2560 เพื่อดูว่าดำเนินงานตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้หรือไม่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงาน และการบริหารจัดการทีมงาน รวมทั้งกำหนดเป้าหมาย วางกลยุทธ์ และระบบการบริหารจัดการในปี 2561 เพื่อให้การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

3.2.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting Method)

1) การเตรียมชุดคำถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) มีการตั้งประเด็นคำถาม ดังนี้

(1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมีชุดความรู้ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการทำงานร่วมกับกลไกหนุนเสริม อย่างไร โดยแบ่งออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

ระยะแรกเริ่ม (ก่อตั้ง) ช่วงปี 2546 – 2549

ระยะสอง (บูรณาการการทำงานร่วมกับองค์กร / หน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน) ช่วงปี 2550 – 2553

ระยะสาม (บูรณาการความรู้เชิงวิชาการ) ช่วงปี พ.ศ.2554 – ปัจจุบัน

ระยะสี่ (การดำเนินงานในอนาคต)

ปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ทำให้โจทย์และชุดความรู้ในแต่ละระยะของศูนย์ประสานงานฯ ยังคงอยู่/เปลี่ยนแปลง

(2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมีการเชื่อมโยงชุดความรู้และถ่ายทอดความรู้ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ ในแต่ละระยะอย่างไร ทั้งชุดความรู้หลัก (ศูนย์ประสานงานฯ จำเป็นต้องใช้ทุกครั้ง) และชุดความรู้เฉพาะ (ใช้ได้บางสถานการณ์ / บางกลุ่มเป้าหมาย(ชาวบ้าน นักวิชาการ หน่วยงาน)) การสั่งสมทุนและการถ่ายทอดความรู้ของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

(3) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการหนุนเสริมให้คนในท้องถิ่นแก้ไขปัญหาในแต่ละระยะเป็นอย่างไร ทั้งผลที่เกิดขึ้นในระดับโครงการ และผลที่เกิดขึ้นในระดับเหนือโครงการ

(4) กระบวนการของศูนย์ประสานงานฯ ในการหนุนเสริมการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน หน่วยงาน (รัฐ/เอกชน) และสถาบันการศึกษา เป็นอย่างไร โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างและความเหมือนในการทำงานร่วมกับชาวบ้าน หน่วยงาน (รัฐ/เอกชน) และสถาบันการศึกษา และการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันของชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐ/เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์ปัญหาใหม่ๆ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การเก็บรวบรวมการค้นหาวัตถุกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) มีการตั้งประเด็นคำถาม ดังนี้

(1) คำจำกัดความของนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามคืออะไร เป็นในลักษณะของความคิดใหม่หรือความคิดเก่าแล้วนำมาดัดแปลง การปฏิบัติใหม่หรือการดัดแปลงจากการปฏิบัติการเดิมเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานเพิ่มขึ้น หรือเป็นเทคโนโลยีใหม่ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการชี้วัดว่าอะไรคือนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานฯ

(2) นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งจากวิธีวิทยา 7 ขั้นตอนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ การสร้าง SMART Community ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด คืออะไร และมีตัวชี้วัดว่าทำแล้วเป็นนวัตกรรมอย่างไร

การเก็บรวบรวมการประเมินผลการดำเนินงานกิจการเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ภายใต้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2558 – 2560) มีการตั้งประเด็นคำถาม ดังนี้

(1) บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เป็นกิจการเพื่อสังคมรูปแบบใด มีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร

(2) ผลการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เป็นไปตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้หรือไม่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงาน และการบริหารจัดการทีมงาน ปี 2558 – 2560 เป็นอย่างไร

(3) บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีการกำหนดเป้าหมาย วางกลยุทธ์ และระบบการบริหารจัดการในปี 2561 อย่างไร เพื่อให้การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

2) การลงพื้นที่ดำเนินการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) มีวิธีการ ดังนี้

(1) **การสัมภาษณ์กลุ่ม** เป็นวิธีการที่เน้นในการใช้กับทีมวิจัยชาวบ้าน (โครงการวิจัยในแต่ละพื้นที่) โดยอาศัยเวทีการประชุมในประเด็นต่างๆ เวทีการถอด/สรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัย เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มบนเนื้อหา งานที่มีอยู่แล้วในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีทั้งการสอดแทรกแนวสัมภาษณ์ในเวทีการประชุม และการจัดกลุ่มสัมภาษณ์โดยเฉพาะ หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจในการดำเนินงานของแต่ละโครงการ/แต่ละพื้นที่ ซึ่งข้อดีในการการสัมภาษณ์พร้อมกันนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลที่ช่วยกันคิด และเกิดพลังของกลุ่ม และเป็นการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันไปในตัวในการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้ศึกษาสัมภาษณ์ โดยเตรียมประเด็นคำถาม แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure Questionnaire) เพื่อให้สามารถคุมประเด็นการสัมภาษณ์ให้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่ได้เน้นว่าจะต้องสัมภาษณ์เป็นประเด็นๆ ต่อเนื่องกันไปเป็นข้อๆ โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ หัวหน้าโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดภายใต้การสนับสนุนของโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 10 คน และคณะทำงานโครงการ จำนวน 10 คน

(2) **การสัมภาษณ์เจาะลึก (In depth Interview)** เป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก จะสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เกี่ยวกับพัฒนาการเกิดโครงการฯ เป้าหมาย กลไก วิธีการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และผลการดำเนินงานของโครงการ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้แก่ ผู้ประสานงาน จำนวน 1 คน ทีมผู้ช่วยผู้ประสานงาน จำนวน 6 คน พี่เลี้ยงนักวิจัย จำนวน 2 คน

นอกจากนั้น จะเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับกระบวนการดำเนินงานของโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) จำนวน 2 คน มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2 คน

การสัมภาษณ์รายบุคคลนี้จะใช้การสัมภาษณ์แบบมีแนวคำถาม เป็นการสัมภาษณ์ในลักษณะของการสนทนา (Discussion) และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

(3) **การสังเกต (Observation)** วิธีการเก็บข้อมูล อีกวิธีหนึ่งที่ผู้ศึกษาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การสังเกต ซึ่งการสังเกตนี้ จะมี 2 ลักษณะ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า ผู้วิจัยเป็นผู้เข้าร่วมดำเนินงานกับโครงการศูนย์ประสานงานฯ จึงได้ทำการสังเกตการณ์การดำเนินงานของโครงการศูนย์ประสานงานฯ (ตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน) เช่น การประชุม การฝึกอบรม การพัฒนาโครงการ และการติดตามสนับสนุนงานในพื้นที่ ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น จะเป็นการสังเกตการณ์เกี่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น จากการดำเนินงานของโครงการศูนย์ประสานงานฯ และจะสังเกตในเรื่องทั่วไปของสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขของการดำเนินงานโครงการฯ

การเก็บรวบรวมการค้นหาวัตถุกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) โดยการสรุปบทเรียนการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาในแต่ละช่วงเวลา ทำแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร กระบวนการหรือชุดความรู้อะไรที่ทำให้เกิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ และนำมาเป็นนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งต้องนำข้อมูลจากการวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ในการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) มาประกอบ

การเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานกิจการเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ภายใต้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2558 – 2560) โดยการการประมวลผล การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เป็นกิจการเพื่อสังคมรูปแบบใด มีลักษณะการดำเนินงานอย่างไร มีผลการดำเนินงานเป็นไปตามตัวชี้วัดที่กำหนดไว้หรือไม่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงาน และการบริหารจัดการทีมงาน ปี 2558 – 2560 เป็นอย่างไร

3.3 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 การวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560)

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำให้เกิดความน่าเชื่อถือนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลหลายๆ วิธี เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่ม การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่นๆ ของผู้มีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุม สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ระดับลึก การจัดสนทนากลุ่ม ข้อมูลที่ได้จะต้องนำมาจัดการแยกประเภท จัดหมวดหมู่ของข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และวิเคราะห์เป็นระยะๆ ด้วยวิธีอุปมัย (Analytic induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปจากกรณี และปรากฏการณ์ที่ได้รับ ซึ่งจะได้ข้อสรุปในระดับหนึ่ง และการวิเคราะห์ข้อมูลรวม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่กำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย ได้แก่ แนวคิดการวิจัย แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวคิดการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังมีแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมด้วย ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจาย แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และแนวคิดเทคนิค AIC รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลนี้เป็นแบบพรรณนา ไม่ได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ปัจจัยและเงื่อนไข 2) การบริหารจัดการ 3) กระบวนการดำเนินงาน และ 4) ผลการดำเนินงาน

3.3.2 การค้นหาวัตรกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการดำเนินงาน และชุดความรู้ในการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีทั้งการจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และมีแนวคิดเรื่องวัตรกรรมและการแพร่กระจายวัตรกรรมเข้ามาประกอบ ผ่านวิธีวิทยา เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างที่เลี้ยงตัวคุณ การสร้าง SMART Community และการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

3.3.3 การประเมินผลการดำเนินงานกิจการเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ภายใต้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2558 – 2560) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีแนวคิดเรื่องกิจการเพื่อสังคม มีการนำการนำข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (ปี 2558 – 2560) มากำหนดเป้าหมาย วางกลยุทธ์ และระบบการบริหารจัดการในปี 2561 อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการดำเนินโครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม โดยการศึกษากระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่ปี 2546 – 2560 จากการทบทวนเอกสาร วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินงานโครงการวิจัยในแต่ละระยะเพื่อศึกษาถึงเป้าหมาย กระบวนการและรูปแบบ และผลกระทบที่มีต่อกลุ่มคนในท้องถิ่น ผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จนเกิดชุดความรู้ที่เชื่อมโยงสู่การถ่ายทอดนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ที่ดำเนินงานในลักษณะธุรกิจเพื่อสังคม ทำให้เกิดผลการดำเนินงาน 4 ด้าน ดังนี้

4.1 แนวคิดและแนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

4.2 ชุดความรู้ที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ได้จากประสบการณ์การกระจายความรู้ กลไกการทำงาน การบริหารจัดการและการติดตามสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่เพื่อนำไปประยุกต์ในการสร้างระบบการทำงานของ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก”

4.3 แนวทางขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการในการดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

4.4 แนวทางการพัฒนากลไกบริหารจัดการ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” ในการติดตามสนับสนุน เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องถิ่น และภาคเอกชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก ให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชน

ผู้วิจัยได้ดำเนินงานในหัวข้อ 4.1 – 4.3 เพื่อนำไปสู่การค้นหาแนวทางการพัฒนากลไกการบริหารจัดการ “ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก” ในหัวข้อ 4.4 ให้มีความชัดเจนเพิ่มขึ้น เพื่อติดตามสนับสนุน เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องถิ่น และภาคเอกชน ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก ให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน รวมทั้งแนวทางขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการในการดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4.1 แนวคิดและแนวปฏิบัติ ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

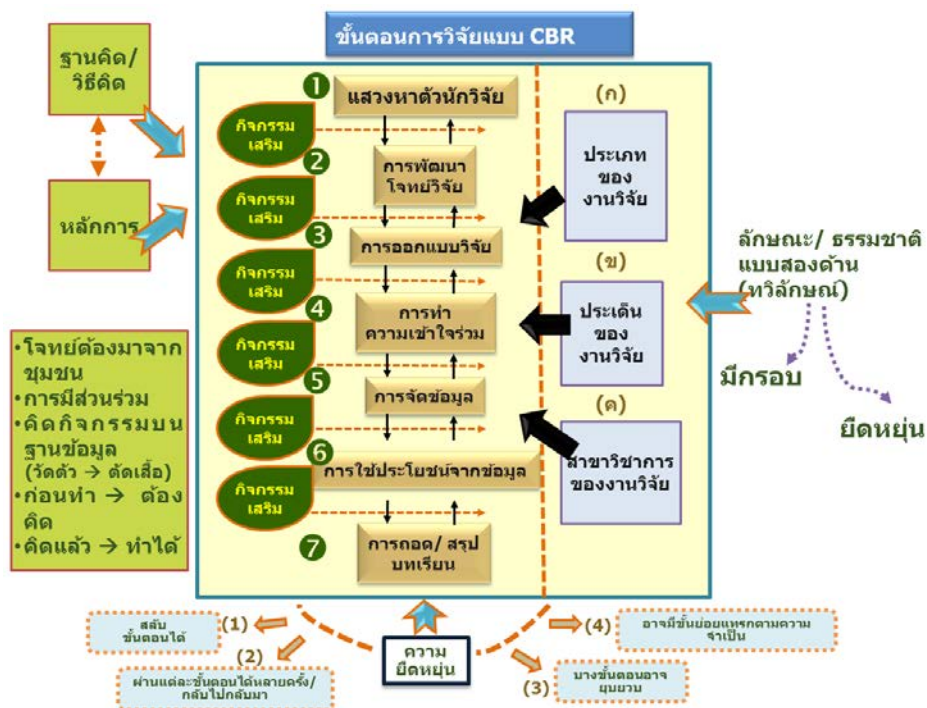
จากการทบทวนการทำงานและชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ใช้การรวบรวมข้อมูลเอกสาร รายงานการประชุม ตลอดจนประสบการณ์ของทีมคณะทำงานของศูนย์ประสานงานฯ และนักวิจัยชาวบ้านในโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 – 2560 ทำให้สามารถเห็นรูปธรรมการดำเนินงานภายใต้แนวคิดและแนวปฏิบัติ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงแนวคิดและแนวปฏิบัติ
ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ

4.1.1 แนวคิดของการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แนวคิดของการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ โจทย์ต้องมาจากชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาคำตอบร่วมกัน ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูล และทดลองปฏิบัติการร่วมกัน (สกว.สำนักงานภาค, 2545) โดยการสร้างชาวบ้านให้เป็นนักวิจัย เพื่อท้องถิ่น และสามารถแก้ไขปัญหาได้ ภายใต้ภายใต้กรอบคิดในการขับเคลื่อนงานดังกล่าว ศูนย์ประสานงานฯ ได้ดำเนินงาน โดยใช้วิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 7 ด้าน (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) ดังแผนภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) **ช่วงต้นน้ำ** (ขั้นตอนที่ 1 – 3) เป็นการพัฒนาโจทย์วิจัยและออกแบบกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาโครงการให้สอดคล้องกับปัญหาในชุมชน จึงเน้นการเติมฐานคิดและแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 ด้าน คือ โจทย์วิจัยต้องมาจากชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการผ่านการลงมือทำ และเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ แก้ไขปัญหาบนฐานของข้อมูล (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2541)

2) **ช่วงกลางน้ำ** (ขั้นตอนที่ 4 – 6) เป็นขั้นตอนที่อยู่ระหว่างการดำเนินโครงการ ซึ่งเน้นการทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินงาน เพื่อค้นหาแกนนำและผู้ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงาน การเก็บรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามที่ออกแบบไว้ในโครงการรายประเด็น การวิเคราะห์และสรุปรวบรวมข้อมูล การคืนข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเติมเต็มและค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับฐานข้อมูลในพื้นที่ ช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาตรงจุด

3) **ช่วงปลายน้ำ** (ขั้นตอนที่ 6 - 7) เป็นขั้นตอนการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ เกิดพลังเครือข่าย แกนนำและคนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง พลังข้อมูลที่นำไปสู่การสร้างสร้างความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการรับรู้และเข้าใจ ตลอดจนความสุขที่งานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมสามารถช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อดำเนินโครงการเสร็จสิ้น และในระหว่างการทำงานเป็นระยะๆ เป็นต้น

โดยทุกขั้นตอนในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะใช้กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ทั้งการร่วมคิดวางแผน ร่วมทำกิจกรรม ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล (สถาบันวิจัยสังคม จุฬา, 2547) แต่สามารถปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ โดยเป้าหมายและวัตถุประสงค์คงเดิม รวมทั้งมีการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลได้ทุกช่วงของการดำเนินงาน และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับใช้ในแต่ละช่วงทั้งในส่วนของทีมวิจัย และผู้เข้าร่วมเรียนรู้ในโครงการ และภาคีเครือข่าย

ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งที่ผ่านมาจะเน้นการทำงานร่วมกับชาวบ้านเป็นหลัก และขยายผลไปสู่หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษาในชุมชน และองค์กรธุรกิจ

ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมการดำเนินงานที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จึงขอประมวลข้อมูลทั่วไปของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม และเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละระยะ ภายใต้แผนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

4.1.1.1 ข้อมูลทั่วไปของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้เริ่มดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปี พ.ศ.2546 โดยมุ่งเน้นเรื่องการเสริมสร้างแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับแกนนำชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านการขับเคลื่อนงานในกลุ่มประเด็น “ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร” ที่มีความสอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ในพื้นที่ควบคู่กับการขยายพื้นที่การเรียนรู้สู่การพัฒนาโครงการวิจัยใหม่ให้ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม และขยายสู่พื้นที่จังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี สิงห์บุรี พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ซึ่งในปี พ.ศ.2556 จนกระทั่งปี พ.ศ.2560 เริ่มขยายออกสู่จังหวัดลพบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสระบุรี และจังหวัดระยอง ในขอบเขตการทำงานที่หลากหลายประเด็นมากขึ้นเนื่องจากศูนย์ประสานงานฯ มีความเชื่อว่า หากชาวบ้านใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอยู่ในวิถีชีวิต จะสามารถจัดการตนเอง และแก้ไขปัญหาต่างๆ บนฐานของข้อมูลมากกว่าอารมณ์และความรู้สึก

ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำทางความรู้ของชาวบ้านถ้าคนในทุกระดับได้เข้าร่วมหรือผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนากลุ่มคนเหล่านั้นให้เข้าถึงความรู้และมีทักษะในการทำงานเพิ่มมากขึ้น ทำให้สามารถวิเคราะห์ วางแผนอย่างเป็นระบบ ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจสามารถลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์ความรู้ของตนเองเกิดความเข้าใจปัญหาของตนชัดเจนขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ของชุมชนได้ภายใต้ความต้องการของคนในชุมชนเอง เกิดเป็นกลุ่มคนทำงานที่มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความรู้ กลายเป็นกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ภายหลังจากได้เข้าร่วมในการทำงานวิจัย เป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนได้วิเคราะห์ วางแผน และใช้ข้อมูลที้นำไปสู่การร่วมงานกันต่อเนื่อง ซึ่งคนที่ผ่านงานวิจัยจะเก่งขึ้นในเรื่องที่เขาลงมือทำ และจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ อย่างมีเหตุมีผล และมีข้อมูลในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งศูนย์ประสานงานวิจัยฯ เชื่อว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถสร้างกระบวนการทัศนคติให้กับคนในชุมชนในระดับหนึ่ง ซึ่งคนที่ผ่านกระบวนการวิจัยจะลุกขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญในพื้นที่ ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตน “เกิดเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ที่เป็นกำลังสำคัญในการพาชุมชนให้อยู่รอดสามารถปรับตัวตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างมีเหตุมีผล และเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ด้วยตัวของคนในชุมชนเอง โดยมีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความรู้ที่เขาสนใจ

นอกจากนี้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ จากการนำองค์ความรู้ท้องถิ่นของคนในชุมชน มาแก้ปัญหาของชุมชนก่อนที่จะดึงความรู้จากภายนอกเข้ามาเสริม ดังนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือในการรื้อฟื้นองค์ความรู้เก่าที่เคยมีอยู่ของชุมชน ที่เคยถูกกดทับ หรือถูกลบ หรือถูกละเลยไป ซึ่งเป็นความรู้ที่แม้แต่ตัวชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องก็ยังไม่เห็นความสำคัญอันเนื่องมาจากไม่ได้ถูกนำมาใช้หรือถูกปล่อยปละละเลยมาเป็นเวลานานและในขณะเดียวกันงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็ต้องแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ให้ทันสมัย เมื่อผสมผสานกับความรู้จากนอกชุมชนจึงเกิดความรู้ใหม่ที่นำไปสู่การกำหนดรูปแบบวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การวางแผนและออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติการ และการสรุปบทเรียน สรุปผลที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

นั้นๆ ส่งผลให้ชุมชนมีทางออก แก้ปัญหาได้ เมื่อมองในเชิงกระบวนการทำงาน หรือกิจกรรมการทำงาน นำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมแต่เมื่อสิ้นสุดโครงการ ปัญหาอาจจะยังไม่ถูกแก้ไขโดยสิ้นเชิง แต่จะถูกจัดการในระดับหนึ่ง แต่มีแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาต่อเนื่องได้ภายใต้องค์ความรู้ที่คนในชุมชนร่วมกันศึกษา

4.1.1.2 เป้าหมายการดำเนินงานแต่ละระยะของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัด

สมุทรสงคราม

จากแนวคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาจากคาถา 3 ข้อ + 7 วิธีวิทยา ดังกล่าว สามารถแบ่งตามเป้าหมายในการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

(1) ระยะแรก เริ่มก่อตั้ง (ช่วงปี 2546 – 2549)

เป้าหมายในระยะแรกเริ่มนั้นศูนย์ประสานงานฯ ให้ความสำคัญกับการวางรากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก เป็นช่วงที่กำลังหาคนที่สนใจมาร่วมงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นในระยะแรกนี้ศูนย์ประสานงานฯ จึงมุ่งเน้นเรื่องการเสริมสร้างแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับแกนนำชุมชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามเพื่อให้เป็นที่รู้จัก โดยขับเคลื่อนงานในประเด็นที่พื้นที่กำลังให้ความสนใจมาเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนการทำงาน ซึ่งในขณะนั้นพื้นที่กำลังให้ความสนใจในประเด็น “ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร” ที่มีความสอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ในพื้นที่ เนื่องจากในช่วงแรกเริ่มนี้ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนกำลังประสบปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรที่นำไปสู่ความขัดแย้งของคนในพื้นที่ การบุกรุกของนายทุนจากภายนอกที่เข้ามาลงทุนในการทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และสร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่อย่างไม่เห็นคุณค่าของคนในชุมชนทำให้ทรัพยากรลดน้อยลงอย่างรวดเร็วโดยมีแนวโน้มว่าจะหมดไปหากไม่ได้รับการดูแล ทำให้เป้าหมายในระยะแรกของการดำเนินงานนี้มุ่งเน้นไปที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนและทำให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากรในพื้นที่ได้ด้วยตัวเองเป็นเป้าหมายสำคัญ เกิดเป็นชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานฯ ในการพัฒนาคนในชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการทำงานในช่วงแรกและยังได้ขยายพื้นที่การขับเคลื่อนงานไปสู่จังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

(2) ระยะสอง บูรณาการการทำงานร่วมกับองค์กร / หน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน (ช่วงปี 2550 – 2553)

หลังจากที่ในระยะแรกศูนย์ประสานงานฯ ได้สร้างให้เกิดเครือข่ายนักวิจัยที่มีความเข้มแข็งและมีชุดความรู้ในการทำงานกับชาวบ้านในระดับหนึ่งแล้วจึงได้มีการ ขยายงานในเชิงการบูรณาการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่หน่วยงาน/องค์กร และภาคีเครือข่ายในพื้นที่เป้าหมาย โดยมองว่าการแก้ไขปัญหาไม่สามารถที่จะใช้เพียงความรู้ของชาวบ้านได้ แต่ต้องอาศัยหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ เข้ามาร่วมดำเนินการด้วย ดังนั้นศูนย์ประสานงานฯ จึงได้ขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่การภาคีหน่วยงานมากขึ้น โดยใช้ฐานความรู้เรื่องการพัฒนาคนในระยะแรก มาต่อยอดสู่การสร้างรูปธรรมโครงการวิจัยที่มีการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ภาคี หน่วยงาน/องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันตั้งแต่ต้นทางและเพื่อยกระดับความรู้ของชาวบ้านไปสู่การปฏิบัติในวงกว้างมากขึ้นพร้อมกันนี้ยังได้มีการเพิ่มประเด็นในการขับเคลื่อนงาน ทั้งประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นสวัสดิการและสุขภาวะ เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งในประเด็นทรัพยากรจะเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องการจัดการทรัพยากรเพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่นทุกช่วงวัยตระหนักและเห็นความสำคัญของบริการและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ในส่วนของประเด็นสวัสดิการและสุขภาวะชุมชนเป็นการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรองรับประเด็นปัญหาผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากการที่สังคมในพื้นที่จังหวัดจะมีประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุยืนขึ้นจากการบริหารด้านสาธารณสุขที่ดีขึ้น รวมทั้งชุมชนจะต้องเริ่ม

ปรับตัวและบูรณาการการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดภายใต้ข้อมูลความรู้ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทพื้นที่และสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยสรุปเป้าหมายในระยะนี้จึงมุ่งให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาร่วมกระบวนการกับชาวบ้านในฐานะพี่เลี้ยงชาวบ้าน / คนหนุนเสริมชาวบ้านให้ดำเนินงาน และนำผลจากการดำเนินโครงการไปสู่การกำหนดนโยบายและนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

(3) ระยะสาม บูรณาการความรู้เชิงวิชาการ (ช่วงปี พ.ศ.2554 – 2558)

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำลังจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนชนท้องถิ่นทั้งในด้านบวกและลบในปี พ.ศ.2558 รวมทั้งสภาพการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ทางศูนย์ประสานงานฯ ได้ตระหนักว่าหากยังเน้นเพียงการดึงความรู้ของชาวบ้านเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาที่มีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น จำเป็นต้องดึงความรู้เชิงวิชาการเข้ามาใช้ในการรับมือกับปัญหา ทำให้มีการขยายกลุ่มเป้าหมายการดำเนินงานไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อเตรียมวางรากฐานเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนในทุกกระดับ โดยอาศัยความรู้ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ เน้นการดึงนักวิชาการและอาจารย์ในสถาบันการศึกษาให้เข้ามาร่วมขับเคลื่อนกิจกรรม ในการบูรณาการงานความรู้ของชาวบ้านและงานความรู้เชิงวิชาการ เพื่อค้นหาองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ เนื่องจากในสองระยะที่ผ่านมาทางศูนย์ประสานงานฯ พบว่าในสถานการณ์ที่สภาพภูมิอากาศโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การใช้ความรู้ของชาวบ้านเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการวางแผนและกำหนดแนวทางการเตรียมรับมือกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อาจจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยความรู้เชิงวิชาการ เทคนิคเครื่องมือสมัยใหม่ที่น่าสนใจมาประยุกต์ใช้กับชุมชน เพื่อค้นหาชุดความรู้ที่เหมาะสมและนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายในระยะที่สามนี้มุ่งเน้นไปที่การดึงความรู้ของนักวิชาการในสถาบันการศึกษามาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งพยายามผลักดันให้นักวิชาการสามารถขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับชาวบ้านได้โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม

(4) ระยะสี่ บูรณาการร่วมกับภาคธุรกิจเอกชน (ช่วงปี พ.ศ.2558 – 2560)

ในช่วงปี พ.ศ. 2558 ศูนย์ประสานงานฯ มีการขยายกลุ่มชาวบ้านเป้าหมายโดยเริ่มขยายการทำงานเข้าสู่ชุมชนเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะชุมชนเมืองในแถบย่านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่คนในชุมชนเป็นคนจากต่างพื้นที่ที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม มีชีวิตที่เร่งรีบ เวลาที่จำกัดและมีการแข่งขันกันสูง การหนุนเสริมชาวบ้านโดยใช้ชุดความรู้และรูปแบบวิธีการเดิมดังในช่วงที่ผ่านมาอาจจะไม่เพียงพอต่อการยกระดับการทำงานไปสู่การแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาภายใต้เครื่องมือยุทธศาสตร์แบบเดิมที่ใช้ระยะเวลานานเพื่อลงไปหนุนเสริมให้คนในท้องถิ่นแก้ปัญหาในบริบทใหม่จึงไม่อาจจะมีพลังเพียงพอที่จะรับมือกับสถานการณ์ปัญหาเหล่านั้นได้ การติดตามสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่และการพัฒนาโจทย์วิจัยใหม่จึงต้องให้ความสำคัญต่อการยกระดับการทำงานให้ชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและบริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน โดยศูนย์ประสานงานฯ ตระหนักว่าการดำเนินงานภายใต้บุคลากรที่มีจำกัดของศูนย์ประสานงานฯ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ๆ หลากหลายครอบคลุมมากนัก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างพี่เลี้ยงในพื้นที่ให้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงชาวบ้าน โดยศูนย์ประสานงานฯ เป็นคนถ่ายทอดความรู้ให้พี่เลี้ยงอีกต่อหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเป็นบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและบริษัทเอกชนที่ต้องลงไปทำกิจกรรมกับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจัดการตนเองได้ ไม่รอเพียงการขอเงินช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือบริษัทเอกชนต่าง ๆ เท่านั้น

ภายใต้กรอบการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่มุ่งเน้นการทำงานกับเป้าหมายที่หลากหลายกลุ่ม เพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นรูปแบบการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงต้องใช้ชุดความรู้ที่มีความหลากหลายเพื่อให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาร่วมในการดำเนินงานวิจัยแต่ละ

โครงการ โดยมีชุดความรู้ที่เป็นความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะที่ช่วยให้การทำงานของแต่ละกลุ่มเป้าหมายประสบผลสำเร็จมากขึ้น

4.1.2 แนวปฏิบัติในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แนวปฏิบัติในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ชาวบ้านต้องทำเองโดยมีพี่เลี้ยงคอยหนุนเสริม ซึ่งที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานฯ มีภารกิจในการดำเนินงาน การพัฒนาศักยภาพทีมงานและกลไกการบริหารจัดการ และกระบวนการหนุนเสริมการทำงานร่วมกันของชาวบ้านกับองค์กรต่าง ๆ ดังนี้

4.1.2.1 ภารกิจของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

เนื่องจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีขนาดเล็ก ไม่มีสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา อีกทั้งยังค้นหาทรัพยากรบุคคลที่เป็นนักวิชาการได้ยาก ศูนย์ประสานงานฯ จึงต้องทำหน้าที่ภารกิจหลักและงานเสริมร่วมด้วย โดยเฉพาะกับพันธมิตรภาคประชาสังคม ดังตารางที่ 2 ดังนี้

งานหลักด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	งานเสริม
1. การประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเชิงประเด็นและพื้นที่	1. การหนุนเสริมเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ทั้งเชิงประเด็น/ เชิงพื้นที่
2. การพัฒนาโครงการวิจัย	2. การจัดฝึกอบรมให้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน
3. การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย	3. การดำเนินโครงการภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน
4. การจัดการความรู้เชิงประเด็นและเชิงพื้นที่	
5. การดำเนินงานภายใต้ภารกิจที่ทาง สกว. มอบหมาย (นอกเหนือจากแผนงานโครงการ)	

ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นงานหลักและงานเสริมของศูนย์ประสานงานฯ

(1) งานหลักด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานหลัก คือ งานที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามดำเนินงานภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1) การประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเชิงประเด็นและพื้นที่ เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ นโยบาย/โครงการต่างๆ ที่มีผลต่อชุมชน ยุทธศาสตร์จังหวัด อำเภอ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ การเข้ามาของแหล่งทุนต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และนักวิชาการ เป็นต้น

2) การพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อให้มีการสนับสนุนโครงการวิจัย เป็นบทบาทหลักที่จำเป็นยิ่งของศูนย์ประสานงานฯ เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยประเด็นต่างๆ ให้เกิดรูปธรรมในพื้นที่ และเป็นฐานในการจัดการความรู้เชิงประเด็น / เชิงพื้นที่ และใช้กระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพคน สร้างความรู้ เชื่อมร้อยภาคีที่เกี่ยวข้องสู่การแก้ปัญหา และการใช้ประโยชน์งานวิจัยให้นักวิจัย (งานวิจัยกินได้)

3) การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย เป็นตัวกำหนดคุณภาพงานวิจัย การบรรลุวัตถุประสงค์หลักทั้ง 4 อย่าง ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ 1) การพัฒนาและยกระดับคน กลุ่ม เครือข่าย 2) การพัฒนาและยกระดับองค์ความรู้ 3) การแก้ไขปัญหา (ตอบโจทย์วิจัย) และ 4) การขยายผลทั้งในระดับโครงการและเหนือโครงการ ซึ่งขั้นตอนการ

ดำเนินการมีหลายขั้นตอนตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ชุมชนวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง การสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งเนื้อหาและภาคปฏิบัติ การเสริมกำลังใจและเติมพลังใจให้กับนักวิจัย เป็นเพื่อนร่วมทางกับโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติ เช่น ช่วงเขียนรายงาน ช่วงวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ช่วงสรุปบทเรียน ช่วงวางแผนกิจกรรม ช่วงที่เกิดความขัดแย้งในทีม เป็นต้น

4) การจัดการความรู้เชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ จะทำในช่วงที่มีโครงการเกิดมากระดับหนึ่ง โดยอาจเลือกประเด็นที่สำคัญของจังหวัด เป็นยุทธศาสตร์จังหวัด มีโครงการมากพอ มีคนคุณภาพเกิดขึ้นมาบ้างแล้ว (นักวิจัยที่สามารถบริหารจัดการโครงการได้) มุ่งองค์ความรู้ระดับหนึ่งที่จะช่วยในการนำมาแก้ไขปัญหา เป็นต้น สิ่งที่ต้องทำจะเริ่มจาก การวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ วิเคราะห์ทุนเดิมด้านต่างๆ การกำหนดประเด็น การกำหนดเป้าหมายการจัดการความรู้ กำหนดขั้นตอนวิธีการทำงาน กลไกการจัดการ และวางบทบาทผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เป็นต้น

(2) งานเสริม

1) การหนุนเสริมเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ทั้งเชิงประเด็น/ เชิงพื้นที่ เมื่อดำเนินงานสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยมาไ้ระยะหนึ่ง จะพบว่า เครือข่ายที่มีอยู่แล้ว เช่น “เครือข่ายทรัพยากร” ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีโอกาสได้พัฒนาและยกระดับตนเองในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นงานฐานข้อมูลและความรู้ งานพัฒนาศักยภาพองค์กรรวมทั้งภาคีเครือข่าย งานเชื่อมโยงภาคี เป็นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกัน จึงเห็นศักยภาพในด้านนี้ของ ศูนย์ประสานงานฯ และเครือข่ายนักวิจัย รวมทั้งการเชื่อมโยงภาคีและพันธมิตร โดยเฉพาะภาคีในภาคประชาสังคม บทบาทของศูนย์ประสานงานฯ จะคล้ายกับสะพานในการเชื่อมความรู้ระหว่างชาวบ้าน ภาคีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งอาจจะผนวกในเรื่องการทำหน้าที่เป็นองค์กรเชื่อมประสานของภาคี เข้ามาอีกด้วย เพราะ ศูนย์ประสานงานฯ มีเครื่องมือในการทำงานครบถ้วน (โดยเฉพาะระบบ IT) และ มี “ทีมงาน” ที่สามารถจัดการงานภาคีได้อย่างรวดเร็วมีคุณภาพ เช่น งานจัดเวที งานบันทึกการประชุม สรุปผลการดำเนินงาน งานเขียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำงานร่วมกับภาครัฐ ทั้งในแง่ของการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ ซึ่งศูนย์ประสานงานฯ ต้องการการสนับสนุน เนื่องจากบทบาทหลักของศูนย์ประสานงานฯ จะให้ความสำคัญกับการเสริมทักษะการทำงาน มีมุมมองต่อความเชื่อและจิตวิญญาณ ที่สามารถเข้าหา เข้าใจ และเข้าถึง ชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมาย ได้ดีกว่าภาครัฐ เพราะทำในพื้นที่จำกัดต่อเนื่อง มีทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สรุปว่า “กระบวนการ” ทำงานร่วมกับชุมชนนั้นสามารถหนุนเสริมรัฐได้ ตามการร้องขอ การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีสรุปบทเรียนขององค์กร การจัดทำแผน และการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น พร้อมกันนี้ยังมีการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการปูพื้นฐานเพื่อความยั่งยืนขององค์กร (ศูนย์ประสานงานฯ) เพราะระบบการสนับสนุนนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายรัฐ ที่สามารถยุติการสนับสนุนงบประมาณศูนย์ประสานงานฯ ได้ จึงต้องสร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่น ที่สำคัญได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในอนาคต ในช่วงที่ศูนย์ประสานงานฯ ได้รับการสนับสนุนจาก สกว.อยู่ การเชื่อมส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานกับองค์กร เหล่านี้ผ่านโครงการวิจัย เพราะทุกโครงการวิจัย จะมี อบต. เข้ามามีส่วนร่วมด้วย จะมีบทบาทมากขึ้นแค่นั้นก็ขึ้นอยู่กับประเด็นวิจัย และบุคลากรในอบต. และชุมชนวิจัย เป็นสำคัญ

2) การจัดฝึกอบรมให้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดหลายปีที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้พัฒนาชุดความรู้ที่ตอบสนองทั้งการทำงานเชิงพื้นที่และการทำงานเชิงประเด็น ที่นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนจนเกิดเป็นรูปธรรมการดำเนินงานและเป็นที่ยอมรับ ส่งผลให้มีทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนภาคประชาสังคม ที่สนใจในกระบวนการและเทคนิคเครื่องมือในการดำเนินงานทำให้ศูนย์ประสานได้พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมขึ้น โดยเน้นการนำความรู้และเทคนิคเครื่องมือที่เคยใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

มาประยุกต์กับความรู้ทางวิชาการที่ทีมเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงานฯ เคยผ่านการอบรม ทำให้เกิดหลักสูตรที่ตอบสนองกับกลุ่มเป้าหมายในหลายระดับ

3) การดำเนินโครงการภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ จะเน้นไปที่การขับเคลื่อนงานร่วมกับภาคีที่มีความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาคน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก โดยกระบวนการที่จะต้องไปหนุนเสริมให้คนในชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการปัญหาของตนเองได้ โดยศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการ ซึ่งจะใช้แนวคิดและกระบวนการเดียวกับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่จะมีการปรับเรื่องระยะเวลาและความเข้มข้นของกระบวนการที่แตกต่างกัน เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหน่วยงานภาคีที่สนับสนุน

4.1.2.2 ทีมงานและกลไกการจัดการ

(1) ทีมงาน

การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานฯ พี่เลี้ยงหรือคณะทำงานมีความสำคัญต่อการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ดังนั้นคุณสมบัติของทีมงานนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะต้องสอดคล้องกับงานที่จะทำ สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ต้องเป็น “บุคคลที่พร้อมจะเรียนรู้” มีความใฝ่รู้ สามารถพัฒนางานของตนเองจากบทเรียนที่พบ ยอมรับข้อเสนอแนะจากคนอื่น ๆ เป็นนักฟังที่ดี (Active listening skill) มีความเป็นมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน อาจแบ่งได้ดังนี้

- 1) เจ้าหน้าที่เต็มเวลาของศูนย์ประสานงานฯ (ผู้ประสานงาน/ผู้ช่วย)
- 2) ทีมหนุนเสริม (สามารถช่วยปฏิบัติงานได้ในกิจกรรมต่างๆ หรือเป็นทรัพยากรบุคคลเฉพาะด้าน)
- 3) ทีมที่ปรึกษา (ร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ศูนย์ประสานงานฯ วิเคราะห์แผน ปัญหาอุปสรรค และให้ข้อเสนอแนะ)
- 4) เครือข่ายชุมชนวิจัย (สนับสนุนกิจกรรมศูนย์ประสานงานฯ ตามสถานการณ์)
- 5) เครือข่ายประเด็น กลุ่มชาติพันธุ์/ภาคีพื้นที่เป้าหมาย/พันธมิตร (สนับสนุนกิจกรรมศูนย์ประสานงานฯตามสถานการณ์)

ซึ่งคณะทำงานทั้งหมดจะต้องผ่านการฝึกอบรมอย่างเข้มข้นตั้งแต่การทำความเข้าใจเรื่องแนวคิดและที่มาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาในแต่ละระยะ การสรุปการประชุมในแต่ละเวทีการประชุม จากนั้นจึงเริ่มฝึกทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ ตลอดจนสามารถติดตามและบริหารจัดการโครงการได้ เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ

(2) กลไกการติดตาม หนุนเสริมในหน่วยงานภาครัฐ / เอกชน / นักวิชาการ

กลไกหลักที่ใช้ในการติดตามงาน

- 1) การจัดระบบฐานข้อมูลโครงการวิจัย โดยทุกโครงการจะมีแฟ้มประวัติโครงการ แสดงการพัฒนาการของโครงการตั้งแต่เริ่มเสนอหัวข้อโครงการจนถึงปัจจุบัน และรายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้นๆ
- 2) การทำปฏิทินสถานภาพโครงการ ผู้ติดตามหลัก เพื่อให้ทราบจำนวนโครงการที่ต้องติดตามในแต่ละเดือน
- 3) จัดทำแผนกิจกรรมโครงการในแต่ละเดือน (ปฏิทินกิจกรรมโครงการ) โดยการประสานให้นักวิจัยทำแผนการปฏิบัติงานในแต่ละเดือนแจ้งกับศูนย์ประสานงานฯ เพื่อที่ศูนย์ประสานงานฯ จะได้รับทราบความเคลื่อนไหวของโครงการในเดือนนั้นๆ ซึ่งจะง่ายต่อการวางแผนการลงติดตามโครงการของ ศูนย์ประสานงานฯ

4) การร่วมเวทีหลักของโครงการ ที่ศูนย์ประสานงานฯมักจะเข้าร่วมอยู่เสมอเกือบทุกโครงการ คือ เวทีวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำแผนโครงการ เป็นเวทีที่จะทำให้ศูนย์ประสานงานฯ เห็นข้อมูลโครงการที่ดำเนินงานมาในช่วงระยะโครงการนั้นๆ และเห็นกระบวนการทำแผนกิจกรรมของโครงการ ซึ่งศูนย์ประสานงานฯ สามารถแสดงข้อคิดเห็น เติมเต็มสิ่งที่ขาด เพื่อความสมบูรณ์ของแผนและความสอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏ และเวทีสรุปบทเรียนโครงการ เป็นเวทีที่ศูนย์ประสานงานฯ จะได้เห็นภาพและผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือกลุ่มผู้ร่วมโครงการทั้งในด้านบวกและด้านลบ

5) การร่วมเวทีอื่นๆ ของโครงการ เช่น การประชุมประจำเดือนของโครงการ กิจกรรมการเก็บข้อมูล หรือกิจกรรมเวทีที่นักวิจัยร้องขอ เป็นต้น การเข้าร่วมการประชุมประจำเดือนของโครงการทำให้ทีมติดตามสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยได้อย่างเต็มที่ มองเห็นความพร้อมของทีมวิจัย ได้รับรู้ข้อมูลความก้าวหน้าโครงการปัญหาอุปสรรค การวางแผนการทำงานของทีมนักวิจัย ความสัมพันธ์ของทีมวิจัย และมีโอกาสในการเติมเต็มหรือเสริมทักษะกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งสร้างความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การร่วมกิจกรรมย่อยๆ ของโครงการ เช่น การเก็บข้อมูล เป็นจุดที่สามารถสะท้อนภาพรายละเอียดปลีกย่อยของการทำงานในทีมวิจัย ในเรื่องของการจัดการ การเตรียมการ การแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย และเทคนิคกระบวนการที่ทีมวิจัยใช้

6) เวทีเสวนานักวิจัย เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้นักวิจัยเก่า นักวิจัยใหม่ นักวิจัยที่อยู่ในช่วงพัฒนาโครงการ ทีมงาน และผู้สนใจ เข้าร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น โดยวัตถุประสงค์หลักของเวที คือ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรค ให้เกิดการหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทั้งที่เป็นปัญหาร่วมปัญหาร้อนของแต่ละโครงการหรือ แม้แต่ปัญหาอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อการทำงานในทางอ้อม และเพื่อเป็นการกำหนดทิศทางการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดร่วมกัน โดยมองว่าการกำหนดทิศทางการจัดการงานวิจัยของจังหวัดนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรร่วมเวทีอื่นๆ ของโครงการ เช่น การประชุมประจำเดือนของโครงการกิจกรรมการเก็บข้อมูล หรือกิจกรรม/ เวทีที่นักวิจัยร้องขอ เป็นต้น เพียงอย่างเดียว นักวิจัย และภาคีร่วมต่างๆ ถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกิดผลกับชุมชนอย่างเหมาะสมมากที่สุด

7) การประชุมทีมงานศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งมีทั้งประจำสัปดาห์ ประจำเดือน เพื่อสรุปบทวนการทำงานที่ผ่านมาถึงกระบวนการทำงาน การบรรลุเป้าหมาย ปัญหา อุปสรรค ประเมินและวางแผนการทำงานในช่วงต่อไป ซึ่งทำให้ทันกับสถานการณ์อยู่เสมอ

นอกจากนี้ ยังมีกลไกย่อยที่ศูนย์ประสานงานฯ มักจะใช้ในการติดตามการดำเนินโครงการ เช่น การอาศัยเครือข่ายคนทำงาน (เฉพาะบุคคล) ในการติดตามงานซึ่งเป็นเครือข่ายทำงานหนุนเสริมความเข้มแข็งองค์กรชุมชนร่วมกันมาตลอด เช่น นางทองคำ เจือไทย นายปัญญา โตทอง เป็นต้น โดยศูนย์ประสานงานฯ มองเห็นว่าเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการทำงานแบบมีส่วนร่วมและมีความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นพอสมควร คล้ายกับการให้เป็นทีปรึกษาโครงการ รวมทั้งการพบปะพูดคุยนอกรอบ ซึ่งเป็นวิธีการติดตามหนุนเสริมที่ค่อนข้างได้ผล ทั้งในด้านของความรู้สึกที่เป็นกันเอง ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในกระบวนการทำงาน และการให้กำลังใจในการทำงาน ซึ่งสิ่งสำคัญของการลงติดตามงานโครงการของทีมงาน ที่ต้องกำหนดบทบาทของตนเองให้เหมาะสมอยู่เสมอก็คือ ท่าทีของการทำงานร่วมกัน การเติมเต็มซึ่งกันและกัน ซึ่งในบางเรื่อง ศูนย์ประสานงานฯ เองก็ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ของโครงการ ส่วนใหญ่จะมีการหนุนเสริมในเรื่องของกระบวนการวิจัย เทคนิควิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วม และองค์ความรู้จากภายนอกเพื่อนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหของชุมชน

ภายใต้แนวคิดและแนวปฏิบัติ ทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานตั้งแต่ ปี 2546 – 2560 สรุปได้ดังนี้

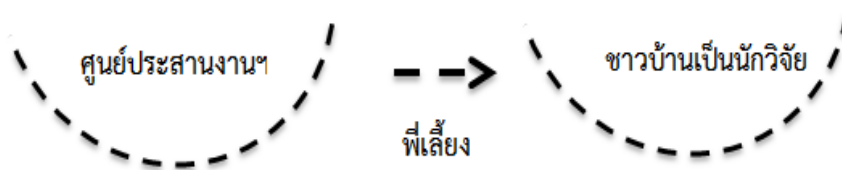
4.1.2.3 กระบวนการหนุนเสริมการทำงานร่วมกันของชาวบ้านกับองค์กรต่างๆ

คำรณ นิมนองค์ (2560) ได้สรุปการดำเนินงานหนุนเสริมการทำงานร่วมกันของชาวบ้านกับองค์กรต่างๆ ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม นับตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนั้น มีการพัฒนา รูปแบบการหนุนเสริมที่ปรับให้เหมาะสมตามกลุ่มเป้าหมาย ประเด็นการศึกษา รวมทั้งสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นจากบทเรียนการดำเนินงานตลอดระยะเวลา 15 ปีของศูนย์ประสานงานฯ ทำให้เกิดการลองผิดลองถูกและเกิดการ พัฒนารูปแบบการหนุนเสริมการดำเนินงานในแต่ละระยะ ดังนี้

4.1.2.3.1 วิธีการทำงานร่วมระหว่างศูนย์ประสานงานฯ กับองค์กรต่างๆ

รูปแบบที่ 1 ศูนย์ประสานงานฯ – ชาวบ้าน

การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชาวบ้าน จะพัฒนาโครงการโดยที่พึ่งพิงจากศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่เข้าไปเป็นพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมการทำวิจัยของชาวบ้านโดยตรง ซึ่งชาวบ้านจะมีบทบาทเป็นนักวิจัย โดยที่ทีม จากศูนย์ประสานงานจะเข้าไปหนุนเสริมกระบวนการทำงาน ตั้งแต่การค้นหาค้นหาคนที่มีใจ การพัฒนาโครงการ การเขียนข้อเสนอ โครงการ ตลอดจน การดำเนินกิจกรรมตามโครงการวิจัยไปตลอดจนปิดโครงการ เป็นการทำงานที่พึ่งพิงจากศูนย์ประสานงาน เข้าไปหนุนเสริมกับชาวบ้าน หรือทีมนักวิจัยโดยตรง ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แสดงรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับชาวบ้าน

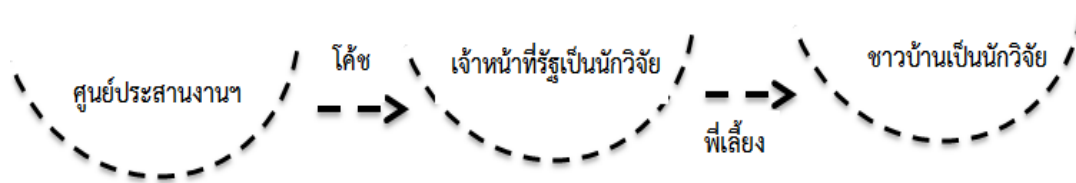
วิธีการในการขึ้นโจทย์วิจัยในระยะนี้ศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโดยนักวิจัย ชาวบ้านโดยตรง โดยต้องลงไปค้นหาพื้นที่ กลุ่มคน ที่มีความสนใจในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งในระยะนี้จะมีวิธีการในการ พัฒนาโจทย์ 4 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) การขึ้นงานวิจัยบนฐานของคนที่คุณเคยและรู้จักกัน โดยจะเริ่มจากการเข้าไปค้นหา คนที่มีความสนใจที่อยากทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากนั้นจึงพูดคุยถึงความสนใจหรือโจทย์ที่อยากทำก่อนที่จะกำหนดพื้นที่ ซึ่ง รูปแบบนี้จะเน้นไปที่คนที่รู้จักคุ้นเคยและพอจะเห็นศักยภาพของทีมซึ่งมีความเชื่อมั่นในระดับหนึ่ง 2) การขึ้นงานวิจัยจากฐาน งานพัฒนาเดิมที่มีในพื้นที่ ลงไปในพื้นที่เดิมที่มีการขับเคลื่อนการทำกิจกรรมอยู่ จากนั้นจึงเริ่มค้นหาโจทย์ที่เป็นประเด็นที่ กำลังขับเคลื่อนในพื้นที่ จากนั้นจึงหาคนที่สนใจเข้ามาเพิ่มเติม ซึ่งรูปแบบนี้มักจะเป็นกลุ่มที่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมอยู่ร่วมกัน แต่เดิม มีความเข้าใจกันเป็นอย่างดี 3) การขึ้นงานวิจัยบนฐานการจัดการความรู้เชิงประเด็น จะเน้นประเด็นหรือโจทย์ปัญหา เป็นหลักในการดำเนินโครงการ จากนั้นกำหนดพื้นที่ที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมและค้นหาค้นหาคนที่มีความสนใจที่จะมาร่วมทำ โครงการ 4) การขึ้นงานวิจัยบนฐานการจัดการความรู้เชิงพื้นที่ ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ไม่ว่าจะมีความสนใจหรืออะไรเข้ามาในพื้นที่ก็ ตาม จากนั้นจึงค้นหาค้นหาคนที่สนใจพร้อมทั้งพัฒนาโจทย์ซึ่งโจทย์อาจจะมีความหลากหลายตามสถานการณ์ในขณะนั้น

กลุ่ม Innovator คือ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงลุกขึ้นมา จัดการตนเอง ทีมงาน และคนในชุมชนด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ก็พบว่ามีการรับนวัตกรรมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยาก เนื่องจากคนทั่วไปมักคิดว่า “งานวิจัยเป็นของสูง คนที่ทำงานวิจัยต้องเป็นนักวิชาการเท่านั้น ชาวบ้านจบเพียงชั้น ป.4

หรือบางคนไม่มีความรู้จะทำงานวิจัยได้อย่างไร” ดังนั้นบทบาทการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงนักวิจัยจึงต้องเข้มข้นและสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากโครงการรูปแบบการจัดการน้ำในลำคลองตำบลแพรกหนามแดงและโครงการชี้แตดนาเกลือที่ช่วยให้คนในชุมชนลดความขัดแย้ง สามารถจำหน่ายชี้แตดนาเกลือที่เป็นของเหลือทิ้งและสร้างปัญหาในนาเกลือให้กลับมามีมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จริง ควบคู่กับการสร้างความมั่นใจให้กับ early adopters ที่เข้ามาเกี่ยวข้องว่า นวัตกรรมการทำงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมสามารถช่วยแก้ไขปัญหาได้จริง ซึ่งจากทั้ง 2 โครงการ ทำให้ภาคีเครือข่ายทั้งจากภาครัฐ หน่วยงาน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่เห็นความสำคัญ และเกิดการยอมรับบานประตูหับเหยของชุมชนแพรกหนามแดง จนกรมชลประทานทดลองปรับรูปแบบบานประตูกันน้ำเค็มให้มีลักษณะดังกล่าว ทดลองใช้จนพบว่า ช่วยแก้ปัญหาน้ำเสียได้ รวมทั้งท่านประภาศ บุญยนิติ ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามในขณะนั้น เข้าใจและมอบนโยบายให้ทำโครงการลงแขกลงคลองโดยให้ผู้นำในแต่ละตำบลของจังหวัดสมุทรสงครามชักชวนชุมชนมาร่วมกันจัดการวัชพืชในลำคลอง / ลำปะโดง เป็นการช่วยเรื่องการไหลเวียนและคุณภาพน้ำดีขึ้นอีกทางหนึ่ง ซึ่งจนปัจจุบันก็ยังมีโครงการดังกล่าวบรรจุไว้ในแผนพัฒนา 3 ปี ของ อบท. สำหรับโครงการชี้แตดนาเกลือก็มีการนำชี้แตดนาเกลือส่งเข้าห้องปฏิบัติการเพื่อยืนยันสารอาหารที่มีในชี้แตดนาเกลือจากมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับเกษตรกรที่ซื้อชี้แตดนาเกลือไปใช้ในสวนต่อไป

4.1.2.3.2 รูปแบบที่ 2 ศูนย์ประสานงานฯ – หน่วยงานของรัฐ

การทำวิจัยกับหน่วยงานของรัฐ จะมีรูปแบบการหนุนเสริมการทำงานวิจัยที่แตกต่างจากชาวบ้าน โดยที่พี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานฯ ไม่ได้เข้าไปหนุนเสริมชาวบ้านโดยตรง แต่ศูนย์ประสานงานจะทำหน้าที่ในการสร้างพี่เลี้ยงที่เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานให้เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผ่านกระบวนการฝึกอบรมและกระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือการทำงานกับชุมชน และปรับให้เข้ากับกระบวนการดำเนินงานตามภารกิจหลักของหน่วยงานที่ได้รับผิดชอบ เชื่อมโยงกับพื้นที่เป้าหมายที่ได้ดำเนินงาน จากนั้นจึงให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน ลงไปในพื้นที่เป้าหมาย และหนุนเสริมให้เกิดงานวิจัยของชาวบ้านขึ้น ซึ่งบทบาทของพี่เลี้ยงหลักที่ลงไปหนุนเสริมชาวบ้าน คือ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ โดยที่ศูนย์ประสานงานฯ จะลงไปหนุนเสริมการทำงานของพี่เลี้ยงอีกที แต่จะมีบางกระบวนการที่ทีมศูนย์ประสานงานฯ จะจัดลงไปหาชาวบ้านโดยตรงเพื่อพาให้ชาวบ้านและพี่เลี้ยงหน่วยงานเห็นเทคนิคและกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนผ่านเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 แสดงรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับหน่วยงานของรัฐ

จากรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับกลไกการทำงานของรัฐในแต่ละหน่วยงาน ทางศูนย์ประสานงานฯ จะเน้นการสร้างร่วมมือกับแต่ละหน่วยงานผ่านการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลต่อบุคคลเป็นหลัก จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่การทำงานกันในระดับหน่วยงาน เนื่องจากศูนย์ประสานงานฯ มีการขับเคลื่อนการทำงานในจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดใกล้เคียงมาอย่างต่อเนื่อง ในประเด็นที่หลากหลายครอบคลุม ทั้งการจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการน้ำ เด็กและเยาวชน สวัสดิการชุมชน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ความปลอดภัยทางถนน ตลอดจนเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ทำให้ต้องมีการลงไปประสานการทำงานกับหลายภาคีทั้งชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐทั้งระดับท้องถิ่น และระดับจังหวัด รวมถึงบริษัทเอกชนหลายแห่ง พร้อมกันนี้ยังมีการจัดเวทีในระดับจังหวัดที่เชิญผู้เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ให้เข้า

มาร่วมรับฟังการดำเนินงานโครงการและด้วยสาเหตุนี้จึงมีโอกาสนำให้พบกับกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย พร้อมกันนี้ผู้ประสานงานของศูนย์ประสานงานฯ ยังได้มีบทบาทและภาระหน้าที่ในการทำงานของจังหวัด ในอีกหลายหน่วยงานทำให้ได้มีการรู้จักบุคลากรและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของภาครัฐที่หลากหลาย

พิจารณาจากพฤติกรรมการเข้าร่วมของเจ้าหน้าที่ที่มีความสนใจและเริ่มสานสัมพันธ์ทำความรู้จัก และเริ่มชวนให้เข้าร่วมในการทำงานวิจัยและดึงงานวิจัยเข้าไปใช้กับการทำงานของหน่วยงาน ซึ่งสิ่งที่เน้นและให้ความสำคัญก็คือ การดึงศักยภาพของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานให้ลุกขึ้นมาทำงานร่วมกับชาวบ้าน เช่น ในกรณีของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดสมุทรสงคราม ก็เริ่มต้นจากการที่ผู้ประสานงานฯ และเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ได้พบกันและทำความรู้จักกันในเวทีประชุม จากนั้นจึงได้มีการพูดคุยกันเป็นระยะในช่วงของการพิสูจน์ความสนใจต่อการทำงาน และจึงเชิญมาเข้าร่วมงานการทำงานในรูปแบบนี้ สิ่งสำคัญ คือ การได้เจ้าหน้าที่ๆ มีใจในการทำงานและเข้ามาขับเคลื่อนงาน ซึ่งวิธีการทำงานเนื่องจากเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีระยะเวลาการทำงานในแต่ละวันที่มีความชัดเจน ดังนั้นการชวนมาทำงานในลักษณะนี้จึงได้มีการปรับจนทำความเข้าใจร่วมกัน โดยที่ต้องมีการทำงานที่เหมาะสมกับช่วงเวลาของชาวบ้านมากกว่าจะเน้นเวลาของหน่วยงานเป็นตัวตั้งในการทำงาน

ในการดำเนินงานระยะที่สองของศูนย์ประสานงานฯ นี้ มีความพยายามในการขยายการทำงานไปยังหน่วยงานและองค์กรของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในการขยายงานไปสู่กรมชลประทาน/ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งในส่วนนี้จะเน้นไปที่ทุนเดิมของหน่วยงานและชุดความรู้ที่ใช้ ซึ่งเน้นไปที่ความแตกต่างจากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระยะแรก โดยเฉพาะการขับเคลื่อนงานเข้าสู่กรมชลประทาน ซึ่งศูนย์ประสานงานมีรูปแบบการสนับสนุนและติดตามที่หลากหลายมากขึ้น ดังนี้

การคัดเลือกคน (ทีมวิจัย) ในการทำงานกับหน่วยงานของรัฐ ศูนย์ประสานงานฯ จะคัดเลือกนักวิจัยทั้งในเชิงรับ (สมัครใจ) และเชิงรุก (ออกไปเชิญชวน / แสวงหา) หรือใช้ทั้งสองกลยุทธ์ประกบกัน โดยเฉพาะในแง่เชิงรุก เพราะงานกับหน่วยงาน / องค์กร มีความต้องการคนที่มีความสมบัติหลากหลายอยู่ในกลุ่ม เช่น หากทำงานกับกรมชลประทาน ต้องเป็นคนที่มีความรู้ทั้งการจัดการน้ำ และการบริหารจัดการ มีการกำหนด spec เช่น ในอดีต กลุ่มเมืองฝาย แก่ฝาย (หัวหน้า) ต้องเชี่ยวชาญทั้งเชิงเทคนิค (ดูน้ำเป็น) และเสียสละมีวินัย (ต้องตรวจตราน้ำตลอดเวลา) ซึ่งการจะกำหนดว่านักวิจัยควรมีคุณสมบัติอย่างไรในส่วนของหน่วยงานจะขึ้นอยู่กับภารกิจและประเด็นของแต่ละหน่วยงานนั้น

การกำหนดภาระหน้าที่ จะใช้วิธีการ”แบบราชการ” บวกผสมกับ”แบบชาวบ้าน” คือ กำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้ส่วนหนึ่ง แต่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมแล้วเพิ่มเติม เป็นวิธีคิด Frame & Flexibility คือ ทั้งมีกรอบ แต่ภายในกรอบก็มีความยืดหยุ่นอันเป็นลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วย

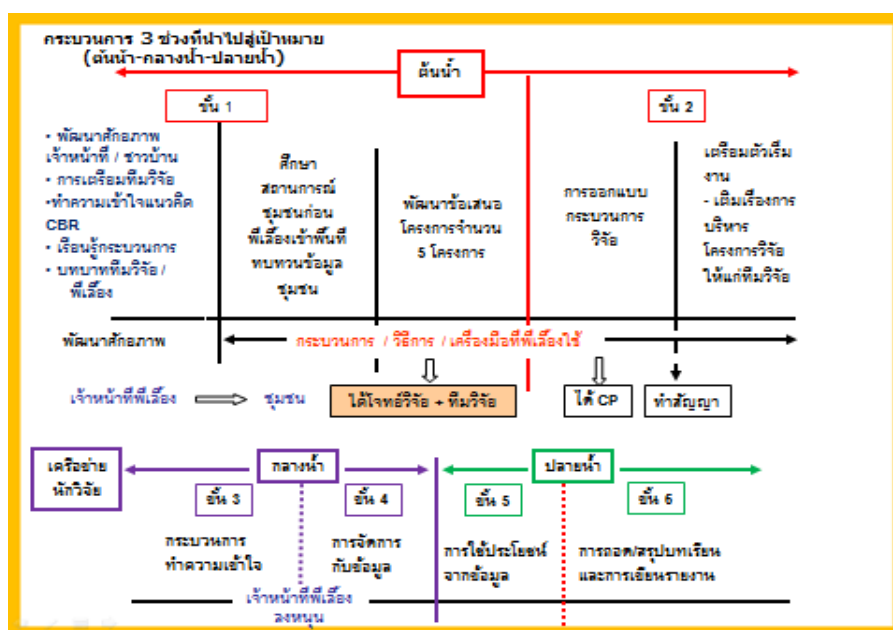
การให้สถานภาพ การทำงานกับหน่วยงานศูนย์ประสานงานฯ ต้องให้สถานภาพ หรืออิสระในการบ่งบอกตัวตนของแต่ละหน่วยงานด้วย เช่น ในงานชลประทาน จะให้สถานภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี ให้มีตัวตน มีความชอบธรรม และมีอำนาจ เมื่อมีตัวตน จะมีอำนาจ พูดแล้วมีคนฟัง เช่น อำนาจบารมี ของเจ้าหน้าที่ชลประทานที่จะได้รับความเคารพ หรือความเกรงใจจากชาวบ้าน และสามารถดึงชาวบ้านให้เข้าร่วมในการดำเนินโครงการได้ซึ่งวิธีการสร้างและให้สถานภาพนั้น อาจจะได้หลายวิธี ต้องทำทั้งนามธรรมและรูปธรรม รูปธรรมเช่น การมีเสื้อทีม มีบัตรประจำตัว มีหมวก ใช้วิธีการแบบราชการ เช่น มีคำสั่งแต่งตั้ง ซึ่งมีความชอบธรรมเชิงกฎหมาย แต่ก็ต้องไม่ลืมความชอบธรรมเชิงวัฒนธรรม และประเพณี เช่น บารมี ความไว้วางใจ ทำให้เกิดความชอบธรรม ต้องเน้นนามธรรมกับรูปธรรมไปด้วยกัน

การออกแบบวางแผน / การทำกิจกรรม (Action design)การทำวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือช่วยปรับแก้วิธีการออกแบบแผนงานและการทำกิจกรรมแบบเดิมๆทั้งของชาวบ้านและของหน่วยราชการ สำหรับชาวบ้านการออกแบบ/แผนงานกิจกรรม ส่วนใหญ่ ใช้วิธีการแบบเดิมอย่างที่เคยทำมาเช่น ชาวบ้านที่คิดเรื่องฝาย ก็ต้องซ่อมฝาย หรือ

เคยใช้น้ำฟรี ก็จะไม่ยอมจ่ายเงิน หรือมีฉันทัน ก็ทำกิจกรรมโดยการเลียนแบบมีหลายอย่างส่วนหน่วยงานรัฐ วิธีการออกแบบกิจกรรม ก็จะมี “กิจกรรมที่สำเร็จรูป / ล้อสเปคเอาไว้แล้วเช่น กระทรวงสาธารณสุขที่ต้องการตรวจคัดกรอง วัดความดัน เต้นแอโรบิก ฯลฯ เป็นต้น” ซึ่งทั้งสองแบบเหมือนกันตรงที่การออกแบบกิจกรรมหรือวางแผนไม่ได้มาจากการเก็บข้อมูล / สารสนเทศ / ความรู้ แต่เมื่อทำงานวิจัย การออกแบบกิจกรรม / วางแผน จะทำบน data / info / knowledge

การพัฒนาโจทย์ สิ่งที่น่าสนใจของศูนย์ประสานงานฯ คือ โจทย์ต้องเป็นของเจ้าของปัญหา การทำงานกับหน่วยงานก็เช่นเดียวกัน ที่บุคลากรของหน่วยงานจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ และวางภารกิจงานของตนเองไว้เบื้องหลัง การค้นหาโจทย์ร่วมกับชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกับการทำงานในระยะแรกของศูนย์ประสานงานฯ แต่ทั้งนี้หน่วยงานก็จะสอดแทรกภารกิจงานของตนเองเข้าไปในการตั้งประเด็นศึกษาด้วย โดยเครื่องมือในการพัฒนาโจทย์กับชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานนั้น ศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการโค้ชให้กับบุคลากรของหน่วยงาน และร่วมในการชวนคิดชวนคุยร่วมกัน

จากภาพที่ 9 จะพบว่า การดำเนินร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ต้องให้ความสำคัญทั้งกับช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยในช่วงต้นน้ำต้องสร้างแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ต้องเห็นสถานการณ์ภาพรวม / ข้อมูลที่มีในชุมชนเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยและโครงการ ช่วงกลางน้ำลงเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม สรุปลวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหา โดยมีพี่เลี้ยงลงหนุนเสริม และช่วงปลายน้ำกับการสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ขยายผลการดำเนินงานทั้งในแนวราบและแนวตั้งต่อไป

ภาพที่ 9 แสดงกระบวนการสนับสนุนการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

กลุ่ม Innovator คือ กลุ่ม early adopters จากการสื่อสารเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของทั้ง 2 โครงการในระยะแรก ผ่านการศึกษาดูงานในพื้นที่รูปธรรมที่กระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม รวมทั้งในเวทีการประชุมเครือข่ายประชาคมคนรักแม่กลอง จึงทำให้นวัตกรรมที่ทำไว้เกิดการขยายผลไปได้ และมีการทดลองทำผ่านโครงการสร้างความเชื่อมั่นในสถานประกอบการฯ ซึ่งผู้ทำวิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้าใจและเห็นความสำคัญ ก็จะช่วยเป็นกระบอกเสียงในการสร้างเสริมแนวคิดและขยายเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ได้มากกว่าชุมชนเป็นผู้ดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการติดตั้งวิธีการ

ทำงานอย่างมีส่วนร่วมให้กับภาครัฐและเข้าใจบริบทพื้นที่จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินการ / คิดหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนในศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานกับสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรสงครามเพิ่มขึ้น

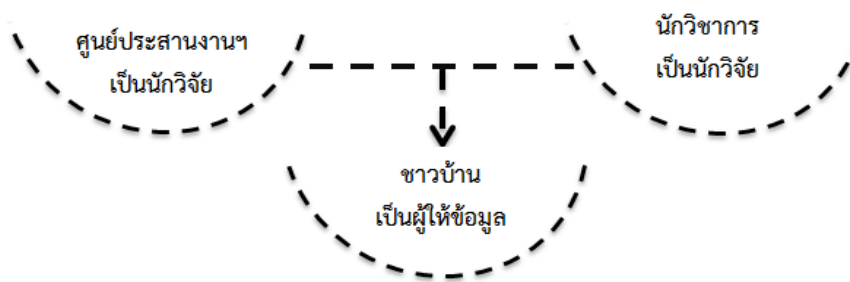
นอกจากนี้ยังมีการขยายกลุ่ม early majority ร่วมด้วย แต่อย่างไรก็ตามศูนย์ประสานงานฯ ก็ยังคงสร้างฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับกลุ่มชาวบ้านเป็นหลักอย่างต่อเนื่อง และแบ่งสัดส่วนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีผลกระทบในเชิงกว้างไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการช้างป่าร่วมกับกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า การจัดการศึกษาประเด็นสร้างนักเกษตรรุ่นใหม่ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีภาคกลาง เป็นต้น

4.1.2.3 รูปแบบที่ 3 ศูนย์ประสานงานฯ – นักวิชาการ

การทำวิจัยกับสถาบันการศึกษาของศูนย์ประสานงานฯ จะมีรูปแบบการทำงานใน 4 รูปแบบ คือ 1) การที่นักวิชาการร่วมกับศูนย์ประสานงานฯ เป็นนักวิจัย และชาวบ้านเข้ามาร่วมเรียนรู้และให้ข้อมูล 2) ชาวบ้านเป็นนักวิจัย โดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยงที่เชื่อมความรู้ของชาวบ้านและนักวิชาการเข้าหากัน 3) นักวิชาการและชาวบ้านเป็นนักวิจัยโดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยง 4) นักวิชาการเป็นนักวิจัยทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อผลักดันหลักสูตรโดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยง ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะอธิบายรูปแบบการทำงานในรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานภายใต้โครงการที่ยกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

รูปแบบที่ 1 การที่นักวิชาการร่วมกับศูนย์ประสานงานฯ เป็นนักวิจัย และชาวบ้านเข้ามาร่วมเรียนรู้และให้ข้อมูล รูปแบบการดำเนินงานจะเป็นโครงการจากหน่วยงานหรือฝ่ายอื่นที่ศูนย์ประสานงานฯ ได้รับมอบหมาย โดยที่จะไปหาเครือข่ายนักวิชาการเข้ามาร่วมเป็นนักวิจัยกับทีมของศูนย์ประสานงานฯ จากนั้นจึงลงไปทำกิจกรรมกับพื้นที่เป้าหมาย โดยที่ชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูล แต่การให้ข้อมูลจะเป็นในลักษณะการลงมือทำและเรียนรู้ร่วมกันกับทีมวิจัยด้วย ซึ่งชาวบ้านจะได้เรียนรู้เทคนิคเครื่องมือ และความรู้เชิงวิชาการ ในขณะเดียวกันทีมวิจัยก็จะได้ข้อมูลความรู้ที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งการทำดำเนินกิจกรรมในรูปแบบนี้มีความแตกต่างจากงานวิชาการโดยทั่วไปอยู่ที่ มีการจัดกระบวนการที่ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการทำโครงการ จนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ จากนั้นจึงให้ชาวบ้านร่วมเข้ามาออกแบบและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมด้วย ทั้งการเก็บข้อมูล การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ กำหนดแนวทางและใช้ประโยชน์จากข้อมูล โดยที่ทีมวิจัยก็ได้ข้อมูล ชาวบ้านก็ได้ความรู้และแนวทางในการขับเคลื่อนในพื้นที่ต่อ ซึ่งการทำวิจัยในรูปแบบนี้ศูนย์ประสานงานฯ จะเข้าไปทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านกับนักวิจัย ให้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคอยจัดสรรไม่ให้มีความเป็นวิชาการมากจนชาวบ้านไม่เข้าใจกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องให้ชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการ เทคนิควิธีการเชิงวิชาการที่เหมาะสมด้วย ดังภาพที่ 10

โดยสรุปการเป็นนักวิจัยร่วมกัน ในรูปแบบนี้ศูนย์ประสานงานวิจัยจะทำหน้าที่เป็นกลไกในการเชื่อมร้อยการทำงานระหว่างการทำงานของชาวบ้านและการทำงานของนักวิชาการเข้าด้วยกัน ทั้งนี้จะมีรูปแบบการทำงานเหมือนสะพานเชื่อมความรู้ และจัดบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนทั้ง 2 กลุ่ม ในขณะเดียวกัน ยังทำหน้าที่ในการทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการดำเนินโครงการที่ชาวบ้านไม่ใช่เพียงมาเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ชาวบ้านจะได้ฝึกและเรียนรู้และนำข้อมูลในงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชุมชน ในขณะเดียวกันนักวิชาการเองก็ได้เห็นถึงความรู้ของชาวบ้านที่ช่วยให้การทำงานเชิงวิชาการมีความน่าสนใจและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 10 รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษา รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 2 การดำเนินโครงการในลักษณะนี้จะเป็นการที่พี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานฯ ลงไปหนุนเสริมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัย ลักษณะคล้ายกับการทำงานวิจัยในยุคแรกเริ่ม แต่โครงการในรูปแบบนี้จะเป็นโครงการที่ความรู้ของชุมชนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบโจทย์ในการหาคำตอบในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ทำให้ต้องดึงความรู้จากนักวิชาการเข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชาวบ้าน แต่ก็ไม่ใช่การที่อยู่ อยู่นักวิชาการจะเอาความรู้ของตัวเองมาบอกชาวบ้านว่าต้องปฏิบัติแบบนี้แบบนี้ เป็นการที่ชาวบ้านต้องเก็บข้อมูลในชุมชนและนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และเมื่อเห็นว่าข้อมูลตรงไหนขาดก็ไปดึงข้อมูลเชิงวิชาการเข้ามาหนุนเสริมให้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ทีมวิจัยร่วมกันกำหนดนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งรูปแบบนี้ศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่ในการชวนทีมวิจัยคิดและวิเคราะห์ข้อมูลของตนเองว่าเพียงพอต่อการทำโครงการหรือไม่ จำเป็นต้องหาข้อมูลวิชาการอะไรเข้ามาหนุนเสริม ในขณะเดียวกันก็ต้องคอย ควบคุมไม่ให้นักวิชาการนำความรู้มาให้กับทีมนักวิจัย โดยที่ทีมวิจัยไม่ได้ต้องการ ดังภาพที่ 11

โดยสรุปการที่ศูนย์ประสานงานวิจัยฯ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมให้เกิดพี่เลี้ยงในพื้นที่ ในการลงไปกระตุ้นให้เกิดการทำโครงการ รูปแบบนี้จะเป็นในลักษณะของการหนุนเสริมผ่านการจัดฝึกอบรมและการปล่อยให้ได้ลงมือทำจริงและกลับมาสรุปบทเรียนร่วมกัน เป็นการหนุนเสริมการทำงานภายใต้พื้นฐานความรู้และประสบการณ์ทำงานจริงของคนเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในพื้นที่ โดยศูนย์ประสานงานวิจัยฯ ทำหน้าที่กระตุ้นและเติมความรู้เป็นระยะ

ภาพที่ 11 รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษา รูปแบบที่ 2

กลุ่ม Innovator คือ กลุ่มชาวบ้านที่ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรวมทั้งจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ ได้มีการยกระดับการทำงานร่วมกับนักวิชาการ เนื่องจากความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่เพียงพอ การเติมความรู้จากนักวิชาการสามารถช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าและความหมายมากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างทางเลือกให้กับนักวิชาการได้สัมผัสการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ทำให้ข้อมูลที่นักวิชาการจะนำไปปรับใช้หรือตัดสินใจออกแบบแก้ไขปัญหามีความสอดคล้องกับบริบทชุมชน แก้ไขได้ตรงจุด และเกิดการขยายผลการดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน ซึ่งหากนักวิชาการสามารถขยับเข้ามาเป็น early adopters ก็จะนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้กับงานวิจัยรับใช้สังคมได้ และสามารถเข้าใจ

กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนรอบข้างในการนำงานวิจัยไปใช้กับงานพัฒนาได้ ดังนั้นรูปแบบการทำงานจึงมีเครื่องมือใหม่ๆ เข้ามาใช้ร่วมกับเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ การจัดทำภาพอนาคต 20 ปี จังหวัดสมุทรสงครามในการจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม การจับพิกัด GPS ลำคลอง / ลำปะโดงร่วมกับการเก็บสภาพพื้นที่ เพื่อนำมาวางแผนจัดการน้ำ ระบบ QGIS กับการแสดงสถานการณ์และสภาพลำคลอง / ลำปะโดง หากมีการปรับปรุงข้อมูลต่อเนื่องก็นำไปสู่การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบเป็นต้น

4.1.2.3.4 รูปแบบที่ 4 ศูนย์ประสานงานฯ – บริษัทเอกชน

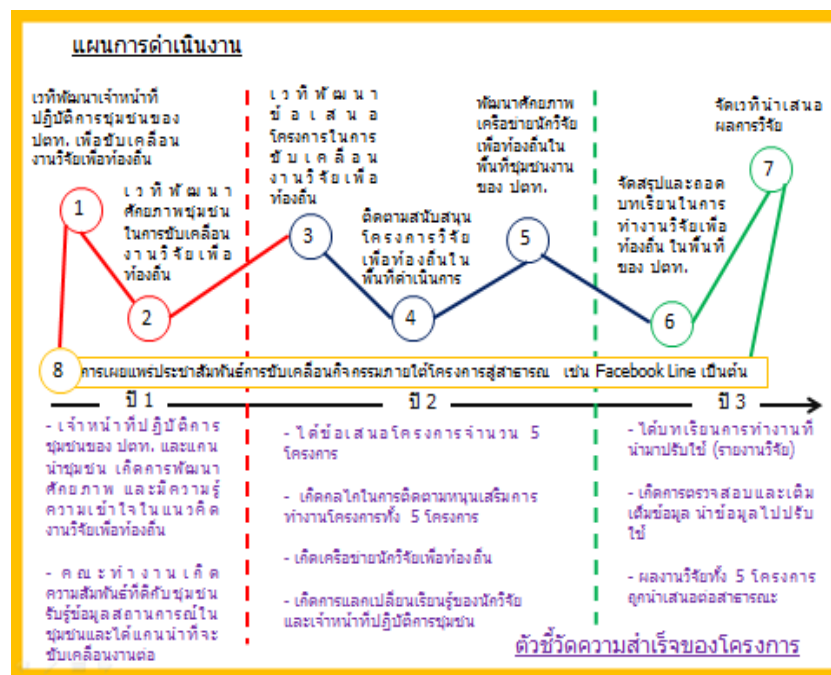
การทำงานกับบริษัทเอกชน มีรูปแบบการทำงานที่ศูนย์ประสานงานฯ ทำความร่วมมือกับบริษัทเอกชน โดยที่ทำหน้าที่ในการเป็นโค้ชให้กับพนักงานบริษัทให้ลุกขึ้นมาเป็นพี่เลี้ยงและหน่วยประสานงานในพื้นที่ เพื่อเติมความรู้ในเรื่องงานวิจัยเพื่อถิ่น กระบวนการและเทคนิคเครื่องมือการทำงานแบบมีส่วนร่วม และทักษะที่จำเป็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน จากนั้นจึงลงไปในพื้นที่เป้าหมายเพื่อค้นหาชาวบ้านที่มีความสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นนักวิจัย ซึ่งการทำงานกับบริษัทเอกชนมักจะมีพื้นที่เป้าหมายและตัวคนที่เป็นแกนนำอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องลงไปสร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานรูปแบบใหม่ เนื่องจากเดิมบริษัทจะทำงานในลักษณะ CSR คือ การดำเนินงานเป็นกิจกรรมเป็นครั้ง บางพื้นที่จะเป็นในลักษณะของการอนุเคราะห์ จนชาวบ้านลุกขึ้นมาร้องขอบริษัทอยู่ตลอด ดังนั้นการทำงานกับบริษัทเอกชนจึงเป็นการสร้างพนักงานบริษัทพี่เลี้ยง ที่สามารถลงไปจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาเป็นนักวิจัยชาวบ้านที่สามารถดูแลตนเองได้ โดยที่ศูนย์ประสานงานฯจะลงไปโค้ช พี่เลี้ยงและชาวบ้านนักวิจัยในช่วงแรกอย่างเข้มข้น จากนั้นจะค่อยๆ ขยับออกมาและหนุนเสริมพี่เลี้ยงและให้พี่เลี้ยงพนักงานลงไปติดตามชาวบ้านนักวิจัยด้วยตัวเอง ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 รูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับบริษัทเอกชน

โดยสรุปการทำงานกับบริษัทเอกชนต้องวางบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจนโดยศูนย์ประสานงานฯจะทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงที่คอยสนับสนุนเจ้าหน้าที่ของบริษัท ซึ่งเจ้าหน้าที่ของบริษัทจะลงไปเป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้านอีกที โดยมีทีมศูนย์ประสานงานดูแลอยู่อย่างใกล้ชิดในช่วงระยะเริ่มต้น ดังนั้นการดำเนินงานกับภาคเอกชนจะมีความแตกต่างจากการทำงานกับหน่วยงานของรัฐตรงที่บริษัทเอกชน จะขับเคลื่อนภายใต้นโยบายที่ชัดเจนของบริษัท ในการคืนสิ่งดีๆให้กับชุมชนรอบๆ บริษัท แต่กระบวนการที่ผ่านมาจะเน้นไปที่การอนุเคราะห์และให้สนับสนุนเป็นหลัก ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ได้เกิดการพัฒนาศักยภาพแต่เป็นรอรับ บางคนที่มีความสามารถก็จะใช้ประโยชน์ตรงนั้นในการดึงทรัพยากรจากบริษัท แต่ไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนจริงๆ ดังนั้นการที่ภาคเอกชนมีนโยบายการทำงานที่ชัดเจนทำให้บุคลากรต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารที่รับนโยบายตรงมาจากส่วนกลาง ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่แต่นโยบายและทิศทางการทำงานเดิมยังคงอยู่ การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เข้าไปสอดแทรกอยู่ในการทำงานของภาคธุรกิจจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะนอกจากจะตอบโต้ของของบริษัทแล้ว ชาวบ้านจะได้ก้าวข้ามการรอรับเพียงอย่างเดียว แต่ได้กลับมาทบทวนและพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มากขึ้น

จากภาพที่ 13 พบว่า รูปแบบการดำเนินงานกับบริษัทเอกชนจะเน้นการทำงานอย่างน้อย 3 ปี ในการวางแผนโครงสร้างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ติดตัวพนักงานบริษัท โดยแต่ละปีจะมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยปีที่ 1 เน้นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของบริษัทรวมชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ทำให้เห็นตัวตนทั้งพนักงานบริษัทและชาวบ้านที่จะมาขับเคลื่อนในการเป็นทีมวิจัยและเป็นกลไกการขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่ ปีที่ 2 เน้นการลงหนุนให้ชาวบ้านเกิดงานวิจัยในพื้นที่ โดยที่เจ้าหน้าที่ของบริษัทจะทำหน้าที่พี่เลี้ยงในการหนุนเสริมการทำงาน โดยมีศูนย์ประสานงานคอยดูภาพรวม (เจ้าหน้าที่บริษัทไม่ได้เป็นนักวิจัยแต่เป็นพี่เลี้ยงคอยหนุนให้เกิดการเคลื่อนงานของชาวบ้าน) และปีที่ 3 เน้นการถอดบทเรียนและสรุปรวบรวมความรู้เพื่อเตรียมนำเสนอเผยแพร่ต่อสาธารณะ

ภาพที่ 13 กระบวนการทำงานตลอด 3 ปี ของศูนย์ประสานงานร่วมกับบริษัท/ภาคเอกชน

กลุ่ม Innovator คือ บริษัทที่ต้องการพัฒนาพี่เลี้ยงที่เป็นเจ้าหน้าที่บริษัทต่างๆ โดยมีพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานฯ เป็นหลัก เป็นการยก CSR ของบริษัทให้มีคุณค่ามากขึ้น เนื่องจากภาคเอกชนมีความพร้อมหลายด้านทั้งงบประมาณและทุนในพื้นที่รอบข้างบริษัทที่ได้มีการสนับสนุนและส่งเสริม / ทำงานร่วมกับชุมชนมาแล้วในระดับหนึ่ง รวมทั้งหากมีการขยายผลก็จะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยยกระดับชุมชนให้มีการทำงานอย่างเป็นระบบท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนรอบข้างพื้นที่อุตสาหกรรม จะจัดการและตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร แต่ข้อจำกัดที่พบ คือ ภาคเอกชนมักต้องการการดำเนินงานอย่างรวดเร็วและตอบตัวชี้วัดขององค์กร ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะต้องมีการย่อรูปและทำให้องค์กรภาคเอกชนได้เห็นรูปธรรมระหว่างการทำงาน จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ข้อจำกัดเรื่องภารกิจในการทำงานของเจ้าหน้าที่จากภาคเอกชนไม่ได้รับมอบหมายอย่างชัดเจนในการทำงานร่วมกับชุมชน จึงต้องออกแบบการดำเนินงานให้บูรณาการไปกับงานประจำร่วมด้วย และการออกแบบการดำเนินงานภายใต้ทุนเดิมที่ภาคเอกชนลงไปทำงานกับชุมชนในช่วงที่ผ่านมา

4.1.2.3.5 ความเหมือนและความแตกต่างของกระบวนการหนุนเสริมที่ใช้กับแต่ละองค์กร

จากกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการทำงานร่วมกับกลไกหนุนเสริม ของศูนย์ประสานงานฯ ในแต่ละระยะพบว่าในการทำงานร่วมกับแต่ละองค์กรนั้น ศูนย์ประสานงานมีกระบวนการหนุนเสริมที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ความเหมือนของกระบวนการหนุนเสริมที่ใช้กับแต่ละองค์กร จากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ประกอบด้วย

- 1) การขับเคลื่อนงานโดยใช้ชุดความรู้หลักจากวิธีวิทยา 7 ขั้นตอน เป็นหลักการสำคัญของการดำเนินงาน ซึ่งในการทำงานกับทุกองค์กรถือเป็นทาบังคับที่จะต้องนำมาเป็นหลักการสำคัญในการออกแบบกระบวนการวิจัยในแต่ละโครงการของแต่ละองค์กร
- 2) การทำงานกับทุกองค์กรต้องมีการเสริมความรู้เฉพาะประเด็น ที่จะช่วยเสริมชุดความรู้หลักให้นักวิจัยเกิดการพัฒนาศักยภาพและสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) ไม่ว่าจะเป็นการขับเคลื่อนการทำงานกับชาวบ้าน หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ หัวใจสำคัญในการดำเนินงาน คือ โจทย์ปัญหาต้องมาจากชุมชน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงาน และมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน
- 4) การดำเนินงานกับทุกองค์กรต้องดึงคนในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นทีมนักวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนสามารถลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยตนเอง โดยไม่รอคอยเพียงความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก
- 5) นักวิจัยชาวบ้านต้องเป็นคนเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และเป็นผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลนั้น

ในส่วนของความแตกต่างแตกต่างอย่างไรระหว่างชาวบ้าน-รัฐ รัฐ-ภาคเอกชน และชาวบ้าน-นักวิชาการของกระบวนการหนุนเสริมที่ใช้กับแต่ละองค์กรจากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ พบว่า

- 1) รูปแบบกระบวนการหนุนเสริมชาวบ้าน ศูนย์ประสานงานฯ จะเน้นการลงไปติดตามหนุนเสริมในพื้นที่อย่างเข้มข้นโดยที่ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาเป็นนักวิจัยหลักในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีศูนย์ประสานงานฯ เป็นพี่เลี้ยงโดยตรงที่จะเน้นการลงไปปฏิบัติการร่วมกับชุมชนอย่างเข้มข้น เป็นการเสริมพลังชุมชนจากภายในให้ใช้งานวิจัยเป็นวิถีชีวิต และลุกขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) ช่วยขยายผลการดำเนินงานออกไปยังกลุ่มคนเก่าเพิ่มขึ้น หรือขยายผลไปยังชาวบ้านกลุ่มใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียงร่วมกันต่อไปในแนวราบ และบางส่วนก็สามารถยกระดับเป็นพี่เลี้ยงในพื้นที่ให้กับเครือข่ายนักวิจัยชาวบ้านร่วมด้วย
- 2) รูปแบบกระบวนการหนุนเสริมองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ศูนย์ประสานงานฯ จะเน้นการสร้างพี่เลี้ยงของหน่วยงาน ในการผลักดันให้พี่เลี้ยงของหน่วยงานสามารถลงไปเป็นพี่เลี้ยงของชุมชนในพื้นที่ดำเนินงานของตนเอง และสามารถพัฒนาข้อเสนองานวิจัยของชาวบ้านได้ โดยรูปแบบการดำเนินงานนั้นทางศูนย์ประสานงานฯ จะเน้นการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเติมความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่เป็นระยะ จากนั้นเจ้าหน้าที่ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ศูนย์ประสานงานฯ จะเน้นโค้ชที่เจ้าหน้าที่ โดยจะไม่ใช้คนที่ลงไปขับเคลื่อนกับชุมชนโดยตรง แต่จะลงไปหนุนเสริมเป็นระยะ เป็นการติดตั้งแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อช่วยกันขยายผลการดำเนินงานในแนวดิ่งให้เกิดรูปธรรมได้มากกว่าการขับเคลื่อนร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านในแนวราบร่วมด้วย
- 3) รูปแบบกระบวนการหนุนเสริมองค์กรสถาบันการศึกษา รูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ จะเป็นในลักษณะของสะพานเชื่อมความรู้ คือ การนำความรู้เชิงวิชาการมาอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจและได้นำไปลงมือปฏิบัติจริงในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่นำความรู้ของชาวบ้านมาสื่อสารให้กับนักวิชาการได้รับรู้ นอกจากนี้ในบาง

กรณีทางศูนย์ประสานงานฯ ก็จะร่วมเป็นนักวิจัยโครงการร่วมกับสถาบันการศึกษา เพื่อดำเนินงานร่วมกัน โดยมีคนในชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทางศูนย์ประสานงานฯ ก็จะต้องทำหน้าที่หลักในการชวนให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และสามารถได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานด้วย ไม่ใช่แต่เพียงการเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น นอกจากนี้ยังช่วยให้คนในชุมชนเข้าใจแนวคิดในการทำงานวิชาการรับใช้สังคมซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่รอบข้างสถาบันการศึกษา และเปลี่ยนมุมมองในการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมากกว่าการใช้องค์ความรู้ที่มีทางวิชาการมาตัดสินใจแก้ไขปัญหาเพียงด้านเดียว ช่วยให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างแท้จริง

4) การนำชุดความรู้เฉพาะมาใช้ในการหนุนเสริมการทำงานในแต่ละประเด็น ถึงแม้ใช้หลักสูตรเดียวกัน แต่วิธีการในแต่ละกลุ่มเป้าหมายจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละองค์กรและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาหลักของชุดความรู้เฉพาะนั้น

4.1.2.3.6 ความเหมือนและความแตกต่างของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับแต่ละองค์กร

จากการดำเนินงานกับแต่ละองค์กรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามพบว่า ผลลัพธ์การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มองค์กรนั้นมีความสอดคล้องกัน คือ ชุมชนหรือพื้นที่ที่ปฏิบัติการที่ลงไปขับเคลื่อนกิจกรรมนั้น ชาวบ้านในพื้นที่ๆ เข้ามาร่วมในการเป็นทีมวิจัย หรือเข้าร่วมเวทีประชุมทุกครั้งจะเกิดการพัฒนาศักยภาพ โดยเฉพาะทักษะการพูด การฟัง การจดบันทึก การจับประเด็น ตลอดจนการคิดวิเคราะห์อย่างเชื่อมโยง ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้รับการแก้ไขโดยคนในชุมชนเอง นอกจากนี้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังช่วยสร้างการเรียนรู้ให้ทีมวิจัยทุกองค์กรได้สัมผัสพลัง คุณค่า และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากจุดเล็กๆ ระหว่างทาง เพื่อเติมกำลังใจ และเกิดความมั่นใจว่าจะสามารถจัดการแก้ไขกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมนำไปสู่การยกระดับการทำงานตลอดจนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวางกลไกการขับเคลื่อนงานผ่านเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีศักยภาพซึ่งหากผลลัพธ์ในระดับชุมชนนั้นทำให้ ชุมชนเข้าใจสถานการณ์ปัญหาและผ่านการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน สามารถนำไปสู่การใช้ข้อมูลในการสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา การบริหารจัดการภายในชุมชน และการต่อยอดการทำงานของชุมชนในระดับโครงการ ผลลัพธ์จากการลงมือทำโครงการด้วยตนเอง ช่วยให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดและมองภาพรวมได้ชัดเจนขึ้น ทำให้ประเมินศักยภาพของตนเอง ปรับเปลี่ยนบทบาท และปรับกระบวนการดำเนินงานในพื้นที่ได้ ต่อยอดสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ และในระดับองค์กร ก่อให้เกิดพี่เลี้ยงองค์กรที่สามารถออกแบบกิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วม ผ่านเวทีประชุมที่สั้น กระชับ แต่ได้สาระครบถ้วน สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการฝึกอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพเรื่องการคิด การฟัง และการบันทึก พร้อมกันนี้สามารถลงพื้นที่เพื่อติดตามและหนุนเสริมงานวิจัยได้ด้วยตนเอง

ในส่วนของผลลัพธ์ที่มีความแตกต่างกันพบว่า ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังคงมีระดับความเข้าใจที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการลงมือปฏิบัติที่ต่างกัน เนื่องจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติ ดังนั้นการที่ลงมือทำมากและต่อเนื่องก็จะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีความชำนาญมากขึ้น นอกจากนี้การคลี่คลายปัญหาของชุมชนพื้นที่ปฏิบัติการนั้นยังมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของสถานการณ์ปัญหา บางโครงการสามารถแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนได้ทันทีทั้งที่การดำเนินโครงการยังไม่สิ้นสุด แต่บางโครงการอาจต้องต่อเวลาในการดำเนินอีกหลายระยะ

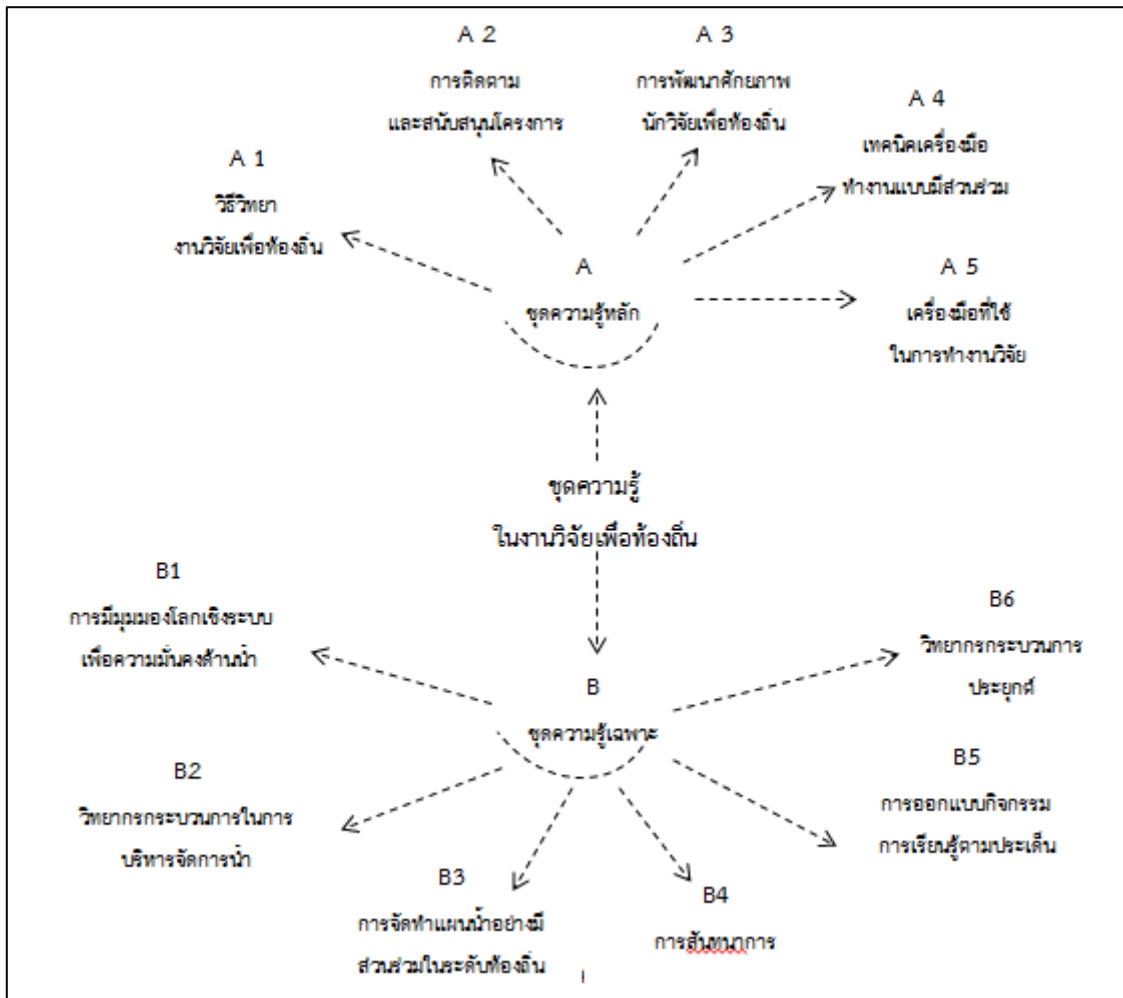
ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดและแนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้ฐานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามจำเป็นต้องยึดมั่นหลักการ 3 ข้อ และ 7 ขั้นตอนวิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต ชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนเมืองเพิ่มขึ้น การขับเคลื่อนงานจึงต้องมีการปรับให้เหมาะสมร่วมด้วย ซึ่งการนำทั้ง 4 รูปแบบ ไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันจึงมีความสำคัญ อาจจะยืดหยุ่นได้ตาม

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับแต่ละบริบทพื้นที่ ขึ้นอยู่กับทุนเดิมที่มี และต้องวิเคราะห์ชุมชนก่อนว่าจะนำแนวคิดและแนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมอย่างไร เช่น อาจจะย่อบรรยากาศและระยะเวลาในการดำเนินงานช่วงพัฒนาโจทย์ / การติดตามหนุนเสริม / การสรุปบทเรียน หากมีการประเมินกลุ่มเป้าหมายแล้วว่าเข้าใจหลักการ 3 ข้อ และ 7 ขั้นตอน หรือมีทุนเดิมทางด้านเครื่องมือในการทำงาน การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกได้ หรือสลับขั้นตอนไปมาได้ เพื่อให้เห็นคุณค่าและมูลค่าจากงานที่กำลังขับเคลื่อนอยู่ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการประเมินกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องจึงมีความสำคัญร่วมด้วย เพื่อออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งช่วงต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ

4.2 องค์ความรู้ในการกระจายความรู้และสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายที่เลี้ยงที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

4.2.1 ชุดความรู้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในการดำเนินงานสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนนั้น ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้มีการนำชุดความรู้เข้ามาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยแบ่งออกเป็นชุดความรู้หลัก ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่เป็นแก่นหรือเป็นแนวทางการดำเนินงานในทุกครั้งที่ต้องลงไปหนุนเสริมการทำงาน และชุดความรู้เฉพาะซึ่งเป็นชุดความรู้ที่มีความเฉพาะกลุ่มคน เฉพาะประเด็น อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ขึ้นอยู่กับบริบทการวิเคราะห์สถานการณ์และความเหมาะสมในประเด็นที่กำลังศึกษา ซึ่งในส่วนนี้จะอธิบายถึงชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะที่ศูนย์ประสานงานฯ ได้มีบทเรียนการดำเนินงานที่มาจากการทำงานร่วมกับชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา และถูกสังเคราะห์จนเกิดเป็นชุดความรู้ที่นำไปสู่การนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมตามประเด็นและสถานการณ์ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปชุดความรู้จากบทเรียนการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ จากรายงานฉบับสมบูรณ์และการสัมภาษณ์ผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงานฯ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 แสดงชุดความรู้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

4.2.1.1 ชุดความรู้หลักหรือวิธีวิทยาวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม (A)

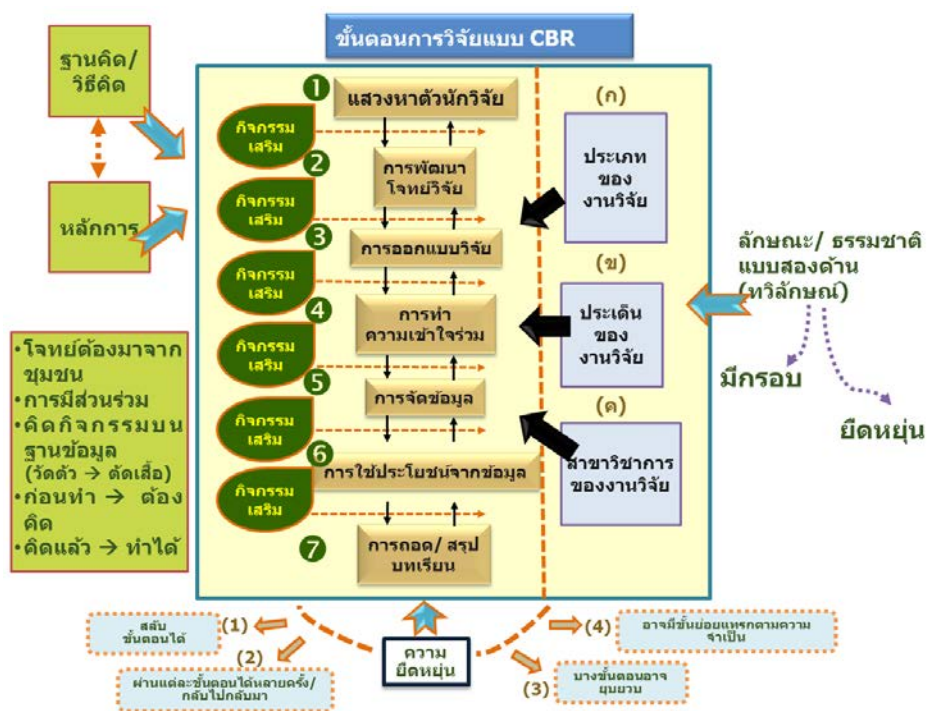
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมีชุดความรู้ที่หลากหลายในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในแต่ละช่วง แต่ถึงแม้จะมีความหลากหลายเพื่อปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละกลุ่มแต่ก็มีชุดความรู้หลักหรือวิธีวิทยาวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ในการสนับสนุนการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่ไม่ว่าบริบทหรือสถานการณ์ปัญหาจะเปลี่ยนไปอย่างไร ก็ยังคงต้องใช้ความรู้หลักนี้ ซึ่งประกอบด้วย 4 เรื่องหลักดังนี้

- 1) ชุดความรู้เรื่องวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในฐานะกระบวนการวิจัย
- 2) ชุดความรู้เรื่องการติดตาม ประเมิน สนับสนุนโครงการในฐานะงานพัฒนา
- 3) ชุดความรู้เรื่องการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในฐานะองค์กรแห่งการเรียนรู้
- 4) ชุดความรู้เรื่องเทคนิคและเครื่องมือในการดำเนินงานในฐานะหน่วยปฏิบัติการ

A1 ชุดความรู้วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นหลักคิดที่สำคัญที่พึงเลี้ยงนักวิจัยและนักวิจัยต้องเห็นร่วมกันก็คือ โจทย์หรือปัญหาต้องมาจากชุมชน ซึ่งเป็นคาถาหลักที่ศูนย์ประสานงานฯ ยึดถือและให้ความสำคัญอย่างมากต่อการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยหลักการสำคัญ คือ การชวนชาวบ้านมาค้นหาปัญหาของตัวเอง เป็นการชวนให้ชาวบ้านเฝ้าให้ถูกที่ค้น ซึ่งจะทำให้ปัญหาที่เลือกมาทำวิจัยนั้นเป็นปัญหาของชาวบ้านอย่างแท้จริง นอกจากนี้ในส่วนของการกระบวนการดำเนินงาน จะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการทำงาน เป็นกระบวนการที่ต้องดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาให้ลุกขึ้นมาร่วมกันจัดการปัญหาโดยที่ต้องเข้ามาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลร่วมกัน ซึ่งไม่ใช่เพียงการเข้าร่วมประชุมแต่ต้องมีส่วนร่วมในการประชุมด้วยทุกครั้ง พร้อมกันนี้การออกแบบกิจกรรม ต้องคิดกิจกรรมบนฐานข้อมูลมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชาวบ้าน ต้องมีแผนการปฏิบัติการที่ชัดเจน โดยเป็นแผนปฏิบัติการที่ได้มาจากการพูดคุยระดมความคิดเห็นและออกแบบภายใต้ข้อมูล ไม่ใช่อารมณ์และความรู้สึกในการตัดสินใจเท่านั้น ซึ่งภายใต้หลักการสำคัญนี้ ทำให้กระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะให้ความสำคัญกับการทำงานที่เป็นกระบวนการและมีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นการออกแบบกระบวนการที่เหมาะสมกับประเด็นและกลุ่มเป้าหมายจึงมีความจำเป็นอย่างมากต่อการสนับสนุนการทำงานของนักวิจัยชาวบ้าน

รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ได้ถอดบทเรียนขั้นตอนกระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากการลงอ่านงานวิจัยและลงไปเยี่ยมนักวิจัยชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งความรู้ทางศูนย์ประสานงานได้นำมาใช้เป็นความรู้หลักและเป็นแบบเรียนในการสอนที่เลี้ยงรุ่นใหม่และนักวิจัยชาวบ้านที่เพิ่งเริ่มเข้ามาเรียนรู้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยแบ่งวิธีวิทยา (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) ออกเป็น 7 ขั้นตอน ในภาพที่ 15 ประกอบด้วย

ภาพที่ 15 แสดงขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 1 การแสวงหาตัวนักวิจัย เป็นขั้นตอนในการค้นหาตัวต่อและตัวเชื่อมจากพื้นที่ที่มีแนวโน้มสนใจทำกิจกรรม ซึ่งจะเป็นคนที่สนใจและเข้าร่วมตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเป็นคนที่เผชิญปัญหาโดยตรงและมีความสนใจที่อยากจะแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาโจทย์วิจัยโครงการเป็นขั้นตอนในการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน เป็นโจทย์ปัญหาที่มาจากความต้องการของคนในชุมชนเอง ซึ่งจะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน นอกจากค้นหาโจทย์ของชุมชนแล้วยังเป็นการใช้ช่วงเวลานี้ในการสังเกตพฤติกรรมของนักวิจัย พร้อมทั้งเป็นการทดสอบความอดทน ความอยากรู้จะวิจัยอย่างแท้จริงของชุมชน รวมถึงเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบวิจัยเป็นขั้นตอนที่เน้นให้ความสำคัญกับการที่ชาวบ้านต้องเป็นคนลงมือเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงทำหน้าที่ให้ข้อมูลดังเช่นที่ผ่านมาเหมือนงานวิจัยโดยทั่วไป เนื่องจากชาวบ้านเป็นเจ้าของปัญหาและต้องใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการออกแบบวิจัยจึงเน้นให้นักวิจัยชาวบ้านปรับเปลี่ยนจากจุดเดิมที่คุ้นชินในฐานะผู้ให้ข้อมูลมาเป็นผู้เก็บข้อมูลและใช้ข้อมูลด้วยตัวเอง

ขั้นตอนที่ 4 การทำความเข้าใจร่วม เป็นขั้นตอนการทำความเข้าใจกันในทีมนักวิจัย แกนนำในชุมชน และชาวบ้าน ตลอดจนหน่วยงาน โดยการทำความเข้าใจร่วมจะเป็นการชี้แจงถึงรายละเอียดของโครงการ ทั้งเป้าหมาย วิธีการ ตลอดจนการขอความร่วมมือกับชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม นอกจากจะสร้างความเข้าใจแล้วนั้น ยังเป็นขั้นตอนในการชักชวนและค้นหาชาวบ้านที่มีความสนใจให้เข้าร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การจัดการข้อมูล เป็นขั้นตอนที่เน้นย้ำและให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูล โดยจะให้ความสำคัญตั้งแต่ในช่วงของการจัดเก็บข้อมูลที่นักวิจัยชาวบ้านต้องเป็นคนเก็บรวบรวมด้วยตนเอง จากนั้นข้อมูลที่ถูกรวบรวมชาวบ้านจะต้องเป็นคนนำมาวิเคราะห์และนำไปใช้ประโยชน์หรือนำไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้จริง โดยการจัดการข้อมูลจะเน้นไปที่การนำข้อมูลที่ชาวบ้านเก็บรวบรวมมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 6 การใช้ประโยชน์จากข้อมูล เป็นขั้นตอนที่เน้นการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและนำข้อมูลมาช่วยในการตัดสินใจ และนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์โดยช่องทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลนั้นมีหลากหลาย ทั้งการนำไปเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในพื้นที่/องค์กร การนำข้อมูลไปคืนให้กับชุมชน หรือการนำข้อมูลไปขยายผลสู่กลุ่มอื่นๆในพื้นที่อื่นๆ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 7 การถอดบทเรียนและการสรุปบทเรียน เป็นขั้นตอนวิธีการแสวงหาความรู้ที่ถือว่า “ความรู้ที่แท้จริงของคนนั้นเกิดมาจากการลงมือปฏิบัติ” (มิใช่การพร่ำสอนอย่างเดียว) แต่เมื่อลงมือปฏิบัติไปแล้ว ก็ต้องมี “เครื่องมือ/กลไกสกัดเก็บสะสมความรู้” ซึ่งการถอด/สรุปบทเรียนนั้นมีการดำเนินการมาเป็นระยะๆตลอดเส้นทางของการวิจัย ในขั้นตอนสุดท้ายนี้จึงเป็นเสมือนการประมวลผลความเข้าใจร่วมกันที่เก็บสะสมมาเป็นระยะๆ ส่วนขอบเขตของการถอด/สรุปบทเรียนนั้นอาจจะดำเนินการทั้งในวงเล็กๆ เช่น ภายในทีมวิจัย หรือในวงใหญ่ที่ทำร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ถึงแม้ว่ากระบวนการของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะมีกระบวนการที่ชัดเจน แต่ก็ยังเป็นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่น สามารถสลับขั้นตอนได้ ซึ่งกระบวนการแต่ละขั้นตอนก็ไม่ได้ทำครั้งเดียวแล้วจบแต่สามารถทำซ้ำไปซ้ำมาได้หลายครั้ง บางขั้นตอนอาจจะมีการยุบรวมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมหรืออาจจะมิใช่ขั้นตอนอื่นแทรกเข้ามาตามความจำเป็นในขณะดำเนินการ

A2 ชุดความรู้การติดตาม ประเมิน และสนับสนุนโครงการ

บทบาทหลักของศูนย์ประสานงานฯ คือ การติดตาม หนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติในพื้นที่ ให้ทำวิจัยได้ การเสริมพลังอำนาจและพลังความสามารถของชุมชน ตามแนวคิดหลักการทำงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรวมถึง

การจัดการความรู้ภายในโครงการวิจัย ให้สามารถบรรลุเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด ซึ่งกระบวนการหนุนเสริมเติมเต็มของศูนย์ประสานงานฯ จะทำอย่างเข้มข้น หวังผลเชิงคุณภาพงานวิจัย และการเผยแพร่ผลงานสู่การใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง สิ่งที่ยากและต้องพัฒนาระดับ คือ การจัดความสัมพันธ์ ระหว่างผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในกระบวนการติดตามหนุนเสริมให้ชัดเจนในบทบาทกันและกัน เช่นระหว่าง ศูนย์ประสานงานฯ กับนักวิจัยหรือทีมวิจัย ศูนย์ประสานงานฯ กับชุมชนวิจัย หรือศูนย์ประสานงานฯ กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งแนวคิดหลักของศูนย์ประสานงานฯ คือ ให้มีบรรยากาศในการทำงานเป็นแนวราบ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันและเติมเต็มในส่วนที่ขาด มากกว่าจะเป็นการติดตามแบบเร่งรัด กดดันกัน และตรวจสอบถูกผิด

ดังนั้นศูนย์ประสานงานฯ จึงให้ความสำคัญกับการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ พัฒนาและยกระดับ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความเข้าใจชุมชน ความรู้และทักษะทั้งในเชิงเนื้อหา และกระบวนการ เพื่อให้สามารถ “ทำหน้าที่” ตามบทบาทตนได้อย่างมีประสิทธิภาพกระบวนการติดตามงานของ ศูนย์ประสานงานฯ จะให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาโครงการแบบเข้มข้น ซึ่งทำให้ทีมนักวิจัยชาวบ้านมีความเข้าใจในหลักการและกระบวนการดำเนินงาน ดังนั้นการหนุนเสริมระหว่างทำวิจัย จึงง่ายขึ้น กระบวนการหนุนเสริมจึงเลือกใช้ตามความเหมาะสมของบริบทแต่ละพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานฯ พยายามพัฒนากลไก รูปแบบการติดตามหนุนเสริมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทีมหนุนเสริมจากกลไกสนับสนุนอื่นๆ ที่ ศูนย์ประสานงานฯ ได้เชื่อมประสานอยู่ เพื่อสนับสนุนการติดตาม ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา และนักพัฒนาทั้งในและนอกพื้นที่

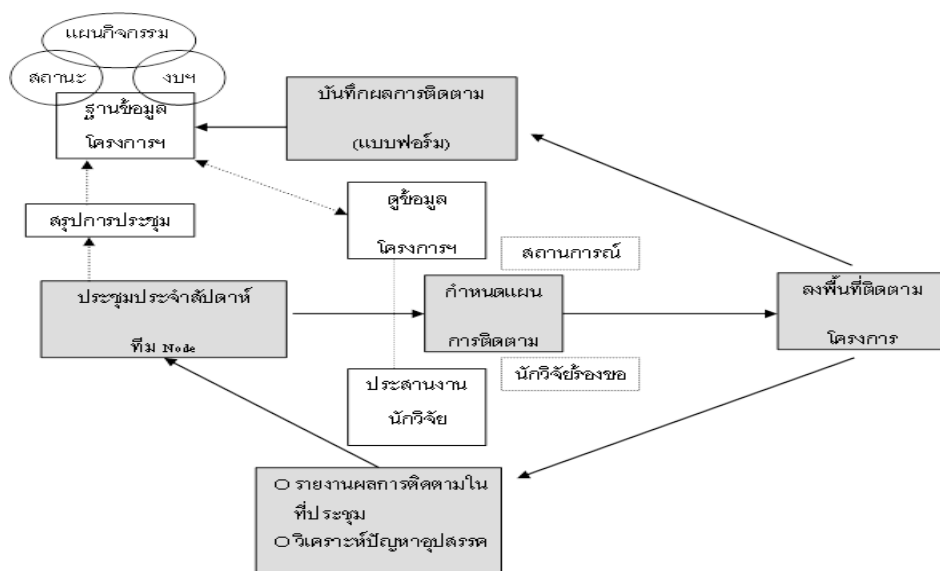
การสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการติดตามหนุนเสริมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันก็เป็นสิ่งสำคัญ ศูนย์ประสานงานฯ จึงต้องพัฒนาทักษะ ความรู้ ของทีม ในการหนุนเสริมโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่องโดยวัตถุประสงค์ของการติดตาม หนุนเสริมของศูนย์ประสานงานฯ คือเพื่อให้โครงการวิจัยสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ (ตอบโจทย์วิจัย) และบรรลุเป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน พัฒนาระดับองค์ความรู้ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนและสามารถขยายผลงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ในระดับต่างๆ เกิดการหนุนเสริมพลังชุมชนในพื้นที่วิจัย ทั้งในด้านความรู้ และการพัฒนาทักษะในการทำงาน ซึ่งในระยะที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานฯ ได้พัฒนารูปแบบการติดตามสนับสนุนและการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้ผล เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ทำให้นักวิจัยเกิดกำลังใจ พร้อมทั้งจะเป็นเพื่อนร่วมทาง ร่วมสรุปบทเรียน รับรู้ปัญหา และหาทางออกร่วมกัน โดยรูปแบบการติดตามสนับสนุนโครงการจะมีทั้งการติดตามลงไปในพื้นที่วิจัยการจัด Work Shop การจัดเวทีพัฒนาศักยภาพ การเข้าร่วมในกิจกรรมโครงการวิจัย รวมทั้งการที่ศูนย์ประสานงานฯ จัดเวทีนำเสนอความก้าวหน้าและสรุปการดำเนินโครงการร่วมกัน

นอกจากนี้ทางศูนย์ประสานงานฯ ยังมีการสร้างพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีเครือข่ายนักวิจัยซึ่งเป็นเวทีในการพบปะแลกเปลี่ยนเติมเต็มความรู้ระหว่างทีมวิจัยกับทีมวิจัย รวมทั้งทีมวิจัยกับพี่เลี้ยงนักวิจัยเป็นการเรียนรู้การทำงานร่วมกันและกัน ใน “เวทีเครือข่ายนักวิจัยประจำเดือน” ซึ่งในเวทีก็จะมีการนำเสนอผลการดำเนินงานของทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งเปิดให้มีโอกาสในการซักถามระหว่างนักวิจัยด้วยกัน เป็นการเติมความรู้ให้กันในลักษณะของเพื่อนที่ต่างก็มีประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ในการเติมความรู้ให้กับนักวิจัยชาวบ้าน โดยจะมีการนำข้อมูลและสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน ประเทศ และสังคมโลกมาบอกเล่าให้กับนักวิจัย พร้อมทั้งเชื่อมโยงสถานการณ์เหล่านั้นมาสู่เรื่องใกล้ตัวในระดับชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และยังมีการใช้เวทีเครือข่ายนักวิจัยในการทบทวนการทำงานของนักวิจัยแต่ละพื้นที่ว่าในแต่ละพื้นที่ทำกิจกรรมใดไปแล้วบ้าง มีวิธีการดำเนินงานอย่างไร หนั้น “ตั้งคำถาม” ให้ทีมวิจัยได้คิดเชื่อมโยง และ “ทบทวนแผน” อยู่ซ้ำๆและต่อเนื่อง ซึ่งทำให้นักวิจัยเกิดความเข้าใจในกิจกรรมมากขึ้น พี่เลี้ยงเองก็สามารถควบคุมและหนุนเสริมให้นักวิจัยดำเนินงานไปตามเป้าหมาย ซึ่งทางศูนย์

ประสานงานฯ ถือว่าการจัดประชุมเครือข่ายประจำเดือนนี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการติดตามหนุนเสริมการทำงานของทีมนักวิจัยชาวบ้าน

พร้อมกันนี้ศูนย์ประสานงานฯ ยังมีการตามไปเยี่ยมเยียนในพื้นที่ทั้งในเวลาปกติและในช่วงที่พื้นที่กำลังทำกิจกรรม แต่การลงไปในพื้นที่จะไม่ใช่การลงไปทำให้นักวิจัยชาวบ้าน แต่เป็นการให้หลักการในบางเรื่อง เช่น การเตรียมเวที การประเมินหลังเวที โดยบทบาทหลักอยู่ที่ทีมวิจัย ส่วนพี่เลี้ยงจะคอยสังเกตการณ์ คอยตั้งคำถาม และเสริมความรู้ตามจังหวะที่เหมาะสม ซึ่งการลงพื้นที่ไปในช่วงทำกิจกรรมจะไปก่อนเวลาเพื่อลงไปร่วมวางแผนและเตรียมความพร้อมร่วมกับทีมนักวิจัย จากนั้นจะสังเกตการณ์ในระหว่างที่ทีมนักวิจัยชาวบ้านลงมือทำกิจกรรม หลังจากจบเวทีจะมีการสรุปบทเรียนร่วมกัน ดังนั้นการลงไปร่วมกิจกรรมในพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างมาก ในระยะหลังทางศูนย์ประสานงานฯ เริ่มใช้โทรศัพท์ในการประสานงานมากขึ้นในกรณีพื้นที่ๆ ไม่สามารถลงไปร่วมกิจกรรมได้มากนัก จะเป็นการโทรไปพูดคุยถึงแผนงานที่วางไว้ รูปแบบการจัดกิจกรรม เป็นต้น นอกจากจะเป็นการติดตามการทำงานแล้ว ยังเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างนักวิจัยกับพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานฯ

ด้วยวิธีการหนุนเสริมที่กล่าวข้างต้นส่งผลให้ชาวบ้านตื่นตัวและอยากเรียนรู้ตลอดเวลา ลดการพึ่งพา ทีมพี่เลี้ยงที่ลงพื้นที่น้อยลง เพราะทีมนักวิจัยมีศักยภาพมากขึ้น สามารถพัฒนางานต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเนื้อหาในการติดตามการดำเนินงาน จะเน้นในเรื่องของการทำความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วิเคราะห์และทักษะในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทำโครงการ รวมทั้งเสริมพลังความสามารถในการดำเนินงานให้กับทีมนักวิจัย และฝึกทักษะการบริหารจัดการโครงการ ตลอดจนเติมเครื่องมือในการทำงานชุมชนแบบมีส่วนร่วมให้กับทีมนักวิจัยชาวบ้านให้มีเครื่องมือในการลงไปสร้างการเรียนรู้กับคนในชุมชน พร้อมกันนี้ศูนย์ประสานงานฯ ยังมีการจัดกระบวนการติดตามงานโครงการฯ และการประมวลผลด้วย ซึ่งโดยสรุปการกำหนดแผนการติดตามเกิดขึ้นได้สองทาง คือจากนักวิจัยร้องขอหรือส่งแผนกิจกรรมโครงการให้กับ ศูนย์ประสานงานฯ และจากการประเมินสถานการณ์โครงการวิจัยของศูนย์ประสานงานฯ เพื่อกำหนดความเข้มข้นในการติดตามหนุนเสริม และดึงศักยภาพของโครงการต่างๆ มาเป็นประโยชน์ในการทำงานของโครงการฯ อื่นๆ ด้วย ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 แผนภาพแสดงกระบวนการติดตามงานโครงการวิจัย

เมื่อกำหนดแผนและเป้าหมายของการติดตาม แล้วศูนย์ประสานงานฯ จะเตรียมข้อมูลโครงการ และข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆที่จะหนุนเสริมหรือแก้ปัญหาให้กับทีมวิจัยในระหว่างการติดตามงานโครงการ ใช้การสังเกตเก็บ ข้อมูลโครงการใน 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความก้าวหน้าของการดำเนินงานโครงการทั่วไป กระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย (ในกรณีที่มีการทำกิจกรรมโครงการ) ความก้าวหน้าของข้อมูล การบริหารจัดการงบประมาณ และจุดเด่นหรือสถานการณ์ ปัญหาของโครงการเมื่อมีการติดตามโครงการแล้วข้อมูลการติดตามจะถูกนำมาจัดการเป็นสองรูปแบบคือผู้ติดตามบันทึกผล การติดตามงานลงในแบบฟอร์มทุกครั้ง และผู้ติดตามนำเสนอรายงานผลการติดตามในการประชุมประจำสัปดาห์ของศูนย์ ประสานงานฯ และหลังการประชุม ศูนย์ประสานงานฯ มีผู้รับผิดชอบสรุปการประชุมที่มีมติข้อเสนอต่อการติดตามงาน โครงการต่างๆ โดยข้อมูลทั้งหมดจะถูกนำไปเก็บไว้เป็นฐานข้อมูลโครงการแต่ละโครงการเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ซึ่งแนวคิดการติดตามโครงการวิจัยต่อการทำงานในยุคปัจจุบัน คือ ติดตามหนุนเสริมเติมเต็ม สิ่ง ที่ขาด โดยไม่กดดันนักวิจัยและทีมวิจัย โดยศูนย์ประสานงานฯ จะทำหน้าที่เป็น เพื่อนร่วมทาง ในการกระตุ้นและผลักดัน โครงการวิจัย ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับทีมวิจัย และแหล่งทุนมากกว่า เป็นการเข้าไปตรวจสอบ เร่งรัดงาน ชี้ถูกผิด นอกจากนี้ การลงไปหนุนเสริมจะเน้นความรู้สึกร่วม กับทีมวิจัยมากกว่าการลงไปตามให้งานเสร็จตามระยะเวลา ไม่ยึดเป้าหมายคุณภาพ งานที่ต้องการเพียงข้อมูลอย่างเดียว แต่เน้นการทำความเข้าใจกับบริบทของพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ภูมิปัญญา และคุณค่าของชุมชน ตลอดจน ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนท้องถิ่น ไม่ยึดกรอบขององค์กรผู้ให้ทุนมากเกินไป แต่ใช้ ระบบเหตุผลจากการปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน และจะไม่เสนอข้อมูลเพียงด้านเดียวหรือนำเสนอข้อมูลที่คิดว่าประสบผลสำเร็จ แต่ จะเสนอบทเรียนทั้งด้านบวกและลบ พร้อมๆ กัน ซึ่งจะเห็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ศูนย์ประสานงานฯ และทีมนักวิจัยเห็น พัฒนาการที่มักจะถูกปรับปรุงจากปัญหาที่พบเป็นสำคัญ นำมาใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ทุกเรื่อง เกิดเป็นบทเรียนที่ สำคัญ โดยที่คนในชุมชนเกิดกลไกการขับเคลื่อนที่ชุมชนเป็นฐาน โดยใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความรู้ เป็นเครื่องมือในการ พัฒนาและต่อรองทุกระดับ มากกว่าการใช้อารมณ์และความรู้สึกในการตัดสินใจ

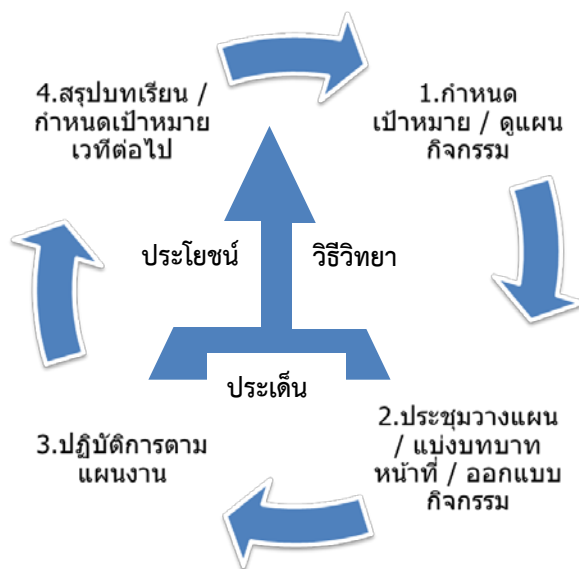
กล่าวโดยสรุปสำหรับศูนย์ประสานงานฯ กระบวนการหนุนเสริมโครงการวิจัย เป็นกระบวนการที่ สำคัญยิ่งในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะงานวิจัยในลักษณะนี้จะเน้นการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ การลงไปสร้างการ เรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ ผ่านการปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยศูนย์ประสานงานฯ ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ เชื่อมระหว่างการนำความรู้ของชาวบ้านมาอธิบายเป็นหลักทฤษฎีทางวิชาการ ในขณะที่เดียวกันต้องนำความรู้ทางวิชาการมา ปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับชาวบ้าน และชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นบทบาทของศูนย์ประสานงานฯจึงจำเป็นมาก ที่ จะคอย กระตุ้นเตือน คอยเป็นกำลังใจ คอยเติมเต็มสิ่งที่ขาด ทั้งด้านเนื้อหา และกระบวนการทำวิจัย การดำเนินการร่วมกัน ระหว่าง พี่เลี้ยง นักวิจัย ทีมวิจัย ชุมชนวิจัย และผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ในโครงการนั้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้กรอบเนื้อหา 4 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้านวิธีคิด/ ทักษะ การทำโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์โครงการและ เป้าหมายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้านการเสริมพลังอำนาจในการต่อรองและพลังความสามารถของชุมชน และด้านการบริหาร จัดการโครงการ

A3 ชุดความรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัย

ถ้ามองย้อนการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย บทเรียน 15 ปีที่ผ่านมาของ ศูนย์ประสานงานฯอาจมองให้ เห็นถึงกระบวนการที่พยายามเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาตัวเองของพี่เลี้ยง จนไปสู่การจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ให้กับทีมวิจัย ซึ่งโดยเบื้องต้นนั้นเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบนพื้นฐานการเติมสิ่งที่ขาด และการยกระดับสิ่งที่มีอยู่เดิมโดย สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ส่วน หลักๆ คือ 1. การพัฒนาในระดับโครงการ 2. การพัฒนาในระดับเครือข่าย และ 3. การหนุน เสริมจากภายนอกตั้งแต่ระยะแรกเริ่มถึงปัจจุบัน

1) การพัฒนาในระดับโครงการ เป็นการหนุนเสริมกระบวนการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และทักษะกระบวนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักวิจัยในระดับโครงการ เช่น การจดบันทึก การสรุปประเด็น การชวนคุย ตั้งคำถาม และการจัดการกระบวนการเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นักวิจัยจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มรู้จักกับศูนย์ประสานงานฯ เพราะกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย ศูนย์ประสานงานฯ จะเป็นคนทำหน้าที่ชวนคุย ตั้งคำถามในเวทีเรียนรู้ของชาวบ้าน ไปพร้อมกับการจดบันทึกและการจับประเด็น รวมถึงการนำรายงานสรุปมาทบทวนให้ชุมชนที่กำลังพัฒนาโครงการวิจัยได้เห็นกระบวนการทำงานและสร้างความเข้าใจร่วมกันว่า “ช่วงแรกนี้กระบวนการเรียนรู้จะเป็นการทำให้ได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน บทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยเมื่อได้รับโครงการก็ไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่ศูนย์ประสานงานฯ ทำในช่วงนี้” รวมไปถึงการบริหารจัดการงบประมาณที่ต้องให้ทีมที่กำลังพัฒนาโครงการค่อย ๆ เรียนรู้และซึมซับไปจนคุ้นเคย ลองคุ้ยลองบันทึกไปพร้อม ๆ กัน ช่วงนี้อาจต้องทำความเข้าใจให้ชัดว่าจะร่วมเรียนรู้และหนุนเสริมในช่วงต่อไป ไม่ใช่ศูนย์ประสานงานฯ จะทำให้ตลอดไป ทักษะต่าง ๆ ที่ศูนย์ประสานงานฯ สร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพภายในโครงการ มี ดังนี้

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เมื่อเริ่มดำเนินงาน กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ฝึก ก็จะถูกนำมาทดลองใช้ในเวทีของชุมชนผ่านการวางแผนวิธีการร่วมกันว่า “เป้าหมายเวทีนี้คืออะไร” “ชวนใครมาคุยและชวนอย่างไร” “เราจะมีขั้นตอนอะไรบ้าง” สุดท้าย “ใครจะทำหน้าที่อะไรบ้าง” เมื่อถึงในเวทีศูนย์ประสานงานฯ จะมีหน้าที่นึ่งสังเกตการณ์ว่าการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามที่คุยกันไว้หรือไม่ แม้บางครั้งจะไม่มีแม่ผู้เข้าร่วมนอกจากทีมวิจัย แต่ก็เปิดโอกาสในการพัฒนาทีมให้เติบโตมากขึ้น โดยขั้นตอนที่ถือเป็นทำบังคับสำหรับทุกโครงการ คือ ก่อนทำกิจกรรมต้องมีการกำหนดเป้าหมายของการทำกิจกรรมให้ชัดว่าจะทำกิจกรรมนี้เพื่ออะไรมีเป้าหมายอย่างไร จากนั้นต้องประชุมวางแผนเพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่และออกแบบกิจกรรมร่วมกัน จากนั้นจึงลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกัน โดยทุกครั้งหลังจากจัดกิจกรรมต้องกลับมาตั้งสรุปทบทวนเพื่อคุณลัพท์ที่ได้และเพื่อวางแผนการดำเนินงานในกิจกรรมต่อไป ดังรายละเอียดในภาพที่ 17

ภาพที่ 17 แผนภาพแสดงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการจัดเวทีชาวบ้าน

โดยในทุกขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ทีมนักวิจัยชาวบ้านจะถูกพัฒนาศักยภาพเรื่องการบันทึกและสรุปการประชุมควบคู่ไปด้วยช่วงแรกๆ อาจเป็นเรื่องที่แปลกและไม่คุ้นชินกับการขีดๆ เขียนๆ ของชาวบ้าน หรือแม้กระทั่งการจดบันทึกและการจับประเด็น การสร้างความมั่นใจอาจเป็นเรื่องแรกที่ต้องหนุนเสริมกันก่อน เพราะบทเรียน

จากการเริ่มฝึกฝนและการพัฒนาตัวเองของพี่เลี้ยง ประสบการณ์จึงถูกเอามาปรับใช้กับชุมชนวิจัย ชั้นแรกอาจให้เขียนและบันทึกลงสมุด แล้วลองให้นึกให้คิดว่าถ้าต้องเขียนบนกระดานจะเขียนอย่างไร ลองดูว่าจับประเด็นอะไร ได้บ้างมากน้อยแค่ไหน “ความยากของการบันทึกขึ้นกระดานคือ ถ้าที่ที่จะผ่านการลากอักษรตัวแรกบนกระดานเปล่าบนกระดาน” ดังนั้นครั้งแรกอาจต้องสร้างกำลังใจว่าเราจะช่วยบันทึกสำรองไว้ด้วย แล้วลองนำมาเรียนรู้ร่วมกัน “เห็นไหมก็ทำได้นี้พี่” ค่อยๆ ปรับ ค่อยๆ เสริมกันแล้วลองมาดูว่ายังขาดทักษะ ยังขาดความรู้อะไรที่ต้องเสริมเพิ่มเติมกันอีก

พัฒนาชาวบ้านให้พร้อมรับการจัดการโครงการของชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ศูนย์ประสานงานฯ ต้องพัฒนาที่มิใช่ไปพร้อมกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาการเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการการเงินร่วมกันของทีมนักวิจัยจะเป็นฐานสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรการเงินอื่น ๆ ในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ฯลฯ แต่หน้าที่การดูแลการเงินอาจมีทั้งคนอยากทำ และไม่อยากทำ (เพราะเป็นเรื่องยุ่งยาก เดียวเข้าตัว) เรื่องนี้จะแก้ด้วย การบริหารจัดการการเงินโครงการวิจัยด้วยการเรียนรู้ไปพร้อมกันทั้งทีม และตรวจสอบกันเป็นระยะ ๆ ความหนักใจและลำบากใจในการรับภาระก็จะคลี่คลายไป นอกจากนี้ในสถานการณ์ชุมชนอาจมีบทเรียนประสบการณ์การบริหารจัดการการเงินในอดีต หรือในกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน การเรียนรู้ที่จะนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการจัดการการเงินและบัญชีโครงการยังทำให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนและไม่เป็นเรื่องใหม่ที่ยุ่งยาก

2) การพัฒนาในระดับเครือข่าย โครงการวิจัยของจังหวัด การทำงานร่วมกับภาครัฐโดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยผ่านเครือข่ายโดยดึงจุดเด่นของทีมนักวิจัยแต่ละพื้นที่มาสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมอื่นๆ ผ่านวงเครือข่ายนักวิจัยเป็นประจำทุกเดือน และการพัฒนาการเรียนรู้เฉพาะประเด็น เช่น กระบวนการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับหน่วยงานของภาครัฐ หรือแม้กระทั่งการจัดกิจกรรมในกระบวนการวิจัย ที่หนุนเสริมระหว่างทีมนักวิจัยรุ่นพี่กับทีมนักวิจัยน้องใหม่ที่เป็นนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรเอกชน

3) การหนุนเสริมการเรียนรู้จากภายนอก โดยพื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเมืองสมุทรสงคราม เป็นการเรียนรู้ที่เติบโตไปพร้อมๆ กันทั้งโครงการวิจัยและ ศูนย์ประสานงานฯ การเติมกระบวนการเรียนรู้จากภายนอกจึงเป็นประเด็นที่ต้องออกแบบการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและโครงการวิจัยชาวบ้านโดยสรุปแล้วแบ่งเป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 การพัฒนาที่แรงบันดาลใจ

การบริหารจัดการคนเพื่อเป็นการตอกย้ำความมั่นใจในกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ทำโดยชาวบ้าน โดยคนในท้องถิ่น กระบวนการพาไปดู ไปรู้จัก ไปพูดคุย ให้คนที่เขานักวิจัยมานั่งมาคุยมาเรียนรู้ร่วมกัน ว่างานวิจัยไม่ใช่เรื่องแปลกของชุมชน และสามารถทำได้โดยชาวบ้านหากผ่านกระบวนการเรียนรู้ ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนได้ เหล่านี้ล้วนเป็นการสร้างแรงบันดาลใจในระยะเริ่มแรกของการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ แต่อีกมุมหนึ่งนักวิจัยที่ทำกิจกรรมมาได้สักระยะหนึ่งก็อาจพบปัญหา พบอุปสรรคในการบริหารจัดการโครงการ การพาไปดูไปพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานวิจัย ทักษะนักวิจัย ทักษะหัวหน้าโครงการวิจัย ปลุกใจ ปลอบใจกัน ทำให้ทีมนักวิจัยเห็นร่วมกันว่าการดำเนินงานทุกโครงการต่างก็มีอุปสรรคอย่างนี้ทุกโครงการ หากแต่สิ่งสำคัญของกระบวนการเรียนรู้คือนักวิจัยจะก้าวข้ามปัญหา อุปสรรคนั้นไปได้อย่างไรและด้วยวิธีการใด

ช่วงที่ 2 การพัฒนาทักษะเทคนิคและเครื่องมือ

ในการจัดกิจกรรมและใช้ในกระบวนการวิจัย ยกระดับขึ้นมาจากการหนุนเสริมในระดับโครงการวิจัย เทคนิคความรู้ที่ขาดที่ต้องหนุนเสริม ร่วมกันจะถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นในวงเครือข่ายนักวิจัยเพื่อสรุปประเด็นความต้องการในการหนุนเสริมร่วมกันของชุมชน สรรหาความรู้และวิทยากรจากภายนอก ผ่านการฝึกวิทยากรกระบวนการ

เน้นพัฒนาทักษะการพูด การฟัง การตั้งคำถาม การจดบันทึก และการคิดวิเคราะห์อย่างเชื่อมโยง การประชุมอย่างสร้างสรรค์ การจับประเด็น การออกกิจกรรมการเรียนรู้ หรือ อริยสัจ 4 ในงานวิจัย โดยออกแบบเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อดึงความรู้จากภายในมาใช้เป็นบทเรียนเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน โดยวิทยากรมีความหลากหลายทั้งพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานฯ เอง หรือเครือข่ายนักวิจัย เสนอแลกเปลี่ยน มุลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีภาคีอื่นๆ ที่มีความรู้ความชำนาญที่เหมาะสมตามประเด็นหรือสถานการณ์ของทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ในขณะนั้น

ช่วงที่ 3 การพัฒนาที่ภายในคนทำงาน

กระบวนการนี้เกิดจากการหยิบประเด็นเชิงกระบวนการจากวงพูดคุย และจากการลงพื้นที่หนุนเสริมกระบวนการวิจัยในพื้นที่ ความสำคัญที่พบในช่วงนี้คือ “ทำไมคนไม่เข้าร่วม ทำไมทีมเริ่มไม่ไว้วางใจกัน ทำไมคนนั้นเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ หรือแม้กระทั่งจะสร้างพลังของกลุ่มหรือทีมได้อย่างไร” เหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นที่การพัฒนาทางเทคนิคในช่วงที่ 2 อาจเข้าไม่ถึงเพราะประเด็นหลักของความต้องการคือการเข้าไปเรียนรู้ที่ภายในตัวเองและผู้อื่น วิธีคิดและการแสดงออก ตลอดจนปัจจัยในการทำงาน กิจกรรมร่วมกันอย่างมีพลังและความสุข ซึ่งการพัฒนาภายในคนทำงานนี้ ทีมวิทยากรจากสมัชชาฯ จะเข้ามาช่วยเติมเต็มในกระบวนการอบรมงาน พลังกลุ่มและความสุข ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตัวเองและเข้าใจผู้อื่นนำไปสู่ข้อจำกัดในการพัฒนาพลังของการทำงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ลักษณะนิสัยของคน ความไว้วางใจต่อกัน การสื่อสารในการทำงาน การยึดติดในกรอบความคิดเดิมๆ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการงานวิจัยของชุมชน ส่งผลถึงความศรัทธาและความ กระตือรือร้นของทีมงาน ซึ่งถึงแม้งานวิจัยของชาวบ้านและกระบวนการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงจะเติบโตมาเป็นลำดับขั้นตอนพร้อมๆ กัน แต่กระบวนการพัฒนาศักยภาพทีมงานนั้นอาจต้องทำควบคู่และสอดคล้องกันไปอย่างสมดุล บนฐานของการสร้างการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง เติบโตในสิ่งที่ขาดในทุกกระบวนการ สร้างให้เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้เพื่อนร่วมงาน และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม

A4 – A5 ชุดความรู้เทคนิคและเครื่องมือในการดำเนินงาน

เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ การจัดเวทีประชุมเครือข่ายประจำเดือน การตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ การสรุปรายงานการประชุม การสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรม การนำความรู้ทางวิชาการมาผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่น และการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำสู่การคิด วิเคราะห์ และการจัดการตนเองของเครือข่ายนักวิจัย ดังนี้

1. เวทีประชุมเครือข่ายประจำเดือน 1 ครั้ง / เดือน มีการจัดมาตั้งแต่ปี 2546 เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าและแลกเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงาน / บทเรียนของแต่ละโครงการ เพื่อนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานในพื้นที่อย่างเหมาะสม โดยการประชุมจะถูกออกแบบให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ เช่น การให้ความรู้เพื่อเตรียมตัวก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การนำเสนออีกทางเลือกหนึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ปัญหาต่างๆ / ประชาคมอาเซียนและการชวนสังเคราะห์การดำเนินงานในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานบรรลุตามแผนงานที่ระบุไว้การออกแบบการจัดประชุมที่หลากหลายเพื่อให้ได้สาระและความสนุกภายในเวลาตลอดแต่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่น่าสนใจทุกช่วงวัย และปรับตามสถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนสามารถเข้าร่วมประชุมได้เพียง 3 – 5 ชั่วโมงเป็นต้น

2. การตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ เป็นหัวใจของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามเช่นเดียวกับการจัดประชุมเครือข่าย ในแต่ละครั้งทีมประสานงานจะมีการตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของแต่ละโครงการ ผ่านการทบทวนงานเดิมและนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนการขับเคลื่อนงานในแต่ละช่วงเวลา โดยมุ่งเน้นการตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ใน

รายละเอียดรายโครงการ ทำให้ทีมวิจัยทราบความแตกต่างของรายละเอียดในโครงการ และความสำคัญของการทำงานอย่างเป็นระบบขั้นตอนทั้งทีมผู้ประสานงานและทีมวิจัยรุ่นพี่ เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนและค้นหาทางออกในการขับเคลื่อนงานร่วมกันตามแผนงานที่ระบุไว้ในโครงการ

3. การสรุปรายงานการประชุมเป็นสิ่งสำคัญต่อการทำงาน เนื่องจากช่วยให้ทราบผลการดำเนินงานและสาระสำคัญในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ช่วยสร้างการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกันภายในทีมวิจัย สามารถทบทวนกิจกรรม ผลการดำเนินงาน เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานร่วมกันภายในทีมวิจัย โดยศูนย์ประสานงานฯ จะทำสรุปรายงานการประชุมให้ทีมวิจัยดูเป็นตัวอย่าง และให้ความสำคัญกับการรับรองรายงานการประชุมทุกครั้ง เพื่อให้ทบทวนการดำเนินงานในครั้งที่ผ่านมานอกจากนี้ยังช่วยให้การจัดทำรายงานโครงการมีความสมบูรณ์สาระครบถ้วนและในปี 2557-ปัจจุบัน ได้กำหนดเรื่องการสรุปรายงานการประชุมเป็นวาระสำคัญที่ทุกโครงการต้องพัฒนาการเขียนรายงานแบบเรื่องเล่า ที่มีลักษณะสั้น ได้สาระ และสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมได้ทบทวนตนเองและงานในช่วงเวลาที่ผ่านมาและนำมาทบทวนก่อนจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

4. การสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรมเป็นการสรุปการออกแบบกระบวนการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และบรรยากาศในการทำกิจกรรมทุกครั้ง เพื่อวางแผนปรับปรุงให้การดำเนินงานครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ทั้งเรื่องของการจัดกระบวนการ การสรุปผลการดำเนินงาน หากทำทุกครั้งช่วยเสริมสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ผ่านการลงมือทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้ทีมวิจัยมีความชัดเจนกับโครงการ และสามารถแลกเปลี่ยนบทเรียนกระบวนการในแต่ละขั้นตอนกับทีมวิจัยอื่นได้ ช่วยให้เกิดการสังเคราะห์ความรู้และช่วยให้การจัดกระบวนการแต่ละขั้นตอนมีประสิทธิภาพโดยในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาได้ให้ที่ประชุมทบทวนบทบาทการหนุนเสริมของพี่เลี้ยงอย่างชัดเจน เพื่อให้ทีมวิจัยจะได้เข้าใจถึงบทบาทของพี่เลี้ยงและกระบวนการหนุนเสริมที่มีการออกแบบอย่างหลากหลายในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ในพื้นที่รวมทั้งช่วยพัฒนาทีมประสานงานฯ

5. การนำความรู้ทางวิชาการมาผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ศูนย์ประสานงานฯ พยายามทำให้ทีมวิจัยเห็นชัดเจนว่า กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีองค์ความรู้ / สาระสำคัญเทียบกับผลงานวิชาการอย่างไร มีความแตกต่างจากงานพัฒนาอย่างไร และจะนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดการทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกับงานวิชาการได้อย่างไรโดยจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนในเวทีประชุมเครือข่ายแล้วทีมประสานช่วยสรุปให้เห็น และเชิญนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา / นักวิชาการอิสระมาให้มุมมองเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งวางแผนขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าสู่สถาบันการศึกษา เช่น วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี และมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี เป็นต้น เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เกิดกับนักศึกษาและนักวิชาการที่ได้ลงมาเรียนรู้การทำงาน action research ในพื้นที่ว่าสามารถเกิดรูปธรรมการแก้ไขปัญหาได้จริง

6. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในช่วงที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นการให้ความรู้เรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และเทคนิคการจับประเด็น เพื่อให้ทีมวิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมสาระที่ใช้ในการคิดวิเคราะห์ของโครงการ ควบคู่กับการจับประเด็นเพื่อให้ส่งเสริมให้การสรุปสาระ / รายงานการประชุมทั้งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดเวทีในโครงการครบถ้วน ช่วยให้การเขียนรายงานง่ายขึ้น การจัดทำแผนที่ชุมชนเพื่อให้เห็นบริบทพื้นที่ การจัดทำ timeline เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ปัญหาในของชุมชน รวมทั้งการใช้ timeline ในการประเมินผลการทำกิจกรรมว่าส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง ทีมวิจัย และชุมชน และการตั้งคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะช่วยฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ร่วมด้วย การพัฒนาโจทย์วิจัยของเด็กและเยาวชนโดยใช้ project management ในโครงการ active citizen ฝึกเรื่องการคิด การพูดและการฟังอย่างลึกซึ้ง การแสดงความคิดเห็น การ

แสดงออก การนำเสนอการประเมินเสริมพลัง และการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานวิจัยในโครงการได้อย่างสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

หลักการสำคัญที่ใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เช่น การสร้างความเข้าใจโครงการ การพัฒนาโจทย์วิจัย การพัฒนาโครงการ การเก็บรวบรวม การวิเคราะห์ และการสรุปข้อมูล การสรุปบทเรียนหลังการดำเนินงาน และการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อวางแผนขยายผลการดำเนินงานในช่วงต่อไป เป็นต้น โดยอาศัยเครื่องมือดังกล่าวช่วยสร้างฐานงานที่มีคุณภาพตามความเหมาะสมกับแต่ละกิจกรรมของโครงการ การพัฒนากลไกการหนุนเสริมการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การนำเสนอข้อมูลจากในพื้นที่เพื่อบูรณาการสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการบูรณาการการทำงานร่วมทั้งในลักษณะ Co - funding และ Co - working ควบคู่กับการสื่อสารงานสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้เครือข่ายนักวิจัยสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง และสามารถจัดการกับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนการเติมเต็มความรู้จากภายนอกของนักวิชาการโดยทีมประสานงานเป็นตัวกลางในการหยิบยกประเด็นในการพูดคุยเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้รับประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีร่วมกัน นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของทีมประสานงาน / พี่เลี้ยงที่ต้องมีการฝึกทักษะดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและอาศัยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากการทำงานในพื้นที่

4.2.1.2 ชุดความรู้ชุดความรู้เฉพาะ (ใช้ได้บางสถานการณ์ / บางกลุ่มเป้าหมาย (ชาวบ้าน นักวิชาการ หน่วยงาน)

ในการทำงานของศูนย์ประสานงานฯ นอกจากความรู้หลักที่ใช้เป็นแนวทางการหนุนเสริมการทำงานแล้ว นั้น ยังมีความรู้เฉพาะที่ใช้ในการหนุนเสริมการทำงานในแต่ละประเด็น โดยพัฒนาขึ้นมาเป็นหลักสูตรประยุกต์ โดยการนำหลักการและความรู้ในเรื่องต่างๆตามประเด็นมาปรับปรุงและจัดกระบวนการให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่มีการปรับให้เหมาะสมตามประเด็นการดำเนินงานโครงการ โดยทั้งนี้ทางศูนย์ประสานงานหลักๆ อยู่ 5 หลักสูตร ประกอบด้วย

- (1) หลักสูตรการมีมุมมองโลกเชิงระบบ
 - การมีมุมมองโลกเชิงระบบเพื่อความมั่นคงด้านน้ำ
- (2) หลักสูตรวิทยาการกระบวนการ
 - วิทยาการกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำ
 - วิทยาการกระบวนการประยุกต์
- (3) หลักสูตรการจัดทำแผนน้ำอย่างมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น
- (4) หลักสูตรการสันหนาท
- (5) หลักสูตรการออกแบบเครื่องมือและการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้หลักสูตรเฉพาะตามประเด็นโครงการที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในการอธิบาย โดยเฉพาะหลักสูตรการมีมุมมองโลกเชิงระบบและหลักสูตรวิทยาการกระบวนการ ที่จะยกตัวอย่างการใช้ประเด็นความมั่นคงด้านน้ำมาประยุกต์ใช้กับชุดความรู้ ซึ่งในการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ เมื่อมีการปรับเปลี่ยนประเด็นโครงการ ชุดความรู้เฉพาะก็จะปรับให้เหมาะสมกับการดำเนินโครงการด้วย

B1 หลักสูตรที่ 1 การมีมุมมองโลกเชิงระบบ (ยกตัวอย่างประเด็นโครงการความมั่นคงด้านน้ำ) การมีมุมมองโลกเชิงระบบเพื่อความมั่นคงด้านน้ำ หลักสูตรสำหรับที่ปรึกษาโครงการให้มีทักษะการมองโลกเชิงนิเวศวิทยาหรือเชิงระบบ (System Thinking) ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (Integration) หลักสูตรนี้สร้างการเรียนรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างศักยภาพการมีมุมมองโลกเชิงระบบ มีรูปแบบกระบวนการโดยเริ่มจากสัมผัสด้านในของตนเอง (Check in) เรียนรู้สถานการณ์แวดล้อม เติมแนวคิดทฤษฎี ฝึกปฏิบัติในกลุ่มย่อย และครุ่นคิดกับสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือค้นพบ โดยเนื้อหา

จะประกอบด้วย บริบทของสังคมไทยวันนี้ time line กับการคิดนอกกรอบ เจตจำนงของตนที่สอดคล้องกับจังหวะการเปลี่ยนแปลงของแผ่นดินไทย การคิดกระบวนการระบบ systems thinking and storytelling การคิด 4 ระดับ บทเรียน system dynamic โดยรูปแบบ stocks and flows ครุ่นคำนึงกับชีวิตและงานของตน และสรุปความรู้ systems thinking and spiritual practice และเต๋า

เครื่องมือที่ใช้

- กิจกรรม check in เพื่อฝึกการฟังและการพูดอย่างมีสติ การเล่นเกมส์ ได้แก่ เกมส์เจาะรูกระดาษ A4 เพื่อนำเข้าสู่บทเรียนการคิดนอกกรอบ และเกมส์การออกแรงผลึกมือเพื่อนำเข้าสู่บทเรียนการคิดเชิงระบบ เป็นต้น
- ข้อมูลเพื่อสร้างการเรียนรู้ ได้แก่ วิดีทัศน์นำเสนอข้อมูลและความรู้เรื่อง “วิถีวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลอง” ข้อมูล Timeline การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มน้ำตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน และ power point นำเสนอระบบการบริหารจัดการน้ำใน 25 ลุ่มน้ำของประเทศไทย เรื่องเล่าจากการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่จังหวัดน่านและจังหวัดอุทัยธานี เป็นต้น
- วิทยากรกระบวนการในการเอื้อให้เกิดการพูดคุยในเวที โดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเน้นการเรียนรู้จากข้อมูลและทฤษฎี การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/แสดงความคิดเห็นในระหว่างกระบวนการภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง
- ทักษะการบันทึกและการจับประเด็นจากการนำเสนอ แลกเปลี่ยน ของผู้เข้าร่วมในเวทีเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันในเวที

B2 หลักสูตรที่ 2 วิทยากรกระบวนการ

1) วิทยากรกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำ (ยกตัวอย่างประเด็นโครงการความมั่นคงด้านน้ำ) หลักสูตรสำหรับบุคลากร / พี่เลี้ยงสนับสนุนการจัดทำแผนให้เป็นวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) เพื่อส่งเสริมให้เกิดวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ได้ หลักสูตรนี้จะสร้างการเรียนรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยการผสมผสานข้อมูลความรู้ที่ได้จากในโครงการ ควบคู่กับการเติมความรู้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ได้รับความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมจากนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ มาให้ภาพรวมตั้งแต่การจัดทำแผนน้ำในระดับชุมชนท้องถิ่น จังหวัด ลุ่มน้ำทั้งหมดในประเทศไทยตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน และเชื่อมโยงสู่ภาพรวมการแก้ไขปัญหาของประเทศอื่นๆ ในแต่ละภูมิภาคด้วย เพื่อให้มีมุมมองอย่างเข้าใจโลกเพิ่มขึ้น เป็นการประยุกต์รูปแบบการฝึกอบรมที่แตกต่างจากการอบรมวิทยากรกระบวนการเดิม โดยมุ่งเน้นให้วิทยากรกระบวนการมีองค์ความรู้จากภายในท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้จากภายนอก เพื่อให้การจัดทำแผนมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

เนื้อหาจะประกอบด้วย ข้อมูลด้านระบบสารสนเทศสำปะโดง การตรวจวัดคุณภาพน้ำ การจัดทำผังชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศสามน้ำ เพื่อนำสู่การจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำที่สอดคล้องกับภาพอนาคตจังหวัดสมุทรสงครามและข้อบัญญัติท้องถิ่นร่วมกันจากนักวิชาการในโครงการ และความรู้เรื่องการพัฒนาระบบการจัดทำแผนน้ำแบบมีส่วนร่วมจังหวัดสมุทรสงคราม ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ทิศทางการบริหารจัดการน้ำและการจัดทำแผนพัฒนาน้ำของประเทศ และการจัดทำแผนการบริหารจัดการและแผนพัฒนาน้ำในระดับท้องถิ่นและจังหวัดจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก (ศิษย์พัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ, 2556, การวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม)

เครื่องมือที่ใช้

- ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในพื้นที่ ซึ่งใช้เทคโนโลยีผสมผสานการจัดทำ / นำเสนอให้น่าสนใจและมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดทำข้อมูล ได้แก่ แผนที่ภาพถ่ายทางดาวเทียมและระบบสารสนเทศน้ำในโปรแกรม QGIS ที่มีรายละเอียดข้อมูลพิกัด GPS ของลำคลอง ลำปะโดง ทั้งความกว้าง ความลึก การใช้ประโยชน์ และสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่โดยการนำเสนอรูปภาพประกอบข้อมูลการตรวจวัดคุณภาพน้ำและตะกอนดินในคลองและลำปะโดงทั้ง 3 คลองหลัก ข้อมูล Timeline การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน และผังชุมชนแสดงระบบการไหลเวียนของน้ำในคลองและลำปะโดงทั้ง 3 คลองหลัก
- วิทยากรกระบวนการในการเอื้อให้เกิดการพูดคุยในเวที โดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเน้นการเรียนรู้จากข้อมูล การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/แสดงความคิดเห็นในระหว่างการจัดทำแผนภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง
- ทักษะการบันทึกและการจับประเด็นจากการนำเสนอ แลกเปลี่ยน ของผู้เข้าร่วมในเวทีเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันในเวที
- ความรู้จากวิทยากรภายนอกมาช่วยเติมเต็มมุมมองในการพัฒนาระบบการจัดทำแผนน้ำแบบมีส่วนร่วม จ.สมุทรสงครามเพื่อนำไปวางแผนการออกแบบการจัดทำแผนน้ำใน 3 คลองหลัก

2) วิทยากรกระบวนการประยุกต์ (ยกตัวอย่างประเด็นโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.) ซึ่งในการทำงาน กับชุมชนต้องลงไปทำงานโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เด็กและเยาวชน ดังนั้น ทางคณะทำงานเห็นควรให้มีการเติมเต็มศักยภาพให้กับ อสม.ในเรื่อง “วิทยากรกระบวนการประยุกต์” เพื่อให้มีทักษะพื้นฐานของการเป็นวิทยากรกระบวนการในการลงไปทำงานสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนทุกครั้งที่จัดเวที เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเก็บรวบรวมและการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การค้นหาทางออกในการคลี่คลายปัญหาของแต่ละชุมชนต่อไป (จิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ, 2558, หลักสูตร)

เทคนิค/เครื่องมือ ที่ใช้

- หัวใจสำคัญของหลักสูตรวิทยากรกระบวนการ คือ การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ ทั้งเรื่อง การพูด การฟัง การตั้งคำถาม และการสรุปประเด็นขึ้นกระดาน เพื่อจัดทำรายงานสำหรับสร้างการเรียนรู้อย่างทั่วถึงภายในทีมงานต่อไป สามารถนำไปออกแบบกระบวนการได้ในทุกเวที เช่น เวทีสร้างความเข้าใจโครงการ เวทีศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เวทีเก็บรวบรวมและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น
- กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ ทั้งเรื่องการละลายพฤติกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเตรียมความพร้อมก่อนทำกิจกรรม ตลอดจนกิจกรรม check in ช่วยเรื่องการฝึกการพูด-การฟังอย่างลึกซึ้ง การยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในทีม สามารถนำไปใช้ในการดำเนินทุกกิจกรรมของโครงการ
- ระยะเวลาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 1 วัน เหมาะสมกับการทำงานในชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดเวทีทุกกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและวิถีชีวิตในแต่ละโครงการ เช่น เวทีสร้างความเข้าใจ เวทีศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น หากกิจกรรมนั้นมีความลึกซึ้งสามารถปรับเป็น 1.5 วัน หรือ 2 วันได้
- วิทยากรกระบวนการจำเป็นต้องตรวจสอบความรู้สึกของผู้เข้าร่วม เพื่อเอื้อให้ผู้เข้าร่วมผ่อนคลายและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมให้เกิดการพูดคุยในเวที โดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้จากข้อมูลและทฤษฎี การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/แสดงความคิดเห็นในระหว่างกระบวนการ ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง

3) วิทยาการกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ยกตัวอย่างประเด็นการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 6 โครงการใหม่ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2561) ซึ่งในการทำงานกับชุมชนวิจัยต้องลงไปทำงานโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านโครงการใหม่ก่อนที่จะลงไปทำกิจกรรมตามแผนงานที่ระบุไว้ในโครงการ ดังนั้น ทางคณะทำงานเห็นควรให้มีการเติมเต็มศักยภาพให้กับนักวิจัยในเรื่อง “วิทยาการกระบวนการและเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน” เพื่อให้มีทักษะพื้นฐานของการเป็นวิทยาการกระบวนการในการลงไปทำงานสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนทุกครั้งที่เกิดเวที เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเก็บรวบรวม และการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การลงทำงานในชุมชนได้อย่างมีส่วนร่วมและเกิดความสัมพันธ์ที่ดี และนำไปสู่การค้นหาทางออกในการคลี่คลายปัญหาของแต่ละชุมชนต่อไป (ชินนุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ, 2561, กระบวนการติดตามหนุนเสริม)

เทคนิค/เครื่องมือ ที่ใช้

- หัวใจสำคัญของหลักสูตรวิทยาการกระบวนการ คือ การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ ทั้งเรื่อง การพูด การฟัง การตั้งคำถาม และการสรุปประเด็นขึ้นกระดาน การวางแผนออกแบบกระบวนการก่อนจัดเวที / ทำกิจกรรม การสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรมเพื่อนำบทเรียนไปสร้างการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพื่อจัดทำรายงานสำหรับสร้างการเรียนรู้อย่างทั่วถึงภายในทีมงานต่อไป สามารถนำไปออกแบบกระบวนการได้ในทุกเวที เช่น เวทีสร้างความเข้าใจโครงการ เวทีศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เวทีเก็บรวบรวมและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น
- กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ ทั้งเรื่องการละลายพฤติกรรม การสร้างความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเตรียมความพร้อมก่อนทำกิจกรรม ตลอดจนกิจกรรม check in ช่วยเรื่องการฝึกการพูด-การฟังอย่างลึกซึ้ง การยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในทีม สามารถนำไปใช้ในการดำเนินทุกกิจกรรมของโครงการ
- ระยะเวลาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 1 - 2 วัน โดย 2 วันแรกเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติทดลองทำ และการออกแบบกระบวนการ / การกำหนดบทบาทในทีมงาน และลงจัดเวทีจริงในวันที่ 3 เหมาะสมกับการทำงานในชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดเวทีทุกกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและวิถีชีวิตในแต่ละโครงการ เช่น เวทีสร้างความเข้าใจ เวทีศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น
- วิทยาการกระบวนการจำเป็นต้องตรวจสอบความรู้สึของผู้เข้าร่วม เพื่อเอื้อให้ผู้เข้าร่วมผ่อนคลายและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมให้เกิดการพูดคุยในเวที โดยใช้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้จากข้อมูลและทฤษฎี การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ / แสดงความคิดเห็นในระหว่างกระบวนการ ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง และการสรุปบทเรียนเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาศักยภาพทีมงาน

B3 หลักสูตรที่ 3 การจัดทำแผนน้ำอย่างมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น หลักสูตรสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดทำแผน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติการมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านทรัพยากรน้ำของพื้นที่ และมีความสามารถในการจัดทำแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีคุณภาพสามารถแก้ปัญหาของพื้นที่ได้

หลักสูตรนี้สร้างการเรียนรู้ผ่านรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเริ่มดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การสร้างความเข้าใจเรื่องการจัดทำแผน การอบรมเสริมพลังชุมชนในการจัดทำแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการจับพิกัด GPS ลำคลองและลำประโดง การตรวจวัดคุณภาพน้ำและตะกอนดินในคลองหลัก จนนำมาสู่การจัดทำมาตรการ โครงการ และแผนงานน้ำที่สอดคล้องกับภาพอนาคตจังหวัดสมุทรสงครามเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านแนวคิดและมุมมองต่อการบริหารจัดการน้ำ กระบวนการผสมผสานความรู้จากภายนอกจากนักวิชาการและความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดเป็นแผนงานที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีวิทยาการกระบวนการในพื้นที่ช่วยเอื้ออำนวยตลอดกระบวนการดำเนินงาน

เนื้อหา ประกอบด้วย ข้อมูลด้านระบบสารสนเทศลำปะโดง การตรวจวัดคุณภาพน้ำ การจัดทำผังชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศสามน้ำ เพื่อนำสู่การจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำที่สอดคล้องกับภาพอนาคตจังหวัดสมุทรสงครามและข้อบัญญัติท้องถิ่นร่วมกันจากนักวิชาการในโครงการและความรู้เรื่องการจัดทำแผนการบริหารจัดการและแผนพัฒนาน้ำในระดับท้องถิ่น จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานด้านการบริหารจัดการน้ำมาให้ความรู้และข้อเสนอแนะต่อการจัดทำแผนด้านต่างๆ

เครื่องมือที่ใช้

- ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในพื้นที่ ซึ่งใช้เทคโนโลยีผสมผสานการจัดทำ / นำเสนอให้น่าสนใจและมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดทำข้อมูล ได้แก่ แผนที่ภาพถ่ายทางดาวเทียมและระบบสารสนเทศน้ำในโปรแกรม QGIS ที่มีรายละเอียดข้อมูลพิกัด GPS ของลำคลอง ลำปะโดง ทั้งความกว้าง ความลึก การใช้ประโยชน์ และสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่โดยการนำเสนอรูปภาพประกอบข้อมูลการตรวจวัดคุณภาพน้ำและตะกอนดินในคลองและลำปะโดง คลองหลัก ข้อมูล Timeline การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน และผังชุมชนแสดงระบบการไหลเวียนของน้ำในคลองและลำปะโดง คลองหลักเพื่อร่วมกันกำหนดมาตรการ โครงการ และแผนงานที่สอดคล้องกับภาพอนาคตจังหวัดสมุทรสงคราม
- วิทยากรกระบวนการกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยอย่างมีส่วนร่วมในเวที มุ่งเน้นการเรียนรู้จากข้อมูลในโครงการเชื่อมโยงกับข้อมูลภายนอก การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/แสดงความคิดเห็นเรื่องสถานการณ์ปัญหา เพื่อร่วมกันกำหนดมาตรการ โครงการ และแผนงานที่สอดคล้องกับภาพอนาคตจังหวัดสมุทรสงครามในระหว่างกระบวนการจัดทำแผนภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง
- แผนที่ทางความคิด (mind mapping) เพื่อสรุปภาพรวมการระดมความคิดเห็น และมีการเติมความรู้ภาพรวมเรื่องขั้นตอนการจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 7 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละคลอง เป็นต้น เพื่อให้แกนนำและผู้ปฏิบัติการจัดทำแผนเข้าใจขั้นตอน สามารถบรรจุแผนน้ำเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ตามลำดับขั้นตอนต่อไป
- ทักษะการบันทึกและการจับประเด็นจากการนำเสนอ แลกเปลี่ยน ของผู้เข้าร่วมในเวที เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันในเวที

B4 หลักสูตรที่ 4 หลักสูตรการสันทนการ เนื่องด้วยการทำงานกับชุมชน ทีมวิจัยต้องลงไปทำงานโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เด็กและเยาวชน ดังนั้น ทางคณะทำงานเห็นควรให้มีการเติมเต็มศักยภาพให้กับ ทีมนักวิจัยในเรื่อง “กิจกรรมสันทนการ” เพื่อให้ มีกิจกรรมสันทนการไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชนทุกครั้งที่จัดเวที เพื่อสร้างความสัมพันธ์ การเตรียมความพร้อม ก่อนที่จะสร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเก็บรวบรวมและการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การค้นหาทางออกในการคลี่คลายปัญหาของแต่ละชุมชนต่อไป

เทคนิค/เครื่องมือที่ใช้

- กิจกรรมสันทนการมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการทำความรู้จักเพื่อนใหม่ การสร้างความสัมพันธ์ และการเปิดใจยอมรับความคิดเห็น การทำงานเป็นทีม และการวางแผนการขับเคลื่อนงานในระดับโครงการ การเรียนรู้ภายในตนเองเพื่อเข้าใจเพื่อนร่วมทีม การส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้เกมส์นำ ช่วยให้เกิดการตื่นตัวยอมรับสิ่งใหม่ๆ และการปรับบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายก่อนนำเข้าสู่เนื้อหา / สรุปบทเรียน เพื่อช่วยลดความเป็นตัวตน ตำแหน่ง และบทบาทที่แต่ละคนมีในแต่ละพื้นที่ เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสนุกและมีสาระ

- เกมส์ที่นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในระดับบุคคล จับคู่ 2 คน การเล่นเกมเป็นกลุ่มย่อย และทุกคนในเวทีใหญ่ทำกิจกรรมร่วมกัน เกมส์ที่สร้างสมาธิ / เตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่บทเรียน และการปรับใช้เกมส์เพื่อเข้าสู่เนื้อหา / การสรุปการเรียนรู้ในแต่ละช่วงเวลาซึ่งสามารถนำกิจกรรมทั่วไปมาปรับใช้กับกลุ่มเป้าหมายและเนื้อหา

- กิจกรรมสันตนาการเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นวิทยากรกระบวนการ เนื่องจากสามารถใช้ได้ในหลายช่วง เพื่อทำความรู้จักกัน เตรียมความพร้อมก่อนนำเข้าสู่บทเรียน และการทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาของโครงการได้ ดังนั้นวิทยากรกระบวนการต้องปรับใช้กิจกรรมสันตนาการให้เหมาะสมกับช่วงวัย ประสบการณ์ และพื้นฐานของผู้เข้าร่วมอบรม เพื่อสร้างความสนุก และผ่อนคลาย กระตุ้นให้เกิดความพร้อมและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสังเกตอารมณ์ความรู้สึกตลอดการเล่นเกมส์

- กิจกรรมที่ใช้ต้องสร้างความสนุก ส่งเสริมการเรียนรู้ เล่นอย่างสุภาพ และให้ส่งเสริมให้เกิดมิตรภาพใหม่ในเครือข่าย รวมทั้งไม่ควรใช้เกมส์ที่ซ้ำเดิม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความท้าทายที่จะทดลองเรียนรู้และลงมือทำสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ โดยเน้นการมีส่วนร่วม การจับประเด็น และการแลกเปลี่ยน

- กิจกรรมสันตนาการ สามารถใช้อวัยวะในร่างกายประกอบการเล่นได้ เช่น การปรบมือตามจำนวน การปรบมือตามความจริง การจับคู่เล่นเกมส์ปลาพปลาปู เกมส์เสร็จละเธอ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างทีม การจับกลุ่มย่อยเล่นเกมส์ระลอกแตกรัง เกมส์จ่ายตลาด เกมส์ดาราเปลี่ยนช่อง เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวร่างกายและสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนทีมอื่นเพิ่มขึ้น และการเล่นเกมส์นับเลข 1 – 50 เกมส์ปลาโลมาในวงใหญ่ เพื่อสร้างสมาธิร่วมกันในเวทีก่อนนำเข้าสู่เนื้อหา

- วิทยากรกระบวนการต้องช่วยกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว และเอื้อให้เกิดการพูดคุย เข้าร่วมการเล่นเกมส์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ / แสดงความคิดเห็นในระหว่างการเล่นเกมส์ ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง และนำเสนอเบื้องหลังความคิดหลังการทำกิจกรรมเสร็จสิ้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถนำไปปรับใช้กับกิจกรรมสันตนาการได้อย่างเหมาะสมกับช่วงวัยของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่

- ระยะเวลาในการทำกิจกรรมสันตนาการควรอยู่ในช่วง 30 นาที เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และละลายพฤติกรรมที่ไ้คุ้นเคยออกจากกันก่อนทำกิจกรรม หากเป็นครั้งแรกกลุ่มเป้าหมายไม่รู้จักกันมาก่อน อาจจะเพิ่มเวลาเป็น 45 นาทีได้ สามารถปรับตามสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย

B5 หลักสูตรที่ 5 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามประเด็น เนื่องจากในการทำงาน กับชุมชนต้องลงไปทำงานโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เด็กและเยาวชน ดังนั้น การเติมเต็มศักยภาพให้กับ นักวิจัยในเรื่อง “การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามประเด็นและสถานการณ์ตามบริบทที่เกิดขึ้น” เพื่อให้มีทักษะการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม สามารถเก็บรวบรวมและการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และนำข้อมูลไปตัดสินใจแก้ไข ปัญหา รวมทั้งการค้นหาทางออกในการคลี่คลายปัญหาของแต่ละชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างมาก

เทคนิค/เครื่องมือ ที่ใช้

- วิทยากรกระบวนการต้องกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยอย่างมีส่วนร่วมในเวที มุ่งเน้นการเรียนรู้จากข้อมูลในโครงการเชื่อมโยงกับข้อมูลภายนอก การลงมือทำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ / แสดงความคิดเห็นเรื่องสถานการณ์ปัญหา เพื่อร่วมกันกำหนดแผนงานและออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมตามสถานการณ์ ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง

- ต้องมีกระบวนการส่งเสริมให้เกิดการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ระบุไว้ในโครงการย่อยด้วยตนเอง และมีพี่เลี้ยง / ที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ จะช่วยสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อการเก็บรวบรวม

ข้อมูลที่น่าไปสู่การใช้งานได้จริง โดยที่เสี่ยงจะต้องมีความรู้รอบด้านในเรื่องที่จะดำเนินการและรับรู้สถานการณ์ปัญหาในแต่ละพื้นที่

- การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลต้องดำเนินงานหลังจากมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ มาในระดับหนึ่ง จนเกิดบทเรียน / ชุดประสบการณ์จึงจะนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ในเครือข่าย เพื่อนำกลับไปปรับใช้ในแต่ละโครงการ รวมทั้งช่วยสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดจากการเห็นภาพรวมการดำเนินงานโครงการไปพร้อมๆ กัน

- ต้องมีกระบวนการส่งเสริมให้สรุปวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของแผนงานโครงการที่ระบุไว้ หรือบูรณาการบางขั้นตอนที่มีความเกี่ยวข้องรวมกัน จะได้ทราบสถานภาพโครงการ และช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูลที่ขาดให้ครอบคลุมทุกประเด็น และต่อยอดข้อมูลที่สมบูรณ์เพื่อยกระดับการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในเชิงกว้างต่อไป

- ต้องมีกระบวนการติดตามหนุนเสริมจากที่เสี่ยงในการ เข้ามาเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมเป็นระยะๆ ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลอย่างเท่าเทียมกัน และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนขับเคลื่อนงานร่วมกัน จะช่วยให้เกิดความมั่นใจในการทำงานแทนการรอรับคำสั่ง และเกิดเป็นองค์ความรู้ในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุปศูนย์ประสานงานฯ มีชุดความรู้เฉพาะที่มีความหลากหลายตามประเด็นและสถานการณ์ในพื้นที่ โดยชุดความรู้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสถานการณ์ โดยมีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้อยู่เสมอ แต่ก็มีหลักการที่เป็นเป้าหมายของแต่ละชุดความรู้อยู่ ซึ่งช่วยทำให้ที่เสี่ยงของศูนย์ประสานงานฯ มีเครื่องมือที่ช่วยในการสนับสนุนการดำเนินของของชุมชนมากยิ่งขึ้น

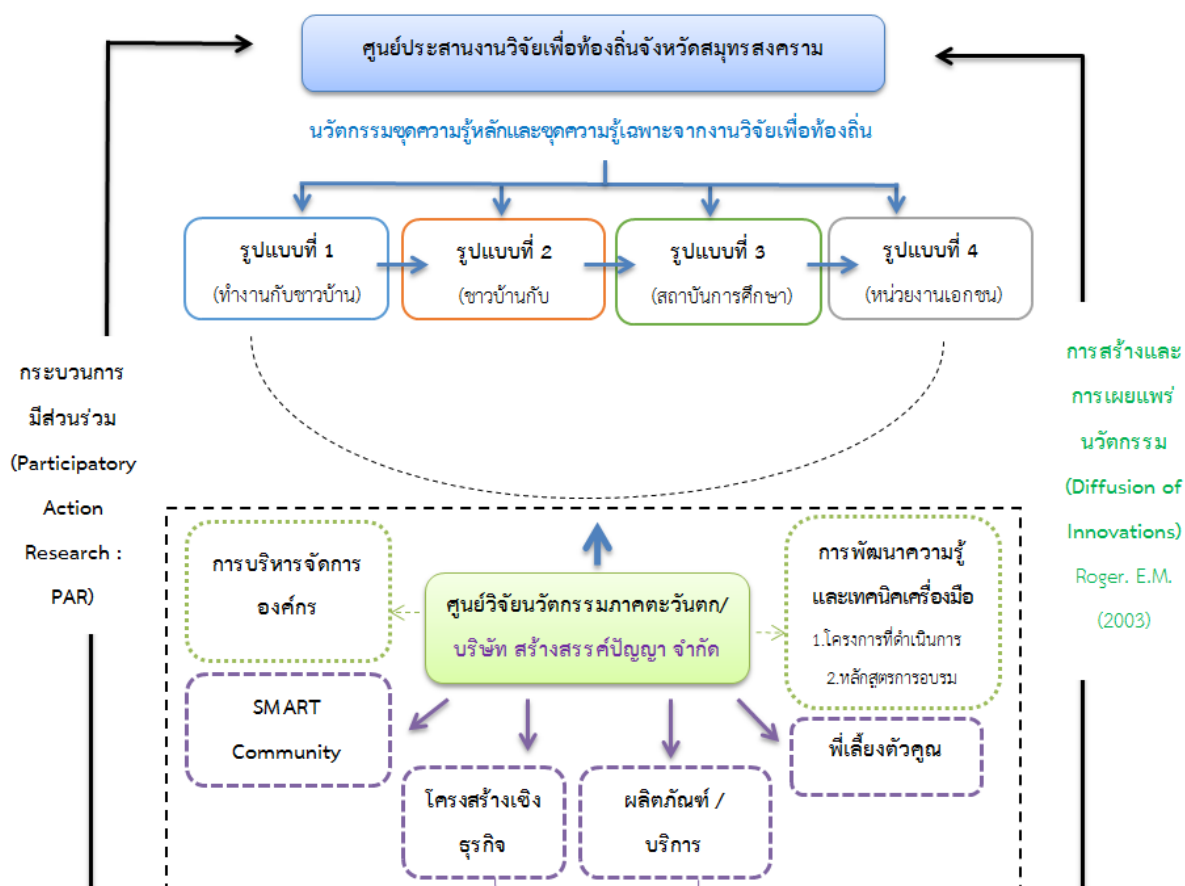
จากการขับเคลื่อนโครงการจัดทำแผนเพื่อความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงครามร่วมกับนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ทำให้ศูนย์ประสานฯ มีความเข้าใจกระบวนการติดตั้งกระบวนการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปปรับใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่จากกรมชลประทาน สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 7 ฯลฯ จึงได้มีการนำองค์ความรู้ที่ได้มาใช้ในการขับเคลื่อนงานประเด็นเด็กและเยาวชนในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก โครงการพัฒนาศักยภาพ อสม. เพื่อการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลางภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

4.2.2 นวัตกรรมและการถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันตก

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ศูนย์วิจัยนวัตกรรมภาคตะวันตกได้รับการถ่ายทอดชุดความรู้ที่สามารถใช้ความรู้ในการดำเนินงานหลายประเด็น ทั้งการดำเนินงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม ประเด็นการศึกษากับการสร้างพลังเมืองในเด็กและเยาวชนทั้ง 4 ช่วงชั้น ประเด็นการจัดสวัสดิการชุมชนและสุขภาพในกลุ่มสวัสดิการชุมชนและการขยายผลกระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับ อสม. และแกนนำชุมชนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัยชุมชนในพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่มาจากการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม โดยในหัวข้อนี้จะแบ่งออกเป็น

- (1) ขั้นการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม
- (2) การถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันตก

- (3) การเชื่อมโยงชุดความรู้และถ่ายทอดความรู้ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ ในแต่ละระยะ

ภาพที่ 18 แสดงถึงการถ่ายทอดความรู้จากศูนย์ประสานงานฯ ถึงศูนย์วิจัยนวัตกรรมฯ

4.2.2.1 ขั้นการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน 4 ระยะที่ผ่านมา ทำให้เกิดชุดความรู้หลักที่เป็นวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชุดความรู้เฉพาะที่อธิบายถึงความรู้ที่สนับสนุนการทำงานเชิงประเด็น โดยเฉพาะเรื่องของการฝึกอบรม ดังนั้นในการขับเคลื่อนศูนย์วิจัยนวัตกรรมภาคตะวันตกจึงได้ทบทวนถึงสิ่งที่เรียกว่านวัตกรรม ซึ่งเมื่อดูจากแนวคิดของ E. Rogers (2003) ที่แบ่งประเภทของนวัตกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ นวัตกรรมด้านแนวคิด (new idea) นวัตกรรมด้านการปฏิบัติ (new practice) และนวัตกรรมด้านวัตถุสิ่งของ (new object) พบว่าศูนย์ประสานงานฯ มีนวัตกรรมใน 3 ประเภท คือ นวัตกรรมด้านแนวคิด นวัตกรรมด้านการปฏิบัติ และนวัตกรรมด้านวัตถุสิ่งของ เช่น บานประตูหับเหียงของตำบลแพรกหนามแดง ซึ่งเป็นทั้งนวัตกรรมที่มาจากชุดความรู้หลักจากวิธีวิทยาและความรู้เสริมจากการฝึกอบรม ดังนั้น

(1) นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งแต่ละขั้นตอนนั้นได้มีการแพร่กระจายนวัตกรรมวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปในบางขั้นตอน จากทั้งหมด 7 ขั้นตอน ทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนการพัฒนาโจทย์วิจัยที่มีการวิเคราะห์ทุนชุมชน ช่วยให้นักวิจัยเห็นสถานการณ์ปัญหาและทุนที่มีในชุมชน โดยใช้หลักการวิเคราะห์ทุนชุมชน 5 ด้าน ของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ที่ปรับจากทุนชุมชนของ P. Bourdieu 4 ด้าน มาเติมเรื่องทุนประสบการณ์ที่มีในชุมชนด้านต่างๆ ทำให้การพัฒนาโครงการมีระยะเวลาสั้นลง จากเดิมใช้เวลาในการพัฒนาโครงการ 1 ปี ลดลงเหลือ 3 – 6 เดือน โดยมีการเติมแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปด้วย คือ ชาวบ้านทำงานวิจัยและใช้งานวิจัยในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีส่วนร่วม

2) ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

- ก่อนที่จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในโครงการ โดยการจัดกิจกรรมเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน และการจัดทำแผนที่ชุมชน ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนกลับคืนมาผ่านการเรียนรู้ บทเรียน ประสบการณ์ และประวัติศาสตร์ในชุมชนร่วมกันมาตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน และการทำแผนที่ชุมชนทำให้เห็นภาพรวมขอบเขตของพื้นที่ดำเนินงานที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นอะไรบ้าง เกี่ยวข้องกับใครบ้าง และแต่ละคนที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างไร

- การออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการอบรมเครื่องมือการเก็บรวบรวมอย่างมีส่วนร่วมให้นักวิจัยรายประเด็น เช่น สวัสดิการชุมชน การบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น จะช่วยให้มีกรอบการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงประเด็น และข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้น สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ขั้นตอนการสรุปบทเรียน เป็นขั้นตอนการทำงานที่ต้องมีตั้งแต่การประชุมวางแผนการออกแบบกระบวนการ การจัดกิจกรรม และการสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรม เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น ซึ่งทุกโครงการต้องทำ พบว่า การทำการสรุปบทเรียนทั้งในระดับโครงการ และระดับเครือข่าย ช่วยให้การดำเนินงานของทีมวิจัยมีความก้าวหน้า นักวิจัยสามารถคิด วิเคราะห์ และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ขั้นตอนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนที่สำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลไปตลอดทาง พบว่า การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้านช่วยให้การพัฒนาโจทย์มีความแหลมคมได้ การวิเคราะห์และออกแบบกระบวนการช่วยให้การดำเนินงานตามแผนงานที่ระบุไว้ มีกรอบการทำงานแต่สามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์โดยเป้าหมายและงบประมาณคงเดิม รวมทั้งการวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับการทำงาน / ขยายผลการดำเนินงานในช่วงปลายน้ำ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีความเฉพาะและชัดเจนก่อนที่จะนำข้อมูลไปตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างตรงจุด ซึ่งการวิเคราะห์สังเคราะห์ที่ดีจะช่วยสร้างพลังให้กับตัวนักวิจัย ขยายผลไปยังทีมงาน ชุมชน และเครือข่ายได้ต่อไป

ทั้งนี้คำว่า “ชุมชน” ในที่นี้หมายถึง ชาวบ้านที่ทำงานวิจัยในแต่ละประเด็น / พื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ร่วมด้วย เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่ทำงานวิจัยเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกันในพื้นที่ภาคกลาง ตะวันตก และภาคตะวันออก เช่น วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีกาญจนบุรี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีราชบุรี มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง มหาวิทยาลัยบูรพา เป็นต้น เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน เช่น บริษัท เอสซีจี เคมิคอลส์ จำกัด บริษัท สลักซ์เลย์ จำกัด (มหาชน) บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) บริษัท บางจาก จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

(2) นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้นักวิจัยเกิดการเรียนรู้ สามารถคิด วิเคราะห์ และทบทวนการดำเนินงานของโครงการ เชื่อมโยงไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังนี้

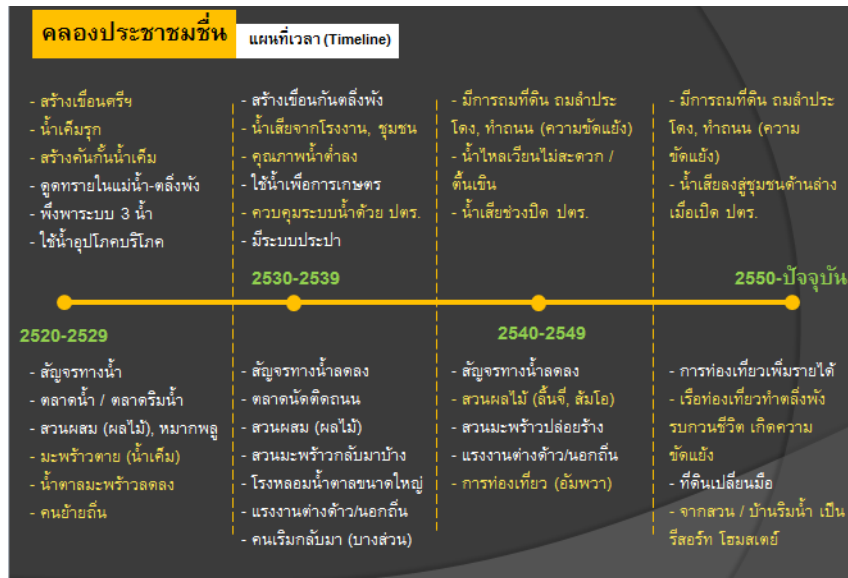
1) เครื่องมือการวิเคราะห์ทุนชุมชน 5 ด้าน ของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ที่ปรับจากทุนชุมชนของ P. Bourdieu 4 ด้าน มาเติมเรื่องทุนประสบการณ์ที่มีในชุมชนด้านต่างๆ ซึ่งพี่เลี้ยงจะต้องชวนผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ทุนชุมชน 5 ด้าน ออกมาดังตัวอย่างในภาพที่ 19 และชวนนักวิจัยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างไร ต้องการทำโจทย์วิจัยเรื่องใด และมีทุนอะไรที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพได้ โดยทุนชุมชนทั้ง 5 ด้าน มีดังนี้

- ทุนทางสังคม เช่น นักปราชญ์ ผู้รู้ เป็นต้น
- ทุนวัฒนธรรมประเพณี เช่น วิถีงาน สลากภัตร ตักบาตรขนมครก กินข้าวใหม่ เป็นต้น
- ทุนทรัพยากร เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ป่าชายเลน เป็นต้น
- ทุนเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพในชุมชน ผ้าไหม การท่องเที่ยว เป็นต้น
- ทุนประสบการณ์ เช่น การดูแลทรัพยากรชายฝั่ง การจัดการน้ำเสียของชาวนาและ
ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำฝงน้ำเค็ม เป็นต้น

ภาพที่ 19 แสดงการวิเคราะห์ทุนชุมชน

2) เครื่องมือการสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการทำเส้นทางแห่งประวัติศาสตร์ (Timeline) และการจัดทำแผนที่ชุมชนดังตัวอย่างในภาพที่ 20 ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ประยุกต์จาก นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2545) ที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขต้องทำในการลงพื้นที่วิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การวางแผนการป้องกันและรักษาโรคในชุมชน แต่มีความแตกต่างตรงที่งานวิจัยใช้เครื่องมือทั้ง 2 ชิ้นนี้ ชวนให้คนในชุมชนทุกช่วงวัยลงมือทำด้วยตนเอง พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานฯ เป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านลงมือทำและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา ที่มีความเชื่อมโยงกับขอบเขตของพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปของแผนที่ชุมชน เช่น การใช้ประโยชน์ของที่ดิน แหล่งน้ำ สถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยของแต่ละพื้นที่ เมื่อคนเกิดความสัมพันธ์ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ และนำสู่การจัดการแก้ไขปัญหาอย่างตรงประเด็น

ภาพที่ 20 ตัวอย่าง timeline และแผนที่ชุมชน

3) เครื่องมือการวิเคราะห์สังเคราะห์ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการวิเคราะห์ที่ใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับนักวิจัย คือ การจัดหมวดหมู่ (Grouping) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Pattern analysis) และการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง (Change analysis) ที่เกิดจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

- การจัดหมวดหมู่ (Grouping) เช่น การจัดหมวดหมู่สมาชิกกลุ่มสวัสดิการแบ่งตามเพศ การจัดกลุ่มเด็กและเยาวชนตามระดับการศึกษา การจัดหมวดหมู่ข้อมูลความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนเป็นด้านต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้เห็นหมวดหมู่ของข้อมูลในการนำไปใช้งานต่อ

- การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparison analysis) เช่น การทบทวนขั้นตอนการดำเนินงานตามวิธียาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าทำครบขั้นตอนหรือไม่ ไม่ได้ทำเพราะอะไร หรือมีข้อจำกัดเรื่องอะไร ทำ

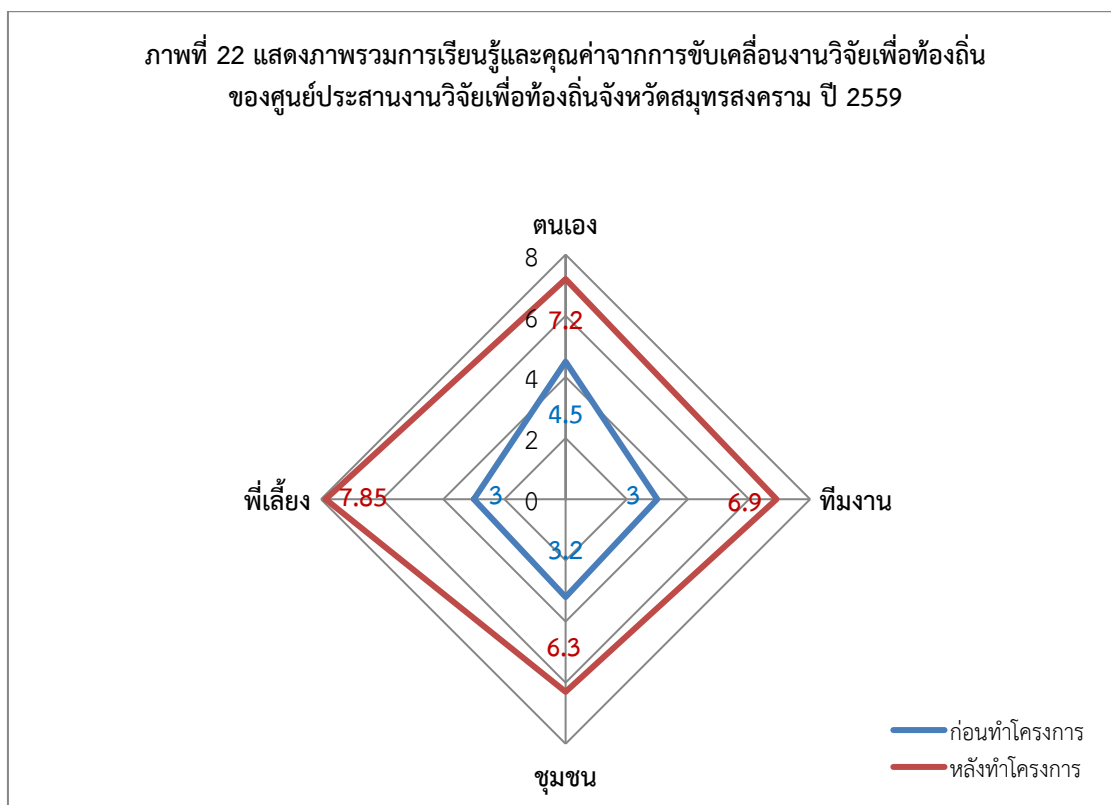
ให้นักวิจัยเห็นว่าจะต้องดำเนินงานขั้นตอนใดต่อไป ขาดข้อมูลอะไรบ้าง เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่อไป ดังตัวอย่างในภาพที่ 21

โครงการ/ขอการสนับสนุน จากพี่เลี้ยง	สถานภาพ - ต้นน้ำ			สถานภาพ - กลางน้ำ			สถานภาพ - ปลายน้ำ		
	เวทีชี้แจงความ เข้าใจ	ฝึกเครื่องมือ ศึกษาชุมชน	ศึกษาบริบท ชุมชน	เก็บข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ โครงการ	นำข้อมูลไปขยาย การรับรู้ / สืบ ข้อมูล	ได้แนวทาง แก้ไขปัญหา	แก้ปัญหาตาม วัตถุประสงค์ โครงการ	วิเคราะห์ ข้อมูลเพื่อสรุปผล	รายงาน ฉบับสมบูรณ์
บ้านเทพ	✓ เสริมเรื่องการจัด เวทีและการตั้ง การมีส่วนร่วม ของชุมชน	✓	✓	✓ เก็บข้อมูลสภาพ ภูมิอากาศ					
บ้านมาบจันทร์	✓	✓		✓ เก็บข้อมูลสภาพ ภูมิอากาศ					
จ.สมุทรสงคราม									
สวัสดิการแม่กลอง				✓	✓		✓	✓ เดิมเรื่องการ วิเคราะห์ข้อมูล	
สวัสดิการบางแค				✓	✓				
สวัสดิการบางนางลี่				✓ ชี้แนะแนวทางการ					

ภาพที่ 21 แสดงการจัดทำการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

- การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง (Change analysis) เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม ในมุมมองตนเอง ทีมวิจัย พี่เลี้ยง และชุมชนเปรียบเทียบก่อนทำและหลังทำ ผ่านการทำไยมงมุม จะทำให้เห็นว่า ทุกเดิมมีอะไรบ้าง เมื่อเข้าสู่กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถนำกลับไปพัฒนากระบวนการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบต่อไป สามารถทราบที่มาที่ไปของการเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และช่วยพัฒนาการทำงานในทีมงานให้มีการวางแผนการทำงานอย่างรอบด้านร่วมกัน ดังตัวอย่างในภาพที่ 22

ภาพที่ 22 แสดงภาพรวมการเรียนรู้และคุณค่าจากการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2559

- การจัดเวทีเครือข่ายประจำเดือน 1 เดือน / ครั้ง ของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการเติมกระบวนการ เครื่องมือ ทักษะที่จำเป็น และความรู้ที่ทันสมัยกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้เครือข่ายนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ข้ามบุคคล ประเด็น และพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

(3) นวัตกรรมด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เป็นการอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการที่ลงไปเป็นพี่เลี้ยงหนุนเสริมการดำเนินงานในพื้นที่ โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นหัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีความโดดเด่นกว่าหลักสูตรอบรมวิทยากรกระบวนการทั่วไป จึงทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีความเข้าใจและเห็นความสัมพันธ์ของการออกแบบกระบวนการ / กิจกรรมในการเป็นวิทยากรกระบวนการ ได้อย่างเหมาะสมกับแต่ละประเด็น โดยศูนย์ประสานงานฯ ได้พัฒนากระบวนการฝึกอบรมในช่วงปี 2558 – 2560 ทั้งในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นปกติ และงานวิจัยประเด็นการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม การปรับเปลี่ยนสุขภาวะ / พฤติกรรมอนามัยชุมชนพฤติกรรมอนามัยชุมชน และการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเข้าสู่ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ดังในตารางที่ 2 ทุกโครงการล้วนมุ่งเน้นแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีเพียงการปรับเนื้อหาบางส่วนให้สอดคล้องกับแต่ละประเด็น จะเห็นได้ว่า หลักสูตรการอบรมเฉพาะประเด็นของทั้ง 3 โครงการนี้ จะมีความชัดเจนมากกว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วไป เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วไปนั้นมียุทธศาสตร์ประเด็น ดังนั้นในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีการจัดการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตามกระบวนการดำเนินงานวิจัยในช่วงต้นน้ำสำหรับช่วยพัฒนาโครงการ ช่วงกลางน้ำสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และช่วงปลายน้ำในการสรุปบทเรียนเพื่อยกระดับความรู้ไปสู่การใช้ประโยชน์

ตารางที่ 3 แสดงหลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

หัวข้อ	หลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม			
	วิทยาการกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	วิทยาการกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม	วิทยาการกระบวนการในการปรับเปลี่ยนสุขภาวะ / พฤติกรรมอนามัยชุมชน	การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเข้าสู่ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
เป้าหมาย	สร้างนักวิจัยให้เป็นพี่เลี้ยงในโครงการ	สร้างวิทยาการกระบวนการลงไปเป็นพี่เลี้ยงหนุนเสริมการทำงานในพื้นที่รายประเด็น		
กลุ่มเป้าหมาย	1) นักวิจัย 2) เด็กและเยาวชน 3) แกนนำชุมชน 4) เจ้าหน้าที่ อบต. 5) ครู อาจารย์ จากสถาบันการศึกษา 6) พี่เลี้ยง 7) หน่วยงานที่สนใจ	1) แกนนำชุมชน 2) เด็กและเยาวชน 3) เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน อบต. 4) เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านน้ำ 5) นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา	1) แกนนำชุมชน 2) เด็กและเยาวชน 3) เจ้าหน้าที่ อบต. 4) เจ้าหน้าที่ รพ.สต. สสอ. สสจ. อสม. 5) พี่เลี้ยง 6) นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่สนใจ	1) แกนนำชุมชน 2) เด็กและเยาวชน 3) พี่เลี้ยงในโครงการ เจ้าหน้าที่ อบต. 4) ทีม coaching 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านเด็ก 6) นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่สนใจ
หลักสูตรการอบรม*	5 หลักสูตร 1) การทำงานแบบมีส่วนร่วม 2) เทคนิคเครื่องมือการทำงานชุมชน 3) การเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม 4) ทักษะการจับประเด็น 5) การสรุปบทเรียนและการจัดการความรู้	5 หลักสูตร 1) การมีมุมมองโลกเชิงระบบเพื่อความมั่นคงด้านน้ำ 2) วิทยาการกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำ 3) การจัดทำแผนน้ำอย่างมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น 4) หลักสูตรการสันหนนาการ 5) การออกแบบเครื่องมือและการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม/ทักษะการเก็บข้อมูล	5 หลักสูตร 1) การทำงานแบบมีส่วนร่วม 2) เทคนิคเครื่องมือการทำงานชุมชน 3) พัฒนาการมีมุมมองโลกเชิงระบบโลกประเทศ จังหวัด ชุมชน 4) หลักการเขียนและบริหารโครงการ 5) การสรุปบทเรียนและการจัดการความรู้	5 หลักสูตร 1) การเรียนรู้ระบบภูมิสังคมและการวิเคราะห์ทุนชุมชน 2) การพัฒนาแนวคิดหลักการเขียนและบริหารโครงการ 3) พัฒนาแนวคิดจิตอาสาและการทำงานเป็นทีม 4) การสรุปบทเรียนและการจัดทำสื่อสร้างสรรค์ 5) พัฒนาการมีมุมมองโลกเชิงระบบโลก ประเทศ จังหวัด ชุมชน การนำเสนอ

				และการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์
กระบวนการ	1) เรียนทฤษฎี 2) ลงมือทำ 3) สรุปทบทวน 4) coaching	1) เรียนทฤษฎี 2) ลงมือทำ 3) สรุปทบทวน 4) coaching	1) เรียนทฤษฎี 2) ลงมือทำ 3) สรุปทบทวน 4) coaching	1) เรียนทฤษฎี 2) ลงมือทำ 3) สรุปทบทวน 4) coaching
เครื่องมือ*	1) กิจกรรม check in, check out / Reflection 2) กิจกรรมสนทนากการ 3) เกมส์สร้างการเรียนรู้ 4) เครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น Timeline แผนที่เดินดิน เป็นต้น 5) เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะประเด็น 6) AAR (After Action Review) การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวที	1) กิจกรรม check in, check out / Reflection 2) กิจกรรมสนทนากการ 3) เกมส์สร้างการเรียนรู้ 4) เครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น Timeline แผนที่เดินดิน เป็นต้น 5) เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะประเด็น 6) AAR (After Action Review) การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวที	1) กิจกรรม check in, check out / Reflection 2) กิจกรรมสนทนากการ 3) เกมส์สร้างการเรียนรู้ 4) เครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น Timeline แผนที่เดินดิน เป็นต้น 5) เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะประเด็น 6) AAR (After Action Review) การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวที	1) กิจกรรม check in, check out / Reflection 2) กิจกรรมสนทนากการ 3) เกมส์สร้างการเรียนรู้ 4) เครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น Timeline แผนที่เดินดิน เป็นต้น 5) เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะประเด็น 6) AAR (After Action Review) การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวที
ระยะเวลา	หลักสูตรละ 2 – 3 วัน / ครั้ง	หลักสูตรละ 2 – 3 วัน / ครั้ง	หลักสูตรละ 2 – 3 วัน / ครั้ง	หลักสูตรละ 1 - 2 วัน / ครั้ง
ผลผลิต	1) ทราบสถานการณ์และข้อมูลต่างๆ ที่น่าสนใจในพื้นที่ 2) เกิดกลไกการประชุมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 3) นำเสนอโครงการที่ต้องการแก้ไขปัญหโดยชาวบ้านอย่างแท้จริง	1) ทราบสถานการณ์และข้อมูลน้ำในพื้นที่ 2) เกิดกลไกการจัดทำแผนน้ำในชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด และลุ่มน้ำ 3) การจัดทำแผนน้ำอย่างมีส่วนร่วมและผลักดันเข้าสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1) ทราบสถานการณ์และข้อมูลสุขภาวะในพื้นที่ 2) เกิดกลไกการประชุมพี่เลี้ยงในชุมชน จังหวัด และเขตสุขภาพ 3) โครงการวิจัยที่ดำเนินงานเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอนามัยชุมชน 4) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ	1) ทราบสถานการณ์และข้อมูลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ 2) เครือข่ายเด็กและเยาวชน 3) เกิดกลไกการประชุมพี่เลี้ยงในพื้นที่ 4) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ

	4) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ 5) มีพี่เลี้ยงหนุนเสริมในพื้นที่	4) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ 5) พี่เลี้ยงที่ลงไปขับเคลื่อนเรื่องจากจัดการน้ำ ทั้งแกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ	5) มีพี่เลี้ยงหนุนเสริมในพื้นที่	5) มีพี่เลี้ยงหนุนเสริมในพื้นที่
--	--	---	----------------------------------	----------------------------------

หมายเหตุ

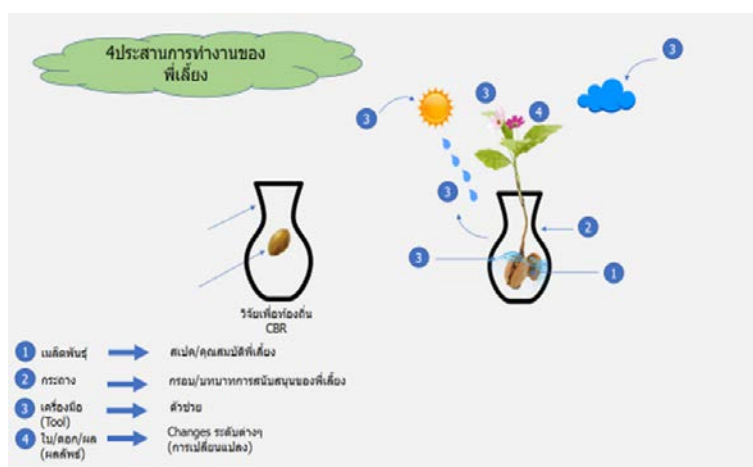
* หมายถึง สามารถปรับได้ตามความเหมาะสมโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเป็นหลัก

(4) นวัตกรรมว่าด้วยการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะให้ความสำคัญกับพี่เลี้ยง (Research counselors: RC) ในเชิงพื้นที่เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ขั้นตอนการพัฒนาโครงการ การติดตามหนุนเสริม และการสรุปทบทวน / ผลการดำเนินงานโครงการ จนการดำเนินงานเสร็จสิ้น ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค (2545) ได้ระบุว่า คุณสมบัติของพี่เลี้ยงที่เหมาะสมจึงควรเป็นดังนี้

- (1) มีทักษะในการประสานงาน / ให้คำปรึกษา / มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / รักการเรียนรู้
- (2) รู้จักชุมชน / รู้จักพื้นที่ทำงาน
- (3) มีเวลาทำงานอย่างพอเพียง
- (4) มีจิตวิญญาณของการให้
- (5) ต้องการให้งานประสบความสำเร็จ
- (6) รับฟังความคิดเห็น
- (7) มีประสบการณ์วิจัยมาก่อน หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การพัฒนามาก่อน เน้นที่

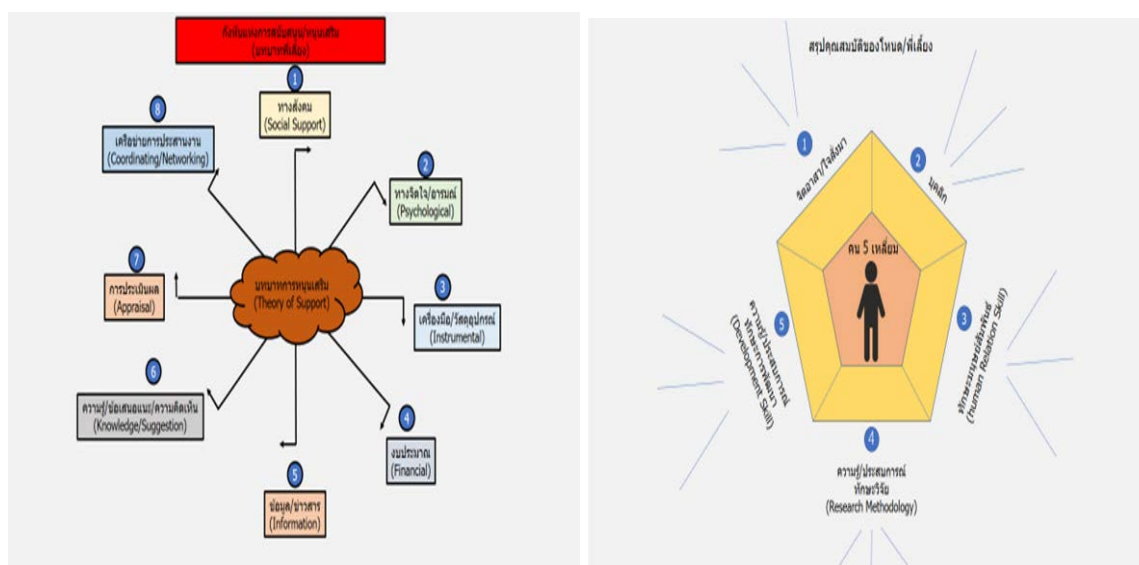
ประสบการณ์การพัฒนา (ในช่วงแรกเริ่มที่ต้องการเข้าถึงพื้นที่และต้องใช้ทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน)

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2559

จากการสรุปบทเรียนการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ชินววัฒน์ มณีศรีขำ, 2559) ได้สรุป 4 ประสานการทำงานของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประกอบด้วย

- (1) เมล็ดพันธุ์ เปรียบเหมือนสเปค / คุณสมบัติของพี่เลี้ยง ซึ่งมีข้อจำกัดหลายอย่าง จึงต้องขยายพี่เลี้ยงให้ทำงานวิจัยในพื้นที่ได้
- (2) กระถาง เปรียบเหมือนกรอบ / บทบาทการสนับสนุนของพี่เลี้ยง ที่ต้องมีหลากหลายหน้าที่ เพื่อเอื้อให้เกิดการขับเคลื่อนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (3) เครื่องมือ เปรียบเหมือนตัวช่วยในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีหลากหลายเครื่องมือ ตั้งแต่ช่วงต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ
- (4) ใบ / ออกดอก ออกผล เปรียบเหมือนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับต่างๆ หลังจากผ่านเข้าร่วมกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2559

นอกจากนี้ยังได้สรุปกัณฑ์แห่งการสนับสนุน / หนุนเสริม (บทบาทพี่เลี้ยง) ว่า บทบาทพี่เลี้ยงนักวิจัยที่ต้องดูทีมวิจัยในทุกมิติ ทั้งมิติทางสังคม (Social Support) ทางจิตใจ / อารมณ์ (Psychological) เครื่องมือ / วัสดุ อุปกรณ์ (Instrumental) งบประมาณ (Financial) ซึ่งต้องเจรจาต่อรองเรื่องการปรับแผนงานและงบประมาณการดำเนินงาน ข้อมูล / ข่าวสาร (Information) ความรู้ / ข้อเสนอแนะ / ความคิดเห็น (Knowledge / Suggestion) การประเมินผล (Appraisal) และเครือข่ายการประสานงาน (Coordination / Networking) ดังนั้นคุณสมบัติของโหนด / พี่เลี้ยงพี่เลี้ยงจึงต้องเสียสละ มีจิตอาสา ใจสั่งมา มีบุคลิกท่าทีที่เข้าหาชาวบ้านได้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความรู้ / ประสบการณ์ / ทักษะวิจัย และมีความรู้ / ประสบการณ์ / ทักษะการพัฒนา ซึ่งในอนาคตจะขอให้เครือข่ายทีมวิจัยช่วยกันลงลึกในรายละเอียดทักษะแต่ละด้านร่วมด้วย

จากลักษณะบทบาทของพี่เลี้ยงนักวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ชินววัฒน์ มณีศรีขำ, 2560) ได้สรุปบทบาทของพี่เลี้ยงที่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่ใกล้เคียงว่า คุณสมบัติของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีคุณสมบัติ 5 ด้าน ดังนี้

(1) บุคลิกภาพ : เป็นกันเอง อ่อนน้อม ยิ้มแย้ม เป็นมิตร แต่งกายถูกกาลเทศะ วางตัวเป็นแบบอย่างที่ดี มีความนิ่ง / สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีความพร้อมเรียนรู้ตลอดเวลา และมีความกล้าคิด กล้าทำ และกล้าแสดงออก

(2) จิตอาสา / ใจสั่งมา : เป็นพี่เลี้ยงติดตามหนุนเสริม อาสาที่จะทำ และเสียสละเวลาส่วนตัว

(3) มนุษยสัมพันธ์ : เป็นได้ทั้งผู้นำ / ผู้ตาม เลี้ยงสมดุล เข้าหาด้วยความอ่อนน้อม

(4) ทักษะการวิจัย : สืบค้น ใช้ประโยชน์จากข้อมูล เชื่อมโยงในพลังของข้อมูล เลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และเรียนรู้กระบวนการ / ขั้นตอนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(5) ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะการพัฒนา : เข้าใจแก่นแท้ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพชุมชน) การเสริมพลังชุมชนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับชุมชน สังคม และโลก ทักษะวิทยาการกระบวนการและการคิดเชิงระบบ ทักษะการโค้ช การตั้งคำถาม การสร้างการเรียนรู้ และการคิดเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการบริหารจัดการคน งาน งบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในเวลาที่ระบุไว้ในแผนงาน

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการดำเนินงานของพี่เลี้ยงมุ่งเน้นการดำเนินงานในแนวราบ ระหว่างพี่เลี้ยงกับนักวิจัยชาวบ้าน และนักวิจัยชาวบ้านกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมทั้งในแนวดิ่งที่เป็นการเชื่อมประสานการขยายผลงานวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ระหว่างนักวิจัยชาวบ้านกับหน่วยงาน / สถาบันการศึกษา เพื่อผลักดันเข้าสู่ระดับนโยบายต่อไป ซึ่งบทบาทส่วนนี้นักวิจัยชาวบ้านบางส่วนยังไม่สามารถดำเนินงานได้ ดังนั้นบทบาทพี่เลี้ยงจึงมีความสำคัญ และจากการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานฯ พบว่า พี่เลี้ยงตัวคุณควรมีลักษณะ 5 ด้าน คือ มีบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง พร้อมที่จะเรียนรู้ มีจิตอาสาทำงานเสียสละ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีทักษะ / ความรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะกระบวนการดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นหัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสามารถสร้างกลไกการเชื่อมประสานงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ได้ร่วมด้วย โดยทั่วไปพี่เลี้ยงตัวคุณที่ผ่านการเรียนรู้แนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจนขยายผลการดำเนินงานต่อเนื่องได้นั้น มักมีประสบการณ์การดำเนินงาน 3 – 5 ปี อย่างไรก็ตาม พี่เลี้ยงตัวคุณบางส่วนก็สามารถเรียนรู้ได้เพียง 1 – 2 ปี หากมีฐานประสบการณ์ทางด้านนี้มาก่อนและเข้ารับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง

นวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามถอดบทเรียนมาจากการดำเนินงานผ่าน 1) โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก 3 ปี ภายใต้การสนับสนุนการดำเนินงานของมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยสามารถสร้างพี่เลี้ยงได้จำนวน 48 คน มาจากแกนนำชุมชน ครู อาจารย์ นักพัฒนา และเจ้าหน้าที่ อบต. ผ่านกระบวนการดำเนินงานนับ 1 – 5 และ 2) โครงการพัฒนากลไกเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยสามารถสร้างพี่เลี้ยงที่เป็นแกนนำชุมชน / เจ้าหน้าที่ อบต. ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงาน 5 คน / อบต. ซึ่งมีความแตกต่างจากการสร้างพี่เลี้ยงในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงที่ผ่านมาของศูนย์ประสานงานฯ ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงการพัฒนาพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

การพัฒนาพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม			
หัวข้อ	โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก	โครงการพัฒนากลไกพัฒนาเด็กและเยาวชน 2 อบต. จังหวัดสุพรรณบุรี
กระบวนการ	1. เรียนรู้ผ่านการลงพัฒนาโครงการ การติดตามหนุนเสริม การสรุปบทเรียนในพื้นที่ 2. เวที ประชุมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 1 เดือน / ครั้ง 3. การส่งเข้ารับการเรียนรู้จากเสมสิกขาลัย 4. การอบรมพัฒนาศักยภาพในงานฝึกอบรม (ถ้ามี)	1. กิจกรรมนับ 1 การเรียนรู้ภูมินิเวศภาคตะวันตก และการค้นหาทุนชุมชน 2. กิจกรรมนับ 2 การพัฒนาโครงการและการเขียนโครงการ 3. กิจกรรมนับ 3 การสร้างสำนักพลเมืองและการทำสัญญาโครงการ เอกสารการเงิน และรายงานการประชุม 4. กิจกรรมนับ 4 การสรุปบทเรียนการดำเนินงานครึ่งทางและการจัดทำสื่อสร้างสรรค์ 5. กิจกรรมนับ 5 การอบรมกระบวนการคิดเชิงระบบ และการนำเสนอสื่อสร้างสรรค์ 6. มหกรรมการเรียนรู้โครงการพลังเด็กและเยาวชน 5 โซน ประเด็นอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ จิตอาสา และการสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น	1. กิจกรรมการสร้างแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2. กิจกรรมการค้นหาทุนชุมชนเพื่อพัฒนาโครงการวิจัย 3. กิจกรรมเขียนข้อเสนอโครงการ 4. กิจกรรมการบริหารจัดการโครงการ การเงิน – บัญชี การเขียนรายงานการประชุม 5. กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพโดยการอบรมเรื่องวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสรุปบทเรียน การมองโลกเชิงระบบ 6. เวทีประชุมเครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรี 7. เข้าร่วมเวทีประชุมเครือข่าย / สรุปบทเรียนนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม
การสร้างแรงบันดาลใจ	1. วิดีทัศน์ / สื่อการขับเคลื่อนงานประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่เพื่อเติมกำลังใจ 3. การศึกษาดูงานในประเด็นที่เกี่ยวข้อง	1. วิดีทัศน์ / สื่อการขับเคลื่อนงานประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีกิจกรรมนับ 1 – 5 3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมนอกกรอบ	1. วิดีทัศน์ / สื่อการขับเคลื่อนงานประเด็นที่เกี่ยวข้อง 2. สรุปบทเรียนเพื่อวางแผนก่อนทำ ระหว่างทำ และหลังทำกิจกรรม 3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการศึกษาดูงานในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ทักษะการเป็นพี่เลี้ยง	1. เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ 2. การประชุมทีมพี่เลี้ยงเพื่อโค้ชจากพี่ที่มีประสบการณ์	1. เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ 2. การประชุมทีมพี่เลี้ยงเพื่อโค้ชจากพี่ที่มีประสบการณ์	1. เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ 2. การประชุมทีมพี่เลี้ยงเพื่อโค้ชจากพี่ที่มีประสบการณ์
การพัฒนาศักยภาพเพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณ	1. การอบรมวิทยากรกระบวนการ 2. การอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม 3. การคิดเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชุมชน (R ₁ -E-R ₂) 4. การติดตั้งการวิเคราะห์สังเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	1. การอบรมเรื่องทุนชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาโจทย์ 2. การอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมในงานเด็กและเยาวชน 3. การคิดเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยในการสร้างโค้ช / พี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดในชุมชน (R ₁ -E-R ₂)	1. การอบรมวิทยากรกระบวนการ 2. การอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม 3. การคิดเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยในการสร้างกลไกการพัฒนาศักยภาพโค้ช / พี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด (R ₁ -E-R ₂) 4. การติดตั้งการวิเคราะห์สังเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากตารางที่ 4 พบว่า การพัฒนาพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามรูปแบบเดิมนั้นจะสร้างการเรียนรู้ให้กับพี่เลี้ยงผ่านการลงมือทำในพื้นที่ตั้งแต่ช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีพี่เลี้ยงรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ช่วยโค้ชให้อย่างใกล้ชิด และกลับมานำเสนอเสนอในเวทีประชุมเครือข่ายนักวิจัย 1 เดือน / ครั้ง ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพในการเข้ารับการฝึกอบรมตามความสนใจจากสถาบันต่างๆ หรือที่ศูนย์ประสานงานฯ ฝึกอบรมให้กับเครือข่ายนักวิจัย / ภาควิชาต่างๆ แต่ไม่สามารถสร้างพี่เลี้ยงได้ หรือสร้างพี่เลี้ยงได้ก็ใช้ระยะเวลานาน ทำให้พี่เลี้ยงถอดใจก่อน หรือมีการลาออกไปทำงานอย่างอื่นที่ง่ายกว่า

จากบทเรียนการสร้างพี่เลี้ยงที่ผ่านมา ทำให้ศูนย์ประสานงานฯ คิดนวัตกรรมกระบวนการพัฒนาพี่เลี้ยงที่ใช้ระยะเวลาเพียง 1 ปี โดยการโค้ชประเด็นเฉพาะเรื่องเด็กและเยาวชนในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก เป็นการย่อกระบวนการต้นน้ำ – กลางน้ำ และปลายน้ำให้กะทัดรัด และเห็นผลการดำเนินงานภายในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งจะเห็นว่า มีการจัดเวทีเพื่อพัฒนาศักยภาพและเครื่องมือที่จำเป็นในการดำเนินงานให้กับพี่เลี้ยงไปพร้อมกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน กลับไปลงมือทำงานในพื้นที่ และนำความก้าวหน้ามาแลกเปลี่ยนในเวทีพี่เลี้ยงร่วมกัน รวมทั้งช่วยติดตามดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน เนื่องจากพี่เลี้ยงในพื้นที่จะมีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนมากกว่าทีม coaching ทำให้ทีม coaching จากศูนย์ประสานงานฯ โค้ชพี่เลี้ยงอีกระดับหนึ่ง เป็นกลไกสำคัญที่ต้องมีในพื้นที่ ช่วยลดระยะเวลาในการติดตามหนุนเสริม ดังนั้นพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานฯ จึงมีความแตกต่างจากนักวิจัยชุมชน คือ เป็นพี่เลี้ยงที่ผ่านการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้ว สามารถให้คำแนะนำแก่นักวิจัยชุมชนได้ในทุกขั้นตอน ซึ่งนักวิจัยชุมชนที่ผ่านการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องก็สามารถเป็นพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานฯ ได้

เช่นเดียวกับโครงการพัฒนากลไกพัฒนาเด็กและเยาวชน 2 อบต. จังหวัดสุพรรณบุรี ก็มีการผสมผสานการสร้างพี่เลี้ยงให้เข้มข้นเหมือนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่ปรับกิจกรรมการดำเนินงานในโครงการให้ง่ายเหมือนกับในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก เนื่องจากบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการพลัง

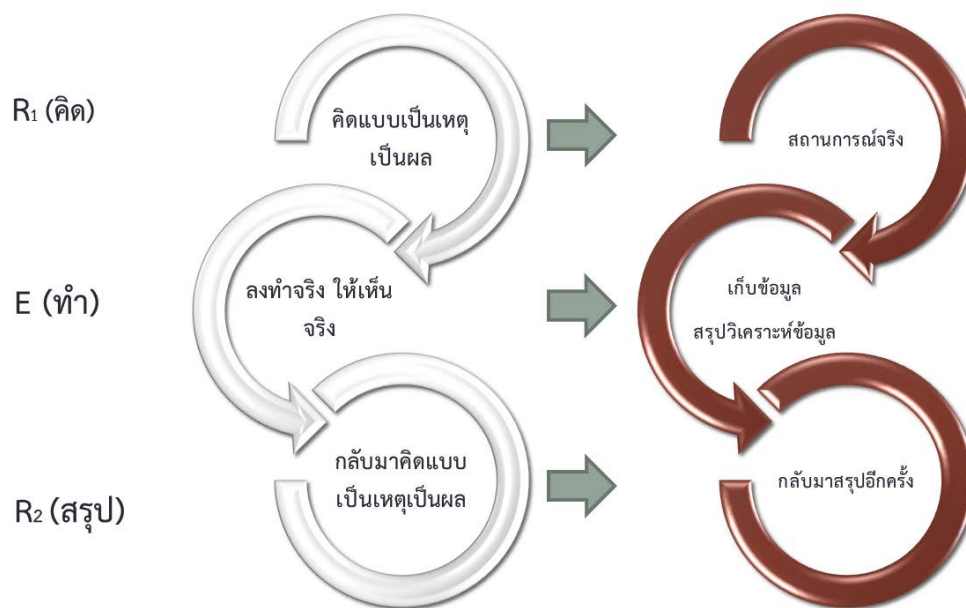
เด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปี 2 มีพี่เลี้ยงที่มาจากเจ้าหน้าที่ อบต. 6 แห่งในจังหวัดสมุทรสงคราม แต่ไม่สามารถขับเคลื่อนงานต่อ เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและความเข้าใจในบทบาท มีเพียงการดำเนินงานระหว่างเจ้าหน้าที่ อบต. กับเด็กและเยาวชนเท่านั้น จึงมีการปรับบทบาทพี่เลี้ยงให้ทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ ร่วมด้วย ซึ่งใน อบต.หนองขาม และ อบต.พลับพลาไชยจะมีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมตั้งแต่ เด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ อบต. นายก อบต. ปลัด อบต. ครูและอาจารย์ในโรงเรียน จึงเป็นการสร้างกลไกการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนต่อเนื่องทั้งใน ภาพรวมและลงลึกรายบุคคล ปัจจุบันโครงการนี้อยู่ระหว่างการดำเนินงานมาประมาณ 12 เดือน ก็พบว่า เจ้าหน้าที่ อบต. เปลี่ยนแปลงแนวคิดและกระบวนการดำเนินงาน มองเรื่องเด็กและเยาวชนเชื่อมโยงกับทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชน ไม่แยกส่วน และสามารถสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง เกิดการตื่นตัวของผู้ปกครองที่ต้องการหนุนเสริมให้ลูกหลานของตนเองเป็นเด็กดีและมีทักษะในการใช้ชีวิตด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่านวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงของศูนย์ประสานงานฯ ในรูปแบบใหม่ที่ดำเนินงาน อยู่ในขณะนี้จะมีความแตกต่างจากการสร้างพี่เลี้ยงในช่วงที่ผ่านมา คือ ต้องสร้างพี่เลี้ยงผ่านการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นแล้วจึงพัฒนามาเป็นพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานฯ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลานาน 3 – 5 ปี เมื่อมีการปรับใช้นวัตกรรมในการ สร้างพี่เลี้ยงในปัจจุบันมีการสร้างพี่เลี้ยงแกนนำในชุมชนผ่านการสร้างกลไกการทำงานภายใต้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกที่มีการสร้างกลไกพี่เลี้ยงไว้ในพื้นที่ให้ดูแลและติดตามหนุน เสริมเด็กและเยาวชน และโครงการพัฒนากลไกพัฒนาเด็กและเยาวชน 2 อบต. จังหวัดสุพรรณบุรีที่มีการสร้างกลไกเจ้าหน้าที่ อบต. ในการทำงานพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน เมื่อเจ้าหน้าที่ อบต. ได้ผ่านกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็น เด็กและเยาวชนก็จะสามารถสร้างทีมงานในการดำเนินงานประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่ร่วมกับชุมชนได้ต่อไป จึงเป็นการสร้างกลไก ควบคู่กับการสร้างพี่เลี้ยงร่วมด้วย ทั้งนี้สำหรับกระบวนการพัฒนาศักยภาพเพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณควรทำในรูปแบบของ CBR Training School ประกอบด้วยการอบรมเบื้องต้นต่างๆ ดังนี้

1) การอบรมวิทยากรกระบวนการที่แตกต่างไปตามประเด็นขับเคลื่อนงาน ดังหัวข้อ 4.2.1.2 หัวข้อ B2 หลักสูตรที่ 2 วิทยากรกระบวนการ

2) การอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม มีการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่ สอดคล้องกับประเด็นที่ขับเคลื่อนงาน เครื่องมือที่ใช้หลัก คือ Timeline แผนที่เดินดิน ปฏิทินฤดูกาล / ปฏิทินการผลิต ดัง หัวข้อ 4.2.2.1 หัวข้อ (2) นวัตกรรมมาด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3) การคิดเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชุมชน (R_1 - E - R_2) โดย การใช้ R_1 (Rational) ในการหาเหตุผล E (Empirical) ในการค้นหาข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วนำกลับมาพิจารณาร่วมกันโดย อาศัยเหตุผลอีกครั้งหนึ่ง (Rational) จะช่วยให้เกิดการตัดสินใจแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลแทนการตัดสินใจบนอารมณ์ ความรู้สึก ต้องมีการเติมระหว่างการทำงานให้ฝังอยู่ในวิถีคิดและกระบวนการดำเนินงานจนแนบกับวิถีชีวิต

ที่มา : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 2553

4) การติดตั้งการวิเคราะห์สังเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อยู่ระหว่างการเรียนรู้ร่วมกับนักวิชาการ (รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ) เพื่อนำมาใช้ในการขับเคลื่อนงานของศูนย์วิจัยนวัตกรรม ชุมชนภาคตะวันตกในระยะต่อไป

นอกจากจะได้พี่เลี้ยงจำนวนที่เพิ่มขึ้นแล้ว ยังเข้าใจแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ติดตั้งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้โน อปท. เช่นเดียวกับพี่เลี้ยงโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาค ตะวันตกที่มีพี่เลี้ยงที่หลากหลาย ทั้งครู อาจารย์ ผู้ปกครอง นักพัฒนา และเจ้าหน้าที่ อปท. ก็สามารถสร้างกลไกในชุมชน ร่วมกันกับ อปท. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านเด็กและเยาวชนร่วมด้วย

(5) นวัตกรรมการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ที่ผ่านมา ยังมีข้อจำกัดในเรื่องการขยายผลใน ส่วนของการหนุนให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งหรือช่วยแก้ไขปัญหาให้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีจำนวนพี่เลี้ยงน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการติดตามหนุนเสริมชุมชนวิจัยได้อย่างใกล้ชิด จึง คิดนวัตกรรมการฝึกอบรมเพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณมาเป็นกลไกการขับเคลื่อนงานในพื้นที่เพิ่ม โดยผลจากการดำเนินงานที่ผ่าน มา พบว่า ในแต่ละปีศูนย์ประสานงานฯ สามารถพัฒนาโครงการวิจัยได้ประมาณ 6 โครงการ / ปี แต่จากการพัฒนาศักยภาพ พี่เลี้ยงตัวคูณจากโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก 3 ปี ช่วงปี 2558 – 2561 สามารถสร้าง โครงการวิจัยได้ 66 โครงการ โดยปี 1 จำนวน 20 โครงการ ปี 2 จำนวน 24 โครงการ และปี 3 จำนวน 22 โครงการ ตามลำดับ เกิดเครือข่ายพี่เลี้ยงจำนวน 48 คน และเครือข่ายเด็กและเยาวชนปี 1 จำนวน 100 คน ปี 2 จำนวน 120 คน และ ปี 3 จำนวน 125 คน ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 345 คน ที่เป็นเด็กและเยาวชนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา รวมทั้งเด็กนอกระบบที่สามารถคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ผ่านการเรียนรู้เรื่องราวท้องถิ่นของตนเอง เพิ่มขึ้น เชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาในชุมชนได้ เกิดจิตสำนึกและเกิดเป็นพลังพลเมืองในการจัดการปัญหาในชุมชนของตนเอง

ได้อย่างเป็นรูปธรรม มีทักษะการทำงานเป็นทีม มีทักษะชีวิต สามารถ จัดการเวลาในการเรียนกับการทำโครงการได้ดี มีพัฒนาการเรียนรู้ด้านการนำเสนอ การใช้เทคโนโลยีในการจัดทำสื่อ และการสื่อสารในรูปแบบที่น่าสนใจและหลากหลายผ่านช่องทางเฟซบุ๊ค แพนเพจ และไลน์กลุ่ม ตลอดจนเกิดการขยายผลการสร้างกลไกการสานพลังผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ใน 9 ตำบลนาร่อง จากทั้งหมด 35 ตำบล ของพื้นที่ 3 อำเภอ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ภายในระยะเวลา 5 เดือน ที่เป็นการนำนวัตกรรมจากโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกไปใช้ในการสร้างกลไกที่เลี้ยงในพื้นที่ จนเกิดคณะทำงานเด็กและเยาวชนในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ประมาณ 150 คน

ดังนั้น จะพบว่า กระบวนการสร้างที่เลี้ยงตัวคุณผ่านการเรียนรู้แนวคิดและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นครบทุกขั้นตอน แต่มีการลดระยะเวลาในการดำเนินงานให้สั้นลงจาก 1 ปี เหลือ 6 เดือน โดยมีการพัฒนาโครงการ การบริหารจัดการโครงการ การสรุปบทเรียน และการนำเสนอผลการดำเนินงานในเวทีใหญ่ร่วมกัน ทำให้ต้องมีกระบวนการติดตามหนุนเสริมอย่างใกล้ชิด และดำเนินงานเพื่อให้สามารถนำเสนอผลการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายได้ในเวทีใหญ่ จึงต้องมีการวางกลไกการสร้างที่เลี้ยงกับคนในชุมชนขึ้นอย่างเป็นระบบ และเกิดการรับผลประโยชน์จากโครงการร่วมกัน แต่สำหรับการสร้างที่เลี้ยงธรรมดาที่มีการผ่านขั้นตอนการดำเนินงานเหมือนกับที่เลี้ยงตัวคุณ แต่ระยะเวลาในการพัฒนาศักยภาพจะเป็นไปตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระยะต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำตามปกติ ทำให้ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มากกว่าการสร้างที่เลี้ยงตัวคุณ แต่หากที่เลี้ยงมีฐานความสนใจ แสวงหาความรู้ และลงพื้นที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องก็สามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาได้อย่างรวดเร็วแต่ก็ใช้เวลา 1 – 2 ปี เมื่อมีความสนใจอื่นเข้ามาแทรกก็อาจลาออกไปทำงานในส่วนอื่นๆ มากกว่าการเป็นที่เลี้ยงศูนย์ประสานงานฯ

จากการขับเคลื่อนงานโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.เพื่อลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง ดำเนินงาน 3 จังหวัด คือ จังหวัดสิงห์บุรี นครปฐม และจังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีการพัฒนาที่เลี้ยงที่มาจาก อสม. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ รพ.สต. สสอ. สสจ. และ รพ. พบว่า การสร้างที่เลี้ยงตัวคุณในระดับชุมชน / อำเภอ (บางส่วน) จะสามารถขยายผลการดำเนินงานสร้างภาคีเครือข่ายในการลด ละ เลิก เหล้า และบุหรี่ได้จริง ผลจากการดำเนินงานช่วงปี 2558 – 2559 ในพื้นที่ 9 ตำบล 9 อำเภอ 3 จังหวัด เกิดโครงการวิจัยทั้งหมด 12 โครงการ ในระยะเวลา 1 ปี เพื่อพัฒนาศักยภาพ อสม. ให้ทำงานอย่างมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปวิเคราะห์ข้อมูล และสามารถนำข้อมูลไปสู่การตัดสินใจชักชวนผู้ดื่มผู้สูบบุหรี่ให้ลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ได้อย่างมั่นใจ โดยมีคนเลิกเหล้าและบุหรี่จำนวน 108 คน คนที่ลดเหล้าและบุหรี่จำนวน 66 คน อสม. มีทักษะทางด้านการคิดวิเคราะห์ ความรู้เรื่องเหล้าและบุหรี่ สามารถนำเสนอได้อย่างมั่นใจ และยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน เน้นการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีมได้ มีการวางแผนการดำเนินงานทั้งช่วงเตรียมงานระหว่างทำกิจกรรม และสรุปบทเรียนหลังทำกิจกรรม เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น สามารถชักชวนให้ผู้ที่ดื่มสุราและสูบบุหรี่หันมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยการเข้าพูดคุยร่วมกับกลุ่มแม่บ้าน (จังหวัดสิงห์บุรี) กลุ่ม อสม. แกนนำชุมชน (จังหวัดสมุทรสงคราม) และกลุ่มเด็กและเยาวชน (จังหวัดนครปฐม) เพื่อให้เห็นข้อมูลค่าใช้จ่ายในการซื้อเหล้าและบุหรี่ในแต่ละหมู่บ้าน ชุมชน และครอบครัว จนเกิดความตระหนักถึงรายได้ที่หายไป และความสูญเสียที่เกิดขึ้นต่อสุขภาพ ทั้งโรคเรื้อรังที่เป็นและความพิการที่เกิดขึ้นจากการเมาสุราและประสบอุบัติเหตุ รวมทั้งการทะเลาะวิวาท และอาชญากรรม จนคนใกล้ชิดในครอบครัวสามารถเลิกได้ เกิด อสม.ต้นแบบที่เลิกเหล้าและบุหรี่ ขยายผลไปสู่การชวนแกนนำชุมชนเล็ก ตลอดจนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ต่างสะท้อนว่า การเปิดพื้นที่ให้ อสม.ได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำแทนการสั่งการ ทำให้ อสม.มีการพัฒนาศักยภาพหลายด้าน ทั้งกระบวนการทำงาน การพูด – การฟังอย่างมีสติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกล้าแสดงความคิดเห็น มีทักษะการแสวงหาข้อมูลมากกว่ารับจากเจ้าหน้าที่ อสม.รู้จักวิธีการทำงาน 2 ช่องทาง คือ 1. แบบรวมศูนย์จากกระทรวงสาธารณสุข และ 2. แบบแนวกบพื้นที่ เมื่อมีงานสุขภาพด้านอื่นๆ อสม.ก็สามารถประชุมทีมงานวางแผนการดำเนินงานได้ เจ้าหน้าที่ที่เป็นเพียงที่เลี้ยงหรือให้ข้อเสนอแนะหากมีปัญหาอุปสรรคบางเรื่อง

จากการขับเคลื่อนโครงการการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ดำเนินงาน 3 ปี เป็นการบูรณาการการทำงานระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการในสถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้มีการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมภายใต้องค์ความรู้ทางวิชาการเรื่องการพัฒนาฐานข้อมูลคลองและเครือข่ายลำปะโดง ด้วยระบบภูมิสารสนเทศ การการศึกษาสภาพและแนวโน้มของคลองและเครือข่ายลำปะโดง และการวางแผนผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ลำปะโดงและการออกแบบภูมิสถาปัตย์ เพื่อการวางแผนทางเลือกบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อภาพอนาคตของจังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านเครื่องมือและกระบวนการทำงานที่หลากหลายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การจัดเก็บและจัดระเบียบข้อมูล และการสนับสนุนการจัดทำแผนที่ อาทิ แผนที่และ GPS, SWOT Analysis, Timeline, Scenario เป็นต้น โดยสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ใช้งานและเหมาะสมกับโจทย์ด้านน้ำของแต่ละพื้นที่ ควบคู่กับการอบรม system thinking วิทยาการกระบวนการ และการจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วมให้กับที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ และชุมชน ทำให้ได้องค์ความรู้ว่า ปัจจุบันมีการสัญจรทางถนนแทน ลำปะโดงจึงลดความสำคัญลง ทำให้มีวัชพืช ผักตบชวา บางส่วนมีการถมที่ทับลำปะโดง หรือทำถนนโดยใส่ท่อลอดขนาดเล็กกว่าลำปะโดงเดิม ลำปะโดงตื้นเขิน คนภายนอกที่เข้ามาซื้อที่ดินขาดความเข้าใจลมที่สุตแนวเขตเพื่อทำเขื่อนกันตลิ่ง รวมทั้ง ไม่มีการขุดลอกดินในลำปะโดงเนื่องจากขาดแรงงานคน จนไม่สามารถนำน้ำเข้าสวนเกษตรได้ การจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศการจัดการน้ำระบบ QGIS ทำให้เห็นโครงข่ายลำปะโดง คลองย่อย และคลองหลัก 3 คลองในจังหวัดสมุทรสงคราม สามารถนำไปสร้างการเรียนรู้ต่อการบริหารจัดการน้ำในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด และหน่วยงานได้ ผลการตรวจวัดคุณภาพน้ำอยู่ในระดับปานกลาง – ต่ำ เนื่องจากมีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ (DO) อยู่ในช่วง 3.70-8.70 mg/L มีอินทรีย์วัตถุ ธาตุอาหารหลักและธาตุอาหารรองในตะกอนดินที่เป็นประโยชน์ต่อพืช สามารถใช้เป็นปุ๋ยให้กับสวนเกษตรได้เป็นอย่างดี การจัดทำแผนที่ทำมือและการพูดคุยถึงการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ช่วงปี 2500 – ปัจจุบันใน 3 คลองหลัก ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากลำปะโดงเชื่อมโยงสู่คลองย่อย คลองหลัก และระดับลุ่มน้ำ ชุมชนสามารถกำหนดแผนและมาตรการการจัดการน้ำได้ สอดคล้องกับการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นของตำบลบางสะแก-บ้านปราโมทย์ที่ต้องการอนุรักษ์ลำปะโดงไว้ โดยการจัดทำแผนผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง อาคาร และการปลูกสร้างภูมิสถาปัตย์ริมน้ำที่เอื้อต่อการจัดการ ลำปะโดงได้

ด้านการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม พบว่า ภาพอนาคตของคนในจังหวัดสมุทรสงครามเกี่ยวข้องกับระบบน้ำและการประกอบอาชีพการทำน้ำตาลมะพร้าว สวนเกษตร ประมงเพาะเลี้ยงชายฝั่ง และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลำปะโดงจึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการน้ำทั้งระบบการไหลเวียน คุณภาพน้ำ อุทกภัย และการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดทำแผนที่จำเป็นต้องมีวิทยาการกระบวนการที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดทำแผน การสื่อสารเพื่อให้เห็นข้อมูลภาพรวมโครงข่ายน้ำ สร้างการเรียนรู้และการตัดสินใจวางแผน และกลไกบูรณาการแผนงานแนวราบและแนวดิ่งร่วมกันทุกส่วน เพื่อผลักดันเข้าสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริมให้ชุมชนช่วยกันดูแลน้ำและปลูกจิตสำนึกเรื่องระบบนิเวศสามน้ำอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ กระบวนการ / รูปแบบการดำเนินงานของโครงการยังได้สร้างความตระหนัก การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งจากตัวแทนสวนเกษตร ประมง เจ้าของสถานประกอบการรีสอร์ท โฮมสเตย์ เด็กและเยาวชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ มาเข้าร่วมเรียนรู้ผ่านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ในจังหวัดสมุทรสงครามด้วยดีตลอดมา โดยในปีที่ 3 มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 1,500 คน จากการประชุม 30 เวที และมีการสนใจเข้าร่วมเรียนรู้อย่างต่อเนื่องหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อต้านกรณีการสร้างฝัลดเวย์จากอำเภอเขาหลวงลักษณะ จังหวัดกำแพงเพชรมายังแม่น้ำแม่กลองร่วมด้วย แสดงให้เห็นว่า การ

ทำงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำแบบเดิมจะทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งแตกต่างจากเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการที่สามารถทำได้หลากหลายหน้าที่ เช่น การลงพื้นที่เก็บรวบรวมร่วมกับชุมชน การเป็นวิทยากรกระบวนการในการเอื้ออำนวยให้เกิดการสรุปวิเคราะห์ปัญหาในเวทีประชาคม และร่วมจัดทำแผนการจัดการน้ำได้อย่างเหมาะสมกับบริบทพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ 1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีการนำข้อมูลคลองและเครือข่ายลำปะโดงด้วยระบบภูมิสารสนเทศ ไปใช้ในการปรับปรุงลำคลอง ลำปะโดง โดยการมีการดำเนินงานโครงการลงแขกคลองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนับว่าเป็นนวัตกรรมกิจกรรมทางด้านการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนการจัดการน้ำในตำบลแพรงหนามแดงส่งผลให้มีการแพร่กระจายนวัตกรรมไปยังพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ เทศบาลตำบลกระดังงา อบต. บางสะแก อบต. แควอ้อม อบต.บางคนที่ อบต.ปลายโพพาง เป็นต้น โดยเฉพาะ อบต.ปลายโพพางมีการขุดลอกลำปะโดงทั้ง 25 ลำปะโดง และตั้งงบประมาณสนับสนุน 7,432,000 บาท ดำเนินงานในช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน 2558 นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอข้อมูลให้หน่วยงานทหาร เพื่อช่วยกันปรับปรุงคลองและลำปะโดงให้การไหลเวียนมีประสิทธิภาพและคุณภาพน้ำอยู่ในสภาพที่ดี 2) เทศบาลตำบลสวนหลวงได้มีการนำข้อมูลผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำและดินตะกอนจากโครงการฯ ไปใช้ในการวางแผนบริหารจัดการลำปะโดง และทำการวิจัยต่อเนื่อง มีการจัดทำข้อเสนอโครงการเรื่องการพัฒนาแบบบำบัดของเสีย ณ แหล่งกำเนิด สำหรับโฮมสเตย์และรีสอร์ทในจังหวัดสมุทรสงคราม และเสนอของบประมาณในการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2559 3) หอการค้าจังหวัดสมุทรสงครามและภาคีเครือข่ายยังได้นำข้อมูลที่ได้จากโครงการไปจัดทำข้อเสนอในการขับเคลื่อนการวางแผนจัดการน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศสามน้ำ ผ่านการจัดการคลองและลำปะโดงในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม นำเสนอต่อคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ (กรอ.) จังหวัดสมุทรสงคราม และ 4) สภาพัฒนาการเมืองมีการนำข้อมูลคลองและเครือข่ายลำปะโดงด้วยระบบภูมิสารสนเทศ การนำข้อมูลผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำและดินตะกอน ไปใช้ในการจัดการเพื่อความมั่นคงด้านน้ำน้อยอดในการจัดทำแผนน้ำระดับจังหวัด โดยเปิดเวทีให้มีการจัดทำแผนการจัดการน้ำในลำปะโดงของทั้ง 3 อำเภอ ในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อนำเสนอสู่แผนน้ำในระดับจังหวัด และบริหารจัดการระบบสามน้ำอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

จากการทำงานในหลากหลายบริบทและหลากหลายรูปแบบล้วนมุ่งไปสู่การสร้าง SMART Community ซึ่งในอนาคตจะเป็นภารกิจที่จะต้องขับเคลื่อนผ่าน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งเป็นนวัตกรรมหนึ่งในศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกที่ได้เริ่มทดลองขับเคลื่อนมาก่อนหน้านี้แต่ยังมีข้อติดขัดและยังต้องค้นหาและปรับรูปแบบที่สอดคล้องและเหมาะสมต่อไป

4.2.2.2 การถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก

ศูนย์ประสานงานฯ มีกระบวนการถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันตก ผ่านบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งในการแพร่กระจายนวัตกรรมนั้น ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักดังนี้

(1) **ตัวนวัตกรรม**ของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ประกอบด้วย นวัตกรรม 5 ด้าน ได้แก่ นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านวิถีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมการสร้างพลังเชิงตัวคุณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนวัตกรรมการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังรายละเอียดในหัวข้อ 4.2.2.1 หัวข้อที่ 2

(2) การสื่อสารของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกภายใต้การดำเนินงานของศูนย์
ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม การสื่อสารจะทำในแนวราบกับเครือข่ายที่สนใจการดำเนินงานหรือผ่านการทำงานมาร่วมกันมาก่อนเป็นลำดับแรก (กลุ่มนักบุกเบิก) เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สนใจรับนวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณในการสร้างพลังพลเมืองไปปรับใช้กับการขยายฐานการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ยอมรับผลการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ ผ่านโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม. ที่สามารถทำให้คนลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ได้ถึง 108 คน ภายในระยะเวลา 1 ปี จนสานต่อการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยชุมชนในการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพระดับภาคกลางเพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณในเจ้าหน้าที่สาธารณสุขลงไปทำงานร่วมกับ อสม.

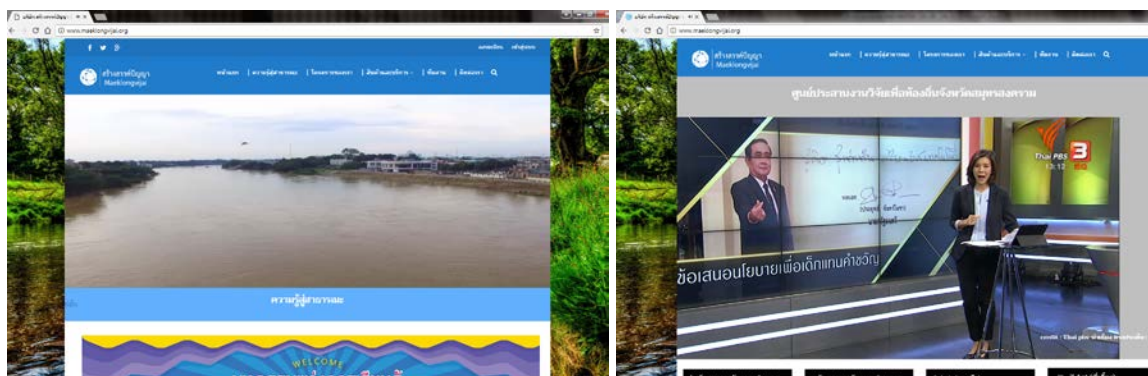
กลุ่มที่ 2 ที่จะสื่อสารให้กับคนที่ปรับใช้นวัตกรรมกลุ่มแรกๆ โดยในส่วนนี้ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกจะทำกับเครือข่าย อบต.พลับพลาไชย อำเภอบางแพ และอบต.หนองขาม อำเภอนาทม หนองไข่น้ำ จังหวัดสุพรรณบุรี ในการขับเคลื่อนกลไกการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขพัฒนากลไกการจัดการและกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากศูนย์ประสานงานฯ มีบทเรียนการทำงานโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกมาก่อน 2 ปี และพบว่า เด็กและเยาวชนสามารถพัฒนาศักยภาพได้ทั้งการคิด การวิเคราะห์ การพูด – การฟัง จนเกิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เกิดสำนึกรักท้องถิ่น และมีสำนึกพลเมืองซึ่งหากนายก อบต.หรือเจ้าหน้าที่ในทั้ง 2 อบต.ยอมรับนวัตกรรมวิธีวิทยาในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการวางกลไกการทำงานด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งในปีที่ 2 มีพี่เลี้ยงที่มาจากเครือข่ายนักถักทอชุมชนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องกระบวนการทำงานจากสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) นอกจากนี้ยังได้เริ่มต้นใช้นวัตกรรมเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีการใช้ทุนชุมชนในการพัฒนาโจทย์วิจัยและใช้กระบวนการฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการให้กับทีมวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยไปทดลองทำกิจกรรมในพื้นที่

กลุ่มที่ 3 เป็นคนส่วนใหญ่ที่ยอมรับและใช้สิ่งใหม่ๆ ในระยะต้นๆ (early majority) คนกลุ่มนี้จะยอมรับและใช้สิ่งใหม่ๆ ก่อนคนอื่น ๆ ของสังคมเพียงเล็กน้อย โดยในส่วนนี้ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกจะฝึกอบรมให้กับภาคเอกชน ที่สนใจใช้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการสร้าง CSR กับชุมชนรอบข้าง บริษัท เอสซีซี. เคมิคอลส์ จำกัด ซึ่งมีบทเรียนประสบการณ์ที่ผ่านมากับการทำงานชุมชนรอบข้างแบบการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ทั้งสนามกีฬา ทอดผ้าป่าในชุมชน เป็นต้น และมีบางส่วนที่ทำธุรกิจเพื่อสังคมแต่ไม่สามารถขยายผลการดำเนินงานไปยังชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีของบริษัท ล็อกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน) บริษัท บางจาก จำกัด (มหาชน) ที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการ เป็นต้น ในการเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการสร้างสังคมชุมชนที่จัดการแก้ปัญหาในชุมชนได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเห็นผลงานแล้วสนใจชักชวนกันมาทดลองใช้นวัตกรรมร่วมกันมากกว่าการเข้ามาติดต่อโดยตรง

จากการดำเนินงาน 3 ปี ที่ผ่านมานั้น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามได้ทดลองการทำงานที่นำมาปรับใช้ในการเชื่อมโยงไปสู่ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก โดยจะเน้นกลุ่มแรกกับกลุ่มที่ 2 มากกว่า และกลุ่มที่ 3 ตามลำดับ

(3) ช่องทาง จะเป็นการสื่อสารในลักษณะ 2 แบบ คือการสื่อสารระหว่างบุคคล ดังที่ได้กล่าวมาแล้วคือคนที่ผ่านการดำเนินงานมาด้วยกัน และการสื่อสารสู่สาธารณะ โดยศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกได้จัดทำเว็บไซต์ www.maeklongvijai.org เฟซบุ๊กและแฟนเพจศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ในการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ร่วมด้วย มีการ

สื่อสารกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และหลักสูตรการฝึกอบรม ทำให้มีผู้สนใจเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มขึ้น และติดต่อเพื่อมาเข้ารับการอบรมตามลำดับ ดังในภาพที่ 23

ภาพที่ 23 แสดงเว็บไซต์แม่กลองวิจัยและบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

นอกจากนี้ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกยังได้มีแหล่งเรียนรู้เพื่อช่วยสื่อสารการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหลายหลายประเด็น ดังนี้

- (1) โครงการรูปแบบการจัดการน้ำในคลองตำบลแพรกหนามแดง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสมุทรสงคราม
- (2) โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยสงสัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเขากระปุก อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
- (3) โครงการการวางแผนแบบจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม ในพื้นที่ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
- (4) โครงการรูปแบบการสร้างการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ระยะที่ 2
- (5) โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
- (6) โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปี 1 - 3 ของศูนย์ประสานงานฯ

(4) เวลา จะเป็นกระบวนการตัดสินใจว่า จะทำอะไรที่สามารถทำให้มีการยอมรับนวัตกรรมของกลุ่มคน จากการดำเนินงานโครงการต่างๆ ทั้งโครงการการจัดทำแผนความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก โครงการพัฒนาศักยภาพ อสม. ในการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง พบว่า หากดำเนินโครงการ 3 ปี จะเกิดการยอมรับนวัตกรรม โดยปีแรก เป็นช่วงเรียนรู้กระบวนการดำเนินงาน ปีที่ 2 ทดลองทำซ้ำจนเห็นผลการดำเนินงาน ซึ่งช่วงนี้อาจจะมีบางส่วนรอคว้าผลการดำเนินงานเป็นอย่างไร และปีที่ 3 จะเป็นการยืนยันว่า นวัตกรรมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น / การทำงานอย่างมีส่วนร่วมนั้น สามารถช่วยแก้ไขปัญหาได้จริง ขณะที่คนที่เข้าร่วมกระบวนการก็คิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงกับข้อมูลที่มี และตัดสินใจบนฐานข้อมูล มีทักษะการพูด การฟัง การจับประเด็น และได้รับความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

(5) **โครงสร้างทางสังคม** เนื่องจากการที่โครงสร้างทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สถานการณ์ที่เข้ามากระทบชุมชนจึงมากขึ้นยากแก่การตั้งรับปรับตัว ดังนั้นการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณจะเป็นกำลังสำคัญในการที่จะยกหนุนเสริมให้คนในชุมชนในหลายระดับสามารถรู้เท่าทันและรับมือความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ และจะนำไปสู่การยอมรับนวัตกรรม ดังนั้นการถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ศูนย์ประสานงานฯ จะต้องสร้างจากกลุ่มแรกในเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพิ่มขึ้น (การสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณ) เช่น ตัวอย่างโครงการเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกในปีที่ 1 ต่อเนื่องในปีที่ 2 หรือในปีที่ 2 ต่อเนื่องในปีที่ 3 เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ต่อการยอมรับการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณเพื่อสร้างพลังพลเมืองที่เป็นเรื่องสำคัญ เด็กและเยาวชนเป็นอนาคตของชาติ เมื่อเด็กเปลี่ยนแปลงประเทศชาติก็เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อการดำเนินงานในปีที่ 1 พบว่า เด็กและเยาวชนรู้จักคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ทำให้พี่เลี้ยงที่เข้าร่วมโครงการจึงเข้าร่วมดำเนินงานต่อเนื่องในปีที่ 2 และปีที่ 3 พร้อมทั้งบอกต่อให้กับพื้นที่ที่สนใจดำเนินงาน เปลี่ยนจาก passive citizen ไปเป็น active citizen

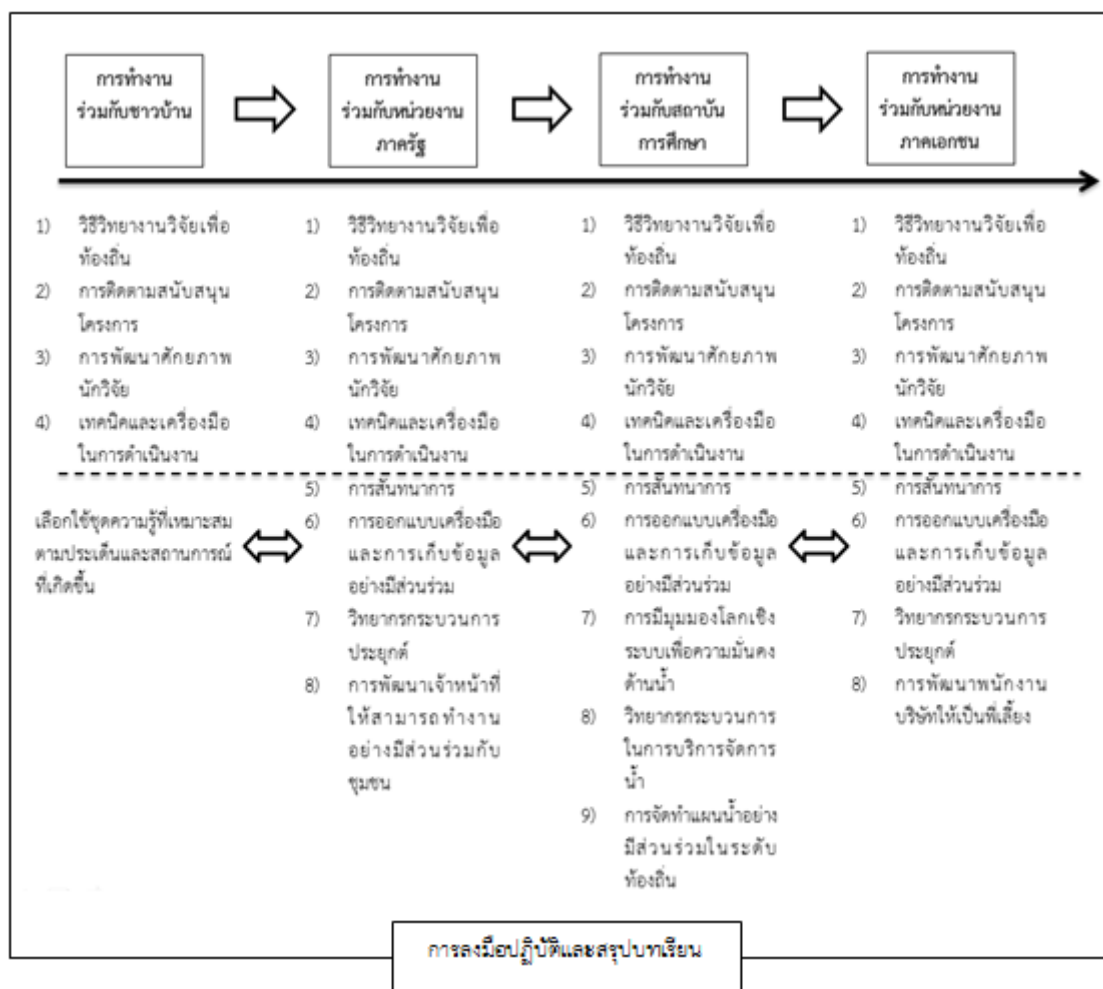
สื่อสำคัญที่ใช้ในการดำเนินงานปีแรก คือ การจัดทำเอกสาร สื่อ สิ่งพิมพ์ ที่แสดงผลการดำเนินงานของเด็กและเยาวชน เด็กสามารถคิดรูปภาพเป็นสัญลักษณ์ของเครือข่ายเด็กและเยาวชนภูมิสังคมภาคตะวันตก วิดีทัศน์ การสื่อสารในเว็บไซต์ แพนเพจ เฟซบุ๊ก ปีที่ 2 ต้องดำเนินงานต่อเนื่อง แต่มีการยกระดับการสื่อสารให้น่าสนใจ และปีที่ 3 จึงเน้นการสื่อสารด้วยคนแทน และมีการใช้เทคโนโลยี เช่น QR code, story board, photo telling ในงานมหกรรมการเรียนรู้ร่วมด้วย

เมื่อผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานฯ พาผู้สนใจ / หน่วยงานต่างๆ เข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรม / ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกปี 2 พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงครามเข้ามาเรียนรู้ดูงานมหกรรมการเรียนรู้ก้าวกล้าเพื่อการศึกษาสร้างสำนึกพลเมือง จึงสนใจเนื่องจากเป็นประเด็นปัญหาที่หน่วยงานสนใจค้นหากระบวนการใหม่ๆ มาดำเนินงานแทนการทำงานรูปแบบเดิม จึงเข้าร่วมเรียนรู้ขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่กิจกรรมนับ 1 – 5 จนสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานโครงการสานพลังพลเมืองเด็กและผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกันบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 720,000 บาท จนปัจจุบันมีการถ่ายทอดนวัตกรรมจนเกิดการสานต่อการดำเนินงานระหว่างผู้สูงวัยกับเด็กและเยาวชน จนเกิดกลไกการดำเนินงานในระดับตำบลนำร่อง 9 ตำบล ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมซึ่งต้องมีข้อมูล / ความรู้ประกอบการตัดสินใจ และเมื่อเลือกลงมือปฏิบัติการแล้วก็ยืนยันว่านวัตกรรมนี้มีประสิทธิภาพสามารถนำไปขยายผลการดำเนินงานในปีต่อไปได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับโครงการอื่นๆ ศูนย์ประสานงานฯ ก็จะดำเนินงานถ่ายโอนนวัตกรรมในลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่รายละเอียดจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเด็นการขับเคลื่อนงานนั้นๆ

4.2.2.3 การเชื่อมโยงชุดความรู้และถ่ายโอนชุดความรู้ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละระยะ

นับตั้งแต่ศูนย์ประสานงานฯ เริ่มสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ในระยะแรกเริ่มที่เน้นการลงไปทำงานกับชาวบ้านโดยตรง กระทั่งพัฒนามาสู่การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา ทำให้ศูนย์ประสานงานฯ เกิดชุดความรู้ที่หลากหลาย ทั้งชุดความรู้หลักที่เป็นแนวทางสำคัญในการทำงานของแต่ละระยะ และชุดความรู้เฉพาะที่เข้ามาเสริมการขับเคลื่อนการทำงานในแต่ละประเด็นที่ทำให้การทำงานเข้าถึงเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพ ดังรายละเอียดในภาพที่ 24 ดังนั้นนับตั้งแต่การทำงานในช่วงแรกของศูนย์ประสานงานฯ มาจนถึงปัจจุบัน ศูนย์ประสานงานฯ ได้มีการเชื่อมโยงชุดความรู้หลักมาสู่การทำงานในแต่ละระยะ ในขณะเดียวกันก็มีการถ่ายโอนชุดความรู้ที่ช่วยสนับสนุนให้การทำงานร่วมกับภาคีหน่วยงานสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่เป้าหมาย

ภาพที่ 24 อธิบายการเชื่อมโยงชุดความรู้และถ่ายทอดโอนชุดความรู้ในการสนับสนุนการทำงานฯ

จากภาพที่ 23 มีการแพร่ความรู้จากยุคแรกๆ ที่ทำงานร่วมกับชาวบ้าน ผ่านแนวคิด 3 ข้อ และกระบวนการดำเนินงานภายใต้วัฒนธรรมวิถีวิทยา 7 ขั้นตอนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวปฏิบัติในการติดตามหนุนเสริม ดังได้กล่าวมาข้างต้น เมื่อมาถึงยุคที่ 2 และ 3 ที่มีการทำงานร่วมกับภาครัฐและสถาบันการศึกษาที่มีแกนกลางหลักเหมือนกับยุคแรกแต่ใส่ความรู้เฉพาะด้านเข้าไปเสริมความรู้หลักเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดการติดตั้งงานวิจัยในท้องถิ่นร่วมกับองค์กรและสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เป็นองค์กรในการจัดการความรู้และสามารถขยายผลเชิงกว้างได้หากมีการนำรูปแบบไปใช้ในการทำงานและการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ และยุคที่ 4 ที่มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคเอกชนที่ต้องการสร้างพี่เลี้ยงที่เป็นเจ้าหน้าที่บริษัท ซึ่งก็มีแกนกลางหลักเหมือนกัน แต่มุ่งเน้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เห็นรูปธรรมภายในระยะเวลาสั้นและเอื้อให้เกิดการสร้าง CSR กับองค์กรร่วมด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมในยุคที่ 2 – 4 ต้องมีการปรับประยุกต์ให้ทันกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง / นโยบายขององค์กร / ประเทศ และโลก ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างและค้นหาวัฒนธรรมที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับวัฒนธรรมจากเครื่องมือหลักที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ และการสร้าง SMART Community เพื่อนำมาใช้ในการหนุนเสริมและเชื่อมโยงชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน ดังนี้

(1) การเชื่อมโยงชุดความรู้ในแต่ละระยะ

การทำงานในระยะแรกที่ศูนย์ประสานงานฯ ลงไปหนุนเสริมชาวบ้านโดยตรงนั้นชุดความรู้ที่นำมาใช้ในการดำเนินงานจะเป็นชุดความรู้หลักที่ทางสำนักงานภาค (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นในขณะนั้น) มีการออกแบบคิดและหลักการ รวมทั้งกระบวนการดำเนินงานในภาพรวมมาให้ โดยทางศูนย์ประสานงานฯ ต้องลองผิดลองถูกและมีการสรุปบทเรียนจนนำไปสู่การพัฒนาชุดความรู้หลักของศูนย์ประสานงานฯ ขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดและหลักการเดิม ซึ่งชุดความรู้หลักนี้มีในระยะต่อมาทั้งการทำงานกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา ก็เป็นเหมือนทำบังคับที่ทุกคนที่เข้ามาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การหนุนเสริมของศูนย์ประสานงานฯ ต้องถือปฏิบัติและให้ความสำคัญต่อกระบวนการอย่างเข้มข้น

ต่อมาในระยะที่สองในการทำงานกับหน่วยงานภาครัฐในรูปแบบจากบนลงล่าง เพื่อประสานการดำเนินงานในแนวราบของการทำงานยุคแรกที่ทำงานกับชาวบ้านมาเชื่อมกับภาครัฐในแนวดิ่ง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ร่วมกับท้องถิ่น จังหวัด หน่วยงาน และผลักดันเชิงนโยบายในระดับชาติ ทางศูนย์ประสานงานฯ มีบทเรียนสำคัญว่า การที่จะทำให้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสามารถลงไปทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชาวบ้านนั้น นอกจากชุดความรู้หลักที่ทางเจ้าหน้าที่ต้องยึดถือปฏิบัติแล้ว จำเป็นต้องมีการเติมเต็มความรู้ด้านอื่นๆ โดยเฉพาะความรู้เรื่องการจัดการกระบวนการร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อถ่ายโอนความรู้เรื่องการทำงานเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมไปยังภาคที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ตรงประเด็น ดังนั้นศูนย์ประสานงานฯ จึงมีการพัฒนาชุดความรู้เฉพาะสำหรับการพัฒนาทักษะให้กับเจ้าหน้าที่มากยิ่งขึ้น โดยความรู้เฉพาะที่พัฒนาขึ้นนี้จะเข้ามาเชื่อมโยงกับชุดความรู้หลักตามช่วงเวลาของการทำกิจกรรม ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชาวบ้าน แต่เดิมทางศูนย์ประสานงานฯ จะลงไปจัดกิจกรรมกับชาวบ้านโดยตรง หรือเชิญวิทยากรจากภายนอกให้เข้ามา แต่ในระยะนี้จะเน้นไปที่การจัดอบรมให้เจ้าหน้าที่จากนั้นให้เจ้าหน้าที่ใช้ความรู้ที่ได้ฝึกอบรมนั้นลงไปออกแบบกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการดำเนินกิจกรรมเป็นการเชื่อมโยงความรู้หลักกับความรู้เฉพาะเพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานร่วมกัน

การขับเคลื่อนงานในระยะที่ 3 และ 4 ทั้งกับหน่วยงานภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ทางศูนย์ประสานงานฯ ก็ได้มีการพัฒนาชุดความรู้เฉพาะให้เหมาะสมกับประเด็นและสถานการณ์ของแต่ละกลุ่มเป้าหมายให้มากยิ่งขึ้น โดยอาศัยชุดความรู้หลักและแนวทางการพัฒนาชุดความรู้เฉพาะมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งในตัวชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะของแต่ละระยะ ก็ไม่ใช่ชุดความรู้ที่เป็นลักษณะตายตัว กล่าวคือ ยังคงยึดหลักการและแนวคิดเดิมเป็นสำคัญ แต่วิธีการและรูปแบบก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อศูนย์ประสานงานฯ มีประสบการณ์มากขึ้น ได้ทำงานกับหลายกลุ่มเป้าหมาย ทำให้มีการนำชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะของแต่ละระยะมาปรับประยุกต์ซึ่งช่วยเอื้อต่อการทำงานให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น เนื่องจากว่าการทำงานแต่ละระยะไม่ใช่การทำงานกับกลุ่มเป้าหมายเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการทำงานร่วมกับหลายกลุ่มเป้าหมายโดยมีจุดเน้นในแต่ละระยะที่แตกต่างกัน ดังนั้นการถ่ายโอนชุดความรู้ระหว่างกันทำให้ศูนย์ประสานงานฯ มีบทเรียนสำคัญที่นำไปออกแบบกิจกรรมได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดอบรมเรื่องการออกแบบเครื่องมือและการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม ในระยะแรกศูนย์ประสานงานฯ จะมุ่งเน้นไปที่การเติมความรู้ให้กับชาวบ้านโดยตรง แต่ในระยะหลังจะปรับวิธีการโดยการลงไปเติมความรู้และฝึกให้กับเจ้าหน้าที่หรือพนักงานที่จะลงไปเป็นพี่เลี้ยงชาวบ้าน และให้พี่เลี้ยงที่ผ่านการฝึกลงไปหนุนเสริมการทำงานกับชาวบ้านอีกที ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักการและแนวคิดของชุดความรู้ยังคงเดิม แต่วิธีการนำไปสู่เป้าหมายมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยสรุปการเชื่อมโยงความรู้ของแต่ละระยะ นอกจากนั้นการที่ทำให้ชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานฯ ยังคงและเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาชุดความรู้อีกด้วย

(2) ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โจทย์และชุดความรู้ในแต่ละระยะของศูนย์ประสานงานฯ ยังคง
อยู่ / เปลี่ยนแปลง

ปัจจัย / เงื่อนไขที่ทำให้ชุดความรู้ยังคงอยู่

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เน้นการออกแบบกระบวนการพัฒนา
โจทย์วิจัย การพัฒนาโครงการ กระบวนการติดตามหนุนเสริมการทำงานของแต่ละโครงการในแต่ละระยะ จะต้องมีความรู้และ
ดิ่งนักวิชาการในเชิงประเด็นเข้าไปร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการผสมผสานความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ทำให้เกิดการยกระดับการทำงานที่หลากหลายมีการนำชุดความรู้ไปใช้จริง

ชุดความรู้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถเป็นเครื่องมือในการวางกลไกการขับเคลื่อนงาน
ผ่านเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีศักยภาพ โดยมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานได้ทุกประเด็นกับนักวิชาการ ภาครัฐ
ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีพื้นที่
รูปธรรมให้เรียนรู้ได้ว่าสามารถแก้ไขปัญหาได้จริง

ทีมวิจัย ทีมประสานงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องในกลไกการขับเคลื่อนงาน ได้รับการพัฒนาศักยภาพ
ทีมงานและเติมแนวคิด อุดมการณ์ และทำความเข้าใจกับชุดความรู้อย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้ารับการฝึกอบรมวิทยากร
กระบวนการเพื่อมาออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม การศึกษาดูงานการวางกลไกการทำงานในพื้นที่อื่นๆ การ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนและในระดับประเทศ เป็นต้น เพื่อยกระดับองค์ความรู้ และการบริหารจัดการ

มีการสรุปบทเรียนและสังเคราะห์ความรู้ เพื่อนำสู่การจัดการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมให้การ
ทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นในแต่ละช่วงเวลาอยู่เสมอ และนำบทเรียนที่ได้ไปทบทวนกระบวนการทำงานในแต่ละชุมชน กลุ่ม
และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ให้เห็นถึงหัวใจของการทำงานอย่างมีส่วนร่วมผ่านการสร้างความเข้าใจ การเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และ
สรุปข้อมูล เพื่อนำไปตัดสินใจแก้ไขปัญหา และเป็นการวิเคราะห์ว่าชุดความรู้มีความเหมาะสมกับพื้นที่หรือไม่

การทำงานของศูนย์ประสานงานฯ มีรูปธรรมการยอมรับของโครงการทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ในระดับ
พื้นที่ และเชื่อมโยงภาพรวมการแก้ไขปัญหาไปสู่ระดับนโยบาย รวมทั้งนำเสนอ สื่อสาร ผลงานไปสู่สาธารณะ ทั้งทางเว็บไซต์
หนังสือพิมพ์ และรายการโทรทัศน์

(3) ปัจจัย / เงื่อนไขที่ทำให้ชุดความรู้เปลี่ยนแปลง

สถานการณ์ของสังคมและนโยบายการพัฒนาประเทศ ที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วส่งผลให้
ศูนย์ประสานงานฯ ต้องยกระดับความรู้และพัฒนาชุดความรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ โดยประยุกต์ประเด็น
สถานการณ์ใหม่ๆ เข้ามาเชื่อมโยงกับแนวคิดหลักในการทำงาน

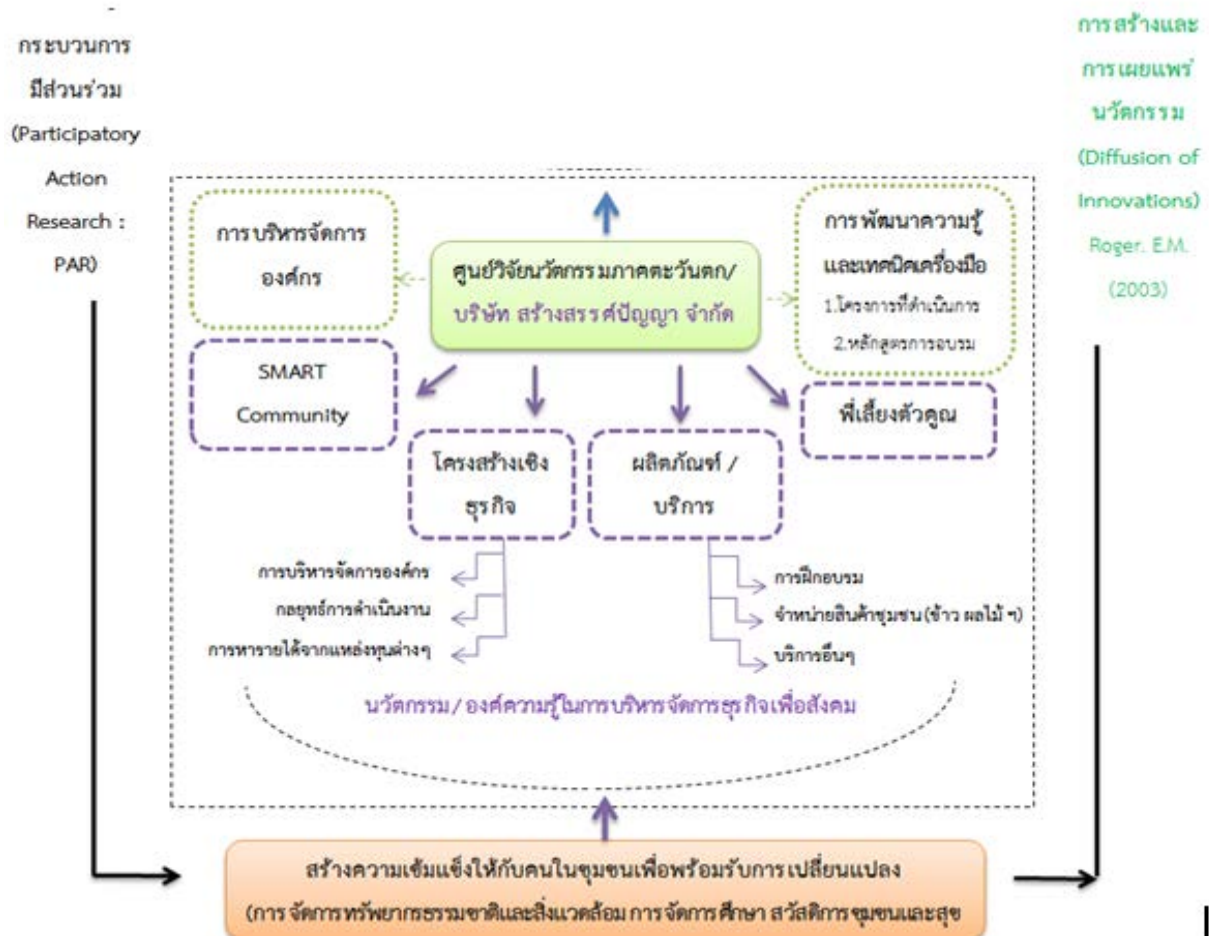
การเพิ่มขึ้นของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายทำให้ศูนย์ประสานงานฯ ต้องพัฒนาชุดความรู้ให้
เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมายอยู่ตลอดเวลา โดยใช้ชุดความรู้เดิมเป็นหลักการสำคัญในการทำงานแต่ต้องมีการปรับเปลี่ยน
วิธีการให้มีความเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงของสภาพวิถีชีวิตและบริบทพื้นที่ของคนในชุมชน ส่งผลให้ชุดความรู้ในระยะ
แรกเริ่มไม่เพียงพอต่อการลงไปหนุนเสริมการทำงานกับชาวบ้านทำให้ต้องมีการพัฒนาชุดความรู้และกระบวนการใหม่ๆ อยู่
เสมอ

นโยบายการทำงานของหน่วยงานแต่ละองค์กรมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้นการปรับประยุกต์
ชุดความรู้เพื่อให้เหมาะสมกับการทำงานร่วมกับองค์กรจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายละ
วัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน

4.3 แนวทางขับเคลื่อนกลไกการบริหารจัดการในการดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคมในนาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกขับเคลื่อนการทำงานในระยะแรกโดยการทบทวนและยกระดับชุดความรู้หลัก และชุดความรู้เฉพาะในการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดเป็นนวัตกรรมสำคัญที่จะช่วยในการยกระดับการทำงานร่วมกับชุมชนตลอดจนภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนภาคประชาสังคม ดังนั้นเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรม ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกจึงได้นำนวัตกรรมที่เกิดขึ้นไปทดลองใช้ผ่านการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด โดยเฉพาะชุดความรู้ในการดำเนินงาน และอยู่ระหว่างการค้นหารูปแบบการบริหารจัดการองค์กรที่เหมาะสมอีกด้วย

ภาพที่ 25 แสดงถึงการนำความรู้จากศูนย์วิจัยนวัตกรรมฯไปใช้ผ่านบริษัทสร้างสรรค์ปัญญาจำกัด

4.3.1. ความเป็นมาของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดำเนินการหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น แกนนำชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน โดยมีการทำงานในลักษณะ Co-funding และ Co-Working เพื่อเรียนรู้บทเรียน / สัเคราะห์องค์ความรู้จากการขับเคลื่อนงานในแต่ละประเด็น และนำความรู้ที่ได้มายกระดับสู่การพัฒนาการดำเนินการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ควบคู่กับการฝึกอบรมให้กับองค์กรและเครือข่ายที่สนใจทำงานในพื้นที่ จนเกิดรูปธรรมเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดรับการสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามจึงได้สร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างน้อย 4 นวัตกรรม ภายใต้การดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ในนามบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในปี 2558 เพื่อสร้างการเรียนรู้และขยายความรู้สังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรื่อง 1) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ 3) ความรู้ในการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ และ 4) การสร้าง SMART Community ดัง Timeline ความเป็นมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามไปสู่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในภาพที่ 26

ภาพที่ 26 แสดง Timeline ความเป็นมาของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามไปสู่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีวิสัยทัศน์ พันธกิจสำคัญ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงาน กลยุทธ์องค์กร และตัวชี้วัดในการดำเนินงานช่วงปี 2558 – 2560 สรุปได้ดังนี้

วิสัยทัศน์ มุ่งสร้าง SMART community

SMART COMMUNITY

S	Solution	= แก้ไขปัญหาและค้นหาทางออกด้วยตนเอง
M	Management	= มีทักษะการจัดการและบริหารโครงการ
A	Action/Move	= เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง
R	Research	= ใช้กระบวนการวิจัยในการค้นหาคำตอบในการแก้ไข ปัญหา
T	Technology	= นำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

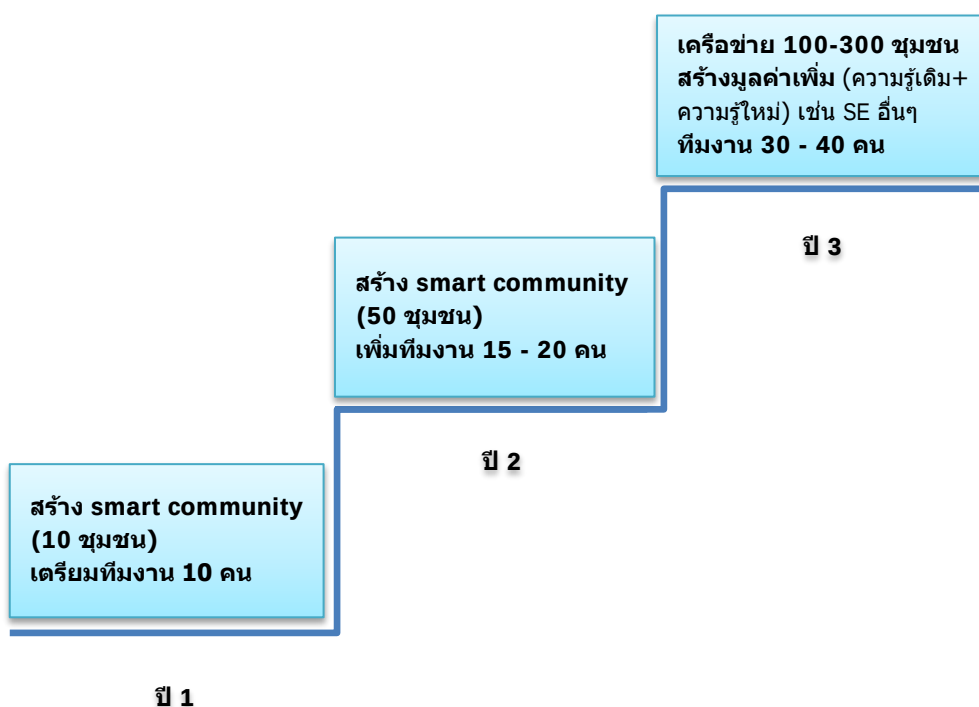
พันธกิจ

1. การฝึกอบรม : ออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน เยาวชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนเรื่อง 1) Training of the trainers (TOT) 2) Project Management/Project-based learning 3) Facilitator
2. Built community practice : สนับสนุนให้ผู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ได้ลงมือทำ/ปฏิบัติจริง ผ่านการให้ทุนสนับสนุนการทำกิจกรรมในพื้นที่
3. สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ให้กับชุมชน เยาวชน หน่วยงานของรัฐและเอกชน

เป้าหมาย

- 1) พัฒนาศักยภาพทีมงานให้มีความรู้ ความเข้าใจในรูปแบบ/กระบวนการทำงานของบริษัท
- 2) สร้างตัวคูณ / คนทำงาน ที่ร่วมสร้าง SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ
- 3) เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเครือข่ายคนทำงานที่มาจาก SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงาน

ตารางที่ 5 แสดงกลยุทธ์ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

กลยุทธ์องค์กร	พันธกิจองค์กร		
	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
1. การพัฒนาศักยภาพทีมงาน	- ออกแบบกระบวนการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ○ การบริหารจัดการโครงการ ○ กระบวนการคิดเชิงระบบ ○ วิทยากรกระบวนการ ○ อื่นๆ - เตรียมทีมงาน 10 คนหลักและทีมวิจัย	- ออกแบบกระบวนการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ○ การบริหารจัดการโครงการ ○ กระบวนการคิดเชิงระบบ ○ วิทยากรกระบวนการ ○ อื่นๆ - สร้างทีมงานคุณภาพ 15 - 20 คนหลักและทีมวิจัย	- ออกแบบกระบวนการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ○ การบริหารจัดการโครงการ ○ กระบวนการคิดเชิงระบบ ○ วิทยากรกระบวนการ ○ อื่นๆ - สร้างทีมงานคุณภาพ 30 - 40 คนหลักและทีมวิจัย
2. การสร้าง Smart community 100 – 300 ชุมชน 500 – 1,000 คน	- สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำ - สร้าง smart community 10 ชุมชน 50 คน	- สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำ - สร้าง smart community 50 ชุมชน 100 คน	- สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำ - สร้าง smart community 100 - 300 ชุมชน 500 - 1,000 คน
3. การสร้างเครือข่ายที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่ม	- ใช้ความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ในการอยู่ร่วมกันเชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ท้ามกลางความเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคม และโลก - เปิดพื้นที่ให้เครือข่าย Smart community มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 เดือน / ครั้ง โดยทีมงานมีหน้าที่กระตุ้น ติดตามหนุนเสริม	- ใช้ความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ในการอยู่ร่วมกันเชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ท้ามกลางความเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคม และโลก - เปิดพื้นที่ให้เครือข่าย Smart community มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 เดือน / ครั้ง โดยทีมงานมีหน้าที่กระตุ้น ติดตามหนุนเสริม	- ใช้ความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ในการอยู่ร่วมกันเชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ท้ามกลางความเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคม และโลก - เปิดพื้นที่ให้เครือข่าย Smart community มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3 เดือน / ครั้ง โดยทีมงานมีหน้าที่กระตุ้น ติดตามหนุนเสริม

	● เน้นการสร้างคุณภาพและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ (smart community) ที่แตกต่างหลากหลาย เช่น SE ร้านข้าวใหม่ปลามัน เป็นต้น	● เน้นการสร้างคุณภาพและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ (smart community) ที่แตกต่างหลากหลาย เช่น SE ร้านข้าวใหม่ปลามัน สินค้าของแต่ละชุมชนในเครือข่าย เป็นต้น	● เน้นการสร้างคุณภาพและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ (smart community) ที่แตกต่างหลากหลาย เช่น SE ร้านข้าวใหม่ปลามัน สินค้าของแต่ละชุมชนในเครือข่าย เป็นต้น
--	---	--	--

ระยะเวลาดำเนินงาน

3 ปี (ปี 2558 – 2560)

ตัวชี้วัด

1. คณะทำงานสามารถทำงานได้ One Stop Service / มีทักษะในการจัดประชุมอย่างมีส่วนร่วม (การบริหารจัดการโครงการ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ การจัดการเอกสารการเงิน การจัดการกระบวนการเรียนรู้) ผ่านการเรียนรู้และลงมือทำงาน การประชุมทีมงานเดือนละ 1 ครั้ง และการพัฒนาศักยภาพทีมงาน 2 ครั้ง / ปี
2. เกิดพี่เลี้ยงตัวคูณ / คณะทำงานที่ร่วมสร้าง SMART Community ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 1,000 คน ผ่านการสนับสนุนกระบวนการและงบประมาณการทำโครงการ จำนวน 300 ชุมชน
3. เกิดกลไกการทำงานในพื้นที่ ผ่านการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พี่เลี้ยงตัวคูณและเครือข่ายคนทำงาน ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 4 ครั้ง / ปี ควบคู่กับการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย (ไลน์กลุ่ม เฟซบุ๊ก แฟนเพจ)
4. เกิดรูปธรรมและชุดความรู้ที่ได้จากการขับเคลื่อนงานครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการทำงานในช่วงต่อไป

แผนการดำเนินงาน

ตารางที่ 6 แสดงแผนการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

แผนงาน	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3
1. การพัฒนาศักยภาพทีมงาน	● จัดทำ profile บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เพื่อประชาสัมพันธ์ กระบวนการฝึกอบรมและสร้าง smart community ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ● ประชุมทีมงาน 1 เดือน / ครั้ง เพื่อร่วมกันออกแบบ	● ประชาสัมพันธ์ กระบวนการฝึกอบรมและสร้าง smart community ให้กับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง ● ประชุมทีมงาน 1 เดือน / ครั้ง เพื่อร่วมกันออกแบบ กระบวนการฝึกอบรมให้	● จัดทำ profile บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เพื่อประชาสัมพันธ์ กระบวนการฝึกอบรมและสร้าง smart community ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ● ประชุมทีมงาน 1 เดือน / ครั้ง เพื่อร่วมกันออกแบบ

	กระบวนการฝึกอบรมให้ ส อ ด ค ล ็ อ ง ก ั บ กลุ่มเป้าหมาย และวางระบบบริหารจัดการร่วมกัน ● พัฒนาศักยภาพทีมงานหลัก 10 คน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมงานใหม่ผ่านการเข้ารับการฝึกอบรมและเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ	ส อ ด ค ล ็ อ ง ก ั บ กลุ่มเป้าหมาย และวางระบบบริหารจัดการร่วมกัน ● พัฒนาศักยภาพทีมงานหลัก 10 คน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมงานใหม่อีก 10 คน ผ่านการเข้ารับการฝึกอบรมและเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ	กระบวนการฝึกอบรมให้ ส อ ด ค ล ็ อ ง ก ั บ กลุ่มเป้าหมาย และวางระบบบริหารจัดการร่วมกัน ● พัฒนาศักยภาพทีมงานหลัก 10 คน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมงานใหม่อีก 20 คน ผ่านการเข้ารับการฝึกอบรมและเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ
2. การสร้าง Smart community	● สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำผ่านการให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในรูปแบบ co-funding & co-working 10 ชุมชน ● ติดตามหนุนอย่างต่อเนื่องภายใต้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน 2 เดือน / ครั้ง / ชุมชน ● พัฒนาวัดกรรมระบบการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้เวลาที่กำหนดและกระแสโลกาภิวัตน์	● สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำผ่านการให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในรูปแบบ co-funding & co-working 50 ชุมชน ● ติดตามหนุนอย่างต่อเนื่องภายใต้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน 2 เดือน / ครั้ง / ชุมชน ● พัฒนาวัดกรรมระบบการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้เวลาที่กำหนดและกระแสโลกาภิวัตน์	● สนับสนุนให้คนที่ผ่านการฝึกอบรมเข้าร่วมและลงมือทำผ่านการให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในรูปแบบ co-funding & co-working 50 ชุมชน ● ติดตามหนุนอย่างต่อเนื่องภายใต้กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน 3 เดือน / ครั้ง / ชุมชน ● พัฒนาวัดกรรมระบบการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้เวลาที่กำหนดและกระแสโลกาภิวัตน์
3. ก า ร ส ร ้ า ง เครือข่ายที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่ม	● เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่าย Smart community 3 เดือน / ครั้ง ● กระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้เดิม (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)กับ	● เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่าย Smart community 3 เดือน / ครั้ง ● กระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้เดิม (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)กับ	● เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่าย Smart community 3 เดือน / ครั้ง ● กระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้เดิม (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)กับ

	ความรู้ใหม่ในการพัฒนา ศักยภาพของแต่ละชุมชน ส่งเสริมสินค้าชุมชนที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่มที่แตกต่างหลากหลายให้กับผลิตภัณฑ์ของแต่ละชุมชน	ความรู้ใหม่ในการพัฒนา ศักยภาพของแต่ละชุมชน ส่งเสริมสินค้าชุมชนที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่มที่แตกต่างหลากหลายให้กับผลิตภัณฑ์ของแต่ละชุมชน	ความรู้ใหม่ในการพัฒนา ศักยภาพของแต่ละชุมชน - ส่งเสริมสินค้าชุมชนที่มีคุณภาพและมีมูลค่าเพิ่มที่แตกต่างหลากหลายให้กับผลิตภัณฑ์ของแต่ละชุมชน - สร้างเครือข่าย Smart community ให้เกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย
--	--	--	---

ทีมงาน

จำนวน 40 คน ประกอบด้วย

- (1) ทีมงานหลัก 10 คน (รู้ภาพรวม บริหารจัดการโครงการ เชื่อมโยง)
- (2) ทีมวิจัย 15 คน (รู้ภาพรวม บริหารจัดการโครงการ เชื่อมโยง)
- (3) ทีมสื่อสารการตลาด 5 คน
- (4) ทีมปฏิบัติการ (การเงิน บัญชี กฎหมาย HR) 5 คน
- (5) ที่ปรึกษา 5 คน

ตารางที่ 7 แสดงคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

คุณสมบัติที่จำเป็น	ทีมงานหลัก/ทีมวิจัย	ทีมปฏิบัติการ	ทีมสื่อสารการตลาด
ทักษะ (Skill)	- เน้นภาพรวมงานและงบประมาณ - งานวิจัย - การบริหารจัดการโครงการ - กระบวนการคิดเชิงระบบ - วิทยาการกระบวนการ	- งานวิจัย - การบริหารจัดการโครงการ - กระบวนการคิดเชิงระบบ - วิทยาการกระบวนการ - ทักษะเฉพาะด้าน (การเงิน บัญชี กฎหมาย HR)	- งานวิจัย - การบริหารจัดการโครงการ - กระบวนการคิดเชิงระบบ - วิทยาการกระบวนการ - ทักษะเฉพาะด้าน (การสื่อสาร เทคโนโลยีสมัยใหม่ line,fanpage,facebook, website)
ความรู้ (Knowledge)	- ชุดความรู้ - entrepreneur (organizer)	- ชุดความรู้ - entrepreneur (organizer)	- ชุดความรู้ - entrepreneur (organizer)
คุณสมบัติ (Attribute)	รับผิดชอบ	รับผิดชอบ	รับผิดชอบ

	● ใส่ใจ ● วุฒิภาวะ ● ตัดสินใจได้ดี ● ผู้นำ ● ใฝ่รู้	● ใส่ใจ ● วุฒิภาวะ ● ตัดสินใจได้ดี ● ผู้นำ ● ใฝ่รู้	● ใส่ใจ ● วุฒิภาวะ ● ตัดสินใจได้ดี ● ผู้นำ ● ใฝ่รู้
--	---	---	---

บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้มีการวางแผนการดำเนินงานช่วงปี 2558 – 2560 ทั้งกลยุทธ์ของแผนการดำเนินงานและคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ดังในตารางที่ 4, 5, 6 ตามลำดับ

4.3.2 ผลการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (ปี 2558 – 2560)

การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ช่วงปี 2558 มุ่งเน้นการจัดทำ profile & branding ของบริษัทให้เรียบร้อย มีการสื่อสารการตลาดเพื่อดำเนินงานตามแผนงานที่ระบุไว้ และสร้างธุรกิจเพื่อสังคม โดยมีกลไกการดำเนินงาน ดังนี้

1) กลไกการดำเนินงานขององค์กร ปัจจุบันบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด รับผิดชอบสนับสนุนการดำเนินงานจาก 1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยชุมชนในการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพระดับภาคกลาง ระยะเวลาดำเนินงาน 36 เดือน (1 มิถุนายน 2560 – 31 พฤษภาคม 2563) งบประมาณงวดแรก 4,066,925 บาท 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม 12 เดือน (1 กันยายน 2560 – 31 สิงหาคม 2561) งบประมาณรวม 582,000 บาท เพื่อสรุปองค์ความรู้จากการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน นวัตกรรมและการถ่ายโอนนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกกับการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด นอกจากนี้ยังมีรายได้ที่เกิดขึ้นจากการรับฝึกอบรมบริษัทเอกชนหรือภาคีเครือข่ายที่สนใจทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมด้วย ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรการคิดเชิงสร้างสรรค์ (Synthesis of Information) ให้กับกองส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนคนดีบางจาก การพัฒนาศักยภาพแกนนำนักศึกษาด้านจิตอาสาพัฒนาสังคม (Social responsibility camp) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังน้อย จักรวรรดิ การสรุปบทเรียนหลังฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการให้กับบริษัท ลีอกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน) ลงไปทดลองทำงาน การอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร “วิทยากรกระบวนการในงานป้องกันและลดอุบัติเหตุจราจร” แผนงานสนับสนุนการป้องกันอุบัติเหตุจราจรในระดับจังหวัด (สอจร.) ปี 2559 – 2561 สสส. จำนวน 3 รุ่น เป็นต้น ซึ่งจากการฝึกอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทำให้เห็นหลักสูตรต่างๆ ที่เฉพาะกับกลุ่มคนเพิ่มขึ้น

กลไกการทำงาน จึงแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

1) การทำงานเชิงรุก โดยการค้นหากลุ่มลูกค้าที่มีความสนใจงานด้านนี้ ซึ่งยังไม่มีคู่แข่งมากนัก ทั้งการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานในเวทีประชุมร่วมกับนักวิชาการ การขยายผลการขับเคลื่อนงานร่วมกับ

สถาบันการศึกษาที่มีพื้นที่ดำเนินงานในจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดในภาคกลาง ตะวันตก และภาคตะวันออก ในประเด็น เด็กและเยาวชนและการสร้างการมีส่วนร่วมกับการขับเคลื่อนงานความร่วมมือเชิงพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต สารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีราชบุรี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง มหาวิทยาลัยบูรพา เป็นต้น รวมทั้งการเปิดเว็บไซต์ที่ประชาสัมพันธ์ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม ทำให้มีคนสนใจเข้ามาเรียนรู้และติดต่อประสานงานมายังบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด โดยตรง เช่น บริษัท บางจาก จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

2) การทำงานเชิงรับ โดยการฝึกอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมายเดิมที่มีการใช้บริการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เช่น กองส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน ที่มีการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่และนางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปขับเคลื่อนงานอย่างกว้างขวางในพื้นที่ จึงต้องอาศัยนักวิชาการมาให้มุมมองต่อการฝึกอบรมเพื่อยกระดับองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาศักยภาพแกนนำนักศึกษาด้านจิตอาสาพัฒนาสังคม (Social responsibility camp) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ บพิตรพิมุข จักรวรรดิ มาอย่างต่อเนื่องกว่า 5 ปี ทำให้กระบวนการอบรมต้องมีการเพิ่มเติมสาระที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะทำงานเชิงรับ แต่กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวก็จะบอกต่อกลุ่มเป้าหมายใหม่ให้อย่างต่อเนื่อง จากการนำความรู้จากการอบรมไปปรับใช้ในพื้นที่แล้วเกิดรูปธรรมจริง ตรงจุด และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) กลไกการขับเคลื่อนงานในระดับจังหวัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามได้ตั้งการมีส่วนร่วมของพี่เลี้ยงนักวิจัยในพื้นที่ขึ้นมาเป็นคณะทำงาน นักวิชาการ และครูภูมิปัญญาช่วยให้ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนงาน และมีคณะกรรมการที่มาจากผู้รู้ครอบคลุมทั้งยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการและสุขภาพ และการจัดการศึกษา ซึ่งในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกได้สามารถสร้างกลไกในระดับจังหวัดได้ โดยมี พมจ.สมุทรสงครามร่วมสนับสนุนงบประมาณการขับเคลื่อนงานประเด็นผู้สูงอายุ และเด็กและเยาวชนในปี 2560 จำนวน 720,000 บาท และให้การสนับสนุนงบประมาณต่อเนื่องในปีงบประมาณ 2561

3) กลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การขับเคลื่อนงานของเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่ใกล้เคียง เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นรอบเขายายดา จังหวัดระยอง และเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มาจาก อบต.พลับพลาไชยและหนองขาม จังหวัดสุพรรณบุรี ผ่านเวทีประชุมประจำเดือนละ 1 ครั้ง มาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังได้คิดค้นรูปแบบการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของประเทศทางด้านสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันและการบริหารจัดการงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับกลไกท้องถิ่นจัดการตนเอง และเชื่อมโยงไปตอบสนองสู่สังคม เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีทั้งหมด 4 โมเดล ดังนี้

1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปทำงานกับชุมชน

เป็นรูปแบบเดิมที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน ผ่านการพัฒนาโครงการและติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมากกว่า 70 โครงการ เพื่อแก้ไขปัญหารายประเด็นครอบคลุมยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชนและสุขภาพ และการศึกษา

2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปทำงานกับหน่วยงานท้องถิ่น

เป็นรูปแบบที่พัฒนาจากโมเดลที่ 1 เพื่อทำงานในแนวราบและแนวดิ่งในการขับเคลื่อนนโยบาย โดยมีการขยายผลการขับเคลื่อนงานไปยังหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ฯ เรื่องการทำงานอย่างมีส่วนร่วม การบูรณาการการทำงานโดยเน้นการเก็บรวบรวม สรุปวิเคราะห์ และให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ข้อมูลตัดสินใจแก้ไขปัญหาร่วมกัน ช่วยลดความขัดแย้ง และเกิดข้อบัญญัติ รวมทั้งมีการผลักดันนโยบายเข้าสู่หน่วยงาน เช่น โครงการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น

3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสร้างพี่เลี้ยงวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยการขยายพี่เลี้ยงตัวคุณให้เพิ่มขึ้นผ่านการดำเนินงานครอบคลุมทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ เนื่องจากการสร้างพี่เลี้ยงในพื้นที่ จะช่วยขยายงานและวางกลไกการขับเคลื่อนงานได้อย่างใกล้ชิดมากกว่าทีมประสานงาน เมื่อเกิดกลไกการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานท้องถิ่น จะช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทีมประสานงานจะช่วยไปหนุนเสริมและวางระบบการขับเคลื่อนงานให้กลไกมีประสิทธิภาพ ทั้งเรื่องการบริหารจัดการโครงการ รายงาน และระบบการเงิน-บัญชี เช่น โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปีที่ 1 - 3 โครงการ สอจร. เป็นต้น

4) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปฝึกอบรมเพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง

โดยการนำแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมไปเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านการฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่ลงทำงานและเข้าถึงชุมชน มากกว่า 10 ปี ร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น และปรับโครงสร้างเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามโดยการจัดตั้งบริษัทสร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ตลอดจนไปเสริมสร้างงาน CSR ที่มีคุณค่ามากกว่าเดิมของแต่ละองค์กร เช่น อาจารย์ในสถาบันการศึกษา เจ้าหน้าที่ ธกส.กับการขับเคลื่อนงานในชุมชนทั่วทุกภูมิภาค นักศึกษาที่จะจบออกไปทำงานร่วมกับสังคมอย่างมีคุณภาพและอาจารย์ที่สนใจทำงานวิจัยรับใช้สังคมของโครงการกล้าใหม่ใฝ่รู้ของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) การอบรมพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่บริษัท SCG Chemicals และกลุ่มบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ให้เป็นพี่เลี้ยงและติดตามหนุนเสริมงานในพื้นที่จังหวัดระยอง เป็นต้น

รายละเอียดกิจกรรม กระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้ง 4 โมเดล สรุปได้ดังนี้

โมเดลที่ 1 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปทำงานกับชุมชน

สิ่งที่เดิมไป	กระบวนการ	ผลลัพธ์	ผลกระทบที่ตามมา	สิ่งที่เกิดขึ้นแน่นอน แม้ไม่มีโครงการ
1. การพัฒนาศักยภาพคนทำงานผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม 2. การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (ประสบการณ์ตรง)	1. กระบวนการมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมลงมือทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตรวจสอบ) 2. พัฒนาศักยภาพทีมวิจัยผ่านการ	1. แกนนำชุมชนได้รับการพัฒนาตนเองมีทักษะการเป็นนักวิจัยผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพ (คิด วิเคราะห์ ทักษะการพูด การฟัง การใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ)	1. คนในชุมชนสามารถนำไปแก้ไขปัญหาด้านอื่นๆ ได้ 2. เป็นชุมชนต้นแบบในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม	1. ปัญหาของชุมชนไม่ถูกแก้ไขโดยกระบวนการการมีส่วนร่วม เช่น ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน การแย่งชิงทรัพยากร

3. การเติมทักษะผ่าน การฝึกอบรม เช่น การจับประเด็น การ ตั้งคำถาม การใช้ เครื่องมือเก็บข้อมูล ชุมชนแบบมีส่วนร่วม 4. มีทีมพี่เลี้ยงนักวิจัย เข้าร่วมสนับสนุน ติดตามจำนวน 1 คน / 3. โครงการ (พี่เลี้ยง ที่มีประสบการณ์)	ฝึกอบรม ทักษะการ เขียนโครงการ ทักษะ การออกแบบ กระบวนการ ทักษะ การจับประเด็น 3. การพัฒนาโจทย์ วิจัย 4. การติดตามหนุน เสริมนักวิจัย และ โครงการวิจัย 5. การสรุปทบทวน 6. จัดประชุม เครือข่าย ประจำเดือน (1 ครั้ง/ เดือน)	2. เกิดโครงการวิจัย 3 โครงการ / พี่เลี้ยง นักวิจัย 1 คน 3. เกิดนักวิจัย 10 – 15 คน / โครงการ 4. เกิดเครือข่ายนักวิจัย ภูมิภาคตะวันตก ที่ เชื่อมโยงกับสัดส่วนพี่ เลี้ยง เช่น 300 – 450 คน (ถ้ามีพี่เลี้ยง 10 คน)	ร่วมเข้าไปแก้ไข ปัญหาในชุมชน 3. พี่เลี้ยงนักวิจัยเกิด การพัฒนาศักยภาพ	2. ชาวบ้านขาด กระบวนการทำงาน อย่างมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริง 3. ขาดทักษะการคิด วิเคราะห์อย่างเป็น ระบบ การฟังอย่าง ลึกซึ้ง การพูดที่ตรง ประเด็น การตั้ง คำถามเพื่อสร้างการ เรียนรู้ และการเก็บ ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การ ตัดสินใจแก้ไขปัญหา
---	---	--	--	--

โมเดลที่ 2 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปทำงานกับหน่วยงานท้องถิ่น

สิ่งที่เดิมไป	กระบวนการ	ผลลัพธ์	ผลกระทบที่ตามมา	สิ่งที่เกิดขึ้นแน่นอน แม้ไม่มีโครงการ
1. การพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ ท้องถิ่นให้ลงไปทำงาน ร่วมกับชุมชนผ่าน กระบวนการทำงานอย่าง มีส่วนร่วม 2. การเรียนรู้ผ่านการ ลงมือทำ (ประสบการณ์ตรง) 3. การเติมทักษะผ่าน การฝึกอบรม เช่น การ จับประเด็น การตั้ง คำถาม การใช้เครื่องมือ เก็บข้อมูลชุมชนแบบ มีส่วนร่วม	1. กระบวนการมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมลง มือทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตรวจสอบ) 2. พัฒนาศักยภาพ ทีมวิจัยผ่านการ ฝึกอบรม ทักษะการ เขียนโครงการ ทักษะ การออกแบบ กระบวนการ ทักษะ การจับประเด็น 3. การพัฒนาโจทย์ วิจัย	1. เจ้าหน้าที่จาก หน่วยงานท้องถิ่นได้รับ การพัฒนาตนเองมีทักษะ การเป็นนักวิจัย และเป็น พี่เลี้ยงนักวิจัย ผ่าน กระบวนการพัฒนาศักยภาพ (คิด วิเคราะห์ ทักษะการพูด การฟัง การใช้ข้อมูลเพื่อการ ตัดสินใจ) 2. เกิดนักวิจัยที่ปฏิบัติ หน้าที่ในองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น 1 – 3 คน / โครงการ	1. เจ้าหน้าที่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำ กระบวนการงานวิจัย ไปแก้ไขปัญหา ร่วมกับชุมชน 2. องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเป็น ต้นแบบในการใช้ ข้อมูลเพื่อการ ตัดสินใจแก้ไข และ พัฒนาชุมชน 3. พี่เลี้ยงนักวิจัยเกิด การพัฒนาศักยภาพ	1. ปัญหาของชุมชน ไม่ถูกแก้ไขโดยใช้ ข้อมูล เช่น ปัญหา ความขัดแย้งใน ชุมชน การแย่งชิง ทรัพยากร 2. เจ้าหน้าที่องค์กร ปกครองส่วน ท้องถิ่นขาดทักษะ การคิดวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ การฟังอย่างลึกซึ้ง การพูดที่ตรง ประเด็น การตั้ง คำถามเพื่อสร้าง

4. มีทีมพี่เลี้ยงนักวิจัยเข้าร่วมสนับสนุนติดตามจำนวน 1 คน / 3 โครงการ (พี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์)	4. การติดตามหนุนเสริมนักวิจัย และโครงการวิจัย 5. การสรุปบทเรียน 6. จัดประชุมเครือข่ายประจำเดือน (1 ครั้ง/เดือน)	3. เกิดเครือข่ายนักวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในท้องถิ่นละ 1 – 3 คน / หน่วยงาน 4. เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการพัฒนาศักยภาพ 8 – 10 คน / โครงการ		การเรียนรู้ และการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหา 3. ไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาเรื่องต่างๆในท้องถิ่น
--	---	---	--	--

โมเดลที่ 3 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสร้างพี่เลี้ยงวิจัยท้องถิ่น

สิ่งที่เดิมไป	กระบวนการ	ผลลัพธ์	ผลกระทบที่ตามมา	สิ่งที่เกิดขึ้นแน่นอน แม้ไม่มีโครงการ
1. การพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงนักวิจัยให้ลงไปทำงานร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม 2. การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (ประสบการณ์ตรง) 3. การเติมทักษะผ่านการฝึกอบรม เช่น การจับประเด็น การตั้งคำถาม การใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างการเรียนรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล การถอดบทเรียน การพัฒนาโครงการ	1. กระบวนการมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมลงมือทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมตรวจสอบ) 2. พัฒนาศักยภาพทีมวิจัยผ่านการฝึกอบรม การจับประเด็น การตั้งคำถาม การใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การออกแบบกระบวนการเพื่อสร้างการเรียนรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล การถอดบทเรียน การพัฒนาโครงการ ทักษะการเขียนโครงการ ทักษะการออกแบบกระบวนการ ทักษะ	1. พี่เลี้ยงได้รับการพัฒนาตนเองมีทักษะการเป็นพี่เลี้ยงที่สามารถลงไปหนุนเสริมการทำงานของนักวิจัย ให้สามารถคิด วิเคราะห์ ทักษะการพูด การฟัง และการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหา 2. เกิดพี่เลี้ยงนักวิจัยที่สามารถลงไปหนุนเสริมการทำงานของนักวิจัยได้ 1 คน/3 โครงการ 3. พี่เลี้ยงนักวิจัยได้เข้าร่วมการอบรมพัฒนาศักยภาพ อย่างน้อย 1 หลักสูตร/คน	1. พี่เลี้ยงสามารถนำกระบวนการงานวิจัยไปติดตามหนุนเสริมให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหา 2. เกิดพี่เลี้ยงที่สามารถพัฒนาโครงการ และหนุนเสริมชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจแก้ไขและพัฒนาชุมชน 3. พี่เลี้ยงนักวิจัยเกิดการพัฒนาศักยภาพ	1. พี่เลี้ยงนักวิจัยขาดทักษะการทำงาน และกระบวนการในการหนุนเสริมชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม 2. พี่เลี้ยงนักวิจัยขาดทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การฟังอย่างลึกซึ้ง การพูดที่ตรงประเด็น การตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ และการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหา 3. ขาดทักษะการใช้ชีวิตในสังคม 4. พี่เลี้ยงไม่ได้รับความร่วมมือ การยอมรับในการทำงานจากชาวบ้าน และหน่วยงาน

4. มีทีมพี่เลี้ยงนักวิจัยที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่ โค้ชพี่เลี้ยงใหม่จำนวน 1 คน / 3 คน	การจับประเด็น และการพัฒนาโจทย์วิจัย 3. การติดตามหนุนเสริมนักวิจัย และโครงการวิจัย 4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ 5. การสรุปบทเรียน 6. จัดประชุมเครือข่ายประจำเดือน (1 ครั้ง/เดือน)			
--	---	--	--	--

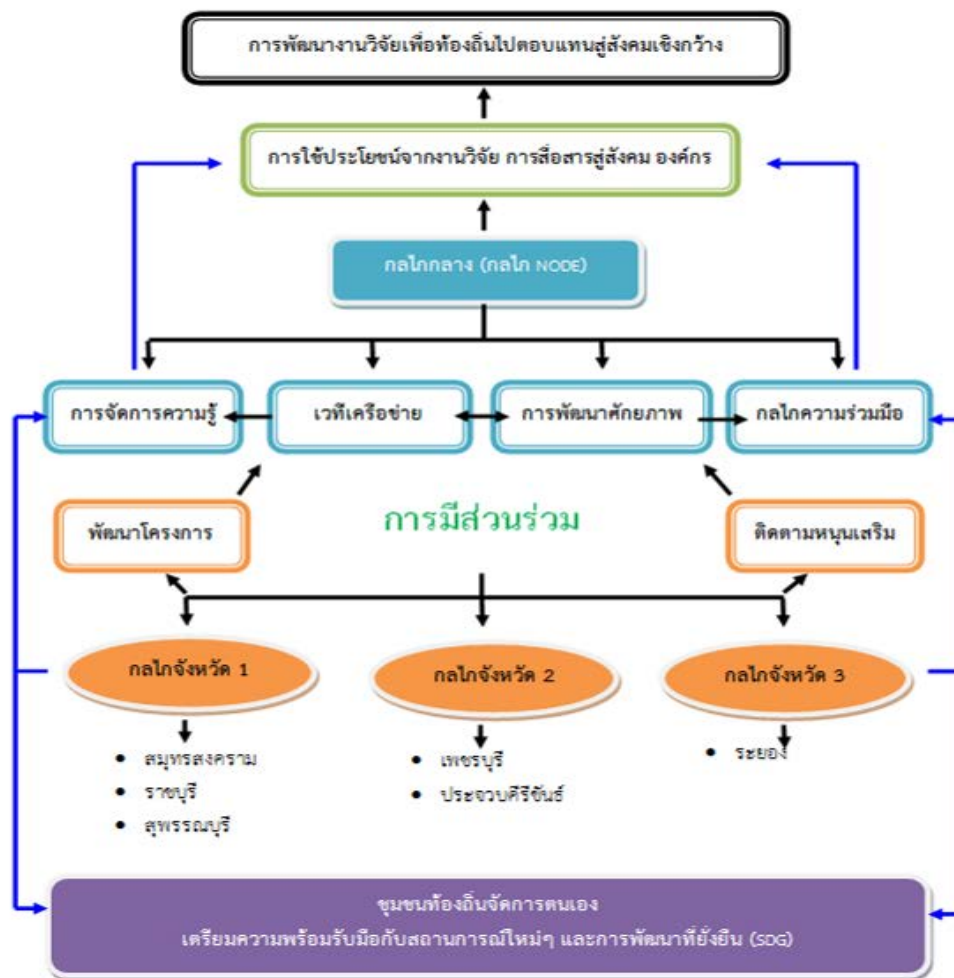
โมเดลที่ 4 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปฝึกอบรมเพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง

สิ่งที่เติมไป	กระบวนการ	ผลลัพธ์	ผลกระทบที่ตามมา	สิ่งที่เกิดขึ้นแน่นอน แม้ไม่มีโครงการ
1. การพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงนักวิจัยให้ลงไปทำงานร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมฝึกงานวิจัย 2. การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ(ประสบการณ์ตรง) 3. การเติมทักษะผ่านการฝึกอบรมผ่านหลักสูตร 3.1 การเป็นวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การจับประเด็น การตั้งคำถาม การใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม การออกแบบกระบวนการเพื่อสร้าง	1. กระบวนการฝึกอบรมที่เน้นการให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมผ่านการลงมือทำ (ร่วมคิด ร่วมลงมือทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมตรวจสอบ) 2. มีการลงพื้นที่ฝึกการใช้เครื่องมือเพื่อสร้างทักษะในการทำงานจริง 3. มีการสรุปบทเรียนสะท้อนความรู้สึก และการเรียนรู้ 4. การติดตามหนุนเสริมการทำกิจกรรมของผู้ที่เคยผ่านการฝึกอบรม	1. ผู้เข้าร่วมได้รับการพัฒนาตนเองมีทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการพูด การฟัง และการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจแก้ไขปัญหา 2. เกิดผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพ 50 คน / หลักสูตร	1. ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ และประสบการณ์ที่ผ่านการฝึกอบรมในแต่ละหลักสูตรไปใช้ในงานประจำ 2. ผู้เข้าร่วมสามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปเชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาของชุมชน	1. ขาดทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน (ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การฟังอย่างลึกซึ้ง การพูดที่ตรงประเด็น การตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ และการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหา)

การเรียนรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล การถอดบทเรียน การพัฒนาโครงการ) 3.2 การทำงานเป็นทีม (Team building) 3.3 การบริหารจัดการโครงการ (Project Management) 4. มีทีมพี่เลี้ยงจำนวน 5 – 7 คน /หลักสูตรโดยมีผู้เข้าร่วมไม่เกิน 50 คน (Coaching อย่างเป็นระบบ)				
--	--	--	--	--

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามเห็นความสำคัญของทั้ง 4 โมเดล แต่โมเดลที่ 4 เป็นโมเดลที่ใช้ในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นโมเดลที่ทำให้เกิดพี่เลี้ยงในแต่ละองค์กร หน่วยงาน และในพื้นที่ที่ขับเคลื่อนงานประเด็นต่างๆ ที่หลากหลาย จะได้ตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างทันทั่วถึง และขยายตัวคุณการขับเคลื่อนงานได้เพิ่มขึ้น ทำให้งานมีประสิทธิภาพ ทีมศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามทำหน้าที่เป็นโค้ชพี่เลี้ยงในพื้นที่และยกระดับองค์ความรู้ไปสู่นโยบายสาธารณะต่อไป ทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อลดความขัดแย้ง การจัดการสวัสดิการชุมชนและสุขภาวะเพื่อส่งเสริมให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการจัดการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ และสรุปบทเรียนสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้เป็นองค์ความรู้ในการนำไปสร้างเสริมทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามปี 2559 จะเน้นการพัฒนากลยุทธ์ในการทำงานในรูปแบบกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพื่อสร้างกลไกกลางการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ การสังเคราะห์งานเพื่อขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ค้นหาเครื่องมือและจัดทำคู่มือ เพื่อกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับการจัดการตนเองและการขับเคลื่อนทางสังคม โดยมาจากการขับเคลื่อนงานของพี่เลี้ยง 3 พื้นที่ ที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพจากกลไกกลาง ลงมาติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และพี่เลี้ยงในพื้นที่จังหวัดระยอง ครอบคลุมทั้งประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการสวัสดิการชุมชนและสุขภาวะ และการศึกษา ดังแผนภาพที่ 26 ซึ่งศูนย์ประสานงานฯ ยังคงดำเนินงานภายใต้แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 ข้อ และวิธีวิทยา 7 ขั้นตอนเป็นหลัก แนวปฏิบัติ คือ ต้องมีกลไกพี่เลี้ยงในการติดตามหนุนเสริมและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโจทย์วิจัย การพัฒนาโครงการในเวทีเครือข่ายประจำเดือนละ 1 ครั้ง และการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยศูนย์ประสานงานฯ จะเป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานทั้งในลักษณะ Co-working & Co-funding เพื่อค้นหาชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะในการสร้างนวัตกรรมของศูนย์ประสานงานฯ อย่างต่อเนื่อง มีการจัดการความรู้และการสื่อสารสู่สังคม / องค์กร เพื่อนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง และยกระดับงานวิจัยไปตอบแทนสู่สังคมเชิงกว้าง

ภาพที่ 27 กรอบแนวคิดกลไกบริหารจัดการที่เลี้ยงและติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2559)

ซึ่งภายใต้กลไกบริหารจัดการที่เลี้ยงและติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมงานในการปฏิบัติการในพื้นที่ทั้งงานเชิงประเด็นและงานเชิงพื้นที่ โดยมีการแบ่งกลไกออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ กลไกที่ 1 จังหวัดสมุทรสงคราม ราชบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี กลไกที่ 2 จังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ และกลไกที่ 3 ดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดระยอง สรุปวิเคราะห์ข้อมูลขึ้นมาสู่ทั้งการจัดการความรู้ ควบคู่กับการจัดการความรู้สู่สาธารณะโดยทีมสื่อ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง และเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ใหม่ๆ รวมทั้งการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน แต่กลับพบว่า มีการเปลี่ยนผ่านของเจ้าหน้าที่ที่เป็นทีม coaching คือ ทีมที่เป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานฯ ทีมใหม่ที่เข้ามาอย่างมากในช่วงปี 2559 ทำให้มีการปรับการทำงานใหม่ดังภาพที่ 28 แสดงแผนผังองค์กรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามภายใต้การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (ปี 2560) ที่ มีนายชินวุฒน์ มณีศรีขำ เป็นผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีนายพศิน เผ่าพงษ์ เป็นผู้จัดการบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด และมีนายคำณ นิมอนงค์ เป็นผู้ช่วยผู้ประสานงานร่วมกับทีมงานปฏิบัติการลงติดตามหนุนเสริมในพื้นที่ ทีมจัดการความรู้ ทีมสื่อสาร และทีมบริหารจัดการระบบสำนักงานร่วมด้วย

ภาพที่ 28 แสดงแผนผังองค์กรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามภายใต้การดำเนินงาน
ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด (ปี 2560)

จากการดำเนินการวางแผนโครงสร้างและการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ในองค์กรอย่างต่อเนื่อง ในปี 2560 จึงมีการเปิดตัวบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด อย่างเป็นทางการในงาน Scaling Impact Forum ที่จัดโดยสำนักพัฒนาภาคีสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ สสส. ร่วมกับมูลนิธิธัชภา ประเทศไทย ระหว่างวันที่ 24 – 25 มิถุนายน 2560 เวลา 09.00 - 17.00 น. ณ โรงแรมแกรนด์ เมอร์เคียว ฟอรั่ม เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการทำงานอย่างยั่งยืนขององค์กรภาคสังคม เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบกิจกรรม Talk และกิจกรรมเวิร์คช็อปเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานขององค์กรภาคสังคม เพื่ออัปเดตสถานการณ์ ความท้าทาย และเทรนด์เกี่ยวกับการสร้างความยั่งยืนขององค์กรภาคสังคม เรียนรู้เครื่องมือสำหรับการพัฒนาโมเดลการทำงานขององค์กรภาคสังคม เช่น การสร้างแบรนด์ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การเข้าถึงและเข้าใจแหล่งทุนรูปแบบใหม่ๆ การเริ่มต้นกิจการเพื่อสังคมในรูปแบบสตาร์ทอัพ ฯลฯ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การปรับแนวทางการทำงาน กับองค์กรภาคสังคมที่ผ่านกระบวนการพัฒนากลยุทธ์เพื่อสร้างความยั่งยืน ร่วมระดมหาไอเดียใหม่ๆ เพื่อขยายผลกระทบทางสังคม และแบ่งปันประสบการณ์การมีส่วนร่วมของบุคคลทั่วไปที่สนใจเป็นส่วนหนึ่งของการขยายผลกระทบทางสังคม ซึ่งนายชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และทีมงาน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้ร่วมแลกเปลี่ยนในหัวข้อ Strategy Sharing เวทีแลกเปลี่ยนไอเดียและแผนกลยุทธ์การขยายงานขององค์กรภาคสังคม เป็นการเปิดตัวให้ทุกภาคส่วนรับรู้การขับเคลื่อนงานอย่างเป็นทางการ และมีผู้สนใจจากหลายองค์กรเข้ามาสอบถามกระบวนการดำเนินงาน นับว่าเป็นการขยายผลกระทบการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไปสู่การสร้างสังคมคุณภาพร่วมกัน ดังในภาพที่ 29

ภาพที่ 29 แสดงการเปิดตัวบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในงาน Scaling Impact Forum

นอกจากนี้ทีมงานยังได้เข้าร่วมการอบรมของโครงการผู้นำแห่งอนาคต : Leadership for the Future ภายใต้การดำเนินงานของคณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อการจัดและพัฒนาทีมในช่วงเปลี่ยนผ่าน (Preparing Team for Transition) ขึ้น ระหว่างวันที่ 1 – 3 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมแซฟไฟร์ 107 ชั้น 1 อาคารอิมแพ็คฟอรัม เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อจัดทำ Theory of Change / แผนระยะยาว / กลยุทธ์การระดมทุน / โมเดลการหารายได้ สู่การพัฒนากลยุทธ์การเตรียมคนสำหรับปรับองค์กร เครื่องมือบริหารเวลา แนวคิดและแผนการพัฒนาความถนัดของทีมงานแต่ละคน รวมทั้งการสร้างและการทำงานเป็นทีมที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยนายชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และทีมงาน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปรับแนวทางการทำงานในช่วงเปลี่ยนผ่านร่วมกับองค์กรภาคสังคมที่หลากหลาย เป็นการเล่าความคืบหน้าหลังจากที่ได้ดำเนินงานมา 3 ปี ซึ่งต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการทำงานโดยการลดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรแหล่งทุน และสื่อสารประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ แฟนเพจ และเฟซ

บุคคลเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้ที่สนใจทุกภาคส่วนเรียนรู้รายละเอียดและการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นทางการ และเป็นช่องทางการสร้างรายได้ขององค์กรเพิ่มขึ้น จากการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทำให้มีผู้สนใจจากหลายองค์กรเข้ามาสอบถามกระบวนการดำเนินงาน บางหลักสูตร เช่น หลักสูตรวิทยากรกระบวนการ หลักสูตรทำเกมส์ให้เป็นงาน เป็นต้น นอกจากนี้ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ยังได้มีการพัฒนาศักยภาพโค้ชพี่เลี้ยงโหนด (นวัตกรรมจาก CBR) ควบคู่กับพี่เลี้ยงตัวคุณ (นวัตกรรมจากศูนย์ประสานงานฯ) ที่เป็นเครือข่ายนักวิจัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับทีมงานทั้งส่วนที่มาจากโค้ชหลักของโหนดและทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ เพื่อช่วยกันขยายผลกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไปสู่การสร้างธุรกิจเพื่อสังคมที่ดีต่อไป ดังในภาพที่ 30

ภาพที่ 30 แสดงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ร่วมกับเครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคม

4 ภูมิภาค

การเข้าร่วมอบรมครั้งนี้ ทำให้ทีมงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้ปรับกลยุทธ์ในการทำงานปี 2561 ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงการปรับกลยุทธ์ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ปี 2561

วิสัยทัศน์ร่วม	คิถกระบวนการระบบ	ทำเป็นทีม เรียนเป็นทีม	ทุกคนเก่งในแบบ ของตัวเอง	วิธีคิดขององค์กร
- สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันไปตลอดทาง - พุดคุยกันเพื่อปรับกลยุทธ์การทำงาน 3 ปี	- ทำงานเชื่อมโยงกับฐานทุนที่มี (ความรู้ เครือข่าย) - การจัดการประเด็นปัญหาในพื้นที่ (ทรัพยากร การศึกษา สวัสดิการ ชุมชนและสุขภาวะ ฯลฯ)	- พุดคุยงานเดือนละ 1 ครั้ง ก่อนที่จะลงปฏิบัติงาน - สร้างความสัมพันธ์ของทีมงานนอกสถานที่ (1 ครั้ง / ปี)	- ค้นหาความชอบ / ความถนัดของตนเองให้พบ - ทำงานอย่างมีความสุข - เติมความรู้จากทีมและเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมจากภายนอก	- องค์กรต้องเปิดใจพุดคุย - พร้อมที่จะเรียนรู้ - สร้างโค้ชในระดับทีมงาน

โดยกลยุทธ์ใหม่นั้น การทำงานเปรียบเหมือนทีมฟุตบอล โดยมีนายชินวรัตน์ มณิศรีขำ เป็นโค้ช แล้วมีทีมงานเป็นเหมือนผู้เล่นฟุตบอลในสนาม โดยมีกองหน้า คือ นายคำรณ นิ้มอนงค์ ที่ดูแลด้านกระบวนการ และนางสาวพวงทอง เม็งเกร็ด ทีมดูแลด้านเนื้อหาและการจัดการความรู้ โดยมีทีมงานทั้งหมดช่วยกันทำงานเป็นทีม และทุกคนจะต้องสามารถทำงานได้ทุกหน้าที่ในลักษณะ one stop service

สำหรับกระบวนการทำงานช่วงเวลาเปลี่ยนผ่าน จะมีการปรับปรุงในส่วนต่างๆ ทั้งเรื่อง man hour ที่มีค่าต่ำมากหากเปรียบเทียบกับชั่วโมงการทำงาน และมีการจัดทำกลยุทธ์ในการทำงาน การสร้างรายได้จากแหล่งทุนต่างๆ เพื่อลดรายได้จากในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาจากหน่วยงานแหล่งทุน คิดเป็นร้อยละ 80 ของรายได้ทั้งหมด คือ โครงการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และอีกร้อยละ 20 จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานศึกษาที่เรียนรู้การขับเคลื่อนงานของศูนย์ประสานงานฯ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี บริษัท ลีอกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน) บริษัท บางจาก จำกัด (มหาชน) กองการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ภาคตะวันออก เป็นต้น

ในเรื่องของการบริหารจัดการองค์กรที่ผ่านมาจะมีรูปแบบการทำงานในลักษณะของ one stop service ที่ทุกคนต้องช่วยกันทำงานของตนเองให้ลุล่วงตามเป้าหมายและต้องช่วยเหลือเพื่อนคนอื่นๆ ในองค์กรเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานไปพร้อมกัน แต่เพื่อให้เกิดการบริหารองค์กรที่มีความชัดเจน เห็นโครงสร้างที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน แนวคิดของ McKinsey ทั้ง 7 ด้านในการบริหารธุรกิจ มาวิเคราะห์และเป็นการรอบคิดในการดำเนินงาน ซึ่งพบว่า

(1) ค่านิยมร่วม (เป้าหมายที่จะบรรลุผลสำเร็จ) ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด คือ ธุรกิจเพื่อสังคม ที่สะท้อนผลกำไรกลับคืนสู่สังคม

(2) โครงสร้างการทำงาน มีการทำงานวิจัยและพัฒนา และการขับเคลื่อนงาน (R-D-M) โดยมีการทำธุรกิจเพื่อสังคม ซึ่งผลกำไรที่ได้จะกลับคืนสู่สังคมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับ SMART Community ที่สามารถจัดการปัญหาในแต่ละประเด็นได้ ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวคิดภาคธุรกิจของ McKinsey ที่ไม่มีงานวิจัยเข้ามาเกี่ยวข้องร่วมด้วย (เนื่องจากแนวคิดภาคธุรกิจของ McKinsey แยกงานวิจัยออกเป็นอีกส่วน) นอกจากนี้ยังแบ่งโครงสร้างภาระงานตาม organization chart ที่เน้นการทำงานเป็นทีม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่แต่ไม่แบ่งขาด ทุกคนสามารถทำงานทดแทนหน้าที่กันได้ เป็นนวัตกรรมแบบการเล่นฟุตบอล

(3) กลยุทธ์ในการทำงาน คือ สร้างทีม coaching เพื่อลงไปสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณหลากหลาย อาชีพที่ขับเคลื่อนงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการชุมชนและสุขภาวะ

(4) สไตล์การจัดการ เน้นการทำงานเป็นทีมผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหา โดยทีมงานทุกคนต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(5) บุคลากร ตามทักษะที่กำหนดไว้ใน profile ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด รวมทั้งต้องการกลับมาทำงานในท้องถิ่น / ชุมชนของตนเอง ส่วนศักยภาพที่เหลือสามารถเติมเต็มในระหว่างการทำงานและส่งเข้ารับการอบรมจากสถาบันต่างๆ

(6) ทักษะที่จำเป็นในการทำงาน ได้แก่ วิทยาการกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น

(7) คณะทำงาน / ทีมงาน ต้องมีการคัดเลือกตามภาระหน้าที่ที่กำหนดไว้ของบริษัท

(8)

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบกรอบแนวคิดเชิงธุรกิจของ McKinsey และธุรกิจเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ ปัญญา จำกัด

หัวข้อ	กรอบแนวคิดของ McKinsey	บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด	นวัตกรรมใหม่
ค่านิยมร่วม	แนวคิดธุรกิจ	แนวคิดธุรกิจเพื่อสังคม (เป็นการนำแนวคิดเรื่อง SE เข้ามาประกอบในการกำหนดค่านิยมร่วม)	นวัตกรรมการจัดการผลิตภัณฑ์และงานบริการขององค์กรที่หลากหลาย / ของดีจาก SMART community เช่น ทุเรียน ส้มโอ อาหารชุมชน เป็นต้น
โครงสร้างการทำงาน	องค์กรภาคเอกชน	องค์กรแห่งการเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม มีการวางโครงสร้างแนวคิดในการบริหารจัดการ แต่แนวคิดการมีส่วนร่วมมาช่วยอธิบายให้เห็นลักษณะของการทำงานที่เป็นแนวราบ	ธุรกิจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและบริการอื่นๆ ที่ช่วยสร้างชุมชนสังคมที่ดีขึ้น โดยมีโครงสร้างการทำงานแบบแนวดิ่งและแนวราบประสานกัน
กลยุทธ์ในการทำงาน	แสวงหาผลกำไร	บริหารองค์กรให้ได้ผลกำไร และบริหารผลกำไรไปจัดการองค์กรได้โดยลดการพึ่งพางบประมาณจากแหล่งทุน	หัวหน้าทีมเป็นผู้พิจารณาหารายได้จากแหล่งอื่น นอกเหนือจากแหล่งทุนหลัก เพื่อสร้างรายได้ของบริษัท และสามารถนำกำไรมาสร้างโคซ์ / พี่เลี้ยงตัวคูณ
สไตล์การจัดการ	ความชัดเจนขององค์กรภาคเอกชน	ใช้ฐานคิดและกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำงาน	ทุกคนเข้าถึงงานวิจัยได้ง่ายขึ้น / งานวิจัยกินได้
บุคลากร	มี job description ที่ชัดเจน คัดเลือกบุคลากรที่มีความสามารถ	มี job description ที่ชัดเจน เน้นการเรียนรู้และคัดเลือกบุคลากรที่เป็นคนที่มีใจอยากกลับมาทำงานเพื่อชุมชน / บ้านเกิด	ใช้อาสาสมัครที่มีจิตอาสาสนใจลงมาฝึกงาน เปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อ

		รับสมัครอาสาสมัครเข้าร่วมดำเนินงาน	ท้องถิ่นมาทำงานในช่วงปิดเทอมเพื่อเป็นทีมเสริม
ทักษะที่จำเป็นในการทำงาน	ตามตำแหน่ง	ตามตำแหน่ง one stop service ทุกคนสามารถทำงานแทนกันได้	วิทยากรกระบวนการใน อบท. เพื่อสร้างกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมในการทำงานกับทุกภาคส่วน วิทยากรกระบวนการใน สถาบันการศึกษา เพื่อสร้าง active learning ให้เด็กและเยาวชนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
ระบบ	บริหารตามสายงาน แนวตั้งมากกว่าแนวนอน	บริหารแนวนอนมากกว่าแนวตั้ง	ปรับตามสถานการณ์ในชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่าน

จากการเปรียบเทียบกรอบแนวคิดเชิงธุรกิจของ McKinsey และธุรกิจเพื่อสังคมของบริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด ในตารางที่ 9 พบว่า แนวคิดเชิงธุรกิจของ McKinsey จะเน้นธุรกิจมากกว่า บริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด ที่มีการเปิดโอกาสให้คนที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ได้ทั้งในแนวนอนมากกว่าแนวตั้ง โดยเน้นการทำงานเป็นทีมและเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม บริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด ก็สามารถนำแนวคิดของ McKinsey 7s มาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้ทีมงานสามารถทำงานได้แบบ one stop service อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นจุดเด่นของพี่เลี้ยงของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และที่สำคัญ คือ บริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด มีชุดความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม (ปี 2546 – 2560) จนสามารถเกิดนวัตกรรมการฝึกอบรมทั้งประเด็นการจัดการน้ำ การสร้างพลังพลเมืองเพื่อสร้างการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ อสม.ในการปรับเปลี่ยนสุขภาวะและพฤติกรรมอนามัยได้ นวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณ และการสร้าง SMART Community เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนกลับคืนมาเป็นการช่วยเหลือสังคม นอกจากนี้หากนำทั้ง 2 แนวคิดมาใช้ในการขยายผลการดำเนินงาน คาดว่าจะนำสู่การสร้างงานบริการและผลิตภัณฑ์ดีๆ และมีรูปแบบที่หลากหลายจากการดำเนินกิจการทางสังคมที่บริษัท สร้างสรรค์ปัญหา จำกัด ไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนไว้ หรือมีรูปแบบการบริหารธุรกิจผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและบริการอื่นๆ ที่ช่วยสร้างชุมชนสังคมที่ดีขึ้น เพื่อสร้างพี่เลี้ยงเพิ่มขึ้นในองค์กรหรือหน่วยงานที่สนใจ รวมทั้งการคิดรูปแบบการดึงอาสาสมัครหรือการพัฒนาศักยภาพจากพี่เลี้ยงที่ผ่านกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เข้าร่วมกระบวนการดำเนินงาน ก็จะช่วยเพิ่มรายได้จากแหล่งทุนอื่นนอกจากแหล่งทุนหลัก และยังพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายพี่เลี้ยง นักวิจัย และภาคีที่สนใจควบคู่กันไป

กระบวนการบริหารจัดการในบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในเชิงธุรกิจ

การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จะมุ่งเน้นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถสนองความต้องการของคน รุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถ และทรัพยากรของคนรุ่นต่อไป ทำให้คนเห็นคุณค่าของการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่ามีระบบสังคมที่เป็นธรรม คนในชุมชนท้องถิ่นสามารถดูแลตนเองได้ ซึ่งภายใต้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้การก่อตัวของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จึงผ่านการสังมประสพการณ์และตัวตน พร้อมทั้งทัศนะคติและค่านิยมของเจ้าหน้าที่จนเกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่สืบทอดปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมนับตั้งแต่การก่อตั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จวบจนกระทั่งการดำเนินของบริษัทในปัจจุบัน

วัฒนธรรมองค์กรของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

การดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด นอกจากจะยึดโยงโครงสร้างการดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่บริษัทตามแนวคิดของ McKinsey ทั้ง 7 ด้านในการบริหารธุรกิจ และแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมแล้วนั้น ยังมีการกำหนดวัฒนธรรมขององค์กรร่วมกันใน 3 มิติ ที่เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานของบริษัทให้สามารถดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมได้ โดยวัฒนธรรมองค์กรทั้ง 3 มิตินี้ประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมทางความคิด : ในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้และค่านิยมร่วมของบุคลากรในองค์กร ซึ่งบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีแนวความคิดและค่านิยมที่สำคัญ คือ การดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม ที่มีการนำผลกำไรจากการดำเนินงานมาช่วยในการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่และคนในชุมชนให้สามารถยกระดับการทำงานเพื่อการพัฒนาพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นได้ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นไปที่การปลูกฝังค่านิยมและอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อรับใช้ชุมชนท้องถิ่น มีสำนึกความเป็นพลเมืองที่เอาใจใส่ดูแลชุมชน สังคม และประเทศ ภายใต้อำนาจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งจะมีการถ่ายทอดและส่งต่อแนวคิดนี้ให้กับเจ้าหน้าที่ทุกคนผ่านการพูดคุย / การทำให้เห็น อย่างต่อเนื่อง
2. วัฒนธรรมทางการกระทำ : ซึ่งมีการปฏิบัติในรูปแบบชุมชนนักปฏิบัติการเพื่อสังคม นอกเหนือจากค่านิยมและแนวความคิด เจ้าหน้าที่ของบริษัททุกคนต้องมีการปฏิบัติตนเพื่อเป็นนักปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นแบบอย่างในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการให้เกียรติและแสดงออกถึงความเคารพในคุณค่าของคนทุกระดับชั้นในชุมชน การทำงานที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ เป็นองค์กรที่เปิดพื้นที่ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไป ตรงมา ตลอดจนดำเนินกิจกรรมในแต่ละผลิตภัณฑ์ของบริษัทที่ยึดโยงกับการที่คนในสังคมจะต้องได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานของบริษัทไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมและพัฒนาทักษะของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างคนทำงานที่มีใจรักต่อชุมชนท้องถิ่น ที่มีศักยภาพที่รอบด้าน
3. วัฒนธรรมทางวัตถุ : การสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัตถุและทรัพยากรมนุษย์ให้องค์กร โดยที่บริษัทจะเน้นการเป็นผู้ออกแบบกระบวนการและเทคนิคเครื่องมือใหม่ๆที่ใช้สำหรับการทำงานเพื่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งเป็นตัวกลางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตของคนในชุมชน ดังนั้นจึงมีการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีความเชี่ยวชาญในการออกแบบกระบวนการซึ่งเป็นความถนัดขององค์กร

แนวทางการเปิดรับเจ้าหน้าที่ของบริษัท

การเปิดรับเจ้าหน้าที่ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีอยู่ด้วยกัน 3 ส่วนประกอบด้วย 1) การเปิดรับเจ้าหน้าที่ผ่านช่องทางเว็บไซต์จัดหางาน 2) การรับเจ้าหน้าที่ที่มาจากคนที่เคยดำเนินโครงการภายใต้ความรับผิดชอบของบริษัท 3) การรับเจ้าหน้าที่ที่มาจากความเป็นนักศึกษาฝึกงาน โดยทั้ง 3 ส่วน มีคุณสมบัติดังนี้

- (1) ไม่จำกัดวุฒิการศึกษา แต่มีความสนใจการเรียนรู้และพร้อมพัฒนาศักยภาพของตนเอง
- (2) มีความเชื่อมั่นในศักยภาพและคุณค่าของชุมชนท้องถิ่น

- (3) มีจิตอาสาและมีสำนึกพลเมือง
- (4) มีทักษะการพูด ทักษะการฟัง ทักษะการจับประเด็น และการตั้งคำถามเบื้องต้น (หรือมีความสนใจอยากพัฒนา)
- (5) สามารถทำงานวันเสาร์ – อาทิตย์ และสามารถเดินทางไปทำงานต่างพื้นที่ติดต่อกันหลายวันได้
- (6) อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและพื้นที่ภาคตะวันตก (นอกพื้นที่จะมีการพิจารณาจากคุณสมบัติอื่นๆ)
- (7) สามารถใช้โปรแกรมทำงานพื้นฐาน (Microsoft Word / power point / Excel / email) และเทคโนโลยี เบื้องต้น

หลังจากผ่านการสมัครและได้เข้ารับการดำเนินงานเป็นเจ้าหน้าที่บริษัทจะมีการทดลองปฏิบัติงานระยะเวลา 3 เดือน โดยมีเกณฑ์ในการประเมิน ดังนี้

- (1) เรียนรู้และพัฒนาตนเองตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย
- (2) มีจิตอาสาและสำนึกพลเมือง แสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือผู้อื่น
- (3) มีพัฒนาการในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับคำแนะนำ
- (4) สามารถปรับตัวเข้ากับทีมงาน ชุมชน และเครือข่ายพื้นที่ปฏิบัติงานของบริษัท

ขั้นตอนการสอนงานสำหรับเจ้าหน้าที่ใหม่

กระบวนการสอนงานเจ้าหน้าที่จะเป็นการพาเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยจะเริ่มจากการฝึกทักษะจำเป็นขั้นพื้นฐานไปสู่การฝึกทักษะที่เป็นความรู้เฉพาะตามความสนใจ ซึ่งความเข้าใจหรือเร็วของการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของเจ้าหน้าที่แต่ละคนซึ่งมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีแนวแนวทางปฏิบัติที่ใช้เป็นหลักในการเรียนรู้การทำงาน 4 ระยะ คือ

- ระยะที่ 1 ช่วง 3 เดือนแรก ช่วงของการปรับตัวเข้ากับทีมงาน จะเป็นช่วงที่ต้องศึกษา ค้นคว้า ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของบริษัท (การลงไปร่วมเวทีประชุม การอ่านหนังสือหรือช่องทางอื่นๆ) พร้อมทั้งฝึกการจัดเตรียมอุปกรณ์ และทำความเข้าใจเครื่องมือที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน
- ระยะที่ 2 ช่วง 3 – 9 เดือน เป็นช่วงของการฝึกสรุปรายงานการประชุม เพื่อพัฒนาทักษะ การฟัง การจับประเด็น และทำความเข้าใจกระบวนการแต่ละกิจกรรม
- ระยะที่ 3 ช่วง 9 – 18 เดือน ฝึกออกแบบกระบวนการในเวทีย่อย การลงเป็นพี่เลี้ยงชวนคุยในกลุ่มย่อย (ในช่วงนี้ทักษะที่ต้องฝึกเบื้องต้น คือ การเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มย่อย การตั้งคำถาม)
- ระยะที่ 4 ช่วง 18 เดือน ขึ้นไป จะเป็นการฝึกการเป็นวิทยากรกระบวนการ การนำกิจกรรมในเวที ตลอดจนพัฒนาศักยภาพตามความสนใจของแต่ละบุคคล ซึ่งทางบริษัทจะสนับสนุนงบประมาณในการไปเรียนรู้ของแต่ละบุคคล (เรียนรู้ทั้งจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกและการทำงานของบริษัทควบคู่กันไปรวมทั้งการเรียนรู้ข้ามเครือข่าย)

แนวทางการบริหารเจ้าหน้าที่ของบริษัท

บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ลูกขึ้นมาดำเนินการเพื่อชุมชนและสังคม ดังนั้นแนวทางการบริหารเจ้าหน้าที่ของบริษัทจึงมีหลักการสำคัญ คือ ดำเนินการเพื่อดึงดูด (Attract) พัฒนา (Develop) รักษา (Maintain) กำลังคนให้ปฏิบัติงานได้ผลสูง (High-performing workforce) รวมไปถึงการมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศ (Corporate excellence) โดยผสมผสานความต้องการความก้าวหน้าและการพัฒนาของบุคคลกับเป้าหมายของบริษัท กล่าวคือ

- 1) ดึงดูด (Attract) ทำให้คนที่เข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำงาน ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการทำงานเพื่อคนอื่น แต่ตนเองก็ยังได้พัฒนาศักยภาพและมีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น เป็นองค์กรสำหรับการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง
- 2) พัฒนา (Develop) บริษัทจะมีการส่งเจ้าหน้าที่ของบริษัทให้ได้เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการทำงาน ของตนเอง ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การอบรมทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน จะมี การส่งพนักงานไปเรียนรู้กับสถาบันชั้นนำในประเด็นนั้นๆ ทั้งหลักสูตรการเป็นวิทยากรกระบวนการ หลักสูตรความมั่นคงภายใน หลักสูตรการออกแบบกระบวนการ เป็นต้น ส่วนที่ 2 การอบรมตามความ สนใจของพนักงาน ซึ่งทางบริษัทจะสนับสนุนงบประมาณในการเข้าร่วมการฝึกอบรมในหลักสูตรที่ เจ้าหน้าที่มีความสนใจและแจ้งความประสงค์ในการพัฒนาตนเอง ซึ่งจำนวนครั้งและระยะเวลาในการ ฝึกอบรมพัฒนาตนเองขึ้นอยู่กับความสนใจและการจัดการภาระงานไม่ให้คั่งค้าง และการเข้ารับการอบรม ในแต่ละครั้งมีการนำกลับมาปรับใช้และพัฒนาการทำงานของตนเอง
- 3) อารักรักษา (Maintain) บริษัทเห็นความสำคัญของการลงทุนในการพัฒนาเจ้าหน้าที่แต่ละคนที่มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงาน การสร้างเจ้าหน้าที่แต่ละคนต้องใช้ระยะเวลาและทรัพยากรที่สูง ดังนั้น การพยายามอารักรักษาให้เจ้าหน้าที่คงอยู่และดำเนินงานกับบริษัทจึงมีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งมีการมุ่งใจ ทั้งการให้สวัสดิการการพาทัศนศึกษา / การสนับสนุนงบประมาณการเรียนรู้ตามความสนใจ / ค่าตอบแทนนอกเหนือเงินเดือน / ค่ารักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย / ประกันสังคม / ประกันชีวิต / ค่า โทรศัพท์-อินเทอร์เน็ต / ค่าเดินทางระหว่างลงพื้นที่ ตลอดจนการดูแลแบบครอบครัวและพี่น้องที่คอยเอาใจใส่กันในทุกๆเรื่อง

ภายใต้หลักและแนวทางการบริหารจัดการบุคลากรนี้เป็นการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเชื่อมโยงและจูงใจเจ้าหน้าที่ในการได้รับการพัฒนาทักษะและความก้าวหน้าใน การทำงานของตนเอง เป็นเครื่องมือในการดัดศักยภาพ ในขณะเดียวกันเมื่อเกิดการแสดงศักยภาพของเจ้าหน้าที่อย่าง เต็มที่ บริษัทก็จะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยไม่ลืมนึกถึงกับแนวความคิดที่จะประกอบธุรกิจเพื่อสังคมมาใช้ เป็นหลักยึดสำคัญของพนักงาน ไม่ให้มุ่งเน้นหรือเห็นแต่เพียงประโยชน์ของตนเอง

ผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัท

- 1) การจัดฝึกอบรมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ
 - a) หลักสูตรวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - b) หลักสูตรการสร้างสำนึกพลเมืองในเด็กและเยาวชน
 - c) หลักสูตรการจัดทำแผนการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม
 - d) หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุข/อาสาสมัครสาธารณสุขในการทำงาน พหุติกรรมอนามัยชุมชน
 - e) หลักสูตรการสรุปบทเรียนแบบเสริมพลัง
 - f) หลักสูตรวิทยากรกระบวนการในงานป้องกันและลดอุบัติเหตุจราจร

***หมายเหตุ ระยะเวลาการฝึกอบรมของแต่ละหลักสูตรขึ้นอยู่กับข้อกำหนดเป้าหมายร่วมกันของ ลูกค้าและบริษัท อาจจะเป็น 1 วัน จนถึง 5 วัน ขึ้นกับความเข้มข้นของเนื้อหาที่ลูกค้าอยากได้ (รายละเอียดแต่ละหลักสูตรอยู่ในชุดความรู้หลักและชุดความรู้เฉพาะ)
- 2) การเป็นช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน
 - a) การเปิดเว็บไซต์สำหรับให้เกษตรกรนักวิจัยชุมชนได้ขายทุเรียนและผลไม้ในชุมชนส่งตรงไปยัง ผู้บริโภค

- b) การจัดพื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของเกษตรกรในเวทีเครือข่ายนักวิจัยชุมชน
- 3) การดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนภายใต้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากหลากหลายองค์กร

ผลตอบแทนด้านสังคม

- 1) การจัดฝึกอบรมและการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเผยแพร่แนวคิดทางสังคมต่างๆ ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นการสร้างเครือข่ายสำหรับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนาสังคมในอนาคต
- 2) สร้างความตระหนักให้คนในสังคมเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดึงความรู้ของท้องถิ่นนำมาสู่การจัดการปัญหา
- 3) การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับเกษตรกรทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้พบกันโดยตรง ช่วยให้เกิดความเป็นธรรมในการซื้อขายสินค้าระหว่างกันโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรเห็นคุณค่าในอาชีพของตนเอง ผู้บริโภคก็ได้สินค้าที่มีคุณภาพ
- 4) สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนผ่านการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนภายใต้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยดึงการสนับสนุนงบประมาณจากหลากหลายองค์กรมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของคนในสังคม เกิดเป็นเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นกระจายไปในทุกส่วนของภูมิภาค
- 5) นักวิจัยชาวบ้านเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในสถานการณ์ทางสังคมและการพัฒนาศักยภาพในเรื่องของการฝึกฝนทักษะด้านต่างๆ จากการนำงบประมาณจากผลประกอบการมาใช้ในการจัดเวทีเครือข่ายและพัฒนาศักยภาพคนทำงานด้านสังคมนำไปสู่การก่อเกิดเครือข่ายเฝ้าระวังทางสังคมของแต่ละพื้นที่
- 6) ในปี 2560 - 2561 มีบุคลากรทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน กว่า 800 คน ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรของบริษัท ซึ่งมีการถ่ายทอดความคิดเรื่องคุณค่าและความสำคัญในการทำงานกับชุมชน โดยอาศัยกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ที่ต้องเน้นการเปิดพื้นที่ให้กับคนในชุมชนทุกกลุ่มเป้าหมายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทุกระยะ เกิดการติดตั้งระบบคิดการทำงานร่วมกับชุมชนที่เกิดการนำไปถ่ายทอดและปรับใช้กับการทำงานภายใต้ภารกิจขององค์กรในแต่ละภาคส่วน

กลยุทธ์ในการขายผลิตภัณฑ์และบริการของบริษัท

- 1) มีพื้นที่รูปธรรม เมืองคักร และมีกลุ่มคนต้นแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนของตนเองได้ / นำไปปรับใช้กับองค์กรของตนเองแล้วประสบความสำเร็จ โดยผ่านการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับบริษัทอย่างเข้มข้นมาเป็นแรงบันดาลใจ
- 2) พัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองและตรงตามเป้าหมายของกลุ่มลูกค้าที่สนใจ โดยมีทั้งหลักสูตรระยะสั้น โดยใช้เวลา 1 วัน / ระยะกลาง ครึ่งละ 2-5 วัน จำนวน 2-4 ครั้ง / ระยะยาว ทำโครงการร่วมกันฝึกอบรมและลงไปปฏิบัติจริงในพื้นที่
- 3) มีการติดตามและประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมตามหลักสูตรของบริษัท โดยมีการลงไปช่วยเหลือหนุนเสริมกระบวนการทำงานที่ได้รับจากการอบรมให้สามารถนำไปปรับใช้จริงในภารกิจหน้าที่ที่ดำเนินการได้
- 4) มีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรและผลการดำเนินงาน รวมทั้งเทคนิคเครื่องมือ ผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งจาก Fan page / YouTube / กลุ่มไลน์ เป็นต้น
- 5) มีเครือข่ายนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้างทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและเติมเต็มความรู้เชิงวิชาการ ผสานกับการออกแบบกระบวนการที่เข้าใจได้ง่ายผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ

การบริหารจัดการการเงิน

บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลและจัดตั้งในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในรูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม ซึ่งในปัจจุบันมีการส่งเสริมสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐผ่านกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แต่ในส่วนของการจดทะเบียนยังอยู่ภายใต้กระทรวงพาณิชย์ และระบบการเสียภาษีอยู่ภายใต้การกำกับของกรมสรรพากร กระทรวงการคลัง ทำให้การบริหารจัดการการเงินของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ดำเนินการตามกรอบของกฎหมายซึ่งต้องมีการจดทะเบียนและชำระภาษีรายได้ตามกฎหมาย โดยมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายและมีการตรวจสอบบัญชีโดยมีผู้ตรวจสอบบัญชีที่ได้รับอนุญาต และรายงานผลประกอบการตามกฎหมายโดยในระย 2 ปีแรกของการดำเนินงานทางบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ต้องเรียนรู้ระบบการจัดการการเงินและบัญชี โดยมีที่ปรึกษาจากภายนอกที่มีประสบการณ์มาให้คำแนะนำในการวางระบบการบริหารการเงินและบัญชี โดยรายได้ที่เกิดขึ้นจากการประกอบการของบริษัทเป็นรายได้จากการให้บริการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เป็นความเชี่ยวชาญที่เกิดขึ้นจากความรู้ที่ถูกพัฒนามาจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและการขายสินค้าที่เชื่อมโยงกับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น การขายหมวกนิรภัยที่เชื่อมโยงกับการทำกระบวนการวิจัยในงานความปลอดภัยทางถนน โดยบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานจัดซื้อหมวกนิรภัยจาก บริษัทผู้ผลิตหมวกในราคาขายส่งแล้วนำมาจำหน่ายให้กับหน่วยงานและองค์กรที่ต้องการหมวกนิรภัย โดยบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จะนำมาขายในราคาขายปลีกควบคู่กับโปรแกรมการฝึกอบรมและการติดตามการสวมหมวกนิรภัยอย่างต่อเนื่องด้วยกลไกจากทีมบุคลากรของบริษัทร่วมกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากหมวกนิรภัยมีความต่อเนื่องและส่งผลต่อการสร้างความปลอดภัย เป็นต้น ผลกำไรและรายได้ที่เกิดขึ้น ได้นำกลับไปใช้ในกิจกรรมเพื่อสังคม ผ่านการพัฒนาบุคลากรและการทำกิจกรรมกับชุมชนในโครงการที่ทางบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้กำหนดเป้าหมายและวางแผนงานไว้ในแต่ละปี

ถึงแม้การจัดการระบบการเงินของ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ที่มีระบบการบริหารจัดการการเงินเหมือนธุรกิจปกติทั่วไป ในแง่ของการที่กิจการอยู่ได้ด้วยการแสวงหากำไร แต่ในฐานะที่บริษัทกำหนดตัวเองเป็นธุรกิจเพื่อสังคมจึงมีความต่างจากธุรกิจทั่วไปในหลายประการ เริ่มตั้งแต่ผลิตภัณฑ์และการบริการของธุรกิจเพื่อสังคม จะไม่ใช่สินค้าตลาดทั่วไป ที่มุ่งสนองความต้องการของผู้บริโภคเป็นสำคัญแต่จะถูกผลิตหรือออกแบบให้ใช้งานเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาด้านสังคมหรือสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะขณะที่ในกระบวนการดำเนินงานของธุรกิจเพื่อสังคม ก็เป็นไปเพื่อส่งมอบประโยชน์ให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพนักงาน ตลอดห่วงโซ่คุณค่าอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งแตกต่างจากธุรกิจปกติ ที่คำนึงถึงการส่งมอบประโยชน์สูงสุดให้แก่ผู้ถือหุ้นเป็นสำคัญ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในฐานะผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม จึงต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารจัดการเงินทุนที่ได้รับโดยไม่ให้ขาดทุน (Non-loss) สร้างเป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดรายได้เพียงพอที่จะหล่อเลี้ยงกิจการ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาคหรือเงินอุดหนุนจากภายนอก เรียกได้ว่าเป็นธุรกิจที่มุ่งสร้างคุณค่าสูงสุด (Maximize Value) ให้แก่สังคม ดังนั้นใน 2 ปีแรกจึงเน้นการนำรายได้ที่เกิดขึ้นนำไปพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเชื่อมโยงและจูงใจเจ้าหน้าที่ให้มีการพัฒนาทักษะและมีความก้าวหน้าในการทำงานของตนเอง เป็นเครื่องมือในการดัดศักยภาพ ในขณะที่เดียวกันเมื่อเกิดการแสดงศักยภาพของเจ้าหน้าที่อย่างเต็มที่โดยยึดโยงกับแนวความคิดของผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมมาใช้เป็นหลักยึดสำคัญของพนักงาน ไม่ให้มุ่งเน้นหรือเห็นแต่เพียงประโยชน์ของตนเอง

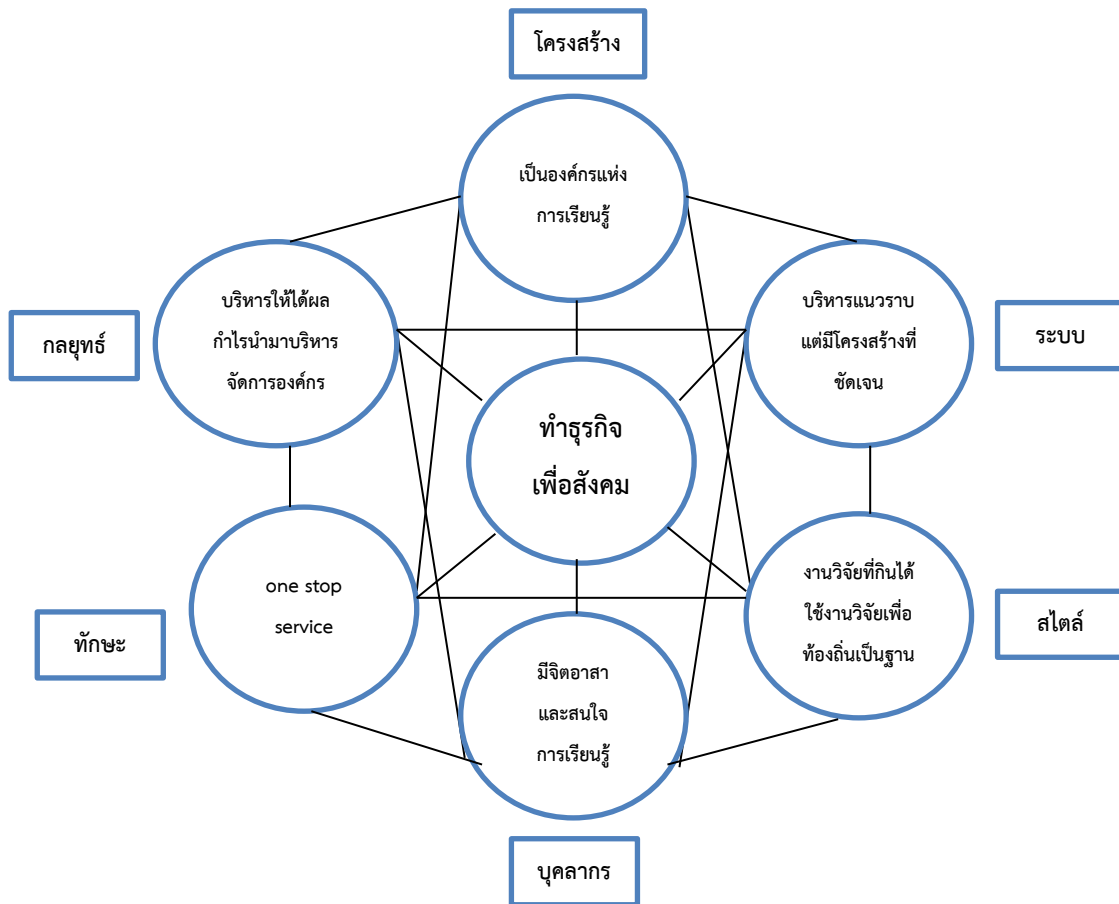
ข้อจำกัดที่พบจากการขอจัดตั้งเป็นธุรกิจเพื่อสังคม

จากการที่ได้ดำเนินกิจกรรมภายใต้แนวคิดธุรกิจเพื่อสังคม ภายใต้การจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลและจัดตั้งในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นพบว่ายังมีข้อดีและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการทำงาน หลายคนคิดว่าการทำธุรกิจเพื่อสังคมไม่ต้องทำอะไรก็ได้เพราะแค่อยากจะทำดี อยากจะเปลี่ยนสังคม และไม่ยักเน้นแสวงหากำไรแบบธุรกิจทั่วไป แต่ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่าธุรกิจเพื่อสังคมพยายามแก้ “ช่องว่าง” ระหว่างการทำงานขององค์กรพัฒนาสังคมและองค์กรกุศล เช่น มูลนิธิ ที่มุ่งแก้ไขปัญหาสังคมแต่อาจจะดำเนินงานได้ไม่ต่อเนื่อง เพราะต้องอาศัยแหล่งทุนจากเงินบริจาคหรือเงินให้เปล่า (grant) ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้แน่นอน ในขณะที่องค์กรธุรกิจมีเครื่องมือต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพในการหารายได้และการบริหารกิจการ เช่น การตลาด การเงิน การบัญชี การจัดการและอื่นๆ แต่ไม่เน้นสร้างคุณค่าทางสังคม ธุรกิจเพื่อสังคมจึงค่อยๆ เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขความท้าทายของการระดมทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาสังคม ดังนั้นการทำธุรกิจเพื่อสังคมโดยไม่ต้องมีกำไรจึงเป็นความคิดที่ไม่ค่อยถูกนัก แต่องค์กรพัฒนาทางสังคมสามารถสร้างคุณค่าเชิงสังคมผ่านการทำธุรกิจเพื่อสังคมให้ “เท่าทุน” ได้ แต่หากบริหารงานแล้วขาดทุนนั้นหมายถึงผลลัพธ์ทางสังคม (impact) ขององค์กรก็จะทำได้ไม่สม่ำเสมอ หรือหลายครั้งต้องปิดกิจการลงเพราะเจ้าของไม่สามารถเลี้ยงดูตัวเองและทีมงานได้ในทางกลับกัน หากทำกำไรได้องค์กรก็ขยายงานและขยายผลลัพธ์ทางสังคมได้ หรือจ่ายค่าแรงที่เป็นธรรมแก่ทีมงานในอัตราที่แข่งขันกับตลาดได้

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ก็พบว่าเงื่อนไขและข้อจำกัดในฐานะเป็นองค์กรพัฒนาทางสังคมที่ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงาน ที่มีแหล่งทุน (grant) จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนรายอื่น มากกว่า 15 ปี ก็ไม่สามารถคาดการณ์ได้แน่นอนในการให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเหตุผลและแรงจูงใจที่มาดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคม ทั้งนี้ภายใต้การดำเนินการมาในช่วง 2 ปี ของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในการวางฐานะเป็นธุรกิจเพื่อสังคม ยังหาคำตอบได้ยากว่าธุรกิจเพื่อสังคมควรได้กำไรอย่างน้อยเท่าไรถึงจะเหมาะสม ในขณะที่กลไกการสนับสนุนจากภาครัฐและความเข้าใจของสังคมกับการประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมก็ยังไม่มีความชัดเจน ระบบการจดทะเบียนรับรองสถานภาพการเป็นธุรกิจเพื่อสังคม ยังมีความยุ่งยากซับซ้อนอยู่ในหลายขั้นตอน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีหลายหน่วยงานขาดความเป็นเอกภาพในการทำงาน เช่น หากเป็นบริษัทจำกัด ที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล หากจะเข้าสู่การเป็นธุรกิจเพื่อสังคมจะต้องไปจดทะเบียนและรับรองสถานภาพจากกระทรวงพาณิชย์ และต้องมารับการรับรองการเป็นกิจการเพื่อสังคม จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แต่ในส่วนของบริษัทจะต้องไปขอการยกเว้นที่กรมสรรพากร กระทรวงการคลัง ที่ยังขาดข้อกำหนดที่ชัดเจนและสอดคล้องกันของแต่ละหน่วยงาน ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการนำข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้ไปปรับแก้ซึ่งในอนาคตน่าจะเกิดความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น

ภายใต้สถานการณ์ที่ในระดับชาติยังขาดกฎเกณฑ์บริหารจัดการองค์กรใหม่ ที่สมบูรณ์ จึงมีความจำเป็นต้องทดลองศึกษาบนเงื่อนไขที่เกิดขึ้นและจัดองค์กรให้เหมาะสมเนื่องจาก บริษัทสร้างสรรค์ปัญญา จำกัด มุ่งสร้างโครงสร้างเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างชัดเจน มีระบบการบริหารจัดการแนวราบแต่มีโครงสร้างชัดเจน โดยอาศัยกลยุทธ์ในการบริหารผลกำไรเพื่อนำมาบริหารจัดการองค์กรและตอบแทนสู่สังคม ผ่านทักษะการดำเนินงานอย่างคล่องตัว แบบ one stop service ดังภาพที่ 32

ภาพที่ 32 ภาพเค้าโครงรูปแบบการบริหารจัดการบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

จากการทบทวนที่ผ่านมา ทำให้ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกเห็นแนวทางในการติดตามสนับสนุน เครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นท้องถิ่น และภาคเอกชน ผ่านนวัตกรรม 5 ด้าน และมีการแพร่กระจายนวัตกรรมไปยังกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคตะวันตก ให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชน ควบคู่กับศูนย์ประสานงานฯ ต้องมีการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการผสมผสานการออกแบบกระบวนการดำเนินงานให้ทันสมัย อาศัยเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้อย่างต่อเนื่อง เปรียบเทียบให้เห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับการดำเนินงานวิจัยในหลากหลายแง่มุม มีตัวอย่างรูปธรรมในพื้นที่ หรือมีการผสมผสานนวัตกรรมในพื้นที่ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) กับความรู้ภายนอกพื้นที่ และสาธิตให้เห็นผลที่เกิดขึ้น จะช่วยให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมอย่างยั่งยืนต่อไป โดยหัวใจสำคัญ คือ การสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณในพื้นที่ ผ่าน CBR Training School ที่เริ่มต้นจากการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก ซึ่งมีแผนงานในการสร้างพี่เลี้ยงในแต่ละจังหวัด ที่มีศักยภาพผ่านนักวิจัยที่ขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอย่างน้อย 1 โครงการขึ้นไป เพื่อสร้างพี่เลี้ยงในพื้นที่อย่างใกล้ชิดกับการดำเนินงานของเครือข่ายนักวิจัยในพื้นที่ เช่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เครือข่ายนักวิจัยพื้นที่รอบเขายายดา เครือข่ายนักวิจัยกลไกการพัฒนาเด็กและเยาวชน 2 อบต. ในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น โดยบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เป็นแกนหลักในการอบรมหลักสูตรต่างๆ เช่น วิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูลและเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วม เป็นต้น หากพื้นที่ดังกล่าวมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกับเครือข่าย ย่อมนำไปสู่การสร้างกลไกพี่เลี้ยงในพื้นที่ร่วมกัน ช่วยสร้าง

ที่เลี้ยงตัวคุณที่เข้าใจและสามารถติดตามหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ได้อย่างใกล้ชิดพื้นที่ การดำเนินงานที่เชื่อมโยงการทำงานของยุทธศาสตร์ภาคกลาง ตะวันตก และภาคตะวันออก ผ่านการขับเคลื่อนงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด และศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกในการวางกลไกการขับเคลื่อนงานร่วมกันอย่างเป็นระบบในระดับจังหวัดและภูมิภาคต่อไป

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาโครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม ภายใต้ 3 หัวข้อหลัก คือ 1) ชุดความรู้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม 2) นวัตกรรมและการถ่ายทอดนวัตกรรมไปยังศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันตก และ 3) ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกกับการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

- 5.1 ชุดความรู้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม
- 5.2 นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกกับการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด
- 5.3 กลไกการบริหารจัดการศูนย์นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิสังคมภาคตะวันตก

5.1 ชุดความรู้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

5.1.1 ชุดความรู้จากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม แบ่งออกเป็นชุดความรู้หลักในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามวิธีวิทยา 7 ขั้นตอนของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ และชุดความรู้เฉพาะด้านการฝึกอบรม ที่ได้จากการนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในการฝึกอบรมให้กับภาคีเครือข่ายที่สนใจเรียนรู้การสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น ชุดความรู้ในการอบรมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชาวบ้าน การทำงานด้านความมั่นคงด้านน้ำ การพัฒนาศักยภาพ อสม.และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการปรับสุขภาพ / พฤติกรรมอนามัยชุมชน เป็นต้น

5.1.2 รูปแบบการหนุนเสริม 4 รูปแบบในการทำงานร่วมกับชาวบ้าน การทำงานร่วมกับหน่วยงาน การทำงานระหว่างชุมชนร่วมกับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และการการทำงานร่วมกับภาคเอกชน ซึ่งนำมาใช้ในการดำเนินงานของบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด โดยเน้นในรูปแบบที่ 4 เพื่อสร้าง SMART Community ให้เกิดในสังคมเพิ่มขึ้น

5.1.3 ชุดความรู้ที่เป็นนวัตกรรมจากการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยการสร้างพลังตัวคุณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งในช่วงปี 2558 – 2560 มีการดำเนินงานผ่าน 1) โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก จำนวน 66 ชุมชน ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม 2) โครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.เพื่อลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง จำนวน 12 ชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม สิงห์บุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม 3) โครงการจัดทำแผนเพื่อความมั่นคงด้านน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 16 ตำบลในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม

5.2 นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกกับการดำเนินงานบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมาเป็น นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก 5 ด้าน ได้แก่ นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านวิธีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

นวัตกรรมว่าด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมว่าด้วยการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีการคัดเลือกการถ่ายทอดนวัตกรรมไปยังกลุ่มบุกเบิกที่ใช้นวัตกรรมดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม. เพื่อการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก และโครงการพัฒนากลไกเด็กและเยาวชนในพื้นที่ อบต.หนองขาม และ อบต.พลับพลาไชย จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมและนำไปสู่การขยายผลการดำเนินงานประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น เกิดพี่เลี้ยงตัวคูณที่เป็นเจ้าหน้าที่ อบต.หนองขาม และ อบต.พลับพลาไชย จังหวัดสุพรรณบุรี ในการลุกขึ้นมาสร้างกลไกการพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่จากการเข้ารับการอบรมรวมวิทยากรกระบวนการ การเก็บรวบรวมข้อมูลและเทคนิคการสร้างการมีส่วนร่วม และอยู่ระหว่างการลงทำงานในพื้นที่ทั้งพี่เลี้ยงร่วมกับเด็กและเยาวชน โดย อบต.หนองขามผลักดันกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนเข้าสู่ข้อบัญญัติท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนรวมทั้งเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง และทั้ง 2 อบต. บูรณาการการทำงานเด็กและเยาวชนเข้าสู่สภาเด็กและเยาวชนร่วมด้วย เป็นต้น

จากการนำชุดความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามที่เป็นนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกมาดำเนินงานควบคู่กันภายใต้การขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อสังคม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จนเกิดผลการดำเนินงานในช่วงปี 2558 - 2560 ดังนี้

5.2.1 สร้างชุมชนได้ทั้งหมด 87 ชุมชน จากเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 100 – 300 ชุมชน ภายในระยะเวลา 3 ปี

5.2.2 มีทีมงานหลัก 10 คน ทีมงานเสริม จำนวน 5 – 10 คน และแกนนำนักวิจัยชาวบ้าน 17 ชุมชน
หลักรวม 37 คน จากเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 30 – 40 ชุมชน

5.2.3 จากการดำเนินงาน 3 โครงการ สร้างพี่เลี้ยงตัวคูณได้ 15 คน หลักในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก จำนวน 48 คน โครงการจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำ จำนวน 15 คน และโครงการพัฒนาศักยภาพ อสม.เพื่อการลด ละ เลิก เหล้าและบุหรี่ในภาคกลาง จำนวน 12 คน รวมพี่เลี้ยงตัวคูณหลักทั้งสิ้น 90 คน ขยายผลไปสู่การนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ในการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขใน 4 เขตบริการสุขภาพ ในนามบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ให้เป็นพี่เลี้ยงเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยชุมชนในการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพระดับภาคกลาง

5.2.4 ชุดความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำ ความรู้ในการพัฒนาเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ อสม. ความรู้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ความรู้เรื่องการพัฒนาหลักสูตรอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทำเกมส์ให้เป็นงาน การพัฒนาสื่อเพื่อใช้ในการติดตามหนุนเสริม และการพัฒนาบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ให้เรียนรู้เพื่อเลี้ยงตนเองได้

5.2.5 กลไกการแลกเปลี่ยนเชิงประเด็นดังในหัวข้อ 5.2.4 และกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชุมเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามจัดขึ้น 1 เดือน / ครั้ง รวมทั้งเวทีการนำเสนอผลงานเชิงประเด็น เช่น มหกรรมการเรียนรู้โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก 3 ปีที่ผ่านมา เป็นต้น

5.3 กลไกการบริหารจัดการศูนย์นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิสังคมภาคตะวันตก

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามมุ่งเน้นการสร้างคามเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนผ่านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การหนุนเสริมการดำเนินงานนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากกว่า 15 ปี แต่ไม่สามารถขยายผลการดำเนินงานได้ เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่จำกัด ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงให้มีคุณภาพเพียงพอกับการลงพื้นที่หนุน

เสริมนักวิจัยชาวบ้าน รวมทั้งกระบวนการพัฒนาศักยภาพทีมพี่เลี้ยงและนักวิจัยชาวบ้านและงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงดำเนินงานได้ในระดับหนึ่ง แต่ผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ได้ความรู้ 4 รูปแบบในการทำงานของศูนย์ประสานงานฯ ร่วมกับชาวบ้าน การทำงานร่วมกับหน่วยงาน การทำงานระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ และการทำงานร่วมกับภาคเอกชน ซึ่งการทำงานของศูนย์ประสานงานฯ มีจุดเด่น คือ ทำให้วิถีวิทยาในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้ง 7 ขั้นตอน คงอยู่ ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาบางส่วนให้มีความชัดเจนเพิ่มขึ้น เช่น การวิเคราะห์ทุนชุมชนในช่วงต้นน้ำ การใช้เครื่องมือ Timeline และแผนที่เดินดินในช่วงกลางน้ำ การใช้การวัดความเปลี่ยนแปลงในช่วงปลายน้ำ รวมทั้งการสรุปบทเรียน การตั้งคำถามเพื่อสร้างการเรียนรู้ และการประชุมเครือข่ายนักวิจัยประจำเดือนก็ยังคงมีความสำคัญกับการขับเคลื่อนงาน เช่นเดียวกัน

ศูนย์วิจัยนวัตกรรมเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันตกภายใต้ภารกิจถ่ายทอดความรู้ / นวัตกรรมเรื่องการทำงานอย่างมีส่วนร่วมไปยังผู้เกี่ยวข้องทั้ง 4 รูปแบบ (ชาวบ้าน หน่วยงาน สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน) มีการค้นหานวัตกรรมไปสู่การใช้งาน ได้แก่ นวัตกรรมมาด้วยการปฏิบัติผ่านวิถีวิทยาในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมมาด้วยการปฏิบัติผ่านเครื่องมือหลักที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมมาด้วยแนวคิดในการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นวัตกรรมมาด้วยการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการสร้าง SMART Community ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดำเนินการขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อสังคม ในนามบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เพื่อหารายได้จากการให้บริการจากหลักสูตรฝึกอบรมและการขายสินค้า ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกยังต้องมีการสรุปบทเรียนการดำเนินงานให้ชัดเจนก่อนที่จะขับเคลื่อนงาน ดังนั้นงบประมาณในช่วงแรกจึงมีอยู่อย่างจำกัด และใช้ทรัพยากรบุคคลจากทีมงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากงบประมาณส่วนใหญ่จะต้องใช้ปรับปรุงฐานข้อมูลการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานฯ การจัดทำเว็บไซต์ให้คนที่สนใจเข้าถึงข้อมูลและชุดความรู้ เพื่อให้บริการวิชาการและถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้สนใจใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เชิงประเด็น / เชิงพื้นที่) ในเครือข่าย อปท. บริษัทเอกชน แกนนำชุมชน และบุคคลที่สนใจทั่วไปเข้ามามีความรู้ไปขยายผลการดำเนินงานต่อไป

ขณะที่กำลังมีการค้นหาหลักการดำเนินงานศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ก็ได้ดำเนินงานเพื่อสร้าง SMART Community ในการร่วมกันเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ภายใต้แนวคิดธุรกิจเพื่อสังคม ในนามบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ซึ่งก่อตั้งมาจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม จึงไม่มีงบประมาณดำเนินการเป็นของตนเอง จึงต้องนำนวัตกรรมทั้ง 5 ด้าน มาถ่ายทอดให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่สนใจ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ในประเด็นการจัดการทรัพยากร การศึกษา และประเด็นสุขภาวะกับการจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อหารายได้เข้าองค์กรผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำไปปรับใช้กับการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างพี่เลี้ยงลงไปทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ภายใต้หลักสูตรงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม และการปรับเปลี่ยนสุขภาวะและพฤติกรรมอนามัยชุมชน โดยพบว่า การอบรมให้กับภาคเอกชนที่เป็นรูปแบบที่ 4 จะสามารถสร้างตัวคูณได้มากกว่า แต่จากการดำเนินงานในการใช้ธุรกิจเพื่อสังคมเพื่อสร้าง CSR ให้กับภาคเอกชนต่างๆ ก็ไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เห็นภายในเวลารวดเร็วได้ อย่างน้อยต้องใช้เวลา 1 ปีขึ้นไป ทำให้บางบริษัทตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติการผ่านการสร้างกิจกรรมที่ไม่เน้นการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนรอบข้าง เนื่องจากมีปัจจัยเงื่อนไขหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง

ทั้งการยอมรับนวัตกรรม การทดลองนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ และการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งควรทำงานที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแทรกซึมเข้าไปควบคู่กับการสื่อสารประชาสัมพันธ์โครงการอย่างทั่วถึง

รายละเอียดของทั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ดังในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงรายละเอียดการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

หัวข้อ	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสงคราม	ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชน ภาคตะวันตก	บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด
แนวคิด	- การสร้างความเข้มแข็งให้กับ คนในชุมชนผ่านการทำงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น	- ถ่ายทอดความรู้ / นวัตกรรม เรื่องการทำงานอย่างมีส่วนร่วมไป ยังผู้เกี่ยวข้องทั้ง 4 รูปแบบ (ชาวบ้าน หน่วยงาน สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน)	- ก า ร ส ร ้าง SMART Community เพื่ อ ร วม กั น เปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ภายใต้ แนวคิดธุรกิจเพื่อสังคม
ทีมงาน	- ผู้ประสานงาน - ผู้ช่วยผู้ประสานงาน - เจ้าหน้าที่ดูแลระบบข้อมูล	- ผู้ประสานงาน - ทีมงานจากศูนย์ประสาน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น - ภาควิชาการ	<u>ทีมองค์กร</u> - ผู้จัดการ - เจ้าหน้าที่ฝ่ายสื่อสาร - เจ้าหน้าที่จัดการความรู้ - เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ - เจ้าหน้าที่ทรัพยากรบุคคล - เจ้าหน้าที่การตลาด - การเงิน-บัญชี <u>ทีมแนวร่วม / ทีมเสริม</u> - เจ้าหน้าที่ part time - แกนนำชุมชน - ทีมนักวิชาการ - อาสาสมัครหนุนงานชุมชน
บทบาท / ภารกิจ	- เป็นพี่เลี้ยง / โค้ชติดตามหนุน เสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การ ทำงานวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาองค์ ความรู้มาใช้ในการทำงาน	- บริการวิชาการและถ่ายทอด ความรู้ไปยังผู้สนใจใช้ประโยชน์จาก งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เชิงประเด็น / เชิงพื้นที่) ○ อปท. ○ บริษัทเอกชน ○ แกนนำชุมชน	- งานบริการสังคมเพื่อสร้าง ธุรกิจเพื่อสังคม เช่น ฝึกอบรม เป็นต้น - การจำหน่ายสินค้าชุมชน ออนไลน์

			- บริการอื่นๆ นอกเหนือจากงานวิจัย เช่น การให้คำปรึกษา เป็นต้น
เครื่องมือที่ใช้ ใน การ ดำเนินงาน	- การลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริม - เวทีประชุมเครือข่าย 1 ครั้ง/เดือน - เวทีเติมเต็มศักยภาพตามสถานการณ์ - เวทีสรุปบทเรียน - การถ่ายทอดสดการจัดเวทีในพื้นที่จริง (FB live)	- การนำเสนอผลงานของศูนย์นวัตกรรมในเวทีสัมมนาวิชาการ - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นพื้นที่อื่นๆ - การสื่อสารกระบวนการเรียนรู้ในเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก แพนเพจ	- การฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสรุปบทเรียน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ - เวทีแลกเปลี่ยนในเครือข่าย - เว็บไซต์ / เฟซบุ๊ก / แพนเพจ
การบริหาร จัดการ	- การบริหารจัดการรายโครงการย่อย - การบริหารจัดการคน งาน งบประมาณ	- การจัดการความรู้เพื่อยกระดับความรู้ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย - เชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ระดับนโยบาย - ประสานการทำงานแนวราบและแนวดิ่ง	- บริหารจัดการเชิงธุรกิจในการวางโครงสร้างเพื่อหารายได้เข้าสู่องค์กร (กลยุทธ์ การหารายได้ การสร้างทีมงาน) - เชื่อมโยงธุรกิจที่เกี่ยวข้องและคืนสู่ชุมชน / ภาควิชาเครือข่ายที่มีในพื้นที่
การพัฒนา ศักยภาพ	- เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ - การเข้ารับการฝึกอบรมจากแหล่งเรียนรู้ / สถาบันต่างๆ ทั้งเชิงเทคนิคและภายในจิตใจ	- ขวนักวิชาการมาช่วยวิเคราะห์สังเคราะห์องค์ความรู้ - ยกระดับ / ขยายผลความรู้เชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น	- แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหน่วยงานที่ทำธุรกิจเพื่อสังคม - เติมความรู้เรื่องการบริหารธุรกิจ
การ ประเมินผล / ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	- คนในชุมชนเข้าใจแนวคิดและสามารถดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม	- เผยแพร่องค์ความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมายที่สนใจ - กลุ่มเป้าหมายยอมรับและนำความรู้ไปใช้ในชุมชน /พื้นที่	- หลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย - การบริหารจัดการและกลยุทธ์ในการจัดการองค์กรให้มั่นคง

อย่างไรก็ตาม พบว่า การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จะสามารถดำเนินการเพื่อให้เกิดพลังนั้น ยังสามารถขยายผลให้เกิดการยกระดับอย่างมีประสิทธิภาพยังต้องดำเนินงาน โดยการนำความรู้ในส่วนของวิธีวิทยาขั้นตอนการวิเคราะห์สังเคราะห์ เข้ามาดำเนินการให้เข้มข้นเพิ่มขึ้นจะส่งเสริมให้กระบวนการมีพลังเพิ่มมากขึ้น ซึ่งที่ผ่านมางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังขาดส่วนนี้ค่อนข้างมาก และการวิเคราะห์สังเคราะห์จะทำในทุกขั้นตอน หากการวิเคราะห์สังเคราะห์ที่ดีก็จะช่วยยกระดับองค์ความรู้ในการดำเนินงานได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งจะทำให้ระยะเวลาการดำเนินงานลดลง การออกแบบกิจกรรมกระบวนการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และพัฒนาศักยภาพคน คนเก่งขึ้น ตอบโจทย์โครงการ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงประเด็น

นอกจากนี้ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ยังต้องมีการบริหารจัดการองค์กรที่เน้นการพึ่งพาตนเองมากกว่าการรับงบประมาณจากแหล่งทุน ซึ่งหากทำได้ ก็จะเป็นการผสมผสานการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การบริหารจัดการองค์กรในรูปแบบของธุรกิจได้ ซึ่งนอกจากการดำเนินงานทางด้านงานวิจัยแล้ว ยังมีบริการเสริมอื่นๆ ไว้ให้บริการกับผู้สนใจ เช่น การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม การประกอบกิจการซื้อขายผลผลิตชุมชนแปรรูป พัฒนาผลิตภัณฑ์ ร่วมกับชุมชน สถานประกอบการ สถาบันการศึกษา เป็นต้น

5.4. ข้อเสนอแนะตอนนโยบาย และการวิจัยในอนาคต

1. บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ที่เป็นนวัตกรรมของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ต้องอยู่ในการดูแลของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปก่อน ซึ่งจากผลการวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจเพื่อสังคม พบว่า องค์กรที่ดำเนินการธุรกิจเพื่อสังคมจะดำเนินงานได้ด้วยรายได้ของตนเองนั้น โดยทั่วไปใช้เวลาประมาณ 5 ปี

2. ต้องมีการพัฒนาศักยภาพของทีมงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก และบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด เกี่ยวกับแนวคิด กระบวนการ และการบริหารจัดการคน งาน และงบประมาณช่วงเปลี่ยนผ่านของทีมงานให้ได้ เพื่อรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในชุมชน สังคม ประเทศ และโลก ที่ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบขององค์กร

3. ควรมีการฝึกอบรมความรู้เรื่องการวิเคราะห์สังเคราะห์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อพัฒนาศักยภาพให้ทีมที่เลี้ยง และช่วยเสริมพลังให้ชุมชน รวมทั้งจะช่วยให้เกิดนวัตกรรมใหม่ของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก และให้บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด นำไปเผยแพร่ต่อไป

4. ควรมีการทบทวนทุนเดิม / ความเชี่ยวชาญของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อปรับกระบวนการอบรมเชิงสถาบันให้กับนักวิชาการที่มีความสนใจในการทำงานวิจัยรับใช้สังคม เช่น อาจารย์ในสถาบันการศึกษา หรือการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรให้กับวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี เป็นต้น และนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการสร้างนวัตกรรมของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ในการปรับใช้กับการทำงานเพื่อเป็นสถาบันการจัดการความรู้ท้องถิ่นนวัตกรรมชุมชน

5. ยกย่องบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ไปสู่ CBR (Community based Research) Training School เพื่อนำความรู้จากการฝึกอบรมที่มีหลักสูตรหลากหลายไปใช้ในการสร้างที่เลี้ยงตัวคุณ เช่น การอบรมวิทยากรกระบวนการ การอบรมเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การคิดเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชุมชน (R₁-E-R₂) และการติดตั้งการวิเคราะห์สังเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น เป็นการช่วยพัฒนากลไกการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงาน พี่เลี้ยงนักวิจัย และเครือข่ายนักวิจัยในพื้นที่ให้เกิดรูปธรรมที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก และภาคตะวันออกร่วมกันต่อไป ตลอดจนช่วยให้เกิดการบริหารจัดการศูนย์นวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิสังคมภาคตะวันตกอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กชกร ชินะวงศ์ บรรณาธิการ. (2548). *กระบวนการทัศนวิสัยเพื่อท้องถิ่นจุดเปลี่ยนการพัฒนา*. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- กชกร ชินะวงศ์ บรรณาธิการ. (2546). *งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สื่อความหมายผ่านฐานคิดและประสบการณ์*. เชียงใหม่ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *คุณลักษณะและวิธีวิทยาทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น* กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). *วิชาการยุคใหม่งานวิจัยชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก*. (พิมพ์ครั้งที่1.) เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- เกศสุตา สิทธิสันติสกุล บรรณาธิการ. (2548). “*กระบวนการทัศนวิสัยเพื่อท้องถิ่น จุดเปลี่ยนการพัฒนา*.” หนังสือประกอบการสัมมนา เรื่อง กระบวนการทัศนวิสัยเพื่อท้องถิ่น จุดเปลี่ยนการพัฒนา. วันที่ 27 มกราคม 2548 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2545). วิถีชุมชน : คู่มือการเรียนรู้ ที่ทำให้ชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- คำรณ นิยมอนงค์. (2560). *กระบวนการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์จังหวัดสมุทรสงครามโดยผ่านการทำงานร่วมกับกลไกทุนเสริม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาพัฒนาชนบทศึกษาและการพัฒนา.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ. (2555). *โครงการการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ. (2550). *จากคนสามหมอกสู่คนสามน้ำ จากหลักการสู่ปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ. (2556). *โครงการการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำจังหวัดสมุทรสงคราม: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ. (2556). *โครงการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการบูรณาการงานเหล่า บูหรี เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยชุมชนภาคกลาง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ (2558) *โครงการการวางแผนจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความมั่นคงด้านน้ำของระบบนิเวศสามน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม ปีที่ 3*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ (2559) *โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานการวิจัย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ และคณะ (2561) *โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม. รายงานความก้าวหน้า : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ชุตินา เหนานบุรีรักษ์และคณะ. (2549). *โครงการความร่วมมือของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานและสถานประกอบการในการศึกษาแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการทำงานของสถานประกอบการจังหวัดสมุทรสงคราม : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- บริติช เคานซิล. 2559. *กิจการเพื่อสังคมในสหราชอาณาจักร การพัฒนาสู่ภาคกิจการเพื่อสังคมที่เติบโต*. © Mat Wright.

ประเวศ วะสี และคนอื่นๆ. (2545). *ข้อเสนอ ยุทธศาสตร์แก่วิกฤตชาติ*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ประเวศ วะสี. (2537). *ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ : ยุทธศาสตร์ที่สำคัญร่วมกันทั้งหมด*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้ง.

ประเวศ วะสี และคนอื่นๆ. (2544). *พลังชุมชน พลังแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร : กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ปัญญา โดกทอง และคณะ. (2546). *โครงการรูปแบบการจัดการน้ำในลุ่มลุ่มต่ำบลพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).*

ปิยะวัติ บุญ-หลง และคณะ. *การวิจัยเพื่อสนับสนุนการของ สกว.วิจัย สำนักงานภาค.ท้องถิ่น: การปฏิรูประบบ*

พระธรรมปิฎก และคนอื่นๆ. (2544). *การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ภมรรัตน์ สุธรรม. (2546). *พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิสิทธรรณ.มกราพันธุ์ จุฬารส. การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้. วิทยาลัยการสาธาณสุขสิรินธรจังหวัดขอนแก่น

ลักขณา วงศ์ยะรา. (2550). *การวิจัยเพื่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก*.วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาพัฒนาชนบทศึกษา.

วรรณสม สีสั่งข์. (2555). *อัตลักษณ์ของนิตยสารที่เป็นกิจการเพื่อสังคม : ปิแมกกาซีน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย, สาขานิเทศศาสตร์บัณฑิต.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม. (2557). *รายงานความก้าวหน้าโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

Everette M. Roger. 2003. Innovation Adoption Process. วันที่ 17 มกราคม 2561 .
<https://sites.google.com/site/winaik103/263-611/kark-ra-ca-y-nwatkrmm>.

New management Forum Central knowledge Society. กรอบแนวคิด 7s McKinsey. วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561 .
<https://eiamsri.wordpress.com/2011/07/15/%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B9%81%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%84%E0%B8%B4%E0%B8%94-7s-mckinsey/>

ภาคผนวก ก.การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จำนวน 3 เรื่อง

**นวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณและกลไกชุมชน
เพื่อสร้างพลังพลเมืองเด็กและเยาวชนในภูมิสังคมภาคตะวันตก (RDG60M0026)
การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ ด้านการพัฒนา**

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดำเนินการหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น แกนนำชุมชน ภาควิชาเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน โดยมีการทำงานในลักษณะ Co-funding และ Co-Working เพื่อเรียนรู้บทเรียน / สักเคราะห์องค์ความรู้จากการขับเคลื่อนงานในแต่ละประเด็น และนำความรู้ที่ได้มายกระดับสู่การพัฒนาการดำเนินการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ควบคู่กับการฝึกอบรมให้กับองค์กรและเครือข่ายที่สนใจทำงานในพื้นที่ จนเกิดรูปธรรมเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดคล้องรับการสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม ที่นำ 4 นวัตกรรมสร้างสรรค์ คือ 1) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ 3) ความรู้ในการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ และ 4) การสร้าง SMART Community ไปเผยแพร่ให้กับชุมชน องค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่สนใจขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสังคม

โครงการพลังเด็กและเยาวชนเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปีที่ 1 - 3 เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ทำงานในลักษณะของ Co-funding และ Co-Working ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จากการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตกเป็นระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ.2558 – ปัจจุบัน) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก จึงได้นำเสนอผลการดำเนินงานมหกรรมการเรียนรู้ “ผู้ใหญ่เล่าขาน เด็กสานสืบต่อ” โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปี 3 และโครงการสานพลังพลเมืองเด็กและผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกันบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ระหว่างวันที่ 24 – 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2561 ณ โครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ อำเภออัมพวา และวัดกลางเหนือ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยในช่วงบ่ายวันแรกจัดเวทีแรลลี่ความรู้ใน 4 โซน ได้แก่ โซนจิตอาสา ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และโซนอาชีพ ที่สะท้อนการดำเนินงานทั้ง 22 โครงการในปีที่ 3 เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำและนำเสนอผ่าน QR code สื่อบุคคล / นื่องที่ดำเนินโครงการ และเวทีกลางสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นของโครงการสานพลังพลเมืองเด็กและผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกันบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ในช่วงค่ำที่มีผู้ใหญ่มาเล่าขานสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กสานสืบต่อ สลับกับการแจกของรางวัลสำหรับผู้ที่ได้แสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่ได้เรียนจากการเข้าชมงาน สำหรับในวันที่ 2 เน้นการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เห็นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง สถานการณ์ภาคตะวันตกและกรอบคิดการดำเนินโครงการ พลเมืองสร้างสรรค์กับกระบวนการจัดการเรียนรู้ และก้าวอย่างต่อเนื่องการสร้าง Active Citizen

นวัตกรรมการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปี 1 - 3 คือ การสร้างการเรียนรู้ของพี่เลี้ยงควบคู่กับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ผ่านกิจกรรมนับ 1 การเรียนรู้ทุนและสถานการณ์ปัญหาที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคมภาคตะวันตก กิจกรรมนับ 2 กับการพัฒนาโจทย์วิจัย / โครงการด้วยเครื่องมือการบริหารจัดการที่สามารถทำโครงการได้จริง ภายในเวลาที่กำหนด และงบประมาณเหมาะสม กิจกรรมนับ 3 การบริหารจัดการโครงการด้วยการเติมความรู้เรื่องจิตอาสากับจิตสำนึก และการจัดทำเอกสาร การเงินและสัญญาโครงการ เพื่อฝึกเรื่องการบริหารจัดการโครงการก่อนที่จะออกไปดำเนินโครงการ กิจกรรมนับ 4 การสรุปบทเรียนการดำเนินโครงการครึ่งทางและเตรียมนำเสนอผล

การดำเนินงานผ่านสื่อสร้างสรรค์ และกิจกรรมนับ 5 การนำเสนอผลการดำเนินโครงการโดยการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

ดังนั้นบทบาทพี่เลี้ยงในชุมชนจึงมีความสำคัญมาก พี่เลี้ยงตัวคุณจึงต้องคอยกระตุ้น หนุนเสริม ให้กำลังใจ และเปิดพื้นที่ / โอกาสสนับสนุนการทำกิจกรรมของเด็กได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านเรื่องราวในท้องถิ่น จนเกิดเป็นรูปธรรมและเห็นผลการเปลี่ยนแปลงชัดเจน โดยมีทีมไหนดีพี่เลี้ยงคอยเติมทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน จนนำไปสู่การสร้างกลไกขับเคลื่อนงานในระดับชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่กลไกการขับเคลื่อนงานในระดับจังหวัดสมุทรสงคราม โดยในปีที่ 3 สามารถสร้างกลไกเด็กและเยาวชนใน 9 ตำบล ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ของจังหวัดสมุทรสงครามได้ ภายใต้การดำเนินโครงการสานพลังพลเมืองเด็กและผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกันบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ผ่านการนำบทเรียนการสร้างพี่เลี้ยงและกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนไปปรับใช้ในการสร้างพลังชีวิตอำนาจให้กับเด็กและเยาวชน พลังจากเครือข่ายเพื่อน และพลังของชุมชนที่จะนำไปสู่การสร้าง SMART Community ที่เด็กได้เรียนรู้และลงมือทำ แก้ไขปัญหาจากการทำงานจริง จนเกิดทักษะสู่สมรรถนะ และการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดทำประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ควบคู่กับการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนร่วมกับผู้ปกครอง แกนนำชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษา เพื่อช่วยกันสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างอิสระและเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมไทย ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบร่วมกันต่อไป ตลอดจนเด็กและเยาวชนต้องมีการสืบสานสิ่งที่ผู้ใหญ่ได้สร้างการเรียนรู้และชี้แนะให้ดำเนินการต่อทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับภูมิสังคมภาคตะวันตก เพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นางสาวพวงทอง เม้งเกร็ด

ผู้เขียน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

ปรับกลยุทธ์และพัฒนาทีมงาน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ในช่วงเปลี่ยนผ่าน (RDG60M0026)

การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ ด้านการพัฒนา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดำเนินการหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น แกนนำชุมชน ภาศิเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน โดยมีการทำงานในลักษณะ Co-funding และ Co-Working เพื่อเรียนรู้บทเรียน / สัเคราะห์องค์ความรู้จากการขับเคลื่อนงานในแต่ละประเด็น และนำความรู้ที่ได้มายกระดับสู่การพัฒนาการดำเนินการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ควบคู่กับการฝึกอบรมให้กับองค์กรและเครือข่ายที่สนใจทำงานในพื้นที่ จนเกิดรูปธรรมเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดรับสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม ที่นำ 4 นวัตกรรมสร้างสรรค์ คือ 1) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ 3) ความรู้ในการสร้างพี่เลี้ยงตัวคูณผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ และ 4) การสร้าง SMART Community ไปเผยแพร่ให้กับชุมชน องค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่สนใจขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสังคม

นวัตกรรมของศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ภายใต้การดำเนินงานธุรกิจเพื่อสังคมในนามบริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด จึงมีจุดเน้นสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถยืดหยุ่น ดัดแปลง ปรับประยุกต์ให้เข้ากับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ผ่านการสร้าง Smart community ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีในการเก็บรวบรวมและสรุปวิเคราะห์ข้อมูล การติดต่อประสานงาน และการสื่อสารสู่สังคมเชิงกว้าง โดยในช่วงที่ผ่านมาได้ดำเนินงานฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในโครงการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยชุมชนในการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพระดับภาคกลาง ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) บริษัท ลีอกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน) โครงการสานพลังพลเมืองเด็กและผู้สูงอายุเรียนรู้ร่วมกันบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม และกองการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจใน

หลักสูตรวิทยาการกระบวนการและเครื่องมือการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน และการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูลในองค์กรอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณลงไปขับเคลื่อนงานในพื้นที่อย่างหลากหลาย

โครงการผู้นำแห่งอนาคต : Leadership for the Future ภายใต้การดำเนินงานของคณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดการอบรมการจัดและพัฒนาทีมในช่วงเปลี่ยนผ่าน (Preparing Team for Transition) ขึ้น ระหว่างวันที่ 1 – 3 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมแซฟไฟร์ 107 ชั้น 1 อาคารอิมแพ็คฟอรัม เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อจัดทำ Theory of Change / แผนระยะยาว / กลยุทธ์การระดมทุน / โมเดลการหารายได้ สู่การพัฒนาหลักสูตรการเตรียมคนสำหรับปรับองค์กร เครื่องมือบริหารเวลา แนวคิดและแผนการพัฒนาความถนัดของทีมงานแต่ละคน รวมทั้งการสร้างและการทำงานเป็นทีมที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยนายชินวรณ์ มณีสรีขำ และทีมงาน บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัดได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปรับแนวทางการทำงานในช่วงเปลี่ยนผ่านร่วมกับองค์กรภาคสังคมที่หลากหลาย เป็นการเล่าความคืบหน้าหลังจากที่ได้ดำเนินงานมา 3 ปี ซึ่งต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการทำงานโดยการลดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรแหล่งทุน และสื่อสารประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ แฟนเพจ และเฟซบุ๊คเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้ที่สนใจทุกภาคส่วนเรียนรู้รายละเอียดและการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นทางการ และเป็นช่องทางการสร้างรายได้ขององค์กรเพิ่มขึ้น จากการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทำให้มีผู้สนใจจากหลายองค์กรเข้ามาสอบถามกระบวนการดำเนินงานบางหลักสูตร เช่น หลักสูตรวิทยาการกระบวนการ หลักสูตรทำเกมสื่ให้เป็นงาน เป็นต้น นอกจากนี้ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ยังได้มีการพัฒนาศักยภาพโค้ชพี่เลี้ยงโหนดควบคู่กับพี่เลี้ยงตัวคุณที่เป็นเครือข่ายนักวิจัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับทีมงานทั้งส่วนที่มาจากโค้ชหลักของโหนดและทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ เพื่อช่วยกันขยายผลกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไปสู่การสร้างสังคมคุณภาพร่วมกันต่อไป

นางสาวพวงทอง เม้งเกร็ด

ผู้เขียน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

นวัตกรรมการอบรมเยาวชนเพื่อค้นหาเป้าหมายชีวิต “คนดีบางจาก” (RDG60M0026)

การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ ด้านการพัฒนา

โครงการศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม เป็นส่วนหนึ่งของนำองค์ความรู้ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ได้ดำเนินการหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น แก่นนำชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2546 – ปัจจุบัน โดยมีการทำงานในลักษณะ Co-funding และ Co-Working เพื่อเรียนรู้บทเรียน / สักระยะห้ององค์ความรู้จากการขับเคลื่อนงานในแต่ละประเด็น และนำความรู้ที่ได้มายกระดับสู่การพัฒนาการดำเนินการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ควบคู่กับการฝึกอบรมให้กับองค์กรและเครือข่ายที่สนใจทำงานในพื้นที่ จนเกิดรูปธรรมเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดคล้องรับการสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตกและการขยายผลการขับเคลื่อนงานวิจัยผ่านธุรกิจเพื่อสังคม ที่นำ 4 นวัตกรรมสร้างสรรค์ คือ 1) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลายรูปแบบ 3) ความรู้ในการสร้างพี่เลี้ยงตัวคุณผ่านประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา และการจัดสวัสดิการและสุขภาวะ และ 4) การสร้าง SMART Community ไปเผยแพร่ให้กับชุมชน องค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่สนใจผ่านการดำเนินงานในรูปแบบ สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด

จากการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก ปีที่ 1 - 3 (พ.ศ.2558 – 2561) ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก ที่ทำงานในลักษณะของ Co-funding และ Co-Working ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดเพชรบุรี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ก่อให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนงานเด็กและเยาวชนของภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดใกล้เคียง ใน 4 ระดับ คือ ทีมเด็กและเยาวชน ทีมพี่เลี้ยง ทีม coaching และกลไกในระดับจังหวัดสมุทรสงคราม รวมทั้งเกิดหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน / พี่เลี้ยง 5 หลักสูตร ครอบคลุมระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา รวมทั้งเด็กนอกระบบ จึงทำให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคตะวันตก (บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด) มีบทเรียนและประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในทุกๆระดับชั้น เพื่อเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

เมื่อวันที่ 25 – 27 เมษายน 2561 บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ได้จัดการอบรมเรื่อง **“การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนคนดีบางจาก”** ให้กับบริษัท บางจาก จำกัด (มหาชน) ณ กนกรัตน์รีสอร์ท ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมทั้งหมด 29 คน มีทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา ให้มีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนในการเลือกทางเดินของตนเอง ผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. กิจกรรมสนทนาและการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อสร้างความคุ้นเคยในการทำกิจกรรมร่วมกัน
2. กิจกรรมเพราะนี่คือฉัน เพื่อค้นหาตัวตนเองออกมาให้ชัดเจนในความเป็นเรา
3. กิจกรรมสร้างพลังกลุ่ม “เมื่อฉันต้องอยู่กับคนอื่น” เพื่อฝึกเรื่องการทำงานเป็นทีม
4. กิจกรรมมงล้อ 4 ทิศ เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น
5. กิจกรรม Check in เพื่อฝึกทักษะการพูด – การฟัง การยอมรับฟังความคิดเห็น และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเปิดใจ

6. **กิจกรรมเรียนรู้ตัวตนของเยาวชนที่สร้างทางเลือกให้กับชีวิตตนเองร่วมกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม** เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จากเพื่อนๆ ในวัยเดียวกันที่มีเป้าหมายที่ชัดเจนจากการทำกิจกรรมในโครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก

7. **กิจกรรม Body Paint** เพื่อทบทวนข้อจำกัดสำคัญของตนเองที่ทำให้ก้าวข้ามบางเรื่องในชีวิตไม่ได้ ทั้งด้านความคิด การกระทำ พฤติกรรม และจิตใจ

8. **กิจกรรมตุลลิวีดีโอ** เพื่อการปรับข้อจำกัดสู่การสร้างแรงบันดาลใจหลุมหลบให้เป็นมุมบวกในการสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ในชีวิต ซึ่งต้องอาศัยจิตใจที่มั่นคง แน่วแน่ อดทน **ความคิดดี ๆ** จะมีโอกาสสำเร็จ ช่วยส่วนรวมได้ มีเป้าหมายร่วมกัน มีแรงบันดาลใจ ช่วยสร้างคุณค่าให้กับเรา และ**วิธีการลงมือทำจริง** ผ่านการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เคยเป็นอยู่ก่อน อธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ไม่ได้ตอบ ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งด้วยวิธีการใหม่ๆ เพื่อให้ทันกับยุคสมัย ประเมินกำลังตนเอง เพื่อดูว่า จะให้ใครมาช่วยเราบ้างเพราะเรื่องที่เราจะทำมันยิ่งใหญ่เกินตัว และรับฟังแบบไม่เถียง / โต้ตอบ

9. **กิจกรรมเยาวชนคนดีบางจากร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพตนเอง** โดยการตอบคำถามตนเอง 3 ข้อ คือ 1) ทักษะที่อยากพัฒนา เพราะอะไรจึงอยากพัฒนา 2) การพัฒนาทักษะเหล่านี้จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อะไร ในช่วง 1 ปี ข้างหน้า (เป้าหมายระยะสั้น) 3) แล้วจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรในอนาคต (เป้าหมายระยะยาว) โดยมีทีมพี่เลี้ยงชวนพูดคุยและให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ตั้งเป้าหมายกับตัวเองว่าเรามีทักษะอะไร อยากพัฒนาอะไร มีความรู้อะไร เพื่อทำความรู้จักตนเองก่อน เพื่อนำทักษะและความรู้ที่มีไปกำหนดการเลือกเป้าหมายของตนเองได้ในหลากหลายอาชีพ เช่น เป้าหมายเป็นหมอและสามารถทำอย่างอื่นร่วมได้ (เล่นดนตรี นักแสดง ดีไซน์เนอร์ ฯลฯ) รวมทั้งการต้องการการสนับสนุนจากผู้ปกครอง ครู และพี่เลี้ยงจากทีมบางจากร่วมด้วย

10. **กิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตของจังหวัดสมุทรสงคราม** เพื่อให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม เช่น วิถีชีวิตการประกอบอาชีพในตำบลแพรงหนามแดง ความเป็นมาและการทำสวนยกร่อง การทำน้ำตาลมะพร้าว และการปลูกลิ้นจี่ของโครงการอัมพวาชัยพัฒนานุรักษ์ รวมทั้งตลาดน้ำอัมพวา เป็นต้น ตลอดจนเป็นการเปิดโลกทัศน์ / ความคิดสร้างสรรค์ในการกำหนดเป้าหมายของเด็กและเยาวชนรายบุคคลให้มีความชัดเจนเพิ่มขึ้น

แม้ว่ากิจกรรมการอบรมครั้งนี้จะต้องมีการปรับกระบวนการให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนในเมืองหลวง แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ เด็กและเยาวชนทุกคนต้องการพี่เลี้ยงในการเปิดพื้นที่ให้ทำกิจกรรมมากกว่าการเน้นทักษะการเรียนรู้เชิงเนื้อหา เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงชั้น น้องๆ เด็กและเยาวชนคนดีบางจากจึงได้ความชัดเจนของตนเองเพิ่มขึ้น พร้อมกับการวางแผนสานฝันร่วมกับครูพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่องในระยะต่อไป

นางสาวพวงทอง เม้งเกร็ด

ผู้เขียน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม